

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
Міністерство освіти і науки України
Український державний університет науки і технологій
Навчально-науковий інститут «Придніпровська державна академія фізичної
культури і спорту»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАЦОЛА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 796.011.3(4)-053.4

ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇНАХ

017 Фізична культура і спорт

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.В. Мацола

Науковий керівник: Москаленко Наталія Василівна,

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Мацола К.В. Організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. – Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро; Український державний університет науки і технологій, Навчально-науковий інститут «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту», Дніпро, 2025.

Зміст анотації. У дисертаційній роботі представлено організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи, культурно-історичні передумови розвитку дошкільної освіти в європейських країнах, сучасний стан фізичного виховання в закладах дошкільної освіти європейських країн.

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість роботи й особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві наукових працях; відображено апробацію результатів дослідження та кількість публікацій за темою дисертації.

Метою дослідження було визначення організаційно-методичних засад систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи для поширення позитивного досвіду в практику фізичного виховання закладів дошкільної освіти України.

У роботі вперше визначено організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дошкільників в європейських країнах, культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи, окреслено перспективи реалізації позитивних ідей зарубіжного досвіду для удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні.

Практичне значення роботи полягає у впровадженні теоретико-методичних основ фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах і Україні в практику роботи закладів освіти.

У першому розділі **«Культурно-історичні передумови становлення і розвитку систем дошкільної освіти в країнах Європи»** представлено основні етапи розвитку освітніх систем в європейських країнах та в Україні, зокрема, розвиток дошкільного фізичного виховання в закладах освіти, а також сучасні проблеми і виклики щодо удосконалення системи освіти та фізичного виховання на етапі входження України в європейський освітній простір.

На основі аналізу науково-методичної літератури, документальних матеріалів було визначено культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи, до яких віднесено: необхідність задоволення потреб у догляді за дітьми працюючих матерів; наукові досягнення у галузі психології розвитку дитини; прогрес педагогічних ідей і освітніх філософій видатних науковців; спостереження за ігровою діяльністю дітей; розбудова систем освіти європейських держав і включення в них ланки дошкільної освіти як важливого етапу розвитку дитини; геополітичний розвиток європейських країн, що призвів до глобалізації, в тому числі освітніх систем і, відповідно, створення єдиної моделі освіти; перегляд структури дошкільної освіти, що орієнтує її на наступність та інтеграцію; збереження специфічності завдань дошкільної освіти в різних національних системах, включаючи історично зумовлений розвиток педагогіки.

У той же час, сучасна система освіти дошкільників загалом, і фізичного виховання зокрема, вимагає перегляду нормативно-правового регулювання сфери дошкільної освіти, програмно-методичного, інформаційного, змістовно-технологічного забезпечення. А це, в свою чергу, потребує подальшого вивчення кращих зарубіжних практик щодо організації та змісту освіти і виховання дітей дошкільного віку.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** представлено використані в роботі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури і документальних матеріалів, методи порівняння, системного аналізу, абстракції, узагальнення, історико-логічний та описовий методи. Педагогічний експеримент констатувального характеру проводився з метою визначення ставлення батьків дошкільників та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до організації фізичного виховання за допомогою соціологічних методів. Результати анкетування були оброблені методами математичної статистики.

Третій розділ **«Ставлення учасників освітнього процесу до організації фізичного виховання в закладах дошкільної освіти на сучасному етапі»** присвячений аналізу результатів соціологічного опитування батьків дошкільників і педагогічних працівників ЗДО.

У результаті опитування визначено низьку залученість сімей до організованої рухової активності. Серед дітей займаються спортом або фізичною активністю лише 32,9% міських дітей і 20% сільських дітей. Руховій активності у вільний час приділяють увагу 52,1% міських та 50% сільських дітей.

Найбільш вагомою проблемою, з якою стикнулися батьки на сучасному етапі є доступ до дошкільної освіти. У зв'язку з воєнними діями на території України заклади дошкільної освіти не можуть в повній мірі організувати якісний освітній процес. Тільки 41,1% міських батьків і 30% сільських батьків вказали, що заклад працює в режимі повного дня, 30,1% міських і 50% сільських батьків зазначили, що заклад працює не в повному обсязі, в 28,8% міських і 20% сільських ЗДО організована дистанційна робота. Це свідчить про необхідність приведення матеріально-технічної бази дитячих садків у відповідність сучасним вимогам безпеки.

Фізичному вихованню в закладах дошкільної освіти приділяється значна увага через використання всіх форм організації занять – ранкової гімнастики, рухливих ігор, фізкультурних хвилин, фізкультурних занять, спортивних

розваг тощо. При цьому, варто зазначити, що жодна форма фізкультурно-оздоровчої роботи не отримала 100% відповідей батьків, що свідчить про неповне їх використання.

Вивчаючи ставлення батьків до дотримання їхніми дітьми правил здорового способу життя, визначено, що організації рухового режиму і ролі рухової активності для покращення здоров'я дітей батьки не надають належної уваги.

Опитування педагогічних працівників закладів дошкільної освіти засвідчило подібні проблеми в організації роботи дитячих садків і зокрема, в процесі фізичного виховання.

За даними вихователів, тільки 34,3% ЗДО працюють в режимі повного дня, 31,3% закладів працюють декілька годин на день, 29,3% - працюють дистанційно, в 1% створено освітній простір на базі школи, 2% - не працюють і 2% - мають змішану форму навчання.

Визначення переліку освітніх програм, за якими працюють опитані вихователі, показало, що найбільше ЗДО (38,3%) працюють за програмою «Українське дошкілля», 33,3% - за програмою «Дитина», 12,1% - за програмою «Стежинки у Всесвіт», 6,1% - «Я у Світі», 5,2% - «Дитина в дошкільні роки», 3% - за Базовим компонентом дошкільної освіти і 2% - за програмою «Впевнений старт». 99% опитаних вказали, що вони задоволені змістом програм.

Подібні до відповідей батьків дошкільників були відповіді педагогічних працівників щодо використання форм фізичного виховання в ЗДО.

Проведене опитування засвідчило наявність певних проблем, пов'язаних з організацією фізичного виховання. Це, зокрема, слабе матеріально-технічне, науково-методичне і кадрове забезпечення. У менш ніж половині закладів освіти фізичне виховання викладає фахівець зі спеціальною освітою. А ті вихователі, які проводять фізкультурні заняття, стикаються з організаційними труднощами, недостатністю знань для проведення таких занять. Крім того, організація дистанційного режиму дитячих садків майже

унеможлиблює проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, знижує зацікавленість дітей і батьків у руховій активності.

У четвертому розділі **«Сучасний стан і тенденції розвитку фізичного виховання в закладах дошкільної освіти європейських країн»** розкрито особливості структури і змісту освіти дітей дошкільного віку в країнах Європи, здійснено їх аналіз відповідно до таких показників, як: доступність дошкільної освіти, структура і зміст освітніх програм, системи оцінювання розвитку дітей дошкільного віку, вимоги до кадрового забезпечення сфери дошкільної освіти.

Європейські держави декларують комплексний підхід до розвитку дитини раннього і дошкільного віку у різних галузях – навколишньому світі, мові, математиці, мистецтві, науці і технологіях, фізичному вихованні. У багатьох країнах зміст фізичного виховання тісно пов'язаний з іншими галузями наук.

Програми мають інтегрований зміст і не розподіляються на окремі навчальні предмети. Фізичному вихованню і розвитку дітей дошкільного віку приділяється велика увага. В його зміст входять різні аспекти рухової діяльності, формування рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей, соціальних і комунікативних навичок, ігрова діяльність, елементи традиційних для різних країн видів спорту, розвиток творчих здібностей, стимулювання самостійної рухової активності, формування елементарних знань про здоров'я, рух, власне тіло і його можливості. Фізичне виховання спрямоване на формування наскрізних навичок і компетентностей. Значна увага приділяється розвитку навичок рефлексії, самовираження, самопостереження.

В сфері рухового розвитку дитини найчастіше оцінюються ступінь володіння руховими діями, залученість до рухової та ігрової діяльності, інтерес до видів рухової активності, ставлення до діяльності, стан здоров'я.

Узагальнення спільних рис дошкільної освіти європейських країн дозволило визначити організаційно-методичні засади фізичного виховання,

як складника інтегрованої освітньої системи. До організаційних віднесено: законодавчу базу в сфері дошкільної освіти; доступність дошкільної освіти для дітей різного віку; обов'язковість здобуття дошкільної освіти перед вступом до школи; створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти; кваліфікацію педагогічного персоналу ЗДО; нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника; залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти; психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти. Методичними засадами освітнього процесу є: варіативність змісту і гнучкість навчальних програм; реалізація компетентнісного підходу; формування національної ідентичності; мультикультурність; інтеграція видів діяльності; формування культури гри; самостійна рухова активність; академічна свобода педагога у виборі форм засобів і методів навчання, викладання, оцінювання; моніторинг і оцінка розвитку дитини, використовуючи різні інструменти оцінювання.

На основі вивчення зарубіжного досвіду організації ранньої освіти та догляду окреслено напрями удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України, враховуючи особливості національної освітньої системи.

У *п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження»* представлені підсумки дисертаційної роботи. У результаті дослідження отримано три групи даних, які підтверджують, доповнюють та розширюють вже існуючі наукові дані, й абсолютно нові результати дослідження.

Висновки відображають вирішення поставлених у дослідженні завдань.

Ключові слова: діти дошкільного віку, фізичне виховання, організаційно-методичні засади, зарубіжний досвід, удосконалення, європейські країни.

ABSTRACT

Matsola K.V. Organizational and methodological principles of physical education systems for preschool children in European countries. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the Philosophy Doctor in specialty 017 Physical Culture and Sport. – Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Dnipro; Ukrainian State University of Science and Technologies. The Educational and Scientific Institute «Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport», Dnipro, 2025.

Annotation content. The dissertation presents the organizational and methodological principles of the physical education systems of preschool children in European countries, the cultural and historical prerequisites for the development of preschool education in European countries, the current state of physical education in preschool education institutions of European countries.

The introduction substantiates the relevance of the problem, defines the object, subject, goal, objectives and methods of the study, reveals the scientific novelty, practical significance of the work and the personal contribution of the author in the published co-authored scientific works; reflects the approbation of the research results and the number of publications on the topic of the dissertation.

The purpose of the study was to determine the organizational and methodological principles of the physical education systems of preschool children in European countries to spread positive experience in the practice of physical education in preschool education institutions of Ukraine.

The work first defines the organizational and methodological principles of physical education systems for preschoolers in European countries, the cultural and historical prerequisites for the formation of preschool education systems in European countries, and outlines the prospects for implementing positive ideas from foreign experience to improve the physical education of preschool children in Ukraine.

The practical significance of the work lies in the implementation of the theoretical and methodological foundations of physical education of preschool children in European countries and Ukraine into the practice of educational institutions.

The first section **“Cultural and historical prerequisites for the formation and development of preschool education systems in European countries”** presents the main stages of the development of educational systems in European countries and in Ukraine, in particular, the development of preschool physical education in educational institutions, as well as modern problems and challenges in improving the education and physical education system at the stage of Ukraine's entry into the European educational space.

Based on the analysis of scientific and methodological literature and documentary materials, the cultural and historical prerequisites for the formation of preschool education systems in European countries were determined. They include: the need to meet the childcare needs of working mothers; scientific achievements in the field of child development psychology; the progress of pedagogical ideas and educational philosophies of prominent scientists; observation of children's play activities; the development of education systems in European countries and the inclusion of preschool education as an important stage of child development; the geopolitical development of European countries, which led to globalization, including educational systems and, accordingly, the creation of a single education model; a review of the structure of preschool education, orienting it towards continuity and integration; preserving the specificity of preschool education tasks in different national systems, including the historically conditioned development of pedagogy.

At the same time, the modern system of education of preschoolers in general, and physical education in particular, requires a review of the regulatory and legal regulation of the sphere of preschool education, program-methodical, informational, content-technological support. And this, in turn, requires further

study of the best foreign practices in the organization and content of education and upbringing of preschool children.

*The second section “**Methods and organization of research**”* presents the research methods used in the work: theoretical analysis and generalization of data from scientific and methodological literature and documentary materials, methods of comparison, system analysis, abstraction, generalization, historical-logical and descriptive methods. A pedagogical experiment of an ascertaining nature was conducted in order to determine the attitude of parents of preschoolers and pedagogical workers of preschool educational institutions to the organization of physical education using sociological methods. The results of the questionnaire were processed by methods of mathematical statistics.

*The third section “**Attitude of participants in the educational process to the organization of physical education in preschool education institutions at the current stage**”* is devoted to the analysis of the results of a sociological survey of parents of preschoolers and pedagogical workers of preschool education institutions.

The survey revealed a low level of involvement of families in organized physical activity. Among children, only 32.9% of urban children and 20% of rural children engage in sports or physical activity. 52.1% of urban and 50% of rural children pay attention to physical activity in their free time.

The most significant problem faced by parents at the current stage is access to preschool education. Due to military operations in Ukraine, preschool education institutions cannot fully organize a high-quality educational process. Only 41.1% of urban parents and 30% of rural parents indicated that the institution operates full-time, 30.1% of urban and 50% of rural parents noted that the institution does not operate fully, and remote work is organized in 28.8% of urban and 20% of rural kindergartens. This indicates the need to bring the material and technical base of kindergartens in line with modern safety requirements.

Physical education in preschool institutions is given significant attention through the use of all forms of organizing classes – morning gymnastics, outdoor

games, physical education minutes, physical education classes, sports entertainment, etc. At the same time, it is worth noting that no form of physical education and health work received 100% of parents' responses, which indicates their incomplete use.

Studying the attitude of parents to their children's adherence to the rules of a healthy lifestyle, it was determined that parents do not pay due attention to the organization of a physical regime and the role of physical activity in improving children's health.

A survey of pedagogical workers in preschool educational institutions revealed similar problems in the organization of kindergartens and, in particular, in the process of physical education.

According to educators, only 34.3% of preschool educational institutions operate full-time, 31.3% of institutions operate several hours per day, 29.3% operate remotely, 1% have created an educational space on the basis of a school, 2% do not operate, and 2% have a blended learning format.

Determining the list of educational programs that the surveyed educators work on showed that the largest number of preschool educational institutions (38.3%) work on the "Ukrainian Preschool" program, 33.3% on the "Child" program, 12.1% on the "Paths to the Universe" program, 6.1% on "I am in the World", 5.2% on "Child in Preschool Years", 3% on the Basic Component of Preschool Education, and 2% on the "Sure Start" program. 99% of respondents indicated that they were satisfied with the content of the programs.

Similar to the answers of parents of preschoolers were the answers of pedagogical workers regarding the use of forms of physical education in preschool education.

The survey conducted revealed the presence of certain problems related to the organization of physical education. This, in particular, is weak material and technical, scientific and methodological and personnel support. In less than half of educational institutions, physical education is taught by a specialist with special education. And those educators who conduct physical education classes face

organizational difficulties, lack of knowledge to conduct such classes. In addition, the organization of the distance mode of kindergartens almost makes it impossible to conduct various forms of physical education and health work, reduces the interest of children and parents in physical activity.

The fourth section **“Current status and trends in the development of physical education in preschool institutions of European countries”** reveals the features of the structure and content of education for preschool children in European countries, and analyzes them according to such indicators as: accessibility of preschool education, structure and content of educational programs, systems for assessing the development of preschool children, and requirements for staffing in the field of preschool education.

European countries declare a comprehensive approach to the development of early and preschool children in various areas – the world around them, language, mathematics, art, science and technology, physical education. In many countries, the content of physical education is closely related to other branches of science.

Programs have an integrated content and are not divided into separate academic subjects. Much attention is paid to physical education and development of preschool children. Its content includes various aspects of motor activity, the formation of motor skills and abilities, the development of physical qualities, social and communicative skills, game activity, elements of traditional sports for different countries, the development of creative abilities, stimulation of independent motor activity, the formation of elementary knowledge about health, movement, one's own body and its capabilities. Physical education is aimed at the formation of cross-cutting skills and competencies. Considerable attention is paid to the development of skills of reflection, self-expression, self-observation.

In the field of motor development of a child, the degree of mastery of motor actions, involvement in motor and game activities, interest in types of motor activity, attitude to activity, and health status are most often assessed.

Generalization of common features of preschool education in European countries made it possible to determine the organizational and methodological

principles of physical education as a component of an integrated educational system. The organizational ones include: the legislative framework in the field of preschool education; accessibility of preschool education for children of different ages; mandatory preschool education before entering school; creation of a developmental environment in a preschool education institution; qualification of preschool educational personnel; rationing of the number of children per pedagogical worker; involvement of parents in cooperation with a preschool education institution; psychological and pedagogical support of a child when moving to another level of education. The methodological principles of the educational process are: variability of content and flexibility of educational programs; implementation of a competency-based approach; formation of national identity; multiculturalism; integration of types of activities; formation of a game culture; independent motor activity; academic freedom of the teacher in choosing forms of means and methods of learning, teaching, assessment; monitoring and assessment of the child's development, using various assessment tools.

Based on the study of foreign experience in organizing early education and care, directions for improving physical education in preschool educational institutions of Ukraine have been outlined, taking into account the peculiarities of the national education system.

The fifth section “Analysis and generalization of research results” presents the results of the dissertation work. As a result of the study, three groups of data were obtained that confirm, supplement and expand existing scientific data, and completely new research results.

The conclusions reflect the solution of the tasks set in the study.

Key words: preschool children, physical education, organizational and methodological principles, foreign experience, improvement, European countries.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Москаленко Н.В., Мацола К.В. Ставлення педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладах дошкільної освіти. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 11 (184). С. 142 – 146. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11\(184\).27](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).27) Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає у зборі, обробці, аналізі результатів дослідження)*.
2. Москаленко Н., Мацола К. Програмне забезпечення фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2024. №2. С. 94 – 102. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2024-094> Фахове видання України, яке включено до наукометричних та реферативних баз: Index Copernicus; ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources); PBN (Polish Scholarly Bibliography); NBUV (Національна бібліотека імені В.І. Вернадського); Google Scholar. *(Особистий внесок автора полягає в аналізі, узагальненні, порівнянні літературних даних щодо змісту навчальних програм дошкільної освіти і місця та ролі фізичного виховання в них)*.
3. Мацола К. Тенденції розвитку фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. №3. С. 47 – 52. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-3-047> Фахове видання України, яке включено до наукометричних та реферативних баз: Index Copernicus; ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources); PBN (Polish Scholarly Bibliography); NBUV (Національна бібліотека імені В.І. Вернадського); Google Scholar.
4. Мацола К.В. Ставлення батьків молодших дошкільників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти у сільській місцевості.

Фізичне виховання та спорт. 2021. №4. С. 59-64.
<https://doi.org/10.26661/2663-5925-2021-4-08> Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus. *(Особистий внесок здобувача полягає у зборі, обробці, аналізі результатів дослідження).*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

5. Мацола К.В. Сучасні підходи до формування навчальних програм з фізичного виховання в закладах дошкільної освіти країн Європи. International scientific conference “Physical culture and sports as a modern priority”: conference proceedings (October 3–4, 2024). Riga, Latvia: “Baltija publishing”, 2024. С. 57 – 60. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-479-5-14>
6. Мацола К. Розвиток сучасних систем дошкільної освіти і виховання в Європі: збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров’я людини», 17 травня 2024 року. Харків, 2024. С. 187 – 188.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЇ	2
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ	14
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	26
1.1. Генезис сучасних систем дошкільної освіти і виховання в європейських країнах	26
1.2. Історичні та соціально-культурні аспекти розвитку дошкільної освіти в Україні	42
1.3. Становлення системи дошкільного фізичного виховання в Україні	64
1.4. Сучасні виклики і завдання фізичного виховання в системі освіти дітей дошкільного віку	71
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	79
2.1. Методи дослідження	79
2.1.1. Теоретичний аналіз та узагальнення даних науково- методичної літератури та документальних матеріалів	79
2.1.2. Метод порівняння	79
2.1.3. Метод системного аналізу	80
2.1.4. Метод абстракції	81
2.1.5. Метод узагальнення	81
2.1.6. Історико-логічний метод	81
2.1.7. Описовий метод	82
2.1.8. Педагогічний експеримент	82

2.1.9. Соціологічні методи	82
2.1.10. Методи математичної статистики	83
2.2. Організація дослідження	83
РОЗДІЛ 3. СТАВЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	84
3.1. Ставлення батьків дошкільників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти	84
3.2. Ставлення педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти	91
Висновки до розділу 3	97
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	100
4.1. Особливості побудови та змісту освітнього процесу в закладах дошкільної освіти країн Європи	100
4.1.1. Доступність ранньої освіти та догляду	103
4.1.2. Особливості структури та змісту навчальних програм дошкільної освіти та компонентів фізичного виховання в країнах Європи	107
4.1.3. Особливості оцінювання розвитку дітей в закладах дошкільної освіти європейських країн	164
4.1.4. Вимоги щодо підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти в країнах Європи	192
4.2. Організаційно-методичні засади освіти і фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи	199
4.3. Напрями удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України на основі зарубіжного досвіду	203

Висновки до розділу 4	219
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	223
ВИСНОВКИ	237
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	242
ДОДАТКИ	278

ВСТУП

Актуальність. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні посилюється увага суспільства до вирішення проблем формування особистості, її своєчасного фізичного і психічного розвитку, стимулювання творчої активності. Особливого значення ці проблеми набувають у системі навчання і виховання дітей дошкільного віку, що є одним із найважливіших державних завдань [134].

Дошкільна освіта в Україні є важливим етапом для цілісного розвитку дитини. Нині її зміст органічно пов'язаний з ідеями Нової української школи [165]: він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою в умовах шкільної реформи.

У період дошкільного дитинства закладається фундамент здоров'я, формуються життєво необхідні рухові навички, уміння, розвиваються важливі фізичні якості, що свідчить про необхідність правильної організації фізичного виховання, яке має сприяти оздоровленню і повноцінному розвитку дитини [24, 110].

Досягнення оптимального рівня фізичного здоров'я та фізичного розвитку дітей дошкільного віку слугує одним із критеріїв ефективності організації навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти. Цілеспрямована педагогічна робота з фізичного виховання в закладі дошкільної освіти передбачає вирішення оздоровчих, виховних та освітніх завдань, реалізація яких органічно пов'язана з активною руховою діяльністю дітей дошкільного віку [72, 76].

У той же час учені Н. Пангелова, Т. Круцевич, В. Рубан [82, 121], Н. Москаленко, А. Полякова [104, 107], В. Пасічник [139, 140] вказують на постійне зниження стану здоров'я дошкільників, що свідчить про кризову ситуацію у системі дошкільного фізичного виховання через недостатню можливість доступу дітей до дошкільної освіти, обмежену рухову активність, недосконалу нормативно-правову базу, а також невідповідність сучасних вимог, запитів і потреб суспільства.

Удосконаленню та збагаченню вітчизняної системи фізичного виховання дітей дошкільного віку буде сприяти вивчення особливостей та тенденцій розвитку фізичного виховання в закладах дошкільної освіти закордоном, зокрема, у країнах Європи, на етапі входження нашої держави в європейський освітній простір.

Цілі сталого розвитку поставили перед світом сміливий виклик: до 2030 року забезпечити всіх дітей якісним раннім розвитком, доглядом і дошкільною освітою. Причини цього прагнення зрозумілі – багато досліджень доводять, що основи навчання закладаються в перші роки життя, ще до того, як дитина вступить до початкової школи [73, 251].

Проте, незважаючи на доведені переваги дошкільної освіти протягом усього життя, половина дітей дошкільного віку у світі сьогодні – тобто щонайменше 175 мільйонів дітей – не охоплені дошкільною освітою протягом цих життєво важливих років, що поглиблює нерівності у здобутті освіти. Дохід сім'ї, освіта, отримана матір'ю дитини, і географічне розташування країни є ключовими факторами, які впливають на відвідування дітьми раннього віку закладів освіти [218, 242, 249, 269].

Організація фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільних закладах країн Європи є предметом дослідження таких зарубіжних фахівців як J.L. García, J.J. Heckman, D.E. Leaf, M.J. Prados [249], K. Hessler [254], N. Kayhan, P. Pistav Akmesė [259], M. Mavrić, M. Fetić [269], M. Moreira, G. Veiga, F. Lopes, D. Hales, C. Luz, R. Cordovil [273] B. Antala et al. [286] G.F. Zarotis [312] та інших.

Важливим джерелом визначення сучасної стратегії розвитку сфери дошкільного фізичного виховання в Україні є аналіз передового досвіду організації навчально-виховного процесу, дослідження закономірностей та тенденцій розвитку цієї важливої складової частини освітньої сфери в різних країнах Європи. Тому не випадково питання організації і методики фізичного виховання дошкільників в зарубіжних країнах цікавлять багатьох сучасних українських фахівців (Л. Козак [65], О. Косенчук [73], О. Красов, М. Кусай

[75], Н. Рачковська [171], А. Яковенко, С. Афанасьєв, Т. Сидорчук [216] та ін.).

Актуальність дослідження зумовлена цінністю досвіду європейських країн в організації та забезпеченні системи фізичного виховання дошкільників, що може бути використано в практиці української дошкільної освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2021-2025 рр. за темою та «Наукове обґрунтування оздоровчо-рекреаційних технологій у фізичному вихованні різних груп населення» (номер держреєстрації 0121U108320).

Мета дослідження – визначити організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи для поширення позитивного досвіду в практику фізичного виховання закладів дошкільної освіти України.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та систематизувати дані літературних джерел щодо передумов становлення систем фізичного виховання дошкільників на європейському континенті.
2. Дослідити ставлення батьків та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до організації фізичного виховання дітей в сучасних умовах для визначення шляхів удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку.
3. Визначити сучасні підходи до змісту та організації фізичного виховання дітей в закладах дошкільної освіти європейських країн.
4. Окреслити основні напрями використання зарубіжного досвіду в практиці фізичного виховання закладів дошкільної освіти України.

Об'єкт дослідження – системи освіти та фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи.

Предмет дослідження – організаційно-методичні засади фізичного виховання в закладах дошкільної освіти європейських країн.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури і документальних матеріалів став основою теоретичного дослідження, під час якого було опрацьовано джерела, що безпосередньо стосуються поставленої проблеми.

Метод порівняння використаний для порівняння структури та змісту навчальних програм дошкільної освіти і фізичного виховання, як інтегративного складника даної системи, особливостей оцінювання розвитку дошкільників, вимоги до кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

За допомогою методу системного аналізу вивчалися складові фізичного виховання різних країн, їх місце в системі дошкільної освіти, взаємозв'язок між ними та фактори, які впливають на їх функціонування.

Метод абстракції дозволив виділити елементи фізичного виховання у зарубіжних освітніх моделях.

Метод узагальнення дав можливість упорядкувати, організувати у певну систему організаційно-методичні засади дошкільної освіти європейських країн та фізичного виховання, як її компонента.

Історико-логічний метод дозволив узагальнити дані щодо особливостей становлення і розвитку систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах та в Україні в історичному аспекті.

Описовий метод застосовано для первинного аналізу і викладення матеріалу, надання характеристики системам освіти дітей дошкільного віку в зарубіжних країнах.

Педагогічний експеримент констатувального характеру проводився з метою визначення ставлення батьків дошкільників та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до організації фізичного виховання за допомогою соціологічних методів.

Результати анкетування були оброблені методами математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів:

– вперше: визначено організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дошкільників в європейських країнах, що включають в себе: наявність законодавчої бази в сфері ранньої освіти та догляду за дитиною; збільшення доступності дошкільної освіти для дітей різного віку; обов'язковість здобуття дошкільної освіти щонайменше за 1 рік перед школою; створення розвивального середовища в закладі освіти; відповідна кваліфікація педагогічного персоналу; нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника; залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти; психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти; варіативність змісту і гнучкість навчальних програм; компетентнісний підхід; формування національної ідентичності, мультикультурність; інтеграція видів діяльності дітей; формування культури гри та забезпечення вільної гри дитини; самостійна рухова активність; академічна свобода педагога у виборі форм, засобів і методів навчання, викладання, оцінювання; моніторинг і оцінка розвитку дитини;

– визначено культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи, що полягають у необхідності задоволення потреб у догляді за дітьми працюючих матерів; наукових досягненнях у галузі психології розвитку дитини; прогресі педагогічних ідей і освітніх філософій видатних науковців; спостереженнях за ігровою діяльністю дітей; розбудові систем освіти європейських держав і включення в них ланки дошкільної освіти як важливого етапу розвитку дитини; геополітичний розвиток європейських країн, що призвів до глобалізації, в тому числі освітніх систем і, відповідно, створення єдиної моделі освіти; перегляд структури дошкільної освіти, що орієнтує на її наступність та інтеграцію; збереження специфічності завдань дошкільної освіти в різних

національних системах, включаючи історично зумовлений розвиток педагогіки;

– окреслено перспективи реалізації позитивних ідей зарубіжного досвіду для удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні, які полягають в: створенні і постійному оновленні законодавчої бази відповідно до міжнародних тенденцій розвитку освіти; створенні якісного матеріально-технічного забезпечення як однієї з умов розвивального середовища закладу освіти; розширенні, гнучкості, варіативності, чіткому структуруванні змісту навчальних програм; наданні можливостей педагогам створювати авторські програми; забезпеченні кадрового потенціалу, його постійному професійному розвитку і удосконаленні підготовки; використанні інтегрованого, компетентнісного, дитиноцентрованого підходів, наданні академічної свободи педагогічним працівникам у виборі форм, засобів, методів навчання, викладання, оцінювання; впровадженні моніторингу розвитку дитини з метою оцінки фізичної, когнітивної, психоемоційної, соціальної сфер особистості за допомогою різних методів та інструментів оцінки; залученні батьків дітей до активної співпраці в різних формах; психолого-педагогічному супроводі при переході до початкової школи;

– доповнено дані щодо особливостей ставлення батьків дітей дошкільного віку і педагогічних працівників до організації фізичного виховання в навчальних закладах;

– набули подальшого розвитку наукові знання щодо структури та змісту ранньої освіти та догляду в зарубіжних країнах.

Практичне значення роботи полягає у впровадженні теоретико-методичних основ фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах і Україні в практику роботи закладів освіти.

Основні положення дисертації впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (м. Дніпро), Національного університету фізичного виховання і спорту України (м. Київ), Університету Григорія

Сковороди в Переяславі (м. Переяслав), Запорізького національного університету (м. Запоріжжя), КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» (м. Дніпро), що підтверджують відповідні акти впровадження.

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, полягає у постановці проблеми дослідження, обґрунтуванні її актуальності, накопиченні фактологічного матеріалу, аналізі, систематизації та інтерпретації результатів.

Апробація результатів дисертації

Результати дисертаційного дослідження було представлено у доповідях на Міжнародних науково-практичних конференціях «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії» (26 – 27 жовтня 2023 р., м. Дніпро; 24 – 25 жовтня 2024 р., м. Дніпро), II Всеукраїнській науковій конференції «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини» (17 травня 2024 р., м. Харків), Міжнародній науковій конференції «Physical culture and sports as a modern priority» (3 – 4 жовтня, 2024 р., м. Рига, Латвія), регіональній науково-методичній онлайн-конференції молодих вчених «Молоді науковці – спорту Придніпров'я» (25 квітня 2024 р., м. Дніпро).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладені у 6 наукових працях, з яких: 4 – у фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 2 публікації апробаційного характеру.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертація викладена на 294 сторінках, містить 7 таблиць, 8 рисунків. Список використаної літератури налічує 314 найменувань, з яких 97 – іншомовних.

РОЗДІЛ 1

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

1.1. Генезис сучасних систем дошкільної освіти і виховання в європейських країнах

Дошкільна освіта – це освіта, спрямована на навчання дітей від дитинства до шести років. Системи дошкільної освіти в країнах Європи відрізняються за підходами, теоріями та практиками навіть в різних шкільних юрисдикціях, але мають подібну спрямованість і мету. Дошкільна освіта включає в себе виховання і турботу про дітей у яслах, дитячому садку. У той час як педагогічні методи відрізняються, існує загальна згода, що дошкільний заклад відповідає за надання освіти до початку обов'язкової освіти.

Дошкільна освіта, яку ми знаємо сьогодні, ґрунтується на засадах, закладених вченими і педагогами в XIX ст. Особливо це помітно в системі викладання, її організації та наступності освіти від початкової школи до закінчення університету [308].

Коріння та ідеї розвитку дошкільного інституційного виховання можна знайти в працях Яна Амоса Коменського, чеського педагога і творця дидактики, у працях Фрідріха Фребеля, німецького педагога, засновника першого дитячого садка, у творах Рудольфа Штайнера, Марії Монтесорі, Лоріса Малагуцці та ін. Нові напрями розвитку та альтернативи дошкільного виховання та освіти неможливо зрозуміти без знання класичних систем, особливо Фребеля і Монтесорі, вальдорфської освіти Штайнера та руху Реджо-Емілія. Багато педагогічних ідей, рішень, передумов, методів роботи, підходів до виховання та освіти цих педагогів, можна було б визнати інноваційними і сучасними у концепціях сучасної дошкільної освіти [202].

Завдяки позитивним сторонам педагогічної спадщини згаданих систем педагогіки сьогодні чітко визначається шлях і напрям розвитку якісного

дошкільного виховання й освіти, що базується на фактах, апробованих педагогічною теорією і практикою.

Поширення дошкільної освіти у двадцятому столітті можна пов'язати з досягненнями в психології розвитку, представлених, наприклад, у роботах Жана Піаже, який розкрив природу психічного розвитку, що відбувається в перші роки дитинства, у роботах Ф. Фребеля, який визнав, що діти потребують стимулювання, особливо того, що забезпечується іграми та рольовими іграми, з раннього віку, щоб розвинути свій повний потенціал. Дошкільна освіта розповсюджувалась також з огляду на потреби великої кількості працюючих матерів забезпечити хороші умови для своїх маленьких дітей під час виконання ними робочих обов'язків. Таким чином, дошкільне середовище різниться залежно від того, що є їх основним фокусом: чи турбота про дітей, як, наприклад, у програмах догляду за дитиною, які також діють як досвід соціалізації і виходять за межі сім'ї, чи заклади освіти, які були спеціально створені для забезпечення раннього освітнього досвіду для маленьких дітей – дитячі садки.

Хоча можна стверджувати, що маленькі діти не потребують такого досвіду, оскільки сім'я має бути їхнім основним навчальним середовищем, для багатьох дітей дошкільне середовище пропонує досвід, освітні, соціальні та інші базові потреби, які не можуть бути задоволені вдома. Таким чином, дошкільна освіта є важливою складовою розвитку багатьох людей [203].

У дев'ятнадцятому столітті кілька європейських педагогів, у тому числі Роберт Оуен з Великої Британії, Йоган Генріх Песталоцці зі Швейцарії, Фрідріх Фребель з Німеччини та Марія Монтессорі з Італії, почали розробляти освітні системи, призначені для дітей раннього віку, в надії активно допомагати дітям протягом одного з найважливіших етапів розвитку людини. Роберт Оуен був відповідальним за створення школи New Lanark для маленьких дітей, більшість з яких були вихідцями з бідних робітників бавовняних фабрик Оуена. Його школа була успішною та стимулювала створення подібних закладів в Англії [55].

Ф. Фребель придумав термін «дитячий садок» і створив перший заклад дитячого садка. Фребель бачив освіту в дитячому садку як засіб для початку процесу реалізації людського потенціалу в ранньому віці. Його навчальна програма була зосереджена на тому, щоб дати дітям свободу розкрити свої здібності та особистість, не нав'язуючи їм заздалегідь визначені уявлення про себе, підтримуючи розвиток творчості, мови та соціальних навичок. Програму дитячого садка Ф. Фребеля поширювали кілька вчителів, яких він підготував, у тому числі сестри Берта Майєр фон Ронге та Маргарет Мейєр Шурц у Європі та Америці, хоча їхні програми все ще викладалися німецькою мовою.

Елізабет Пібоді та Сьюзен Блоу розробили англійську програму для дитячих садків у США, де «дитячий садок» став частиною обов'язкової початкової освіти, починаючи з п'ятирічного віку. Однак у 1965 році програма Head Start була започаткована як частина «Війни з бідністю» президента Ліндона Б. Джонсона. Ця програма надала дітям з малозабезпечених сімей можливості ранньої дошкільної освіти, забезпечуючи медичні послуги та послуги з харчування, а також можливості для навчання.

Хоча німецький ідеалізм і християнські аспекти, які відстоювали Фребель та інші педагоги раннього і дошкільного віку, не були такими популярними в світських освітніх системах, тим не менш, основні принципи були широко зрозумілі більш освіченій громадськості та сприяли розвитку дитини. Однак загалом дошкільна освіта є справою вибору, офіційною є державна освіта, починаючи зі вступу до початкової школи [5, 74].

Розвиток дитини відбувається в кількох областях:

Фізичний розвиток – стосується фізичного зростання та розвитку як грубої (наприклад, ходьба), так і тонкої моторики (такої як рухи пальців) контролю над тілом.

Сприйняття та сенсорний розвиток – як дитина функціонує за допомогою органів чуття та здатності обробляти отриману інформацію.

Комунікація та розвиток мови – використання візуальних і звукових стимулів, особливо для засвоєння мови, а також для обміну думками та почуттями.

Когнітивний розвиток – стосується того, як людина думає та реагує.

Емоційний розвиток – стосується формування усвідомлення дітьми своїх почуттів і контролю над ними, а також того, як вони реагують на ці почуття в певній ситуації.

Соціальний розвиток – стосується особистості дитини, її стосунків з іншими та розуміння свого місця в соціальному середовищі [45, 185].

Широкий спектр освітніх філософій циркулює в галузі стосовно того, як найкраще сприяти здоровому розвитку в цих областях. Деякі професіонали більше дотримуються біхевіористської теорії, заснованої на роботах таких учених як Джон Б. Уотсон, Б.Ф. Скіннер та Едвард Торндайк. Інші дотримуються більш неструктурованої теорії зрілості, яку популяризували Жан-Жак Руссо та Марія Монтесорі. Крім того, для розгляду соціального та емоційного розвитку використовуються такі теорії стадій, як теорії Зигмунда Фрейда та Еріка Еріксона. Існує багато освітніх програм для вчителів раннього дитинства, що навчають поєднанню теорій, у яких домінує конструктивістський підхід, висунутий Жаном Піаже та Левом Виготським [74].

Незалежно від теоретичних основ, на практиці освіта раннього дитинства здебільшого орієнтована на дитину. Тому акцентується увага на важливості гри. В.О. Сухомлинський [192] вказував, що гра запалює вогник цікавості та допитливості. Л.С. Виготський [30] зазначав, що гра – це творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, що відповідає запитам та потягам самої дитини. Гра дає дітям можливість активно досліджувати навколишнє середовище, маніпулювати ним і взаємодіяти з ним. Це дозволяє дітям експериментувати з навколишнім світом і емоційним світом всередині них. Багатьом це може здатися просто розвагою, але під час таких занять відбувається розвиток навичок, вирішення

проблем, подолання фізичних і розумових проблем тощо. Гра з продуктами, створеними спеціально для дітей дошкільного віку, допомагає дитині розвинути впевненість у собі, заохочує до самостійного навчання та прояснює певні поняття. Для розвитку дрібної, великої або грубої моторики, а також для розвитку координації очей і рук дитині надзвичайно важливо «грати» з природними речами навколо неї. Гра заохочує дітей досліджувати, творити, відкривати та спонукає їх ризикувати та покращувати своє розуміння світу. Вона спонукає дітей до досягнення нового рівня розуміння подій, людей і навколишнього середовища, взаємодіючи з конкретними матеріалами. Практичні заняття створюють справжній досвід, під час якого діти починають відчувати почуття панування над своїм світом, почуття причетності та розуміння того, що відбувається в їхньому оточенні [8, 28, 62, 180].

Таке використання гри впливає з ідеї Жана Піаже про те, що діти повинні активно брати участь у своєму світі та різноманітному середовищі, щоб бути впевненими, що вони не «пасивні» учні, а «маленькі вчені», які беруть активну участь.

У багатьох країнах світу значна увага приділяється розвитку мережі дошкільних закладів і вдосконаленню процесу виховання дітей. Дошкільне виховання є початковою ланкою єдиної системи виховання і навчання, ним опікуються місцеві органи влади, промислові та сільськогосподарські підприємства, релігійні та громадські організації, приватні особи. У кожній країні існує система підготовки педагогічних працівників (курси, середні спеціальні чи вищі навчальні заклади). Виховна робота, головною метою якої є гармонійний розвиток дітей, формування навичок життя в колективі, здійснюється відповідно до програм. Кожна національна система освіти (зокрема, дошкільного виховання) має свої особливості та власний передовий досвід [47].

Вивчення й осмислення зарубіжних теорій і досвіду виховання дітей дає можливість визначити ефективні шляхи розвитку педагогіки загалом і

дошкільного виховання зокрема, уникнути помилок і стереотипів у справі розбудови сучасної системи дошкільної освіти в нашій країні.

Важливу роль у розвитку дошкільної освіти за рубежем відіграє вальдорфська педагогіка. Великої популярності набули Вальдорфські вільні школи, засновані у Вальдорф-Асторії (поблизу німецького міста Штутгарт) німецьким педагогом Рудольфом Штайнером (1861 — 1925). Їх іще називають Штайнерівськими. Вальдорфська педагогіка гуманістична за своїм теоретичним змістом й антиавторитарна за формою. Головним її принципом є розвиток здібності відчувати, вміння творчо ставитися до життя, знання природи, суспільства і художнього смаку. Програму Р. Штайнера називають педагогікою зростання, терапії дитини, гуманістичною або антропософічною. Науковою основою вальдорфської педагогіки є пізнання людини, її образу як фізичної, душевної та духовної істоти [187].

Значний вплив на розвиток дошкільної освіти мала теорія виховання і розвитку, запропонована видатним італійським педагогом Марією Монтессорі (1870 – 1952), яка розробила психолого-педагогічну систему індивідуального виховання дітей дошкільного віку. Головними характеристиками цієї системи є: особистісно орієнтована мета (дитина – в центрі виховання), творчо-продуктивний зміст навчання, свобода у вихованні. Педагог розвинула нову філософію виховання, засновану, з одного боку, на власних спостереженнях за дітьми, а з другого, – на гуманістичних традиціях Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, які надавали особливого значення вродженому потенціалу дитини та її здатності розвиватися в умовах свободи і любові. Своєрідність педагогічної філософії М. Монтессорі полягає в тому, що дитинство – це не просто період життя, а «інший полюс природи людини», і дорослий залежить від дитини настільки, наскільки дитина залежить від дорослого. Мета виховання – сприяти виявленню нових законів життя дитини.

Цінність практичного методу М. Монтессорі полягає в тому, що в основу його покладено три основні ідеї: перша – свобода у вихованні; друга –

розвинена індивідуальність; третя – визнання зовнішнього відчуття вищих рівнів людського життя, що вимагає виховання в ранньому дитинстві. Педагог вважала, що період дошкільного дитинства – найсприятливіший для повноцінного розвитку під впливом навчання і виховання. Можливості дитини у навчанні безмежні. Маючи від народження певні задатки, вона може розвинути їх лише за умов правильно організованого середовища і спілкування з дорослими [44, 46, 215].

Більшість закордонних навчальних закладів керується ідеями швейцарського психолога Жана Піаже (1896 – 1980), для якого найважливішим був когнітивний розвиток дитини. Застосування його теорії на практиці полягає в тому, що види дитячої діяльності мають відповідати специфічним потребам кожної вікової групи. Розуміння особливостей розвитку допомагає педагогові проводити заняття, уникаючи марнування часу і не прискорюючи темпів роботи самих дітей. Розвиток проходить певні стадії, жодна з яких не повинна бути пропущена: сенсомоторна (від народження до 2 років), конкретних операцій (від 2 до 11 років), формальних операцій (підлітковий вік). Відповідно до цього змінюється методика навчання від початкової до основної школи. Головними поняттями в теорії Ж. Піаже є організовані зразки чи поведінка мислення, що є результатом взаємодії з навколишніми об'єктами чи людьми [187].

Одним із провідних мислителів українського зарубіжжя є релігійний діяч, філософ, психолог і педагог Василь Васильович Зеньківський (1881 – 1962). Учений досліджував найважливіші проблеми дитячої психології, а саме: вікову періодизацію та її критерії, охарактеризував різні періоди дитинства, розглянув дитячу гру та її соціальний зміст, розкрив своє бачення розвитку у дітей мовлення, сприйняття, уваги, уявлень, пам'яті, мислення та вольової й емоційної сфер, зокрема соціальних почуттів, визначив загальні риси дитячої обдарованості, особливості дитячих релігійних уявлень та дитячої фантазії, сформулював завдання та засоби соціального виховання [19, 143].

Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ і практику побудови української національної школи, зокрема дошкільного виховання, зробила Софія Федорівна Русова (1856 – 1940). У своїх працях вона наголошувала на розумовому вихованні дитини, тобто організованій діяльності учителів, вихователів, спрямованій на розвиток розумових сил і мислення дітей. Розумове виховання є основою для всебічного розвитку особистості, сприяє прогресу науки, техніки та культури. У працях «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дошкільне виховання», «Нові методи дошкільного виховання» С.Ф. Русова розкрила потребу в розвитку різних видів мислення. Великого значення С.Ф. Русова надавала національному вихованню дитини. Найдієвішим засобом національного виховання Русова визнавала рідне слово. Саме через нього дитина сприймає духовні цінності народу, його світобачення та світосприйняття, здійснюється її художньо-образне мислення, засвоюються мораль, історичний досвід народу тощо. Головним завданням вихователя С.Ф. Русова вважала розвиток самостійності дитини [170, 177, 2015].

Широке визнання здобула теорія психолога Лева Семеновича Виготського (1896 – 1934). На Заході поділяють його думку, що мислення дитини докорінно змінюється, коли вона освоює мовне спілкування. У результаті навчання дитина починає усвідомлювати процес мислення і керувати ним, на чому ґрунтуються соціальна і педагогічна сторони процесу комунікації і викладання.

Тобто, з початку XX ст. у більшості європейських країн відбувається розширення мережі дошкільних установ, що надають послуги з догляду, опіки, нагляду, оздоровлення, фізичного, морального (релігійного), естетичного виховання та соціалізації дітей різного віку [198].

На рубежі XX-XXI ст. відбувається глибока трансформація у поглядах на роль освіти взагалі, на місце дошкільного ступеня в системі освіти, на ставлення до дошкільного періоду життя та навчання дітей молодшого віку, які мають величезні потенційні можливості та природні ресурси, які раніше

повною мірою не бралися до уваги. У своїй освітній політиці фахівці знаходять практичне використання наукових досягнень педагогів та психологів, які вважають, що втрати, допущені в ранньому віці, як самоцінному та специфічному періоді життя дітей та часу їх невичерпних потреб та можливостей пізнання, непоправні в повній мірі у подальшій освіті [187].

Трансформація у поглядах була зумовлена проникненням у всі сфери життєдіяльності людини постіндустріального суспільства феномену глобалізації, що став результатом світового геополітичного розвитку. Його наслідком стали створення нової національної освітньої політики у більшості країн Європи, їх взаємодія та співпраця з різними міжнародними організаціями та спільнотами.

Виробляється єдина освітня програма розвитку та спільного вирішення сукупних проблем із використанням національних ресурсів, і, нарешті, йде створення єдиної моделі освіти, у тому числі дошкільної. Реальність виконання цих завдань у країнах спрощується самим фактом їхньої європейської ідентичності, тобто опори на єдині традиції та цінності, загальну історичну спадщину, національні культури, що доповнюють одна одну, подібність соціальних інститутів, проведення аналогічної зовнішньої політики та існування політичних систем, що поєднують різноманіття з єдністю. Велика увага в освітній політиці приділяється інтеграційним процесам у системах дошкільної та шкільної освіти, підвищенню рівня та якості дошкільного навчання та підготовці дітей до школи як найважливішого чинника їх подальшого освітнього шляху аж до «безперервної освіти (навчання) впродовж усього життя» [47, 52, 55].

Якщо елементи підготовки дітей до майбутнього систематичного навчання тією чи іншою мірою були у програмах дошкільного навчання більшості європейських країн початку XX ст., то з 80-х років XX ст. ця функція починає витісняти традиційні види виховної діяльності і стає домінуючою.

Потреби суспільства призвели до перегляду структури дошкільної системи та введення до неї спеціальної ланки. З'являється так званий «передшкільний ступінь» як спеціальна сполучна ланка дошкільної і шкільної освіти, що орієнтує не тільки на наступність, але і на інтеграцію.

Передшкільний ступінь загалом ставить такі завдання:

- створити умови для забезпечення всіх дітей відповідним рівнем підготовки для досягнення «рівного старту»;
- підготувати дітей до засвоєння початкових базових знань, умінь і навичок для їх подальшого розширення у початковій школі;
- допомогти дітям адаптуватися до нових умов при їх переході з сім'ї до більш регламентованого середовища проживання та попередити можливі стресові ситуації;
- щоб уникнути можливих конфліктів і задля встановлення толерантних взаємин у дитячому колективі створити умови доброзичливого спілкування дітей різного віку, включаючи дітей із порушеннями здоров'я, та представників інших культур [29, 185, 187].

Водночас у різних країнах вирішення цих завдань має свою специфіку. У Німеччині та Австрії, наприклад, намагаються використовувати ігрові форми навчання; забезпечити засвоєння дітьми необхідних умінь та навичок; сформувати навички соціальної поведінки; розвивати мовні та навчальні навички як передумову розвитку навичок читання, письма, рахування [308].

У Данії вони виконуються в рамках концепції «вільного виховання» з акцентом на розвиток самостійності та відповідальності, що входить у традиції національної освітньої моделі, де в центрі уваги – дитина, орієнтація на дитячий колектив, на емоційний та соціальний розвиток [187].

Дошкільні заклади, що функціонують у різних країнах, відрізняються різноманіттям видів, цільовою спрямованістю, методиками виховання та навчання, включаючи альтернативні системи виховання, що відповідають педагогічним концепціям Д. Дьюї, Ж. Піаже, М. Монтесорі, Р. Штайнера, С. Френе та ін.

За своїми цілями і завданням початкова освіта покликана дати основи для подальшого навчання, забезпечити розумовий, моральний, естетичний та фізичний розвиток учнів та орієнтуватися на розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Велика увага приділяється:

- вихованню позитивної самооцінки та відповідальності дітей у процесі навчання;
- наданню допомоги дітям із труднощами у навчанні шляхом введення до штату психологів, вчителів-логопедів, терапевтів, фахівців з лікувальної фізкультури;
- формуванню здорового способу життя за рахунок збільшення часу на заняття спортом;
- естетичному вихованню шляхом підвищення професійного та загального освітнього рівня вчителів зі збільшенням тривалості їх підготовки;
- розширенню зв'язків початкової школи з батьками за принципом «вчителі та батьки – партнери» [199].

Найважливіші завдання вихователів під час підготовки дітей на передшкільному ступені – формування комунікативних навичок (адаптивних якостей) дошкільника і досягнення ним рівня шкільної зрілості, тобто готовності (здатності) навчатися у початковій школі. Дослідження вказують, що процес адаптації дітей у новому колективі успішний тоді, коли вони володіють комунікативними навичками, вмінням та готовністю нормально спілкуватися з однолітками, які найчастіше набуваються у групах дітей, об'єднаних за гетерогенним принципом у дошкільних закладах [10, 253, 267, 302].

Тривалий час педагоги і психологи вважали, що критерієм визначення рівня розумового розвитку дітей 5 – 6 років є природна здатність (готовність) до навчання. Дослідницька думка була спрямована на вивчення «кола

уявлень» дітей про навколишню дійсність та на визначення тих вимог, які ставилися до них, як до майбутніх першокласників [219, 225, 311].

Наступні теоретичні розробки, а також практика шкільного навчання показали, що немає безпосереднього зв'язку між обсягом (запасом) знань (кола уявлень) та загальним рівнем розумового розвитку, за яким можна було б судити про готовність дітей до школи. Основним критерієм було визнано ступінь розвитку пізнавального інтересу до навколишньої дійсності та пізнавальних здібностей [88].

У низці скандинавських країн здатність дітей до навчання у школі розглядається як результат самого навчання, незалежно від виявленого ними загального рівня розвитку на час вступу до 1 класу. Так, наприклад, Фінляндія, що посіла перше місце за якістю освіти в ході міжнародних досліджень, не визнає диференціації дітей при визначенні їх здібностей перед зарахуванням до школи і не ділить їх на «слабких» та «сильних», а приймає всіх, включаючи дітей із порушеннями у розвитку. У Швеції диференціація дітей за ознакою здібностей чи навчальних досягнень законодавчо заборонена [187].

У Німеччині, навпаки, суворо диференційований відбір за здібностями при зарахуванні дітей до 1 класу носить відкрито селективний характер. Вони проходять процедуру тестування для отримання оцінки «готовий» чи «не готовий» до вступу у початкову школу. Даний метод відбору серйозно гальмує інтеграційний процес на початкових ступенях навчання у шкільній системі ФРН [308].

Тобто, незважаючи на спільну історичну зумовленість розвитку систем освіти в європейських країнах, можна говорити про наявність відмінностей у методах та підходах в організації дошкільного виховання та його результатів.

Розглянемо організаційні особливості дошкільної освіти і виховання у країнах Європи під впливом різних педагогічних думок і концепцій.

Одне з перших місць у світі за охопленням дітей державним дошкільним вихованням посідає Франція. Традиції французької дошкільної педагогіки,

яка формувалася упродовж двох століть, увібрали найкращі теорії виховання як вітчизняних (П. Кергомар, С. Френе), так і зарубіжних (М. Монтессорі, О. Декролі, Ж. Піаже) педагогів. Основні типи навчальних закладів для виховання дошкільників 2 – 6 років: материнські школи, класи малят при початкових школах, дитячі садки. Загальна мета дошкільного виховання – забезпечити всебічний розвиток дітей. Головні завдання дошкільних закладів Франції – ввести дитину в атмосферу колективу, розвинути у неї різні види діяльності, сформувати прагнення до знань, навчити працювати, вчитися, будувати стосунки з іншими дітьми. Роль вихователя полягає в організації дозвілля дітей, у спрямуванні їхнього розвитку, створенні розвивального середовища, вивченні поведінки та психології дітей. Основна форма занять у материнській школі – гра [187].

Характерною особливістю державного дошкільного виховання у Фінляндії є тісний зв'язок із сім'єю. Держава приділяє велику увагу проблемам сім'ї, забезпечуючи її матеріальною, моральною та педагогічною підтримкою. Одним із найстаріших типів дошкільного закладу є народні дитячі садки, покликані надавати допомогу у вихованні дітей сім'ям, де батьки працюють. Існують й інші типи дошкільного виховання: денний догляд за дітьми у сім'ях, відкриті дитячі садки, пересувні дитячі садки (на зразок сезонних). Великою популярністю користуються так звані сімейні дитячі садки, які нині дуже поширені в усьому світі. Для сімейного догляду за дітьми слід мати спеціальну підготовку. Відкриті дитячі садки працюють на зразок ігрових майданчиків, куди батьки приводять дітей для прогулянки та спільних ігор з однолітками. Рівень оснащення дошкільних закладів доволі високий. У садках для дітей віком до одного року має бути не більше 6 осіб, від року до двох – не більше 12, після трьох років – не більше 20 дітей. Усі дошкільники за рік до школи обов'язково відвідують заклад системи дошкільного виховання [115].

Дошкільні заклади Великої Британії пройшли шлях розвитку від закладів державного догляду дітей із небагатих сімей до сучасних

різноманітних типів дошкільних закладів, які забезпечують диференційований підхід до виховання дітей. Дошкільних закладів у країні недостатньо для того, щоб забезпечити доглядом усіх дітей до школи, навчання в якій починається з 5 років. Основні типи дошкільних закладів – муніципальні та приватні денні ясла, ясельні школи, ясельні класи, ігрові групи, клуби матері й дитини, «групи можливостей». За змістом роботи їх можна об'єднати в такі групи: 1) денні ясла, в яких забезпечується належний догляд за дітьми; 2) ясельні класи і школи – заклади інтелектуального розвитку, підготовки до школи; 3) ігрові групи, клуби матері й дитини, «групи можливостей», які організовують батьки.

Такі заклади гарантують найвищий рівень усебічного виховання. Муніципальні денні ясла відкриваються місцевими органами влади для дітей віком від кількох місяців до 4 – 5 років. Такі заклади у країні досить поширені, вони працюють з 8 до 18 год. упродовж усього року і призначені для виховання дітей, чиї батьки працюють, але мають невисокий рівень доходів і потребують послуг закладів державного дошкільного виховання. Приватні денні ясла створюються різними приватними організаціями та особами, благодійними товариствами, релігійними організаціями тощо. У Великій Британії популярними є безоплатні муніципальні ясельні школи і класи для дітей віком 3 – 5 років.

По всій Великобританії також доступна приватна дошкільна освіта, яка варіюється від структурованої дошкільної освіти до послуги з догляду за дітьми [67].

Найпоширенішими типами закладів державного дошкільного виховання у Данії є: денні ясла, садки, ясла-садки, ігрові майданчики та цілодобові дошкільні заклади, призначені для виховання і лікування дітей з проблемами фізичного та психічного розвитку, надання їм психолого-педагогічної допомоги і корекції. Педагогічний персонал отримує трирічну підготовку з психології, фізіології, педагогіки. Характерною особливістю датських дошкільних закладів є те, що значна частина вихователів – чоловіки (вони

становлять майже п'яту частину педагогів, які працюють з дошкільнятами). Це має велике значення для дітей з неповних сімей, де вихователем є тільки мати. У Данії працює центр Міжнародної Монтессорі-асоціації, яка активно пропагує ідеї досвіду Марії Монтессорі в усіх країнах світу і має в них свої «дочірні» організації [65].

Традиції державного дошкільного виховання в Німеччині – одні з найдавніших у світі. З 1957 р. у ФРН діє закон про вільне відвідування дитячих садків, з яких 20% утримує держава, а 80% – належать церковним громадам, профспілкам, німецькому товариству Червоного Хреста, службі молоді, іншим благодійним організаціям. Характерною особливістю освіти в Німеччині є те, що батьківська платня становить 50%, решту витрат бере на себе власник дошкільного закладу. Слід відзначити різноманітність типів дошкільних закладів. Дитячі садки (кіндергартен) з повним або неповним днем, призначені для дітей віком 3 – 6 років. Існують однокласні дошкільні заклади (переважно для старших дошкільників), пришкольні групи (для п'ятирічних дітей), а також підготовчі класи основної школи (в них виховуються і навчаються п'ятирічні діти, які досягають шкільного віку). Крім того, працюють цілодобові інтернати для здорових дітей віком від 3 до 6 років, а також інтернати для дітей з вадами здоров'я і розвитку. Головні концептуальні підходи щодо виховання дітей у Німеччині здійснюються в дитячих садках вільного і відкритого типу. Найпоширеніший тип вільного дитячого садка – штайнерівські дитячі садки і дитячі садки Монтессорі [63].

Система дошкільного виховання у Польщі представлена типами дошкільних закладів, спільними для багатьох країн Східної Європи 1940 – 1990 рр. Це дитячі садки, ясла-садки з повним (у містах) і неповним (у сільській місцевості) днем перебування дітей. Є також цілодобові двотижневі ясла-садки та тимчасові дитячі садки на зразок сімейних мікросадків, які функціонують в одній із квартир великих будинків [115].

Дошкільні заклади Швейцарії – дитячі садки або дитячі школи – призначені для виховання дітей віком 4 – 6 років. Окрім державних у країні

існує чимало приватних дошкільних закладів, що працюють п'ять днів на тиждень по кілька годин на день і розміщені переважно в одноповерхових котеджах з майданчиками для прогулянок і занять фізичною культурою. Історично склалися такі концепції виховання дітей дошкільного віку: у німецькій частині Швейцарії – заснована на ідеях Ф. Фребеля, а в романомовній – женецького напрямку (Е. Клапаред, Ж. Піаже) та монтессорівського типу.

Систему суспільного дошкільного виховання в Болгарії було сформовано після Другої світової війни. До неї належать дитячі садки (повного дня, цілорічні, сезонні, цілодобові), ясла, ясла-садки з денним і напівденним перебуванням дітей (садки при школах). Дошкільні заклади відвідують майже всі діти. Існує державна програма виховання дітей дошкільного віку. Значну увагу в дошкільних закладах зосереджують на фізичному вихованні (спортивні свята, навчання плавання, загартування).

За допомогою фізичного виховання в дитячих садках Чехії дітей навчають основним руховим умінням і навичкам, правилам особистої гігієни. У країні майже всі діти охоплені суспільним дошкільним вихованням. Перші дитячі садки були відкриті у 1832 р., згодом створені материнські школи – народні дитячі садки. Крім них, функціонують ясла, дитячі садки з неповним днем, підготовчі класи при школах. У Чехії на заняттях по фізичному вихованню в дитячих садках передбачені біг, стрибки, метання, сюжетно-рольові рухові ігри, ігри з м'ячем [38, 115].

Отже, система сучасного дошкільного виховання та освіти, що сформувалася у більшості європейських країн у її сьогоденному вигляді, зобов'язана своїми досягненнями, по-перше, багатій теоретичній спадщині попередніх поколінь та їх внеску у розвиток дошкільної педагогіки, по-друге, глобальним змінам у різних сферах життя людини інформаційного суспільства, що призвели до процесів інтеграції у системі дошкільної освіти.

Щодо історичної спадщини великих предків, то їх передові для свого часу ідеї, теорії, практичний досвід лягли в основу створення нових теорій,

концепцій, системи наукових поглядів та розвитку освіти, дошкільної педагогіки і соціальної системи дошкільного виховання та освіти.

Сучасна педагогіка активно використовує у своїй теорії та практиці такі поняття, сформульовані ще вченими античних часів (Арістотель, Платон, Квінтіліан), як природовідповідність, вікова періодизація, розумове, моральне та естетичне виховання, психологічні та індивідуальні особливості дітей та ін.

Ці поняття покладені в основу створення дошкільної педагогіки та розвитку суспільного дошкільного виховання [31, 145].

1.2. Історичні та соціально-культурні аспекти розвитку дошкільної освіти в Україні

Дошкільний ступінь освіти є базовим для системи освіти. При цьому кожна історична епоха так чи інакше визначає цільову установку, принципи побудови, особливості змісту та форми реалізації освітньої діяльності у цей період. У зв'язку з цим змінювалося і усвідомлення ролі дошкільного виховання як початкової складової освітньої системи. Дослідженням історії розвитку дошкільної освіти займалася низка вчених: Л.В. Артемова [2], І.В. Зайченко [52], О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко [90], Л.А. Медвідь [99], С.О. Сисоєва [185], І.Г. Улюкаєва [199, 200] та інші.

Педагогічна думка, освіта і виховання формуються у певних історичних економічних, соціальних умовах відповідно до потреб суспільства, тому для розуміння витоків національної освіти необхідно знати історичні обставини, з яких виникли ті чи інші форми навчання і виховання.

Вивчення історії української педагогіки, ознайомлення з діяльністю та педагогічною спадщиною визначних мислителів різних періодів, свідчить, що незважаючи на нестатки, кожний період державності України позначався піднесенням педагогічної думки [185].

Одним з важливих питань є періодизація процесів становлення і розвитку педагогічних ідей кінця XIX початку XX ст.

Існує періодизація запропонована Л.В. Артемовою [2], якої можна дотримуватися.

Періоди розвитку дошкільного виховання в Україні (XIX - XX ст.):

- Україна у складі Російської імперії – друга половина XVII - початок XX ст.;
- Українська Народна Республіка – 1917-1920 рр.;
- Радянський період 1920-1991 рр.;
- Період незалежності – 1991 р. – дотепер.

Педагог А.С. Макаренко багато уваги приділяв питанням сімейного початкового виховання. Він вважав, що головні основи виховання закладаються до 5-ти років. Ним були детально розглянуті питання організації трудового виховання дітей дошкільного віку, керівництва грою, виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей [92].

Педагог і просвітитель О.В. Духнович вбачав головне завдання у тому, щоб в дітях збудити народомовство і прищепити любов до своєї народності [143].

У своєму історичному розвитку система дошкільного виховання мала відповідний досвід становлення, відродження, стабільного розвитку і модернізації на різних етапах розвитку суспільства.

Ретроспективний аналіз становлення системи дошкільної освіти в Україні показав, що динаміка її розвитку містить декілька періодів.

Суспільне дошкільне виховання в Україні починає свою історію з кінця XIX ст. Саме тоді склалися умови для виникнення закладів суспільного дошкільного виховання. Як і в інших країнах, відкриття дошкільних закладів було пов'язано із розвитком капіталістичного способу виробництва й тими змінами, що відбувалися в цей час у суспільстві.

Розвиток промисловості призвів до масового залучення до виробництва жінок. Це відразу гостро поставило проблему догляду за дітьми працюючих матерів. Положення сімей трудящих у той час було жахливим. Щоб прогодувати сім'ю, батьки були вимушені працювати, залишаючи вдома, без

необхідного догляду, навіть дітей-немовлят. У той час почали активно включатися в суспільне життя також жінки з середніх верств населення. Таким чином, зміни, що відбулися в становищі жінок у кінці XIX ст., зумовили необхідність відкриття дошкільних закладів, причому орієнтованих на різні соціальні групи [175].

Передумовою виникнення й розвитку суспільного дошкільного виховання стала активізація соціально-політичного життя в Україні. Одним із напрямів суспільного руху того часу був суспільно-педагогічний напрям. У суспільстві збільшився інтерес до проблем формування особистості, навчання та виховання підростаючого покоління. У передових колах сформувалося нове ставлення до сім'ї, шлюбу, виховання дітей.

Суспільно-педагогічний рух кінця XIX століття стимулював інтерес і до виховання дітей дошкільного віку – першого й найбільш відповідального періоду в житті дитини. Багато педагогів, представники інших наук звернулися саме до цього вікового періоду [186, 200].

Наприкінці XIX ст. активізувався розвиток педагогіки та наук, які вивчали дитину (дитяча психологія, анатомія, фізіологія та ін.). Педагогічна думка все більше схилялася до переконання в необхідності відкриття закладів суспільного дошкільного виховання, їх доцільності і корисності. За думкою захисників цієї ідеї, дитячі садки, з одного боку, повинні були дати змогу жінці сполучати працю й материнство, а з іншого – сприяти правильному розвитку, вихованню дітей, підготовці їх до школи.

Значною мірою розвитку суспільного дошкільного виховання сприяв досвід зарубіжних країн з організації закладів виховання дітей дошкільного віку. У багатьох країнах вони вже стали досить поширеним явищем. Так, у 1898 році в США налічувалося 4365 дитячих садків, у Франції – 5338 дитячих садків, в Англії – 744 дитячі садки, в Угорщині – 1979.

В Україні перші суспільні дошкільні заклади з'являються у XIX столітті. У 1839 р. у Полтаві на кошти земства було відкрито перший заклад для дітей віком від трьох років. До закладу приймали дітей із бідних родин, які під час

денних робіт батьків залишалися без догляду; час перебування був з 7 ранку до 21 години вечора, діти отримували їжу, одяг та медичну допомогу. Утримувався цей заклад за рахунок благодійних пожертв [2, 12].

Перша спроба відкриття дитячого садка в Україні припадає на 1858 рік. Здійснила її дружина редактора газети «Киевские губернские ведомости» Є. Чернишова. У її зверненні до М.І. Пирогова, який тоді обіймав посаду попечителя Київського навчального округу, було викладено цілісний погляд на організацію і зміст системи виховання малят. Цей дитячий садок призначався для дітей заможних батьків.

В 1866 р. освіченими жінками в містах Миколаєві та Одесі було створено перші приватні дитячі садки. Перший такий садок у Києві в 1871 р. відкривають сестри Марія та Софія Ліндфорс (дівоче прізвище С. Русової). Утримувати дітей у цих закладах могли лише заможні родини – це були діти інтелігенції та підприємців. Особливу популярність вони отримали серед української інтелігенції, адже в садках вперше було втілено ідею національного дошкільного виховання.

У 1882 році утримувачка початкової школи К. Безменова також відкрила приватний дитячий садок. За її уявленням, дитячий садок – це та ж елементарна школа, але в ній «корисне і серйозне іде поруч з приємним та цікавим для дитячого віку». До цього дитячого садка приймалися діти з п'ятирічного віку. Отже, цей заклад орієнтувався головним чином на підготовку дітей до навчання в школі. Проіснував дитячий садок К. Безменової до 1889 року [203].

Значно сприяли організації та поширенню закладів для виховання дітей дошкільного віку педагогічні товариства, які почали створюватися в той період у великих містах України. Це були суспільно-педагогічні організації, які очолювали прогресивні представники інтелігенції: педагоги, лікарі, освічені батьки. Педагогічні товариства популяризували ідею суспільного виховання дітей дошкільного віку, сприяли поширенню наукових поглядів на виховання та навчання дошкільнят.

Товариством «Дитячий садок» у 1872 р. за ініціативи І. Іванова в Сімферополі було відкрито заклад денного перебування для виховання і навчання дітей дошкільного віку – дитячий садок. У 1895 р. в місті Ялта було відкрито дитячі притулки-ясла. У Керчі в 1897 р. розпочав свою діяльність Фребелівський дитячий садок, організований товариством «Ясла». Денні дитячі притулки-ясла, відкриті в 1896 р. у Сімферополі, в 1900 р. у Севастополі та в 1912 р. у Євпаторії, діяли на основі принципів народних дитячих садків, їх метою були боротьба з дитячою бездоглядністю, всебічний розвиток дітей і допомога працюючим батькам [52, 99].

У Києві в 1890 р., а пізніше й в інших містах, були організовані фребелівські товариства, які відкривали приватні дитячі садки. Виховательки цих закладів були досить кваліфіковані; у садках застосовували віковідповідні методи виховання та навчання, які не перевтомлювали дітей і забезпечували необхідний рівень підготовки до школи.

Значна роль в організації дошкільних закладів належала благодійним і громадсько-педагогічним товариствам: засноване у 1899 р. О. Калініною Керченське товариство піклування про дітей ініціювало відкриття дитячого садка та Пушкінського майданчика для фізичних ігор, вправ і занять; Сімферопольське товариство «Дитяча допомога», засноване в 1905 р. С. Шнейдер, сприяло відкриттю та діяльності впродовж багатьох років дитячих майданчиків у містах Сімферополі та Саках.

Існуючі на той час при земствах «Товариства опіки над бідними» відкривали так звані народні садки, які утримувались переважно на благодійні кошти. У 1897 р. на кошти земств у Полтавській губернії з'являються перші дитячі садки для селянських дітей на час літніх сільськогосподарських робіт. В 1902 році діяв вже 151 такий дитячий заклад. Це були переважно благодійні заклади, які не мали планової виховної роботи [200, 202].

Створене в 1902 р. Київське товариство сприяння вихованню й захисту дітей відкрило безкоштовний народний дитячий садок із притулком для сиріт

і напівсиріт з найбідніших верств населення. У 1905 р. у місті Києві працювало 5 народних дитячих садків, у яких на одну виховательку приходилось до 50 дітей, віковий склад груп був неоднорідним, інколи з дітьми дошкільного віку приходили їх брати й сестри 7 – 9-річного віку, які не ходили до школи. Діти знаходились у дитячому садку по 6 – 8 годин на день. У місті Харкові товариство працюючих жінок теж організувало дитячий садок.

У 1908 році Товариство розробило «Положення про дитячі садки», в якому були визначені завдання дитячого садка, порядок його відкриття, зміст навчально-виховної роботи, а також вимоги до освітнього рівня педагогічного персоналу. Згідно з Положенням, функцією дитячого садка визнавалось виховання дітей 4 – 8 років. Визначалися такі види діяльності: 1) унаочнені бесіди та розповіді; 2) ігри зі співом та гімнастикою; 3) малювання; 4) ліплення; 5) ручна праця; 6) перші елементи читання, письма та рахунку. Провідною формою організації навчання було заняття. На роботу в дитячі садки на посади вихователек мали допускатися особи із середньою освітою та спеціальною курсовою або отриманою у відповідних навчальних закладах підготовкою [203].

Цікавий досвід роботи з малими дітьми (від 4-х до 10-ти років) можна простежити у Будинку вільної дитини, який створений у 1906 році. У 1907 році він почав функціонувати як «Дитячий садок та школа III розряду». Вся робота будувалася на запитах та інтересах дітей, оскільки там сповідували думку, що всі творчі задатки закладені в малій дитині, і дорослому необхідно створити для цього певні умови. Діти мали повну свободу в забезпеченні власної життєдіяльності [200].

У Західній Україні питання про організацію дошкільного виховання і освіти жінок вперше порушила Н. Кобринська, яка очолювала у 1891 р. громадсько-педагогічне товариство «Українська захоронка».

З ініціативи Н. Кобринської 1900 р. у Львові було організовано товариство «Руська захоронка», що пізніше стало називатися «Українська

захоронка». У 1902 році це товариство відкрило перші дитячі садки у Львові. З того часу і почало розвиватися в Галичині дошкільне виховання [143]. У 1888 році на території Західної України діяло 4 дитячих садки (захоронки) і 21 дитячий притулок, а у 1891 р. – 7 дитячих садків і 49 дитячих притулків.

У витоків становлення дошкільного виховання в Україні була Н. Лубенець, яка з 1902 року займалася відкриттям перших безкоштовних дитячих садків для дітей найбідніших верств населення і з 1909 по 1918 рр. очолювала Київське товариство народних дитячих садків [197].

Важливим досягненням у той час було відкриття у 1904 році в Києві спеціалізованого дитячого садка для глухонімих і те, що збільшувалась кількість безоплатних дитячих садків. У 1905 році їх у Києві діяло 5, з яких 2 існували на кошти міського самоуправління, а у першій половині 1917 року – 13 приватних і 11 народних дитячих садків.

Отже, кінець XIX – початок XX ст. є період зародження та становлення системи суспільного дошкільного виховання в Україні. Він характеризується відкриттям народних дитячих садків для різних верств населення з ініціативи і на кошти приватних осіб та педагогічних товариств. Прогресивна педагогічна громадськість вимагала від уряду введення дитячих садків у державну освітню систему і державне фінансування. Проте ці зусилля були марними – у справі розвитку дитячих садків Міністерство народної освіти обмежувалося обіцянками.

Після революції для українського народу з'явилась можливість приступити до будівництва дошкільних установ – дитячих садків, майданчиків, клубів – на основі національного оточення дитини: рідної мови, пісні, гри. У містах і селах почали відкриватися такі установи на кошти міських та сільських громад [55, 99].

1917-1919 рр. – складні й трагічні для України. Проте, в ці роки не тільки продовжували функціонувати навчальні заклади, але й було проведено реформування освітньої системи. 28 червня 1917 року Центральна Рада України утворила Генеральний секретаріат освіти (9 січня 1918 р. його було

перейменовано в Міністерство народної освіти). У його складі був департамент позашкільної освіти і дошкільного виховання. Суспільне дошкільне виховання фактично увійшло в державну систему освіти, що мало велике значення для його розвитку в подальші роки. Очолила департамент С. Русова, відома українська громадська діячка, педагог. У найкоротший термін вона розробила концепцію українського національного дитячого садка, яку виклала потім у праці «Дошкільне виховання» (1918 р.). Ця концепція у своїй основі була глибоко гуманістичною, демократичною і співзвучною напрямам прогресивної вітчизняної та зарубіжної педагогічної думки [100].

Дитсадки в Україні, як і всі інші навчально-виховні заклади, були російськомовними, далекими від української культури, духовного життя українського народу за змістом виховання і навчання.

Софія Русова всіляко підтримувала Генерального секретаря освіти Івана Стешенка, який з усією рішучістю втілював гасло – «українізація народної освіти, всіх шкіл, всіх освітніх організацій». Цю лінію Софія Русова проводила і в дошкільному вихованні [170].

У грудні 1917 р. Народний комісаріат освіти опублікував Декларацію «Про дошкільне виховання», у якій йшлося про те, що суспільне (безкоштовне) дошкільне виховання повинно розпочинатися від народження дитини і забезпечувати її всебічний розвиток.

Важливим кроком у становленні дошкільного виховання була підготовка відділом з позашкільної освіти і дошкільного виховання проекту «Регламент дитячих садків». Згідно з цим офіційним документом планувалося, що суспільне дошкільне виховання стане обов'язковим і безкоштовним завдяки зусиллям департаменту. Отже, саме в часи УНР закладався фундамент успішної діяльності державної системи дошкільного виховання.

С. Русова відзначала, що український дитячий садок має організовуватися на підставах науки, відповідно до сучасних принципів психології і педагогіки. Разом з тим він має бути весь проіннятий

національним духом нашого народу, має закладатися так, як колись закладалася наша національна школа в XVI ст., на цілком демократичному підґрунті [178].

Отже, з вищенаведеного можна дійти висновку, що дошкільне виховання бере початок у середині XIX ст. У цей час проблема виховання дітей дошкільного віку привертає увагу громадськості, створюються педагогічні осередки на чолі з відомими педагогічними діячами, відкриваються перші дитячі садки на різних засадах і у всіх регіонах України.

Нетривалий у часі період існування УНР ознаменувався значними успіхами в галузі суспільного дошкільного виховання: воно увійшло в державну освітню систему, було здійснено цілу низку заходів для його подальшого поширення, розроблені теоретичні основи створення українського національного дитячого садка. Після встановлення радянської влади у березні 1920 року на Першій Всеукраїнській нараді з народної освіти була прийнята система освіти України. Вона істотно відрізнялася від освітньої системи, що була запроваджена у радянській Росії.

В основу української системи народної освіти покладено соціальне виховання дітей віком від 3 до 15 років. Основним типом дитячого закладу був визнаний дитячий будинок. Окремі освітньо-виховні заклади – дитячий садок, школа, позашкільний заклад – повинні були злитися в «єдиний соціальний організм» – дитячий будинок [100, 200].

Хоча освітня система України 20-х років і не передбачала існування дитячих садків, як самостійних освітньо-виховних закладів, між тим вони продовжували існувати, хоча і не мали значного поширення. На самому початку 20-х років спостерігалось зростання мережі дитячих садків: 1919 р. – 140 закладів, 1920 р. – 678, 1921 р. – 879; але в подальші роки їх кількість постійно зменшувалась: 1922 р. – 704 заклади, 1923 р. – 170, 1924 р. – 148, 1925 р. – 118. Це пояснювалося насамперед тим, що з переходом у 1921 р. до нової економічної політики (НЕПу) частину культурно-освітніх закладів, у тому числі й дитячі садки, було переведено на місцеві бюджети, які,

перебуваючи в стадії становлення, не могли забезпечити їх фінансування. Така ситуація із суспільним дошкільним вихованням негативно позначалася на розвитку теорії та методики дошкільного виховання.

Протягом 1918-1921 рр. мережу дитячих садків у країні розгортали, щоб врятувати дітей від голоду.

Дитячі садки в містах стали переходити на 11 – 12-годинний робочий день.

У 20-ті роки ХХ ст. існували такі типи дошкільних закладів:

- дитячі будинки зі змішаними групами;
- дитячі садки з 6-годинним режимом роботи;
- дитячі садки з 8 – 10-годинним терміном перебування дітей;
- дитячі кімнати при житлових управліннях з 6-годинним режимом роботи;
- дитячі садки на кооперативних засадах;
- сезонні дитячі майданчики;
- дитячі кімнати при робітничих клубах;
- «нульові» групи;
- приватні дитячі садки (їх поступово ліквідували через труднощі контролю) [100].

Досить широко в 1920-ті роки розуміли принцип активної дитячої творчості. Використовувались пошукові методи, приділялась увага трудовій діяльності дітей.

У «Керівництві по соціальному вихованню» (1925 р.) зазначено, що «основним моментом в організації дитячих садків є орієнтація на навколишнє виробниче середовище і зв'язок з виробництвом та громадськими організаціями дорослих». Мало уваги приділялось дитячим іграм. Перевага надавалася праці.

1930-ті роки характеризувалися активною роботою над змістом освітньо-виховної роботи дошкільних закладів. Упродовж одного десятиліття

тричі суттєво змінювалися основні програмні документи. Між тим, саме в 30-ті роки були закладені основи теорії і методики виховання дітей дошкільного віку [145].

З середини 20-х років мережа дитячих садків знов стала поступово розширятися. Це було зумовлено подіями, котрі відбулися в соціально-економічному житті суспільства. У 1925 році був взятий курс на індустріалізацію країни, що призвело до значного залучення в суспільне виробництво жінок й, у свою чергу, зробило необхідним відкриття у великій кількості виховних закладів для дітей працюючих матерів.

У 1928 році дитячими садками було охоплено всього 0,75% дітей дошкільного віку. Темпи росту закладів суспільного дошкільного виховання не задовольняли потреби в них. Крім того, вони відкривалися головним чином у містах. Тим часом, на початку 30-х років проблема поширення дошкільних закладів гостро стала і на селі. Саме в цей час почала здійснюватися колективізація сільського господарства.

У 1930 р. був складений план розгортання різноманітних форм суспільного дошкільного виховання та розпочато так званий «дошкільний похід». У результаті його проведення відбулися зрушення в розвитку суспільного дошкільного виховання. Динаміка цих змін така: на початку 1930 р. функціонувало 474 дитячих садки; на початку 1931 р. було 1500 дошкільних закладів. У 1934 році мережа дошкільних закладів збільшилася до 5000.

Але протягом усієї першої половини 30-х років основною формою суспільного дошкільного виховання були сезонні дитячі садки, ясла, майданчики. Так, якщо в 1931 р. стаціонарними дошкільними закладами було охоплено 74 000 дітей, то сезонними – 5 000 000 [200].

У 30-ті роки авторитарна педагогіка витісняє залишки вільного виховання. На розвиток педагогічної науки і практики чиниться партійний тиск.

У ці роки також ставиться завдання створити суспільне дошкільне виховання. Багато робиться для підвищення якості його роботи. Воно має будуватися на засадах комуністичного виховання в боротьбі з «буржуазною» спадщиною, вербалізмом, схоластичністю й традиціоналізмом. Такі настанови з'являються в журналі «За комуністичне виховання дошкільника» з 1931 р., а також в окремих брошурах комісара народної освіти Миколи Скрипника – «Про завдання народного виховання» (1932 р.), «Основні питання виховання в дошкільних установах» (1933 р.). Перша з них була настільною книгою кожного працівника дошкільних установ.

З посиленням політики централізації в СРСР створюються нові, уніфіковані програми та внутрішній розпорядок дитячого садка (1935 р.). Вони принципово різняться з попередніми. В них на життєвих прикладах визначені завдання виховання позитивного ставлення до соціалістичного будівництва, піднесено роль гри, праці, мови, природи, фізичного виховання [203].

Під час Другої світової війни почали роботу нові типи дошкільних установ – дошкільні інтернати та будинки для дітей, які втратили батьків. При евакуйованих промислових підприємствах виникали дошкільні установи з цілодобовими групами перебування.

У 1943 р. урядом було прийнято постанову про створення санаторних дитячих садків для дітей з ослабленим здоров'ям, в яких вони перебували цілодобово протягом 3-6 місяців; де їх забезпечували посиленням харчуванням і постійним медичним доглядом, навчально-виховна робота проводилася з урахуванням стану здоров'я дітей.

За воєнні роки значно знизилася народжуваність дітей, велика кількість їх загинула. У 1944 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила указ «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним і самотнім матерям».

У 1945 р. було прийнято «Керівництво для вихователя дитячого садка». Виконання заходів, передбачених цими документами, сприяло відновленню і розвитку системи дошкільної освіти.

У 1947 р. Народний комісаріат освіти УРСР затвердив новий Статут дитячого садка. Організацію, утримання і керівництво дошкільними закладами здійснювали державні органи. Охоплення всіх дітей дошкільного віку закладами дошкільної освіти було головною справою післявоєнних років [200].

Протягом 40-х-50-х років з'являються нові видання «Керівництва для вихователя дитячого садка», у великій кількості виходять друком посібники та підручники з дошкільної педагогіки. Розробляються питання розвитку мови, трудового виховання, ігри, психологічні аспекти розвитку і навчання дітей дошкільного віку. Досягнуте в повоєнний період було продовжено в наступні десятиріччя.

Одним із істотних недоліків дошкільного виховання в країні була названа відсутність єдиної послідовної системи виховання в яслах і дитячих садках. У зв'язку з цим було прийняте рішення об'єднати ці два типи дитячих закладів у єдиний дошкільний дитячий заклад [202].

Протягом 60-х років спостерігалася стабільна динаміка росту дошкільних установ й кількості дітей, які їх відвідували. Загальна кількість дитячих садків по Україні на кінець 1970 р. склала 16500. Крім того, в колгоспах працювало 17200 сезонних дитячих установ.

У 50 – 70-ті роки активізувався інтерес до нових дослідницьких напрямів – когнітивної та вікової психології (роботи Л.І. Божович, В.В. Давидова, М.А. Холодної та ін.), а в рамках вікової психології – до галузі дошкільного виховання. На цьому етапі були проведені фундаментальні дослідження в галузі дошкільної педагогіки у різних напрямках: Е.А. Флеріна (естетичне виховання та навчання рідної мови), Д.Б. Ельконін (гра), Л.А. Венгер, А.В. Запорожець, А.П. Усова (сенсорний

розвиток), Н.А. Ветлугіна (естетичне та музичне виховання), Є.І. Радина, Р.І. Жуковська (патріотичне виховання) і т.ін. [199].

Починаючи з 1953 р. робота з дітьми ведеться за віковими групами: молодша (3 – 4 роки), середня (5 років), старша (6 років). Створюється новий тип дошкільного закладу – ясла-садок. Таким чином, новий тип дошкільного закладу створював умови для виховання дитини від народження до 7 років.

Вперше була розроблена єдина програма виховання дітей переддошкільного і дошкільного віку, яка визначила зміст наступності у вихованні.

З прийняттям у 1959 р. рішення про створення нового типу дошкільного закладу «ясла-дитячий садок» дошкільна освіта набула статусу безперервної. Іншими словами, дошкільне виховання починалося з 2-х місяців і тривало до вступу до школи. Це спонукало до розробки «Програми виховання (і навчання – у пізніших виданнях) у дитячому садку» (1962 р.), що визначила зміст та форми виховання та навчання дітей від 2-х місяців до 7 років у різних галузях. Ця програма зазнала 9 видань, останнє з яких припадає на 1982 р., де вона отримала назву типової [90].

Наприкінці ХХ ст. зі зміною державного курсу змінилася форма власності, впали кордони, що розділяли «захід» та «схід» в економіці, культурі, науці. Так, ідеї гуманістичної психології були з ентузіазмом сприйняті вітчизняними теоретиками та практиками. Відповідно до нових напрямів у вивченні дитини було порушено питання про перегляд основних принципів дошкільної педагогіки. А.В. Запорожцем, В.В. Давидовим, Д.Б. Ельконіним було визначено базові положення про спадкові та соціальні фактори у розвитку дитини та прищеплення їм загальнолюдських цінностей. У «Концепції дошкільного виховання» (1989 р., автори В.В. Давидов, В.А. Петровський та ін.) викладалися основні позиції оновлення змісту роботи в дитячому садку, був намічений перехід від навчально-дисциплінарної моделі навчання до особистісно-орієнтованої, гуманістичної, що сприяло переосмисленню змісту та форм освітньої діяльності у

дошкільній освіті. Однак варто особливо відзначити внутрішню суперечливість існування дошкільного ступеня на цьому етапі. Реальне становище дитячих садків можна було назвати кризовим. Дошкільна освіта отримувала фінансування від держави за залишковим принципом; відбулося колосальне скорочення кількості дитячих садків. Охоплення дітей установами дошкільного виховання на той час ледве сягало 70%. Але при цьому не припинявся розвиток науково-теоретичної та методичної бази, що до певної міри стимулювало, підтримувало і дошкільну педагогіку, і дошкільну освіту [200].

Певний результат наукового етапу розвитку теорії та практики фізичного виховання дітей дошкільного віку було підведено створенням типової програми «Фізична культура у дитсадку» (1984 р.). У ній знайшло відображення різноманіття форм та функцій фізичної культури дошкільнят, показано форми організації фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, вперше практично закладено ідею організації рухового режиму, представлено цілісність процесу розвитку рухів у дітей від народження до 7 років. Слід підкреслити виняткове значення програми як базису для розробки інноваційних напрямів фізичного виховання дітей та варіативних програм у наступні роки, оскільки всі матеріали дослідження отримані в контексті ідеї вивчення дитини у єдності її фізичних та психічних можливостей [60, 205].

На початку 1990-х років в соціально-економічному житті України відбулися значні зміни, які суттєво вплинули на подальший розвиток суспільного дошкільного виховання. 1990-ті р.р. XX ст. характеризувались різким погіршенням соціально-економічних та екологічних умов життя населення, що негативно позначилося на системі дошкільної освіти в цілому та фізичному вихованні дітей, зокрема. Загострені протиріччя системі освіти викликали необхідність інновацій у постановці завдань, змісту, форм, методів фізкультурно-оздоровчої роботи. Особливістю цього етапу розвитку теорії та методики фізичного виховання стало переосмислення накопиченого

наукового та практичного потенціалу та пошук шляхів його вдосконалення [200].

У 1991 р. було проголошено створення самостійної, незалежної Української Держави.

Почалося відродження національної державності, культури, освіти. У цей же час у країні розпочався перехід до ринкової економіки. Цей процес проходив досить складно й супроводжувався деякими негативними явищами, як-то погіршення фінансово-економічного стану підприємств, скорочення виробництва, безробіття, зниження життєвого рівня населення.

Економічна нестабільність, брак коштів негативно позначилися на роботі дитячих садків, що призвело до скорочення їх мережі. Ще одним чинником, який призводив до зменшення кількості дошкільних закладів, стало поступове скорочення протягом 90-х років народжуваності. Причина цього явища також полягала в економічній нестабільності в країні.

Уже в 1992 р. далися взнаки ті негативні явища, що стали характерними для системи суспільного дошкільного виховання впродовж 90-х років ХХ століття. Уперше за весь повоєнний час припинилося розширення мережі дитячих садків. Були зірвані плани будівництва нових дошкільних закладів. Із запланованих на перше півріччя 1992 р. 386 дошкільних закладів було здано лише 21 [203].

Повного руйнування системи дошкільного виховання значною мірою вдалося уникнути завдяки передачі відомчих дитячих садків до комунальної власності. Уряд відповідною Постановою (№222 від 19 лютого 1996 року) рекомендував місцевим органам влади брати у своє підпорядкування відомчі дитячі садки, яких підприємства бажали позбутися. Але цей процес відбувався досить повільно. У 1996 році по Україні було передано до комунальної власності лише 471 дошкільний заклад, що було значно менше запланованого. Невиконання графіків передачі було пов'язано з обмеженістю коштів у місцевих бюджетах [111, 203].

Попри всі труднощі кінця XX початку XXI століття, система суспільного дошкільного виховання збереглася, більше того, цей складний час ознаменувався й певними надбаннями та досягненнями.

Протягом 90-х років тривав активний процес перегляду загальних підходів до виховання дітей дошкільного віку, визначення нових концептуальних засад. Це повною мірою знаходило відображення в концепціях, нормативно-правових актах і програмно-освітній системі України. На неї поширювалася дія таких важливих документів, як Закон України «Про освіту» (1991 р.), Державна національна програма «Освіта» (Україна XX століття) (1992 р.), «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.).

Цими документами дошкільне виховання визнавалося вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості. Вказувалося, що воно здійснюється в сім'ї, дитячих дошкільних виховних закладах і має на меті забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду. Підкреслювалася органічна єдність («інтеграція») родинного та суспільного дошкільного виховання [200].

Велике значення для подальшого розвитку суспільного дошкільного виховання мало прийняття Закону України «Про дошкільну освіту» [150]. У ньому була визначена державна політика у сфері дошкільної освіти. Наголошувалося, що держава визнає важливу роль дошкільної освіти для подальшого становлення особистості і створює належні умови щодо її реалізації, забезпечує обов'язкову дошкільну освіту дітям старшого дошкільного віку.

Визначалися принципи, на яких базується державна політика, а саме:

- а) гуманізація дошкільної освіти;
- б) підтримка та захист пріоритету виховної функції сім'ї;
- в) загальнодоступність та варіативність дошкільної освіти;

г) всебічний розвиток особистості на засадах національних і загальнолюдських цінностей;

д) навчальна діяльність, яка забезпечує всебічний розвиток дитини від народження до семи років, відповідно до її здібностей, нахилів, індивідуальних особливостей, національно-культурних потреб держави і суспільства; формує відповідно до віку основні норми загальнолюдської моралі, дає знання про природу, людину, суспільство, започатковує набуття життєвого досвіду, основи трудового виховання, екологічної культури.

Основними завданнями дошкільної освіти визначено:

- забезпечення права дитини на щасливе дитинство;
- реалізація державної політики в галузі освіти;
- задоволення потреб та інтересів громадян у дошкільній освіті;
- становлення особистості дитини;
- забезпечення її фізичного і психічного здоров'я;
- розвиток розумових та творчих здібностей, пізнавальної активності;
- національно-культурний розвиток;
- виховання любові та поваги до батьків, родини, батьківщини, морально-етичного ставлення до себе самого, людей, навколишнього світу, явищ живої і неживої природи;
- здійснення необхідної корекції вад психофізичного розвитку дитини [148].

У Законі були сформульовані основні принципи дошкільної освіти: органічне поєднання родинного й суспільного виховання, максимальне пристосування до природних особливостей дитини, диференціація освітньо-виховного процесу відповідно до індивідуальних здібностей, інтересів, потреб дитини; позиції дитини у самовираженні та співробітництві з дорослими; введення дитини у світ національної культури; формування інтересу і поваги до неї, активного використання в житті.

Закон України «Про дошкільну освіту» став тим правовим документом, що регламентує практично всі аспекти функціонування системи дошкільної освіти. На його основі у 2003 році було розроблено й затверджено нове «Положення про дошкільний навчальний заклад» [156].

У ньому було визначено типи дошкільних навчальних закладів:

- ясла;
- дитячий садок;
- ясла-садок;
- ясла-садок компенсуючого типу (спеціальні і санаторні);
- ясла-садок комбінованого типу;
- центр розвитку дитини;
- ясла-садок сімейного типу.

Ще на початку 90-х років як один з напрямів реформування дошкільної освіти було визначено оновлення змісту освітньо-виховної роботи в дошкільних закладах. Науковці розробили цілу низку програм. Найбільш відомі з них: «Малятко» (Інститут педагогіки, Інститут психології Академії педагогічних наук України, 1991 р.), «Дитина» (Київський міжрегіональний інститут вдосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1992 р.), «Дитина в дошкільні роки» (Запорізький обласний інститут вдосконалення вчителів, 1991 р.). Дошкільні заклади мали можливість самостійно обирати програму [111, 147].

Метою розвитку дошкільної освіти, згідно із наведеними вище документами, є реалізація державної політики щодо забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям дошкільного віку на здобуття дошкільної освіти; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи дошкільної освіти; збільшення відсотка охоплення дітей дошкільними навчальними закладами; модернізація змісту дошкільної освіти; підвищення якості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

12 січня 2021 року було затверджено Базовий компонент дошкільної освіти, що є Державним стандартом дошкільної освіти [152] в Україні. Нова

редакція документа дозволяє продовжити реформу дошкільної освіти з урахуванням наступності між закладами дошкільної освіти та загальної середньої освіти.

Дошкільна освіта є невід’ємним складником та першим рівнем у системі освіти – стартовою платформою особистісного розвитку дитини. Вимоги до обов’язкових результатів навчання та компетентностей дошкільнят визначено за такими освітніми напрямками:

- особистість дитини;
- дитина в сенсорно-пізнавальному просторі;
- дитина в природному довкіллі;
- гра дитини;
- дитина в соціумі;
- мовлення дитини;
- дитина у світі мистецтва.

Виконання вимог Стандарту забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей у найбільш оптимальній для кожної дитини формі.

Державний стандарт дошкільної освіти – це взаємозв’язок між цінностями дошкільної освіти, напрямками освіти (змістом), процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності, що забезпечують освітній результат – компетентність дитини старшого дошкільного віку, а також умови, за яких ці компетентності можуть бути досягнуті.

Оновлений документ заснований на компетентнісному підході, як і Державний стандарт початкової освіти [153].

Ключові компетентності Базового компонента дошкільної освіти продовжуються в Держстандарті початкової освіти за окремими освітніми галузями. Наприклад, освітні напрями «Дитина в природному довкіллі» та «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» продовжуються математичною та природничою освітніми галузями, а «Дитина у світі мистецтва» – мистецькою та технологічною.

Наступність між дошкільною та початковою освітою простежується й через формування наскрізних умінь, що є спільними для дошкільної та початкової освіти: виявляти творчість та ініціативність, керувати емоціями, висловлювати та обґрунтовувати власну думку, критично мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати в колективі.

У 2024 році було затверджено новий Закон України «Про дошкільну освіту» [149], який набув чинності з 1 січня 2025 року. Відповідно до законодавства засадами державної політики та принципами освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти є:

- дитиноцентризм та особистісно орієнтований підхід до розвитку дитини відповідно до її індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, здібностей, обдарувань та свободи вибору;
- рівний доступ до здобуття дошкільної освіти;
- академічна доброчесність;
- академічна свобода педагогічних працівників;
- автономія суб'єктів освітньої діяльності (академічна, кадрова, організаційна, фінансова);
- пріоритет сімейного виховання дитини, педагогічне партнерство сім'ї та закладу дошкільної освіти;
- доступність (у тому числі територіальна), безоплатність і світський характер дошкільної освіти в державних та комунальних закладах дошкільної освіти;
- створення умов, зокрема інклюзивного чи спеціального освітнього середовища, для здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їхнього розвитку та у спосіб і формах, які є для них найбільш зручними та ефективними;
- створення безпечного та здорового освітнього середовища;
- обов'язковість здобуття дошкільної освіти дітьми старшого дошкільного віку відповідно до державного стандарту;

- цифровізація управлінських процесів у сфері дошкільної освіти;
- поєднання колегіальних та єдиноначальних засад управління закладом дошкільної освіти.

Законом запропоновано введення різних форм дошкільного навчання, навіть дистанційної та домашньої.

Розширено перелік типів закладів дошкільної освіти, до яких відносяться:

- ясла;
- дитячий садок;
- спеціальний дитячий садок;
- мобільний дитячий садок;
- сімейний (родинний) садок;
- міні-садок;
- центр педагогічного партнерства;
- центр розвитку дитини.

Закон визначає обов'язки закладів щодо створення безпечного освітнього середовища, систематичних заходів із охорони здоров'я вихованців та регулярного підвищення кваліфікації педагогів у питаннях безпеки й домедичної допомоги.

Крім того, закон запроваджує скорочену тривалість робочого часу педагогів, збільшує тривалість відпустки та встановлює обов'язкові доплати за перевищення норми наповнюваності груп.

Окремий розділ присвячений системі забезпечення якості дошкільної освіти, яка передбачає наявність внутрішньої і зовнішньої систем забезпечення якості, обов'язковість виконання державного стандарту, необхідність постійної професійної перепідготовки педагогічних працівників – раз на п'ять років. Значна увага приділена правам та обов'язкам батьків, зокрема у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії та індивідуальної програми розвитку своєї дитини.

Очікується, що новий закон сприятиме розвитку системи дошкільної освіти, забезпеченню рівного доступу для всіх дітей та поліпшенню умов роботи педагогів. У підсумку ці зміни мають підвищити якість виховання, навчання та догляду за дітьми в Україні. Це важливий крок до створення сучасного, безпечного та комфортного середовища для дошкільнят, що відповідає європейським стандартам.

1.3. Становлення системи дошкільного фізичного виховання в Україні

Фізичне виховання в закладах дошкільної освіти України є невід'ємним компонентом розвитку і виховання дітей і регулюється такими нормативно-правовими документами: Законами України «Про освіту» [163], «Про дошкільну освіту» [150], «Про фізичну культуру і спорт» [166], «Про охорону дитинства» [164], Базовим компонентом дошкільної освіти [152], а також – низкою різноманітних листів та наказів, запропонованих та прийнятих Кабінетом Міністрів, Міністерством освіти і науки України [149, 154 – 162, 173, 204]. Цими документами всім дітям дошкільного віку держава гарантує рівний доступ до освіти всіх категорій дітей, реалізацію права на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу, охорону життя і здоров'я, а також сприяє створенню безпечних та комфортних умов для формування всебічно розвиненої особистості в процесі суспільного і сімейного виховання.

На теперішній час фізичне виховання дітей дошкільного віку в Україні засноване на вимогах до формування обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти. Освітній напрям оновленого Базового компонента «Особистість дитини» включає в себе наступні вимоги до фізичного виховання дошкільнят: рухова компетентність; емоційно-ціннісне ставлення до фізичної культури; сформованість знань в галузі фізичної

культури та спорту; навички, що формуються в процесі фізичного виховання [118].

Згідно зі стандартом, фізичне виховання дітей дошкільного віку повинно бути інтегрованим з іншими напрямками розвитку дитини, такими, як розумовий, емоційний, соціальний та духовний. Тому Міністерством освіти і науки України пропонуються до використання у закладах дошкільної освіти програми розвитку та виховання дітей дошкільного віку: програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [6], комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» [56], освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» [43], комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку «Стежинки у Всесвіт» [190], програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» [168], програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [214], програма «Впевнений старт» [113], комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів «Світ дитинства» [179], комплексна освітня програма «Дитина в дошкільні роки» [79], а також парціальні програми, які можуть застосовуватися разом із комплексними. Прикладами парціальних програм, що стосуються фізичного виховання дітей є програми: «Шкіряний м'яч» (програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в футбол) [211], «Настільний теніс» (програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в настільний теніс) [109], «Мудрі шахи» (програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шахи) [182], «Цікаві шашки» (програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шашки) [183], «Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу)» (програма з фізкультурно-корекційної роботи у дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровчою системою М.М. Єфименка) [35], «Юний скелелаз» (парціальна програма навчання дітей 5-6 років скелелазінню з методичними рекомендаціями) [167] та інші.

Слід зазначити, що освітні програми узгоджуються з Державним стандартом дошкільної освіти та Концепцією Нової української школи [165], загалом відповідають сучасним світовим тенденціям дошкільної освіти (формування компетентностей дітей, інтегрований зміст освіти). У програмах приділяється значна увага фізичному розвитку дитини, зміцненню її здоров'я, формуванню рухових умінь і навичок, необхідних у подальшій життєдіяльності. При цьому, можна рекомендувати доповнення варіативної складової освітніх програм з метою розширення переліку видів рухової активності, які можуть бути запропоновані дітям в процесі фізичного виховання.

Окрім комплексних та парціальних програм виховання та розвитку дітей, у вітчизняній науці зроблено чимало спроб щодо пошуку сучасних підходів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Фундаментальні основи теорії і методики фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку закладені Е.С. Вільчковським [20 – 24]. У своїх наукових і методичних доробках дослідник розглядає основи системи фізичного виховання, мету, завдання і зміст фізичного виховання дошкільників. Розкриває методику проведення, а також організації, планування, обліку основних форм навчально-виховного процесу з фізичного виховання в закладі дошкільної освіти.

Н.С. Пангеловою [128] обґрунтовано і розроблено концепцію формування гармонійно розвиненої особистості дітей 4-6 років, яка містила: мету, завдання і принципи програми комплексного розвитку особистості дошкільнят у процесі фізичного виховання; педагогічні умови комплексного розвитку розумових і моральних якостей дошкільнят у процесі фізичного виховання; організаційно-методичні основи реалізації концепції; кадрове та ресурсне забезпечення, стратегію впровадження концепції у практику фізичного виховання дошкільних навчальних закладів. Дослідницею розроблено організаційно-методичне підґрунтя реалізації концепції формування особистості дитини в процесі фізичного виховання в умовах

закладів дошкільної освіти, розроблено структурну модель формування гармонійно розвиненої особистості дошкільника в процесі фізичного виховання. Експериментальні дослідження підтвердили ефективність запропонованої технології формування гармонійно розвиненої особистості дошкільнят засобами фізичного виховання.

Під керівництвом ученої проведено чимало досліджень щодо пошуку підходів до удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти, зокрема, з використанням сучасних засобів фізичного виховання [122, 123, 125, 126], щодо впровадження інтегрованих програм фізичного та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку [120, 121, 124, 130] тощо.

Не менш важливим дослідженням, пов'язаним з поліпшенням якості фізичного виховання дошкільників є робота В.М. Пасічник [139], в якій обгрунтовано концепцію ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання, розкрито специфіку ігрової діяльності дітей, складено класифікацію засобів ігрової діяльності в фізичному вихованні, визначено комплекс чинників диференціації структури та змісту засобів ігрової діяльності для реалізації у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Учена також приділила чимало уваги формуванню гармонійно розвиненої особистості дитини [131, 133 – 135, 140, 283] та впровадженню сучасних засобів, у тому числі ігрової спрямованості [132, 136 – 138, 141, 142], у фізичне виховання дошкільників.

Дослідницею Н.О. Тупчій [195] розроблено раціональну спрямованість і зміст режимів рухової активності в умовах закладів дошкільної освіти відповідно до структури і рівня фізичного стану дітей 5 – 6 років. Авторкою обгрунтовано систему оцінки фізичного стану дітей з метою регламентації і контролю ефективності режимів рухової активності в умовах закладу дошкільної освіти.

А.В. Поляковою [146] розроблено модель організації раціонального рухового режиму дітей 3-4 років у дошкільних навчальних закладах різного

типу, що включає в себе: мету, завдання, процесуальне і змістове забезпечення, педагогічні умови оптимізації рухової активності в режимі дня дошкільної установи як фактора підвищення рівня фізичного стану дітей молодшого дошкільного віку. Авторкою розроблена класифікація засобів активізації рухової діяльності дітей 3-4 років у режимі дня закладу дошкільної освіти, яка передбачала використання як традиційних засобів фізичного виховання, так і елементів оздоровчих та інноваційних технологій. Розроблено організаційно-методичні умови реалізації даної моделі, які характеризуються оптимальним співвідношенням різних організаційних форм занять, підібраних з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, а також - профільності закладу дошкільної освіти.

О.Г. Лахно [87, 265] розроблено інноваційні технології інтегрального психомоторного розвитку дітей 2-го – 5-го років життя, що передбачають застосування технічного пристрою з використанням елементів баскетболу, ігор з використанням елементів туризму, модифікованої методики М. Монтесорі та функціонально цілісно, інтегрально єднують, різні елементи навчання і виховання. Дослідницею визначено педагогічні умови реалізації розроблених інноваційних технологій, спрямованих на інтегральний психомоторний розвиток у фізичному вихованні дітей 2-го – 5-го років життя.

Н.А. Кулик [85] запропоновано інноваційну методику використання елементів легкої атлетики у фізичному вихованні дітей 5 – 6 років, визначено педагогічні умови реалізації комплексного використання елементів легкої атлетики в системі дошкільної фізкультурної освіти, експериментально апробовано та доведено ефективність використання у фізичному вихованні дошкільників навчальної програми «Юний легкоатлет» для покращення показників фізичного стану дітей 5 – 6 років.

Я.К. Вітосом [26] розроблено програму фізичного виховання дітей 5 – 6 років із застосуванням засобів східних єдиноборств для успішної підготовки

до навчання у школі, обґрунтовано організаційно-методичні умови ефективного розвитку психомоторики дітей.

У науковій роботі А.Ю. Старченко [189] представлено інноваційну технологію оптимізації фізкультурної освіти старших дошкільнят, що передбачала переважне застосування засобів дитячого фітнесу (фітбол-гімнастики, ігрофітнесу, звіроаеробіки) і реалізовувалась у різних формах: заняттях з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчих заходах в режимі дня, додаткових заняттях фізичною культурою, під час активного відпочинку і занять фізичними вправами з батьками у домашніх умовах. Авторкою розроблено зміст форм роботи з батьками (семінари, консультації, додаткові заняття з дитячого фітнесу за безпосередньою участю батьків, створення фото та відеоматеріалів для занять дитячим фітнесом, виготовлення інвентарю для занять дитячим фітнесом спільно з дітьми), що дозволяють підвищити рівень фізкультурної освіченості батьків та їх дітей. Експериментально доведено, що інноваційна технологія оптимізації фізкультурної освіти старших дошкільнят сприяє покращенню рівня оволодіння необхідними руховими уміннями і навичками, і пов'язаними з ними елементарними знаннями з фізичної культури, сприяє підвищенню інтересу дітей до занять, зниженню рівня захворюваності, а також покращує рівень фізкультурної освіченості батьків дошкільників.

О.В. Андрєєва, А.О. Чеверда [1, 208] розробили фітнес-програму з елементами спортивних танців для дітей дошкільного віку, що складається з трьох видів підготовки: теоретичної, загальної фізичної та спеціальної фізичної. Мета програми: сприяння розвитку здорової гармонійної особистості, організація корисного дозвілля та активного відпочинку, виховання позитивних моральних і вольових якостей. Фітнес-програма з елементами спортивних танців побудована за блочним принципом і включає п'ять блоків: хореографічний, коригувальний, ігровий, танцювальний, змагальний.

Л.М. Максименко [92] обґрунтовано і розроблено програму фізкультурно-оздоровчих занять із використанням засобів флорболу для дітей старшого дошкільного віку з урахуванням вікових особливостей, що включає: мету, завдання, зміст і умови її реалізації в режимі дня ЗДО. Авторкою обґрунтовано розподіл засобів флорболу відповідно до етапів навчання із використанням спеціального спортивного інвентарю та розроблено організаційно-методичні умови реалізації даної програми.

О.В. Вінтоняк [25] розробив авторську технологію формування психофізичного здоров'я дітей старшого дошкільного віку, що включає в себе управлінський, здоров'язберігальний, інформаційний, прогностичний компоненти і передбачає використання різних форм фізичного виховання з включенням засобів і методів розумового і морального виховання, основних і допоміжних засобів фізичної культури тощо. Для реалізації авторської технології було розроблено відповідні педагогічні умови, що забезпечили ефективне використання засобів, методів, форм фізичного виховання, сприяли розвитку інтересу дітей до самовдосконалення.

Проблемам корекційного фізичного виховання присвячені дослідження М.М. Єфименка [51]. Автором розроблено і впроваджено в систему фізкультурно-оздоровчої роботи закладів дошкільної освіти принципи авторської системи «Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільників».

Загалом можна зазначити, що в теорії і практиці дошкільного фізичного виховання приділено багато уваги цілісному розвитку дітей [66, 81, 103, 174, 217], розробці оздоровчих і здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі [37, 49, 101, 144, 191].

Таким чином, можна стверджувати, що ученими розроблено ефективні підходи до формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання, створено організаційний і навчально-методичний супровід реалізації запропонованих методик і

технологій в практиці фізичного виховання в умовах закладів дошкільної освіти.

1.4. Сучасні виклики і завдання фізичного виховання в системі освіти дітей дошкільного віку

Відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО, International Standard Classification of Education, ISCED), нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» (level 0 – Early childhood education) охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній вік (від народження до трьох років) і дошкільний вік (від трьох до шести-семи років), у якому особливе місце посідає передшкільний період, що збігається зі старшим дошкільним віком [115].

Дошкільна освіта є самоцінною первинною ланкою системи безперервної освіти, що закладає підґрунтя розвитку особистості дитини для її навчання упродовж життя. Дошкільна освіта для дітей старшого дошкільного віку (з п'яти років), згідно з законодавством України, є обов'язковою. Метою якісної освіти дітей раннього та дошкільного віку є забезпечення гармонійного фізичного, психічного, розумового, духовно-морального розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до себе й світу, формування механізмів її соціалізації, творчого самовизначення та саморозвитку в різних умовах життєдіяльності [68, 86].

Виховання, навчання та розвиток дітей раннього та дошкільного віку здійснюється в сім'ї, закладах дошкільної освіти та закладах неформальної дошкільної освіти різних типів і форм власності. Система дошкільної освіти охоплює також наукові та методичні установи, які досліджують проблеми раннього та дошкільного дитинства і здійснюють розроблення його науково-методичного супроводу; органи управління, що здійснюють організацію і контроль за діяльністю закладів дошкільної освіти в тісному взаємозв'язку з

іншими суб'єктами дошкільної освіти (родина, громада, заклади неформальної освіти, медичні установи тощо) [34].

Сучасне суспільство знаходиться на етапі стрімкого розвитку нанотехнологій, робототехніки, діджитал-технологій, ІТ-технологій, які стимулюють самоактивність, саморух особистості у суспільстві та значною мірою впливають на ранній освітній розвиток. Такі тенденції потребують врахування при формуванні творчої особистості дитини, здатної до самореалізації та самовизначення.

Стан вітчизняної дошкільної освіти характеризується необхідністю системних перетворень, пов'язаних із новими вимогами до освіти дітей дошкільного віку, діяльності закладу дошкільної освіти, усіх учасників освітнього процесу – суспільства, вихователів закладів дошкільної освіти, дітей та їхніх батьків [4, 69].

Розвиток дошкільної освіти України відбувається у межах розбудови національної системи освіти, застосування в освітньому процесі закладів дошкільної освіти кращого зарубіжного досвіду. Модернізація дошкільної освіти з урахуванням кращих світових та європейських зразків зумовлює потребу в перегляді нормативно-правового регулювання дошкільної освіти, програмно-методичного та змістовно-технологічного забезпечення.

Тенденцією розвитку дошкільної освіти в світі є наявність розгалуженої мережі закладів дошкільної освіти. У європейських країнах набули поширення заклади дошкільної освіти муніципальної та приватної форм власності: материнські школи, дитячі садки з повним або неповним перебуванням у них дітей (від 3-х до 6-ти років), підготовчі класи початкової школи (для дітей п'ятирічного віку), цілодобові інтернати для дітей від 3-х до 6-ти років, ясельні школи та ясельні класи, ігрові групи, клуби матері й дитини, ясла державного типу, пункти денного догляду за дитиною, клуби малюка та ін. [73, 105].

Наявність різних типів закладів дошкільної освіти сприяє охопленню дітей дошкільною освітою, забезпечує рівний доступ до отримання якісної

дошкільної освіти, зміст варіативної складової діяльності цих закладів відповідає потребам батьків у розвитку їхніх дітей.

У той же час, дослідження UNICEF [218] вказують на певні проблеми, пов'язані з охопленням дітей дошкільною освітою в країнах з різним доходом. Одним з важливих і показових показників виступає Валовий коефіцієнт охоплення дошкільною освітою (Pre-primary gross enrollment ratio), який розраховується як загальна кількість вихованців у закладах дошкільної освіти незалежно від віку, виражена у відсотках від загальної чисельності населення п'ятирічної вікової групи (табл. 1.1). Дані свідчать про більшу можливість доступу до дошкільної освіти в країнах з високим рівнем доходу (Швеція, Норвегія, Франція, Іспанія, Португалія, Італія, Австрія, Німеччина та ін.). У більшості країн Європи діти відвідують дошкільні або підготовчі класи протягом року перед тим, як вступити до початкової школи, хоча етап дошкільної освіти не є обов'язковим у переважній кількості європейських країн.

Україна відноситься до країн з нижчим за середній рівнем доходу, проте відсоток охоплення дітей дошкільною освітою є досить високим, що пов'язано з її обов'язковістю та досить широкою мережею дошкільних установ. Однак, на тлі воєнних дій на території України, виникає низка проблем, пов'язаних з організацією розвитку і виховання дітей у дошкільних установах через їх недостатню облаштованість відповідно до вимог безпеки. Деякі заклади дошкільної освіти працюють в режимі дистанційної роботи, що унеможлиблює повноцінну організацію навчання і виховання дітей. Крім того, травматичні події впливають на зміни у поведінці дітей, проявляються в агресії, ворожості, конфліктності, ризикованій поведінці, негативізмі, позначаються на емоційних станах, когнітивних процесах, спричиняють хронічні соматичні захворювання тощо. Діти гостро реагують не лише на стресові фактори, а й на психоемоційний стан значимих дорослих (батьків, педагогів тощо) [112].

Таблиця 1.1

**Валовий коефіцієнт охоплення дошкільною освітою та наявність
національного курикулуму в європейських країнах**

Країна	Коефіцієнт , %	Обов'язковість дошкільної освіти	Наявність національного курикулуму
Австрія	104,22	не обов'язкова	немає
Бельгія	116,10	не обов'язкова	немає
Греція	46,32	обов'язкове навчання з 5 років	національна програма
Данія	95,79	не обов'язкова	відповідальність педагогів
Іспанія	95,38	не обов'язкова	існує
Італія	98,20	не обов'язкова	національні рекомендації
Нідерланди	95,11	не обов'язкова	немає
Німеччина	108,46	добровільна/обов'язкова	немає
Норвегія	95,90	не обов'язкова	існує
Польща	69,57	1 рік навчання обов'язковий	існує
Португалія	93,38	не обов'язкова	відповідальність педагогів
Словенія	91,72	не обов'язкова	існує
Угорщина	81,61	не обов'язкова	національна програма
Україна	84,41	обов'язкова	державний стандарт
Фінляндія	83,44	не обов'язкова	національна програма
Франція	105,11	не обов'язкова	національна програма
Чехія	105,15	1 рік навчання обов'язковий	існує
Швеція	94,08	не обов'язкова	існує

Тому в умовах сьогодення гостро постає проблема збереження фізичного та психічного здоров'я дітей, які є найвразливішою категорією населення. Не викликає сумнівів факт, що роль рухової активності для збереження психічного і фізичного здоров'я залишається надзвичайно високою.

За даними наукової літератури [65, 73, 77, 244, 269], до основних тенденцій у розвитку дошкільної освіти в європейських країнах можна віднести:

- зростаюче розуміння важливості дошкільної освіти: дошкільне виховання в багатьох країнах є частиною системи освіти. Збільшується відсоток охоплення дітей 4-6 років дошкільною освітою, впроваджується обов'язкова освіта з 5 років;

- комплексний підхід до плекання, виховання та навчання дітей від народження до восьмого року життя, що полягає у орієнтації на сім'ю, міжсекторальній співпраці та об'єднанні державних, приватних та неpubлічних ініціатив, програм та послуг;

- участь громадськості і батьків, приватного сектору і релігійних організацій, які беруть участь у фінансуванні процесу виховання дитини дошкільного віку у дошкільному закладі;

- наявність законодавчо визначеної соціальної опіки для дітей від народження до вісімнадцяти років у багатьох розвинутих країнах;

- реалізацію в освітньому процесі закладу дошкільної освіти компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходів, що ґрунтуються на принципах дитиноцентризму, культуровідповідності, інтеграції, багатоманітності тощо. Важливо, що підвищення рівня ефективності та якості змісту дошкільної освіти кожної дитини із раннього віку забезпечується освітніми стандартами, програмами розвитку, що засновані на цінностях й забезпечують можливість для розкриття дітьми власного потенціалу. Означена тенденція також реалізується у співпраці з батьками;

- програми дошкільного виховання та освіти розроблені відповідно до потреб сучасного суспільства та формують надзвичайно важливе виховне та освітнє середовище для всіх дітей. Програми не підміняють, а доповнюють функцію сімейного виховання. Співпраця з сім'єю є обов'язковим компонентом стратегії дошкільного закладу;

- більше уваги приділяється якості програм для дошкільного віку, обговорюються процедури, адекватні розвитку, стосунки «дорослий – дитина», розмір групи тощо. Освітні аспекти програм більш акцентовані, але

в рамках цілісного підходу. Виховання та освіта вважаються невіддільними частинами одного процесу;

- головні цілі програм дошкільного виховання полягають у навчанні вчитися та стимулювати соціальний розвиток. Багато програм підкреслюють важливість гри та творчості, стимулюють розвиток, участь батьків;

- більшість європейських країн не структурують дошкільні програми відповідно до дисциплінарної моделі (розподіл сфер, таких як шкільні предмети), натомість вони визначаються як широкі сфери навчання та розвитку у формі тематичної навчальної програми, інтегрований (міждисциплінарний) підхід, розробка освітніх проектів тощо.

Отже, в Україні наразі посилюється потреба в оновленні змісту програм розвитку дітей дошкільного віку, реалізації оновленого базового компоненту дошкільної освіти, розробленні програм із формування наскрізних умінь дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, враховуючи зміст державних стандартів дошкільної освіти (2021) та початкової освіти (2018). Особливої уваги набуває здійснення компетентнісного, особистісно-орієнтованого, інтегрованого, діяльнісного, інклюзивного підходів у фізичному вихованні дошкільників, які будуть спрямовані на формування фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дітей в умовах сьогодення. Вивчення та узагальнення позитивного досвіду країн Європи щодо цієї проблеми дозволить поширити знання у практику дошкільної освіти в Україні.

Висновки до розділу 1

Дошкільна освіта є важливою складовою розвитку людини. Сучасні системи дошкільної освіти різних країн ґрунтуються на засадах, закладених вченими і педагогами в XIX ст. Коріння та ідеї розвитку дошкільного виховання можна знайти в працях Я.А. Коменського, Ф. Фребеля, Р. Штайнера, М. Монтессорі, С. Русової, Л. Виготського та ін. Кожен із цих учених мав власний погляд на особливості організації виховання, освіти та

догляду за дітьми дошкільного віку та вніс вагомий внесок у їх становлення і розвиток. У багатьох країнах Європи концепції дошкільної освіти, створені видатними науковцями, були покладені в основу організації освітнього процесу, в тому числі, з фізичного виховання, в закладах дошкільної освіти.

У XX ст. в Європі створено єдину модель освіти, у тому числі дошкільної, засновану на європейській ідентичності, єдиних традиціях та цінностях, загальній історичній спадщині, національних культурах, що доповнюють одна одну, подібності соціальних інститутів, проведенні аналогічної зовнішньої політики. Велика увага була приділена інтеграційним процесам у системах дошкільної та шкільної освіти, підвищенню рівня та якості дошкільного навчання та підготовці дітей до школи як найважливішого фактору їх подальшої освіти.

Проведений аналіз літературних джерел і документальних матеріалів дозволив визначити культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи:

- необхідність задоволення потреб у догляді за дітьми працюючих матерів;
- наукові досягнення у галузі психології розвитку дитини;
- прогрес педагогічних ідей і освітніх філософій видатних науковців;
- спостереження за ігровою діяльністю дітей;
- розбудова систем освіти європейських держав і включення в них ланки дошкільної освіти як важливого етапу розвитку дитини;
- геополітичний розвиток європейських країн, що призвів до глобалізації, в тому числі освітніх систем і, відповідно, створення єдиної моделі освіти;
- перегляд структури дошкільної освіти, що орієнтує її на наступність та інтеграцію;

– збереження специфічності завдань дошкільної освіти в різних національних системах, включаючи історично зумовлений розвиток педагогіки.

Бурхливий розвиток дошкільної освіти в Україні також відмічається у ХІХ ст. під впливом зарубіжних систем. У той же час, залежно від історичних, соціально-політичних та економічних перетворень в державі, система дошкільної освіти зазнавала змін.

Слід зазначити, що система фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні також формувалась під впливом соціально-економічних та історичних змін. Можна констатувати, що за останні десятиліття в нашій державі проведено велику кількість досліджень, пов'язаних з пошуком підходів до удосконалення фізичного виховання дошкільників і цей процес наразі продовжується, враховуючи сучасні аспекти розвитку освіти.

На сьогодні стан вітчизняної дошкільної освіти характеризується необхідністю системних перетворень, пов'язаних із новими вимогами до освіти дітей дошкільного віку, діяльності закладу дошкільної освіти, усіх учасників освітнього процесу – суспільства, вихователів закладів дошкільної освіти, дітей та їхніх батьків.

Законодавче підґрунтя сфери дошкільної освіти зараз засноване на урахуванні кращих світових та європейських зразків, перенесенні зарубіжного досвіду у побудову системи дошкільної освіти.

У той же час, оновлення дошкільної освіти зумовлює необхідність перегляду нормативно-правового регулювання сфери дошкільної освіти, програмно-методичного, інформаційного, змістовно-технологічного забезпечення. Це, в свою чергу, вимагає подальшого вивчення кращих зарубіжних практик щодо організації та змісту освіти і виховання дітей дошкільного віку.

Основні результати даного розділу дисертаційного дослідження викладено в публікаціях [96, 97].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для досягнення мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження були використані такі методи:

1. Теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та документальних матеріалів.
2. Метод порівняння.
3. Метод системного аналізу.
4. Метод абстрагування.
5. Метод узагальнення.
6. Історико-логічний метод.
7. Описовий метод.
8. Педагогічний експеримент.
9. Соціологічні методи дослідження.
10. Методи математичної статистики.

2.1.1. Теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та документальних матеріалів. Аналіз науково-методичної літератури, документальних матеріалів та джерел мережі Інтернет проводилися згідно теми дослідження. Наукові матеріали аналізувалися та узагальнювалися за такими напрямками: історичні аспекти становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи та в Україні, зміст освітніх програм і, зокрема, розділу фізичного виховання в закладах дошкільної освіти європейських країн, організаційні та методичні основи фізичного виховання в дошкільних закладах країн Європи.

2.1.2. Метод порівняння. Порівняння – метод наукового дослідження, пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні ознаки між

процесами, явищами, об'єктами; один з головних наукових методів, що шляхом порівняння встановлює спільне, особливе та окреме в досліджуваних явищах, в закономірностях їх розвитку [18, 36].

За допомогою даного методу здійснено порівняння структури та змісту навчальних програм дошкільної освіти і фізичного виховання, як інтегративного складника даної системи, особливостей оцінювання розвитку дошкільників, вимоги до кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, виявлено спільні та відмінні ознаки в організації та сучасному стані фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи.

2.1.3. Метод системного аналізу. Системний аналіз – це методологія теорії систем, що полягає в дослідженні будь-яких об'єктів, що представляються у якості систем, проведенні їх структуризації і подальшого аналізу. Головна особливість системного аналізу полягає в тому, що він включає в себе не тільки методи аналізу (розчленування об'єкта на елементи), але й методи синтезу (поєднання елементів в єдине ціле) [7, 58].

Головна мета системного аналізу – виявити і усунути невизначеність при вирішенні складної проблеми на основі пошуку найкращого рішення з наявних альтернатив.

Цінність системного підходу полягає в тому, що розгляд категорій системного аналізу створює основу для логічного і послідовного підходу до проблеми прийняття рішень. Ефективність вирішення проблем за допомогою системного аналізу визначається структурою розв'язуваних проблем [54, 188].

За допомогою методу системного аналізу вивчалися складові фізичного виховання різних країн, їх місце в системі дошкільної освіти, взаємозв'язок між ними та фактори, які впливають на їх функціонування.

2.1.4. Метод абстракції. Сутність абстрагування полягає в уявному відволіканні від несуттєвих властивостей, відносин і зв'язків в об'єкті і між ними з одночасною фіксацією окремих сторін, аспектів цих предметів відповідно до цілей пізнання і завдань дослідження, конструювання і перетворення.

Метод абстрагування включає в себе два моменти. Спочатку проводиться відділення істотного від несуттєвого, важливого від другорядного в пізнавальній задачі. Потім проводиться оцінка різних аспектів об'єкта, діючих факторів, умов, встановлюється наявність загального, приналежність до певних класів явищ, об'єктів і т.ін. [116, 209].

Метод абстракції дозволив виділити в досліджуваному об'єкті лише певні властивості, ознаки та характеристики (у даному випадку – елементи фізичного виховання у зарубіжних освітніх моделях).

2.1.5. Метод узагальнення. Узагальнення як метод наукового пізнання являє собою логічний процес переходу від одиничного до загального, від менш загальних до більш загальних знань, визначення загальних властивостей і ознак предметів. Результатом процесу узагальнення є узагальнене поняття, судження, закон, теорія [40, 209].

Метод узагальнення дозволив упорядкувати, організувати у певну систему організаційно-методичні засади дошкільної освіти та фізичного виховання, як її компонента.

2.1.6. Історико-логічний метод. Історичний метод передбачає розгляд об'єктивного процесу розвитку об'єкта, реальної його історії з усіма поворотами, особливостями, це певний спосіб відтворення в мисленні історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності.

Логічний метод – це спосіб, за допомогою якого мислення відтворює реальний історичний процес у його теоретичній формі, в системі понять за допомогою логічного методу відображаються основні етапи історичного

розвитку об'єкта, його якісні зміни, акцентується увага на основних тенденціях процесу історичного розвитку [70].

Історико-логічний метод дозволив розглянути культурно-історичні особливості розвитку системи освіти і зокрема фізичного виховання у різних країнах Європи в історичному аспекті.

2.1.7. Описовий метод. Описовий метод – вид наукового методу, який представляє собою систему процедур збору, первинного аналізу і викладу даних і їх характеристик. Гранично широка вживаність описового методу в межах наукового пошуку обумовлюється багатоступінчатою методологією сучасного наукового пізнання, в ієрархії якої описовий метод займає первинні позиції. Опису передують поглиблене (власне наукове) дослідження, поставляючи зразки і матеріал для розгортання подальших наукових процедур і методів [209].

2.1.8. Педагогічний експеримент констатувального характеру проведено з метою визначення ставлення батьків дошкільників та педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до організації фізичного виховання в закладі освіти із застосуванням соціологічного методу дослідження (анкетування).

2.1.9. Соціологічний метод дослідження призначений для визначення ставлення батьків дошкільників та педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти. З метою пошуку шляхів удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти розроблено анкети для батьків (додаток В) щодо задоволеності змістом і організацією процесу навчання і виховання, а також для вихователів (додаток Г) щодо визначення актуальних підходів до організації фізичного виховання в ЗДО. Анкетування проводилось заочно, за допомогою програмного забезпечення для адміністрування опитування Google Форми. Розраховано

відсоткове співвідношення відповідей учасників анкетування на питання анкет.

2.1.10. Методи математичної статистики дозволили визначити відсоткове співвідношення відповідей респондентів на питання анкет.

2.2. Організація дослідження

Дослідження проводилися в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту в три етапи.

На першому етапі (2022 – 2023 рр.) визначено проблематику дослідження, зроблено узагальнення науково-методичної літератури за обраним напрямом дослідження, конкретизовано тему, мету, завдання дослідження, підібрано методи дослідження. Було здійснено вивчення і аналіз науково-методичної літератури щодо передумов становлення і розвитку дошкільної освіти в європейських країнах. На даному етапі проведено констатувальний педагогічний експеримент щодо визначення ставлення учасників освітнього процесу в закладах дошкільної освіти до організації фізичного виховання. В опитуванні взяли участь 113 батьків дітей дошкільного віку та 99 педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

На другому етапі дослідження (2023 – 2024 рр.) здійснено порівняння особливостей організації і змісту фізичного виховання закладів дошкільної освіти зарубіжних країн, визначено організаційно-методичні засади дошкільної освіти та фізичного виховання європейських країн, окреслено основні напрями підвищення ефективності фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні.

На третьому етапі (2024 – 2025 рр.) узагальнювалися та інтерпретувалися дані дослідження, здійснено формулювання висновків та оформлення дисертаційної роботи згідно вимог.

РОЗДІЛ 3

СТАВЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Виховання здорової дитини нині є найбільш актуальною проблемою у зв'язку з поглибленням екологічних, економічних і соціальних проблем, епідемією COVID-19, воєнними діями на території нашої держави. При цьому, не зважаючи на існуючі глобальні проблеми, в Україні продовжується науковий пошук шляхів удосконалення фізичного виховання підростаючого покоління. В даний час формуються та реалізуються нові підходи до складання державних стандартів, освітніх програм, відбувається перебудова змісту освіти взагалі [184].

Стан вітчизняної дошкільної освіти характеризується необхідністю системних перетворень, пов'язаних із новими вимогами до освіти дітей раннього та дошкільного віку, діяльності закладу дошкільної освіти, усіх учасників освітнього процесу – суспільства, вихователів ЗДО, дітей та їхніх батьків [72, 210].

Одним із аспектів, який необхідно враховувати при модернізації змісту освіти, є думки батьків дошкільників і педагогів, їхнє ставлення до організації навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі дошкільної освіти, пропозиції щодо удосконалення їх змісту тощо.

3.1. Ставлення батьків дошкільників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти

Для визначення ставлення батьків дітей дошкільного віку до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти було проведено анкетування, у якому взяли участь 113 осіб. Анкетування проводилось заочно, за допомогою програмного забезпечення для адміністрування

опитування Google Форми. Налаштування Google Форм дозволило отримати результати у відсотках від загальної кількості учасників.

Серед опитаних 73 особи проживають у місті, що складає 64,6% і 40 осіб – у сільській місцевості, що складає 35,4% від загальної кількості респондентів.

Більшість батьків мають по 1 дитині у сім'ї (46,6% міських і 42,5% сільських батьків). 46,6% міських батьків та 35% сільських мають по 2 дитини, 6,8% міських і 22,5% сільських батьків мають по 3 і більше дітей в сім'ї.

Визначено відмінності у рівні освіченості опитаних батьків: вищу освіту мають 61,7% міських батьків і 22,5% сільських, неповну вищу освіту мають 9,6% міських батьків і 15% сільських батьків, фахову передвищу освіту мають 6,8% міських батьків і 17,5% сільських, професійну освіту мають 15,1% міських батьків і 20% сільських, повну загальну середню освіту мають 6,8% міських батьків і 25% сільських батьків. Крім того, більший відсоток опитаних матерів з сільської місцевості (45%) не працюють з різних причин, ніж таких виявилось серед батьків з міста (6,8%). Найбільш розповсюджені посади серед працюючих батьків – працівники освітньої сфери (вихователі, вчителі) та працівники сфери обслуговування.

Більшість жінок (60,3% з міста і 77,5% з сільської місцевості) зазначили, що ні вони особисто, ні їхні чоловіки не займаються або не займалися спортом та не мають спортивних розрядів. Серед матерів з міста займаються спортом, або займалися в дитинстві 31,5%, з сільської місцевості таких всього 10%. Серед найпопулярніших видів спорту є легка атлетика, фітнес, спортивні ігри. Також опитані вказали, що їхні чоловіки займаються єдиноборствами, спортивними іграми, силовими тренуваннями (8,2% батьків з міста, 12,5% батьків з сільської місцевості).

Таким чином, можна зауважити, що залученість батьків дітей до занять фізичною активністю є вкрай низькою.

Виявлено, що більшість дітей (67,1% міських і 80% сільських) не відвідують спортивні секції, займаються спортом лише 32,9% міських дітей і 20% сільських. Але у вільний від відвідування закладу дошкільної освіти час 75,3% міських і 70% сільських дітей малюють, займаються конструюванням, ліпленням тощо, 52,1% міських та 50% сільських дітей грають у рухливі і спортивні ігри та вправи, 38,3% міських і 30% сільських дітей залучені до музично-ритмічної діяльності, перегляду телепередач, читання, 36,9% міських і 27,5% сільських дітей приділяють час іграм на різних електронних гаджетах.

52,1% міських і 60% сільських дітей не виконують вдома ранкову гімнастику, 26% міських і 22,5% сільських дітей виконують ранкову гімнастику самостійно, лише 19,2% міських і 15% сільських дітей роблять її разом із батьками. Іноді виконують 2,7% міських дітей і 2,5% сільських дітей. Ці дані підтверджують інформацію щодо низького рівня фізичного виховання в сім'ї і надання переваги іншим заняттям.

При цьому в опитаних сім'ях наявний спортивний інвентар:

- 87,6% міських дітей і 100% сільських дітей мають м'ячі;
- 79,4% міських і 97,5% сільських дітей мають велосипеди;
- 79,4% міських і 70% сільських дітей – самокати;
- 50,6% міських і 52,5% сільських дітей – скакалки;
- 47,9% міських і 45% сільських дітей – набори для гри в бадмінтон;
- 39,7% міських і 40% сільських дітей – обручі;
- 27,3% міських і 20% сільських дітей – кеглі;
- 15,1% міських і 10% сільських дітей – дитячий спортивний комплекс;
- 5,4% міських і 7,5% сільських дітей – ковзани.

Значний науковий інтерес викликає обізнаність батьків щодо особливостей організації освітнього процесу, зокрема, з фізичного виховання в закладі дошкільної освіти, який відвідують їхні діти.

Наразі можна спостерігати труднощі з повноцінною організацією навчально-виховного процесу в ЗДО. Тільки 41,1% міських батьків і 30% сільських батьків вказали, що заклад працює в режимі повного дня, 30,1% міських і 50% сільських батьків зазначили, що заклад працює не в повному обсязі (декілька годин на день), в 28,8% міських і 20% сільських ЗДО організована дистанційна робота.

Серед чинників, на які звертають увагу батьки при виборі закладу дошкільної освіти для дітей, визначено: доброзичливе ставлення до дітей (85% міських та 82,5% сільських батьків), індивідуальний підхід до кожної дитини (68,5% міських і 65% сільських батьків), турбота про здоровий спосіб життя дітей (60,2% міських і 57,5% сільських батьків), розвивальне середовище (58,9% міських і 52,5% сільських батьків), висока якість підготовки до школи (50,6% міських і 50% сільських батьків), якісне харчування (41,1% міських і 37,5% сільських батьків), якісні умови, достатня матеріально-технічна база (35,6% міських і 32,5% сільських батьків), організація додаткових платних послуг (6,8% міських батьків).

На питання «Як Ви оцінюєте умови, створені в групі і в закладі, для здійснення дошкільної освіти та виховання дітей?» відповіді розподілилися таким чином: на високому рівні оцінюють 24,6% міських батьків і 22,5% сільських, на достатньому – 56,2% міських і 45% сільських батьків, на середньому – 8,2% міських і 20% сільських, на задовільному – 11% міських і 12,5% сільських батьків.

Майже всі батьки (90,4% міських і 95% сільських) вважають, що програма, за якою займаються діти в закладі дошкільної освіти, враховує вікові особливості дитини та спрямована на фізичний, інтелектуальний, психічний, соціальний, духовний розвиток. Відповідно 9,6% міських і 5% сільських батьків вважають, що частково.

Частка батьків зазначили, що у ЗДО створені достатні умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я дітей (69,9% міських і 52,5% сільських батьків), 26% міських батьків і 35% сільських вважають, що

частково і 4,1% міських і 12,5% сільських батьків вказали, що такі умови не створені.

При цьому, на думку більшості опитаних батьків, у закладі освіти створено умови для розвитку індивідуальних здібностей дітей, в тому числі, завдяки додатковим освітнім послугам (достатньо книг, методичних посібників і матеріалів для якісної організації навчання і виховання дітей) (72,6% міських і 67,5% сільських батьків), 19,2% міських і 32,5% сільських батьків вважають, що частково і 8,2% міських батьків вважають, що такі умови не створені.

Всі батьки вважають вихователів, які працюють з їхніми дітьми, кваліфікованими і компетентними. І оцінюють ставлення педагогічних працівників до їхніх дітей як дбайливе і доброзичливе (97,3% міських і 100% сільських), лише 2,7% міських батьків не змогли відповісти на це питання. Завдяки цьому батьки зазначають, що діти в більшості мають дружні (68,5% міських і 67,5% сільських) та доброзичливі (54,7% міських і 50% сільських) взаємини з однолітками у групі.

Серед форм фізичного виховання, які використовуються у ЗДО (рис. 3.1), батьки виокремлюють: ранкову гімнастику (90,4% міських і 87,5% сільських батьків), рухливі ігри (86,3% міських і 82,5% сільських батьків), фізкультурні хвилинки і паузи (78,1% міських і 75% сільських батьків), фізкультурне заняття (75,3% міських і 70% сільських батьків), спортивні розваги (73,9% міських і 65% сільських батьків), дні і години здоров'я (52,1% міських і 45% сільських батьків).

На питання «Чи достатньо в ЗДО обладнання та інвентаря для проведення занять фізкультурного спрямування?» 60,3% міських і 50% сільських батьків зазначили, що достатньо, 30,1% міських і 50% сільських батьків вказали, що не в повній мірі і 9,6% міських батьків відповіли, що недостатньо.

Слід зазначити, що опитані батьки мають відповідальне ставлення до питань виховання дітей. 82,2% міських і 87,5% сільських батьків вказали, що

стежать за публікаціями в ЗМІ щодо здоров'я, освіти, виховання дошкільників. При цьому 8,2% міських і 10% сільських матерів не одностайні в питаннях виховання дітей із чоловіками, хоча 100% опитаних зазначили, що першочергова відповідальність за зростання, розвиток і виховання дитини покладається на сім'ю.

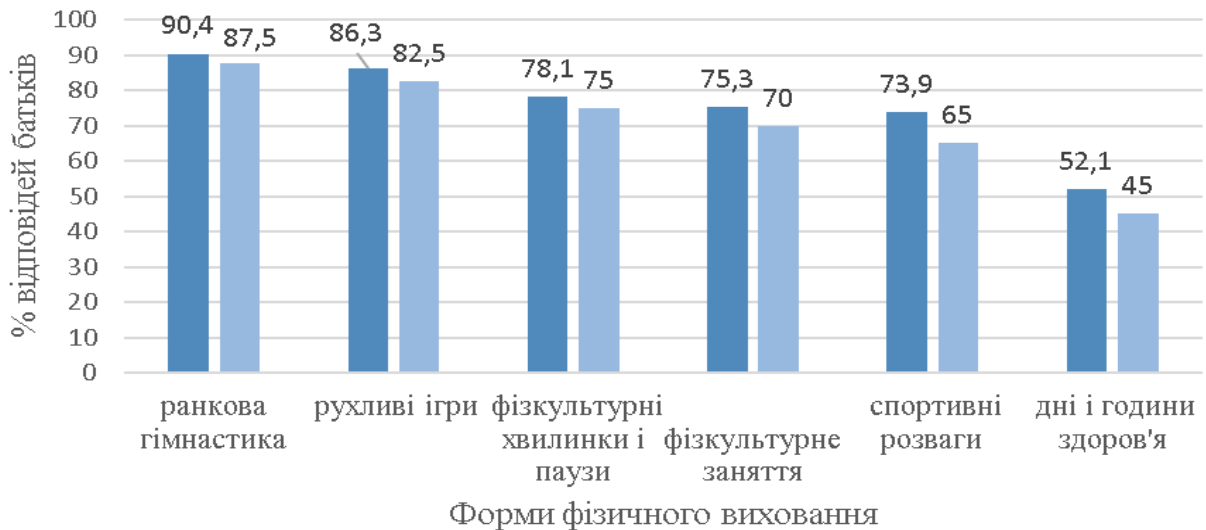

Рис. 3.1. Форми фізичного виховання, які використовуються в закладах дошкільної освіти в міській і сільській місцевості, за даними батьків, %

Примітки: ■ - міських батьків (n=73), ■ - сільських батьків (n=40)

Важливу роль у збереженні здоров'я дітей відіграє дотримання здорового способу життя. Серед головних факторів здорового способу життя опитані батьки виокремлюють: дотримання режиму дня (87,7% міських і 82,5% сільських), достатнє перебування на свіжому повітрі (87,7% міських і 82,5% сільських), повноцінний сон (79,4% міських і 80% сільських), сприятлива психологічна атмосфера (76,7% міських і 77,5% сільських), здорове гігієнічне середовище (73,9% міських і 75% сільських), загартовувальні заходи (71,2% міських і 70% сільських), заняття фізичними вправами (58,9% міських і 60% сільських).

При цьому, дотримуються режиму дня тільки 63,1% міських і 45% сільських дітей, не дотримуються – 30,1% міських і 42,5% сільських дітей. У 6,8% міських і 12,5% сільських дітей взагалі не встановлено режим дня.

Тобто організації рухового режиму і ролі рухової активності для покращення здоров'я дітей батьки не надають належної уваги.

Рис. 3.2. Фактори здорового способу життя дітей дошкільного віку, %

Примітки: ■ - міських батьків (n=73), ■ - сільських батьків (n=40)

Значна відмінність виявлена у відповідях батьків щодо кількості дітей, які часто хворіють (більше 4 разів на рік). Серед міських дітей таких виявилось 27,4%, серед сільських – 57,5%.

Основними причинами захворюваності батьки вважають: неправильну організацію режиму дня (24,6% міських і 30% сільських); недостатню увагу фізичному вихованню в сім'ї (23,3% міських і 45% сільських); недотримання санітарно-гігієнічних умов (17,8% міських і 12,5% сільських); неякісне харчування (8,2% міських і 10% сільських); недостатню увагу фізичному вихованню та недостатній обсяг рухової активності в дитячому садку (5,5% міських і 5% сільських).

Серед заходів щодо покращення організації фізкультурно-оздоровчої роботи в ЗДО батьки запропонували:

- проводити більшу кількість спортивних заходів, розваг, змагань в тому числі за участю батьків (34,2% міських і 30% сільських);
- додати в роботу ЗДО гуртки і секції (9,5% міських);
- забезпечити посаду фахівця з фізичної культури в ЗДО (5,4% міських і 12,5% сільських);
- покращити матеріально-технічне забезпечення процесу фізичного виховання (4,1% міських і 20% сільських).

Таким чином, опитування батьків дошкільників показало наявність певних проблем в організації навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти. Зокрема, це неповноцінний доступ їхніх дітей до дошкільної освіти, пов'язаний з організацією роботи навчального закладу в умовах воєнного стану. Визначено, що різноманітні форми фізичного виховання не в повному обсязі використовуються в закладах освіти. Крім того, низька культура сформованості здорового способу життя та сімейного фізичного виховання призвела до недостатньої залученості дошкільників у фізкультурно-оздоровчу діяльність.

3.2. Ставлення педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти

З метою визначення ставлення педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до організації фізичного виховання нами проведено анкетування, у якому взяли участь 99 осіб, з яких 90 – вихователів, 9 – інструкторів по фізичній культурі.

Серед опитаних 16,2% є молодими фахівцями, мають стаж педагогічної роботи до 5 років. По 23,2% респондентів мають, відповідно, стаж роботи від 6 до 10 років та від 11 до 20 років. 20,2% опитаних працюють від 21 до 30 років, 14,1% - від 31 до 40 років. Найменше осіб (3,1%) мають стаж роботи більше 40 років.

Більше половини педагогічних працівників (57,6%) мають вищу освіту, 19,1% - фахову передвищу, 21,2% - професійну і 2% - неповну вищу.

Серед опитаних визначено фахівців високої кваліфікації: 7,1% мають вищу кваліфікаційну категорію, 12,1% - першу, 19,2% - другу. 8,1% вихователів мають педагогічне звання «вихователь-методист», 3% - «старший вихователь» і 1% - вчитель-методист.

Переважає більшість закладів дошкільної освіти, в яких працюють респонденти (73,7%) знаходяться у місті, 26,3% - у сільській місцевості.

Нами визначено, що лише 34,3% ЗДО працюють в режимі повного дня, 31,3% закладів працюють тільки декілька годин на день, 29,3% - працюють дистанційно, в 1% створено освітній простір на базі школи, 2% - не працюють і 2% - мають змішану форму навчання.

У ході опитування нас цікавило за якими освітніми програмами працюють заклади дошкільної освіти (рис. 3.3).

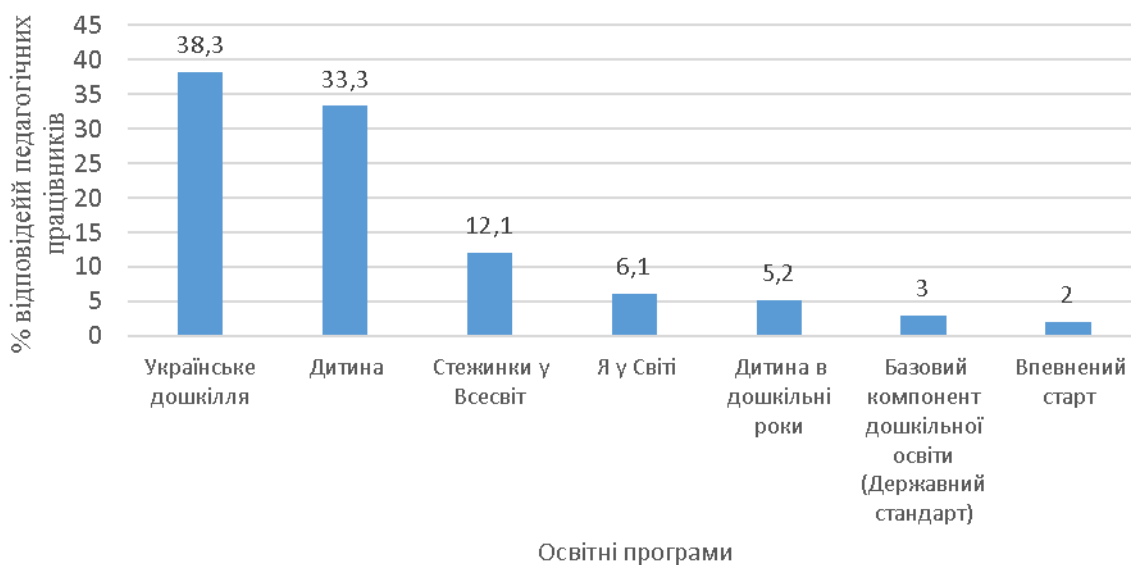

Рис. 3.3. Освітні програми, за якими працюють заклади дошкільної освіти, %

Визначено, що найбільше ЗДО (38,3%) працюють за програмою «Українське дошкілля», 33,3% - за програмою «Дитина», 12,1% - за програмою «Стежинки у Всесвіт», 6,1% - «Я у Світі», 5,2% - «Дитина в дошкільні роки», 3% - за Базовим компонентом дошкільної освіти і 2% - за програмою «Впевнений старт». Слід зазначити, що 99% опитаних вказали, що вони задоволені змістом програми, за яким працює їх заклад освіти і

вважають, що вона враховує вікові особливості дитини та спрямована на фізичний, інтелектуальний, психічний, соціальний, духовний розвиток.

Серед форм фізичного виховання, які проводяться у дитячих садках (рис. 3.4), визначено: ранкову гімнастику (94,9%), фізкультурні хвилинки і фізкультурні паузи (93,9%), фізкультурне заняття (91,9%), рухливі ігри (90,9%), спортивні розваги (82,8%), дні і години здоров'я (67,7%).

При цьому педагогічні працівники вказали, що важко застосовувати всі форми фізичного виховання при дистанційній організації роботи ЗДО.

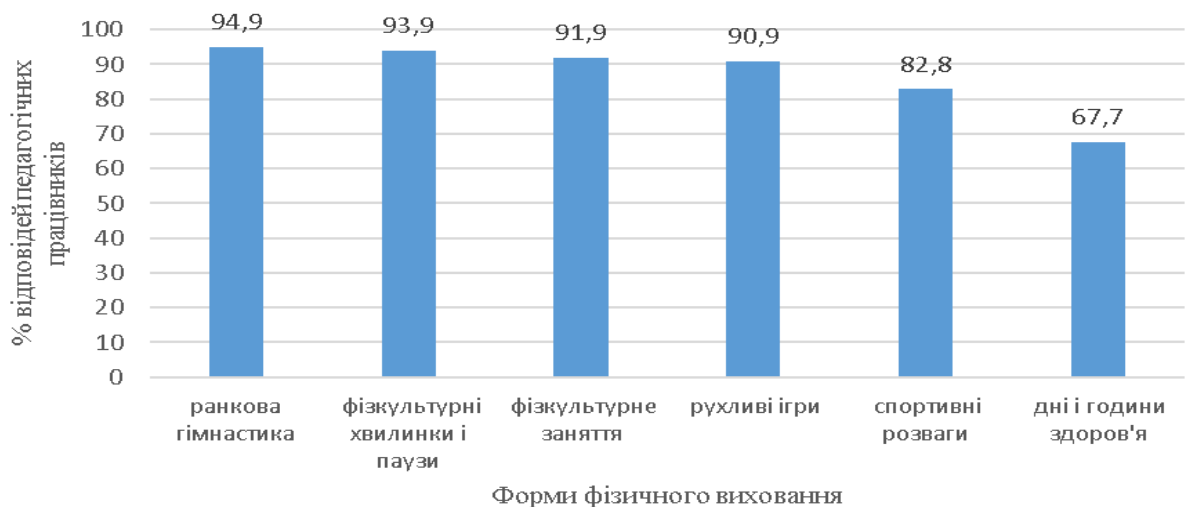

Рис. 3.4. Форми фізичного виховання, які проводяться в закладах дошкільної освіти, за даними педагогічних працівників (n=99), %

Основний зміст фізичного виховання в ЗДО становлять:

- розвиток фізичних якостей (90,9%);
- навчання основних рухів (89,9%);
- ігри та естафети (83,8%);
- вправи з різних видів спорту (50%);
- танці (33,3%);
- дитячий фітнес (8,1%).

53,5% фахівців вказали, що в ЗДО достатньо обладнання та інвентаря для проведення занять фізкультурного спрямування, 40,4% - вказали, що не в повній мірі і 6,1% - зазначили, що не вистачає.

На питання «Чи передбачено у Вашому закладі посаду інструктора з фізичної культури?» лише 43,4% опитаних відповіли «так, і він працює», 25,2% відповіли «так, але немає фахівця» і 31,3% відповіли, що не передбачено. Отже, можна говорити про дефіцит кадрів в сфері дошкільного фізичного виховання.

Серед труднощів з організаційним супроводом різних форм занять з фізичного виховання (рис. 3.5) виділяються: нестача інвентаря та обладнання (32,3%), слабка матеріально-технічна база (19,2%), недостатнє науково-методичне забезпечення (10,1%), недостатньо знань для організації занять (5%), недостатня кількість годин, що виділяються на заняття (1%). 32,4% респондентів вказали, що труднощів не мають.

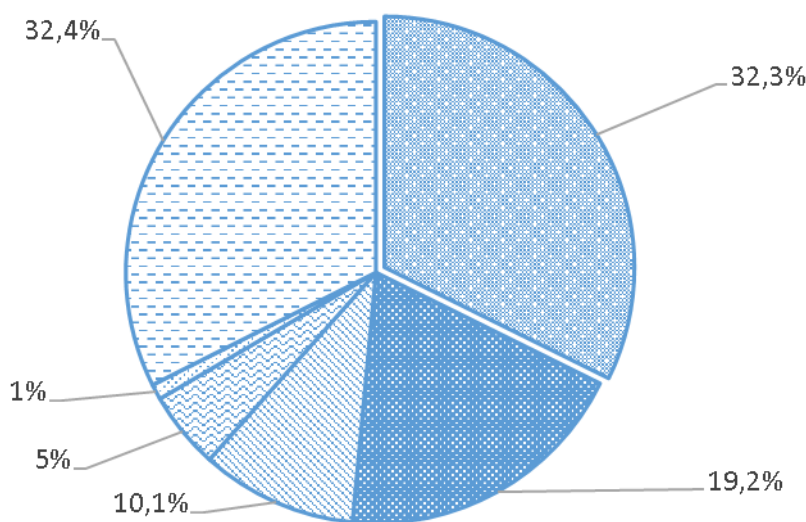

Рис. 3.5. Труднощі, з якими стикаються педагогічні працівники ЗДО (n=99) при організації занять з фізичного виховання, %

Примітки: ■ - нестача інвентаря та обладнання; □ - слабка матеріально-технічна база; ■ - недостатнє науково-методичне забезпечення; □ - недостатньо знань для організації занять; ■ - недостатня кількість годин, що виділяються на заняття; □ - не мають труднощів.

Державний стандарт дошкільної освіти ґрунтується на формуванні компетентностей дитини, які у подальшому забезпечать здатність дитини до навчання у школі. 68,6% вихователів зазначили, що приділяють увагу формуванню компетентностей дітей.

Серед сучасних методів і технологій (рис. 3.6), які педагоги використовують у своїй роботі, визначено: ігрові технології навчання (77,8%), інтегрований підхід (76,8%), інтерактивні методи (66,7%), диференційований підхід (48,5%), гендерний підхід (32,3%), проектне навчання (19,2%), фітнес-технології (3%), технології олімпійської освіти (3%).

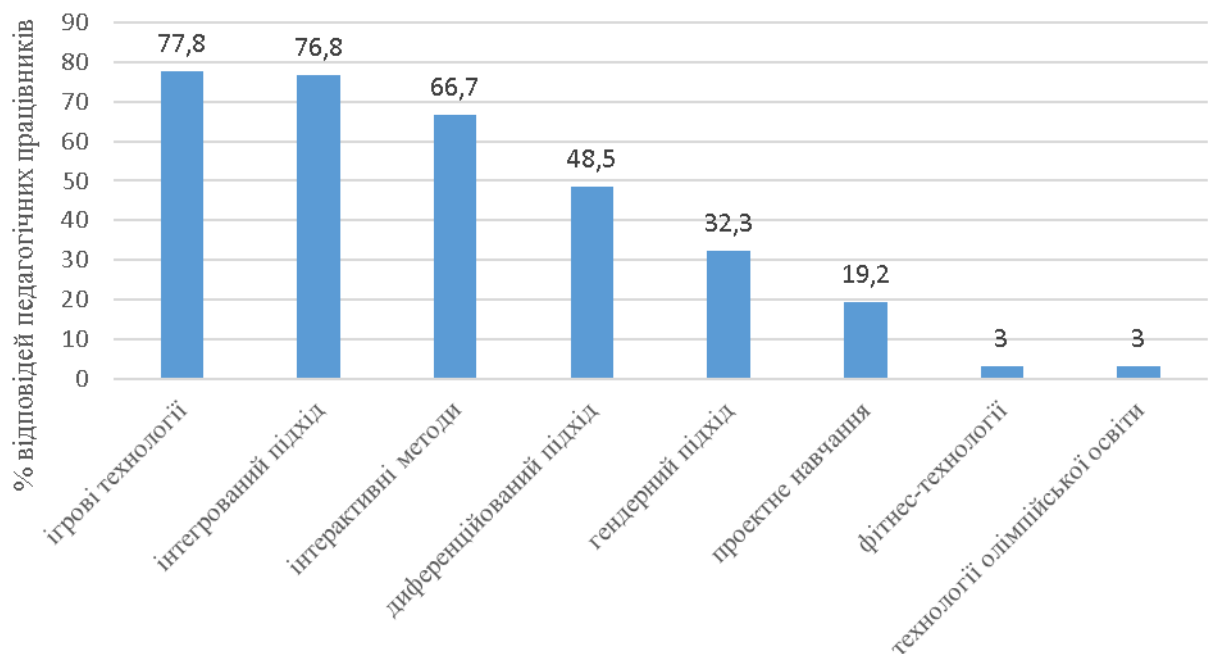

Рис. 3.6. Методи і технології, які педагогічні працівники ЗДО (n=99) використовують у своїй роботі, %

Відповідно до законодавства, педагогічні працівники повинні систематично підвищувати власний професійний рівень. Визначено, що найбільш прийнятними формами підвищення кваліфікації для респондентів є: курси підвищення кваліфікації (100%), вивчення спеціальної літератури (53,5%), наукові семінари (41,4%), науково-практичні конференції (40,4%), онлайн-стажування, вебінари (17,2%).

У ході опитування педагогам було запропоновано оцінити умови, створені в закладі, для здійснення дошкільної освіти та виховання дітей. На високому рівні оцінили 23,2% опитаних, на достатньому – 63,6%, на середньому – 12,1%, на задовільному – 1%.

При цьому, 64,6% респондентів вважають, що в ЗДО створені умови для розвитку індивідуальних здібностей дітей, в т.ч. завдяки додатковим освітнім послугам, 31,3% вважають, що частково і 4% вказали, що не створені.

Також нас цікавило чи створені умови в ЗДО для фізичного розвитку дітей та зміцнення їх здоров'я. 66,7% опитаних вказали, що створені, 31,3% - частково, 2% - вказали, що ні.

Відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти [] передбачено участь батьків в реалізації освітніх напрямів діяльності закладу дошкільної освіти. 61,6% педагогічних працівників відмітили, що залучають батьків до освітнього процесу, 31,3% - залучають частково, 7,1% - не залучають.

Найбільш розповсюдженими формами залучення батьків є батьківські збори, бесіди, консультації, в тому числі, за допомогою дистанційних засобів комунікації (37,4%), родинні свята, конкурси, розваги (21,2%), відкриті заняття (5,1%). В тих закладах освіти, які працюють дистанційно, батьки беруть активну участь в онлайн-заняттях разом з дітьми.

У процесі анкетування також важливо було з'ясувати думки педагогічних працівників щодо підвищення ефективності освітнього процесу в навчальному закладі. На думку опитаних основними шляхами вдосконалення навчально-виховного процесу, зокрема з фізичного виховання, будуть:

- удосконалення навчально-матеріальної бази (73,7%);
- впровадження інноваційних засобів, методів організації навчальних занять (62,6%);
- збільшення фінансування сфери освіти і фізичного виховання (52,5%);
- розширення форм роботи для формування фізичного, соціального і психічного здоров'я вихованців (42,4%);

- розширення форм фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми (41,4%);
- удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу (30,3%);
- удосконалення змісту програм навчання і виховання (12,1%).

1 респондент запропонував забезпечити штатну посаду інструктора фізичної культури в закладі освіти.

Таким чином, можна зробити висновок щодо необхідності пошуку підходів до удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти відповідно до сучасних потреб суспільства.

Висновки до розділу 3

Опитування батьків дітей дошкільного віку засвідчило низьку залученість сімей до організованої рухової активності. Займаються або займалися спортом в дитинстві тільки 31,5% матерів з міста і 10% - з сільської місцевості, а також 8,2% батьків з міста і 12,5% батьків з сільської місцевості. Серед дітей займаються спортом або фізичною активністю лише 32,9% міських дітей і 20% сільських дітей. Руховій активності у вільний час приділяють увагу 52,1% міських та 50% сільських дітей. Більше половини дошкільників не виконують ранкову гімнастику. Тільки 19,2% міських і 15% сільських дітей роблять її разом із батьками. При цьому виявлено, що в більшості сімей є в наявності різноманітний спортивний інвентар (м'ячі, велосипеди, самокати, скакалки тощо).

Найбільш вагомою проблемою, з якою стикнулися батьки на сучасному етапі є доступ до дошкільної освіти. У зв'язку з воєнними діями на території України заклади дошкільної освіти не можуть в повній мірі організувати якісний освітній процес. Тільки 41,1% міських батьків і 30% сільських батьків вказали, що заклад працює в режимі повного дня, 30,1% міських і 50% сільських батьків зазначили, що заклад працює не в повному обсязі, в 28,8% міських і 20% сільських ЗДО організована дистанційна робота. Це

свідчить про необхідність приведення матеріально-технічної бази дитячих садків у відповідність сучасним вимогам безпеки.

У той же час, опитані батьки на досить високому рівні оцінюють умови, створені в закладі освіти, для розвитку і виховання дітей, кваліфікацію педагогічних працівників та внутрішньогрупові стосунки.

Фізичному вихованню в закладах дошкільної освіти приділяється значна увага через використання всіх форм організації занять – ранкової гімнастики, рухливих ігор, фізкультурних хвилинок, фізкультурних занять, спортивних розваг тощо. При цьому, варто зазначити, що жодна форма фізкультурно-оздоровчої роботи не отримала 100% відповідей батьків, що свідчить про неповне їх використання.

Вивчаючи ставлення батьків до дотримання їхніми дітьми правил здорового способу життя, визначено, що організації рухового режиму і ролі рухової активності для покращення здоров'я дітей батьки не надають належної уваги.

Не надто активними батьки були у відповідях щодо заходів, пов'язаних з покращенням організації фізкультурно-оздоровчої роботи в дитячому садку. Було запропоновано проводити більшу кількість спортивних заходів, розваг, змагань в тому числі за участю батьків (34,2% міських і 30% сільських); додати в роботу ЗДО гуртки і секції (9,5% міських); забезпечити посаду фахівця з фізичної культури в ЗДО (5,4% міських і 12,5% сільських); покращити матеріально-технічне забезпечення процесу фізичного виховання (4,1% міських і 20% сільських).

Опитування педагогічних працівників закладів дошкільної освіти засвідчило подібні проблеми в організації роботи дитячих садків і зокрема, в процесі фізичного виховання.

За даними вихователів, тільки 34,3% ЗДО працюють в режимі повного дня, 31,3% закладів працюють декілька годин на день, 29,3% - працюють дистанційно, в 1% створено освітній простір на базі школи, 2% - не працюють і 2% - мають змішану форму навчання.

Визначення переліку освітніх програм, за якими працюють опитані вихователі, показало, що найбільше ЗДО (38,3%) працюють за програмою «Українське дошкілля», 33,3% - за програмою «Дитина», 12,1% - за програмою «Стежинки у Всесвіт», 6,1% - «Я у Світі», 5,2% - «Дитина в дошкільні роки», 3% - за Базовим компонентом дошкільної освіти і 2% - за програмою «Впевнений старт». 99% опитаних вказали, що вони задоволені змістом програм.

Подібні до відповідей батьків дошкільників були відповіді педагогічних працівників щодо використання форм фізичного виховання в ЗДО. Слід зазначити, що тут також жодна форма не набрала 100% відповідей.

Проведене опитування засвідчило наявність певних проблем, пов'язаних з організацією фізичного виховання. Це, зокрема, слабе матеріально-технічне, науково-методичне і кадрове забезпечення. У менш ніж половині закладів освіти фізичне виховання викладає фахівець зі спеціальною освітою. А ті вихователі, які проводять фізкультурні заняття, стикаються з організаційними труднощами, недостатністю знань для проведення таких занять. Крім того, організація дистанційного режиму дитячих садків майже унеможливорює проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, знижує зацікавленість дітей і батьків у руховій активності.

Респонденти наголошують на необхідності створення відповідних умов для виховання і освіти дітей дошкільного віку, удосконалення навчально-матеріальної бази закладів, збільшення фінансування галузі, запровадження різних форм роботи закладів дошкільної освіти в сфері впливу на фізичне, психічне, соціальне і духовне здоров'я вихованців, удосконалення змісту освітніх програм.

Результати даного розділу дисертаційного дослідження викладено в авторських публікаціях [94, 105].

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

4.1. Особливості побудови та змісту освітнього процесу в закладах дошкільної освіти країн Європи

Нині пильна увага громадськості прикута до організації дошкільної освіти, до створення проектів, що забезпечують умови для її якості. Це пов'язано із впровадженням у практику Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Дошкільна освіта є першим ступенем освіти. Державний стандарт наголошує на самоцінності дошкільного дитинства, визначенні особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпеченні наступності між дошкільною та початковою освітою [27, 152]. Як і в будь-якому стандарті, у стандарті дошкільної освіти виділяються вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Загальноосвітня програма дошкільної освіти розглядається як програма психолого-педагогічної підтримки позитивної соціалізації та індивідуального розвитку дітей, що забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній для кожної дитини формі [13].

Великий педагогічний потенціал міститься у зарубіжних системах, що мають свою історію, традиції. Їх вивчення може сприяти вирішенню проблем, пов'язаних з організацією дошкільної освіти, що виникають у нашій країні.

У даному дослідженні нами була зроблена спроба на основі аналізу організації систем дошкільної освіти за кордоном, виділити ідеї, які можна

застосувати в організації системи дошкільної освіти в Україні. Нами проведено аналіз зарубіжних систем дошкільної освіти з питань її доступності, організації освітнього процесу і змісту фізичного виховання дітей дошкільного віку, створення розвивального середовища, організації ігрової діяльності, особливостей оцінки розвитку дошкільників в умовах дитячого садка та професійні вимоги до вихователя закладу дошкільної освіти.

У Європі немає окремого поняття «дошкільна освіта». Для визначення етапу життя дитини від народження й до початкової освіти (етапів раннього та першого дитинства) вживається термін «рання освіта та догляд», який включає в себе два аспекти:

- догляд за дитиною (тобто послугу, яка призначена насамперед для того, щоб обоє батьків могли працювати, а дитина перебувала в безпеці та під доглядом);
- дошкільну освіту (послуги з освітнім компонентом, щоб підтримувати розвиток дитини та готувати її до початкової освіти) [245].

Рання освіта та догляд – етап перед початковою освітою – стає невід’ємною частиною європейської освітньої політики. У середньостроковій доповіді про реалізацію стратегічних рамок європейського співробітництва в галузі освіти та навчання [231] зроблено висновок, що «сучасна потреба в гнучкості та проникності між досвідом навчання вимагає узгодженості політики від ранньої, загальної середньої освіти до вищої освіти, професійно-технічної освіти та навчання дорослих». Оскільки ранні роки є найбільш формуючими в житті людини, дошкільна освіта та догляд закладають основи для успішного навчання впродовж життя.

Лідери ЄС нещодавно встановили ранню освіту та догляд як одне з основних соціальних прав європейських громадян. Один із 20 ключових принципів «Європейської основи соціальних прав» стверджує, що «діти мають право на доступну ранню освіту та якісний догляд» [301]. Крім того, у ній наголошується, що «діти з неблагополучних сімей мають право на

конкретні заходи для отримання рівних можливостей». Проте заклик щодо переходу до європейського освітнього простору до 2025 року визнав наявність недоліків щодо доступності та якості дошкільної освіти.

У «Рекомендації Ради щодо високоякісної освіти та догляду за дітьми раннього віку» [231], прийнятій у травні 2019 року, наголошується на можливих діях, яких держави-члени могли б вжити, працюючи над досягненням цих цілей. «Рекомендація» схвалює Рамку якості ЄС для дошкільної освіти та догляду, яку висунули як пропозицію експерти з різних європейських країн у 2014 році. Ця рекомендація об'єднує концепцію якісної дошкільної освіти та догляду навколо п'яти основних вимірів: доступність; персонал; освітні програми; моніторинг та оцінка; а також управління та фінансування.

Однак, враховуючи широкий діапазон можливої інформації на системному рівні та неповну його доступність, нами було обрано кілька важливих і надійних показників, представлених на рис. 4.1.

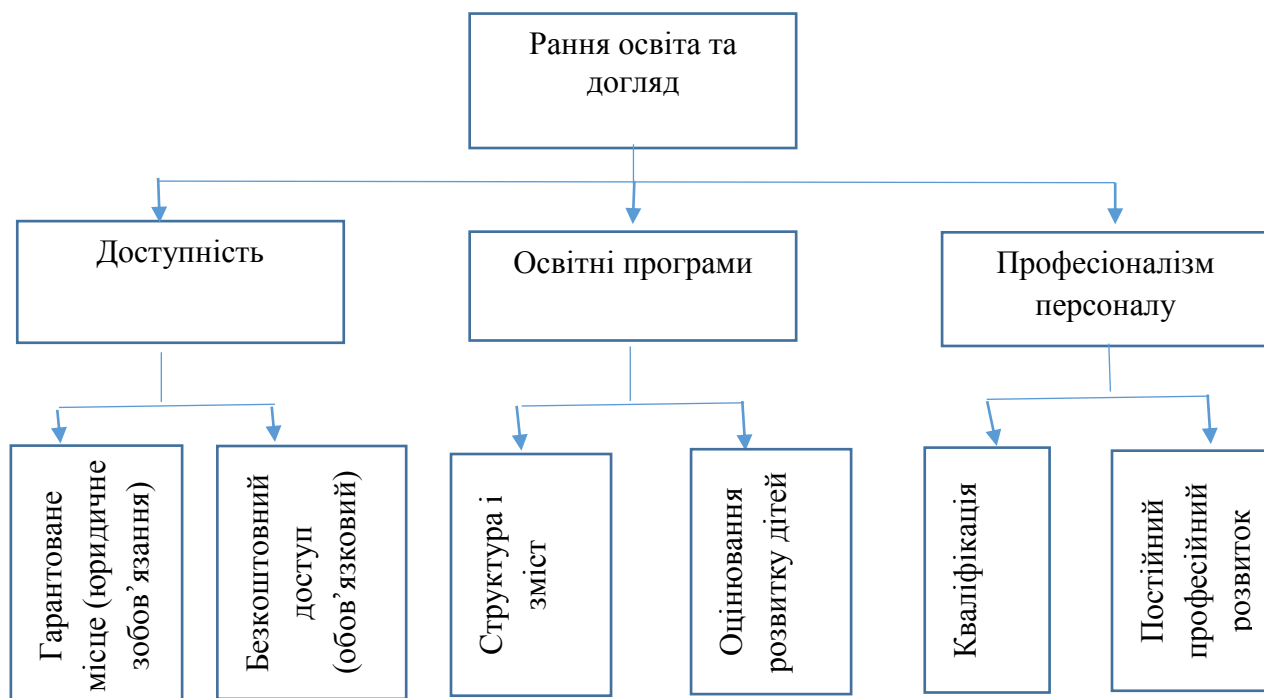

Рис. 4.1. Структурні показники ранньої освіти та догляду в країнах Європи [243, адаптовано]

Матеріали порівняльного педагогічного дослідження відображають сучасну практику організації дошкільної освіти в іноземних системах. Зміст освіти в країнах Європи переважно є інтегрованим, тому перед нами постало завдання виокремити елементи фізичного виховання, які є складовими загальної системи освіти дітей дошкільного віку. З представлених прикладів до передового досвіду включено компоненти освіти, які, на нашу думку, відповідають критеріям новизни, актуальності, оптимальності, високої ефективності, стабільності та можливості використання в масовому досвіді.

Вибір країн відображає тенденції освітніх реформ, які відбуваються в Україні, та можливості урахування зарубіжного досвіду для входження в єдиний освітній простір Європи.

Хоча розглянуті країни, з усією різноманітністю їх конституційних, економічних, соціальних, культурних та історичних відмінностей протягом багатьох десятиліть розвиваються відповідно до єдиних загальноєвропейських традицій, цінностей та тенденцій, повне уявлення про їхні особливості, переваги або недоліки дає не просто порівняння, а дослідження, що дозволяє представити реальну картину, визначити загальне та специфічне, зрозуміти механізми національних освітніх політик, включаючи дошкільну педагогіку, фізичне виховання та можливі проблеми їх розвитку.

4.1.1. Доступність ранньої освіти та догляду. Забезпечення доступу дітей до ранньої освіти та догляду є першочерговою турботою урядів країн Європи та Європейського Союзу. У документі «Європейська основа соціальних прав» [301] встановлено право на доступну і якісну ранню освіту та догляд для всіх дітей. Однак, це право ще не закріплено в законодавстві багатьох держав-членів.

Нині в Європі існує два підходи щодо забезпечення доступності дошкільної освіти. Деякі країни надають юридичне право на місце в закладі дошкільної освіти, тоді як інші організують цей процес як обов'язковий.

Юридичне право означає, що дитина має право на отримання дошкільної освіти за запитом батьків, обов'язкове навчання передбачає обов'язок дитини відвідувати навчальний заклад. У країнах, де дошкільна освіта є обов'язковою, державна влада повинна гарантувати достатню кількість місць для усіх дітей певного вікового діапазону, на який поширюється цей обов'язок.

Сім держав-членів ЄС (Данія, Німеччина, Естонія, Латвія, Словенія, Фінляндія та Швеція), а також Норвегія гарантують місце в закладі дошкільної освіти для кожної дитини з раннього віку (6–18 місяців) часто відразу після закінчення відпустки по догляду за дитиною у батьків.

Місце в державно субсидованих закладах освіти гарантується з 3-річного віку або трохи раніше в трьох спільнотах Бельгії, а також в Чехії, Іспанії, Франції, Люксембурзі, Угорщині, Польщі та Португалії. Близько третини європейських країн гарантують місце лише на останні 1–2 роки дошкільної освіти, тобто перед вступом дитини у школу.

Слід зазначити, що у більшості країн Європи сім'ї повинні платити за догляд та освіту дітей до 3 років. Доступність безоплатної дошкільної освіти помітно зростає з 3 років, і ця тенденція продовжується з кожним роком до початку обов'язкової початкової освіти.

Кілька європейських країн не мають законодавчої бази для забезпечення місця в закладах дошкільної освіти. Лише три країни-члени ЄС (Ірландія, Італія та Мальта) офіційно не встановили юридичне право або обов'язкову дошкільну освіту. Але на практиці в цих країнах місця доступні приблизно з 3 років. Наприклад, в Італії та на Мальті більшість центрів дошкільної освіти для дітей віком від 3 років об'єднані з початковими школами і тому вважаються невід'ємною частиною системи освіти. Ірландія пропонує загальну безкоштовну програму догляду та навчання дітей раннього віку тривалістю 15 годин на тиждень.

У той же час, відсутня законна гарантія та менша доступність дошкільної освіти в Албанії, Чорногорії, Північній Македонії та Туреччині [243].

Крім того, батьки дітей раннього віку часто стикаються з проблемою різниці між терміном закінчення відпустки по догляду за дитиною та терміном надання можливості доступу дитини до ранньої освіти та догляду. Лише шість країн-членів ЄС (Данія, Німеччина, Естонія, Словенія, Фінляндія та Швеція) та Норвегія не мають розриву часу між закінченням відпустки та початком ранньої освіти та догляду. Сім'ї в решті країн Європи можуть зіткнутися з перервою в один або навіть кілька років, коли закінчується оплачувана відпустка по догляду за дитиною, але надання субсидованих державою місць в закладах дошкільної освіти є рідкісним.

Деякі держави (Чехія, Латвія, Люксембург, Угорщина, Польща) надають матеріальну допомогу батькам. А в інших – дітей, за можливості, віддають у приватні заклади дошкільної освіти або оплачують догляд за дитиною у муніципальних яслах. Безкоштовний доступ до ранньої освіти та догляду існує у багатьох країнах з різного віку (табл. 4.1). Більшість європейських країн пропонують щонайменше 1 рік безкоштовної дошкільної освіти. Винятком є Данія, сім земель Німеччини, Естонія, Словенія, Ісландія, Чорногорія, Північна Македонія, Норвегія та Туреччина, де деякі батьки оплачують період перебування дітей в закладі дошкільної освіти.

У Європі більшість сімей платять за ранню освіту та догляд для наймолодшої групи дітей. Доступність безкоштовної освіти зростає для дітей у віці 3 років, і ця тенденція продовжується, стаючи майже загальною в Європі протягом останнього року навчання перед початковою освітою.

Безкоштовні державні заклади дошкільної освіти для всіх дітей з раннього віку пропонуються в п'яти країнах: Болгарії, Латвії, Литві, Люксембурзі та Румунії.

З 2014/2015 років відбулися значні зміни в законодавчій базі, яка гарантує доступ до ранньої освіти та догляду, у кількох державах-членах ЄС.

У восьми країнах запроваджено обов'язкову дошкільну освіту за 1 рік до початкової освіти, а ще три країни подовжили термін обов'язкового відвідування дошкільних закладів до 2–3 років перед вступом до школи.

Таблиця 4.1

Термін початку надання безкоштовного місця в закладах дошкільної освіти в країнах Європи

Країна	Вік, років	Час перебування дитини в ЗДО, годин на тиждень
Австрія	5	20
Бельгія	2,5 – 3	23
Болгарія	0,3	без обмежень
Великобританія	-	-
Греція	4	без обмежень
Данія	-	-
Естонія	-	-
Ірландія	2,7	15
Іспанія	3	25
Італія	3	без обмежень
Кіпр	4,7	без обмежень
Латвія	1,5	не регламентовано законодавством
Ліхтенштейн	4	21
Литва	0	20
Люксембург	1	20 – 26
Мальта	2,75	30
Нідерланди	4	25
Німеччина	не регламентовано законодавством	
Норвегія	-	-
Польща	3	25
Португалія	3	25
Румунія	0	без обмежень
Сербія	5,5	без обмежень
Словенія	-	-
Словаччина	5	без обмежень
Туреччина	-	-
Угорщина	3	без обмежень
Фінляндія	6	20
Франція	3	24
Хорватія	6	4 – 7
Чехія	5	без обмежень
Швеція	3	15

Останній рік дошкільної освіти став обов'язковим у Бельгії (з вересня 2020 року), Чехії (з 2017), Хорватії (з 2014), Литві (з 2016), Румунії (з 2020), Словаччині (з 2021), Фінляндії (з 2015) та Швеції (з 2018).

Три країни ввели обов'язкове навчання більше одного року. В Угорщині дошкільна освіта є обов'язковою для дітей віком від 3 років з вересня 2015 року. У Франції вік початку обов'язкової освіти було знижено з 6 до 3 років з вересня 2019 року. Греція поступово знизила вік початку обов'язкової дошкільної освіти з 5 до 4 років у 2021 році.

Болгарія поступово запроваджує обов'язкову освіту для 4-річних дітей. Кіпр планує запровадити обов'язкову освіту для 4-річних дітей з 2025 року. У Румунії вік обов'язкової дошкільної освіти продовжено для 4-річних дітей з вересня 2023 року.

Загалом дані показують, що обов'язкова рання освіта та догляд стали більш поширеним заходом, ніж їх доступність. Законне право на місце в закладі освіти наразі надається в 15 країнах Європи, тоді як рання освіта та догляд є обов'язковими у 20 країнах.

4.1.2. Особливості структури та змісту навчальних програм дошкільної освіти та компонентів фізичного виховання в країнах Європи. Аналіз документальних матеріалів показує, що влада вищого рівня в європейських країнах видала офіційні вказівки щодо змісту освітнього компоненту в закладах дошкільної освіти. Проте, приблизно в чверті європейських систем освіти навчальні програми застосовуються лише для дітей віком від 3 років (табл. 4.2). У цих країнах зберігається розрив між «доглядом за дітьми» (від 0 до 3 років) та «дошкільною освітою» (3 – 6 років).

Крім того, зміст офіційних документів щодо забезпечення дошкільної освіти відрізняється в різних країнах Європи, але є загальні компоненти, що відображають право на доступ до ранньої освіти і догляду, вимоги до

професійної кваліфікації педагогічних працівників, фінансування, моніторинг діяльності, освітні компоненти [243].

Таблиця 4.2

Наявність освітніх рекомендацій для закладів дошкільної освіти в країнах Європи

Країна	Освітні рекомендації	
	для дітей віком від 0 до 3 років	для дітей віком від 3 до 6 років
Австрія	●	
Бельгія	○	●
Болгарія		●
Великобританія		●
Греція		●
Данія	●	
Естонія	●	
Ірландія	●	
Іспанія	●	
Італія	●	●
Кіпр		●
Латвія	●	
Ліхтенштейн		●
Литва	●	
Люксембург	●	●
Мальта	●	
Нідерланди		●
Німеччина	●	
Норвегія	●	
Польща		●
Португалія		●
Румунія		●
Сербія	●	
Словенія	●	
Словаччина		●
Туреччина	○	●
Угорщина	●	●
Фінляндія		●
Франція	○	●
Хорватія	●	
Чехія		●
Швеція	●	

Примітки: ○ – необов'язковий компонент; ● – обов'язковий компонент

Науковий інтерес для нас представляв зміст освітніх програм для закладів дошкільної освіти, зокрема роль і зміст фізичного виховання, а також педагогічні підходи у викладанні.

Протягом останніх десятиліть, а більш активно з 2020 року, багато країн змінили свої навчальні вказівки і рекомендації у сфері дошкільної освіти та догляду або запровадили нові напрями навчання. Ці кроки пов'язані з прийняттям у травні 2019 року «Рекомендацій Ради ЄС щодо питань високоякісної освіти та догляду за дітьми раннього віку» [232], що передбачають підвищення доступності якісної ранньої освіти та догляду до 2030 року.

У 2020 році *Бельгія* (Французьке співтовариство) запровадила переглянуту нормативну базу щодо компетентностей, які необхідно розвивати протягом 3 років дошкільної освіти [287]. Освітні рекомендації від вищих органів влади застосовуються до всього етапу ранньої освіти та догляду, але відрізняються для кожної вікової групи.

«Кодекс якості догляду за дитиною» [224] дає певні вказівки щодо педагогічних підходів, які необхідно застосувати: організація простору таким чином, щоб він відповідав потребам дитини, заохочення групової роботи, організація груп таким чином, щоб сприяти безперебійному перебігу діяльності та встановлення хороших стосунків між дитиною та вихователем, надання дітям можливості проявити ініціативу та збереження поняття вільного часу, а також забезпечення здорового життя дітей.

Кожен дитячий заклад, відповідно до цілей «Кодексу якості догляду за дитиною», визначає свій освітній план і реалізує педагогічний підхід на свій вибір (підхід Піклера, інтерактивний підхід, екологічний підхід, підхід Реджо-Емілія тощо).

У 2020 році введено в дію новий посібник для дошкільної освіти «Initial Skills Reference Guide» [292]. У ньому визначено навички, які кожна дитина повинна отримати наприкінці етапу дошкільної освіти. Пріоритетом даного посібника є психомоторний, інтелектуальний, художній, соціальний та

емоційний розвиток дитини. Він детально визначає цілі навчання в певних сферах, а саме: розвиток самостійності, креативності та мислення; володіння шкільною мовою та культурою; навчання читанню та різні напрями художнього навчання; інструменти для експериментування, структурування, категоризації та дослідження світу.

Посібник визначає, «що» і «коли» вивчати в дошкільній освіті. Він представляє різні компоненти, що мають відношення до цього етапу освіти, уникаючи посилення на конкретну вікову групу.

У програмі дошкільної освіти виділяється вісім галузей навчання, серед яких п'ять конкретних. Це французька мова, мистецтво і культура; сучасні мови; математика, наука і технології; гуманітарні науки, філософія і громадянська освіта, релігія і мораль; здоров'я і фізичне виховання. До наскрізних навичок, які супроводжують основні галузі, відносяться креативність, цілеспрямованість та підприємницький дух, навчання вчитися і робити вибір, навички орієнтування.

У галузі фізичного виховання особлива увага приділяється психомоторному розвитку дитини через різні аспекти рухової діяльності у поєднанні з розвитком мови, математичних навичок, графічними діями, сприйняттям мистецтва, музики тощо.

У Німецькій комуні *Бельгії* дошкільна освіта має на меті стимулювати процес дорослішання, розвивати у дітей незалежність і почуття відповідальності, щоб вони були здатні впоратися з основними процесами навчання, коли вони вступають до початкової школи.

Дошкільна освіта також є першим етапом навчання соціальної поведінки. Мета – розвивати у дітей самостійність, почуття відповідальності та співробітництва.

Загальна мета передбачає постановку завдань:

- соціально-афективних. Сприяти розвитку дітей, допомагаючи їм прийняти та пізнати себе (мотивуючи дітей, показуючи їм межі поведінки, підкреслюючи їхні успіхи та допомагаючи зрозуміти наслідки своїх дій);

- інтелектуальних. Допомогати дітям покращити їхнє розуміння через різноманітний досвід (спостереження, експериментування та розвиток їхніх мовних навичок);

- психомоторних. Допомога дітям краще пізнати себе та набутти впевненості в собі (через вираз тіла);

- художніх. Розвивати у дітей почуття краси, поезії, мистецтва та естетики та давати їм простір для творчості.

Згідно з цілями розвитку, план діяльності закладів дошкільної освіти визначає такі предметні напрями: мова навчання (слухання та говоріння, читання і письмо), іншомовна діяльність (слухання та розуміння, говоріння), психомоторика (рухові навички, рух і здоров'я, рух і соціалізація), орієнтація у світі (дитина як особистість, дитина і природа, дитина і суспільство, дитина і техніка, дитина та часово-просторовий вимір), художня освіта (експресія та рух у грі, музика і танець, візуальне мистецтво), розвиток математичного мислення (розміри і вимірювання, числа та операційні поняття) [236].

Зміст галузі «Психомоторика» включає в себе навчання дітей основних рухових дій: біг, стрибки, метання, лазіння, розвиток здатності до утримання рівноваги, елементи боротьби, рухливі ігри, танці, плавання.

Нідерландське співтовариство *Бельгії* має схожу структуру освітньої програми для дошкільників. До освітніх компонентів відносяться: фізичне виховання, людина і суспільство, музична освіта, англійська мова, наука і техніка, математика.

У рамках фізичного виховання діти опановують рухові компетентності, пов'язані з проявом самостійності в рухах, управлінням тілом і рухами. Зміст навчання становлять основні рухи, просторово-часова орієнтація, розвиток великої і дрібної моторики, сенсомоторних навичок, рухові та ігрові завдання, ігри, розвиток комунікативних навичок засобами фізичної культури, вирішення оздоровчих завдань, формування знань про фізичну культуру і спорт [261].

У *Болгарії* навчально-методичне забезпечення освіти дітей від 3 до 7 років регламентується нормативно-правовими актами. Існують державні стандарти дошкільної освіти, на основі яких дитячі садки розробляють і реалізують свої програми, які повинні забезпечувати комплексний підхід до розвитку дитини на основі педагогічної взаємодії та спільної мети. Навчальні матеріали, розроблені та затверджені відповідно до державних освітніх стандартів дошкільної освіти, передбачені для дітей усіх вікових груп. Програми повинні сприяти набуттю дітьми знань, їх когнітивному розвитку шляхом систематичного використання ігрового навчання та соціальної взаємодії [296].

Програми включають в себе: підходи та форми педагогічної взаємодії; поширення форм педагогічної взаємодії; тематичний розподіл для кожної вікової групи; механізм взаємодії учасників дошкільної освіти.

Через інноваційні та специфічні освітні програми в педагогічних ситуаціях набуваються додаткові компетентності (крім основних освітніх напрямів: болгарська мова та література, математика, навколишній світ, мистецтво, музика, дизайн і технології, фізична культура).

Відповідно до державного стандарту, дошкільна освіта дітей віком від 3 років спрямована на забезпечення:

- інтелектуального, емоційного, соціального, духовного, морального і фізичного розвитку і підтримки кожної дитини відповідно до її віку, потреб, здібностей та інтересів;
- збереження та утвердження болгарської національної ідентичності;
- раннє виявлення талентів і здібностей кожної дитини та сприяння їх розвитку і реалізації;
- загальний розвиток особистості дитини та набуття комплексу компетентностей – знань, навичок і ставлень – необхідних для успішного переходу дитини до шкільної освіти, розвитку стійких установок і мотивації до навчання впродовж життя;
- розвиток толерантності та поваги до особистості кожного громадянина.

Очікуваними результатами реалізації напряму «Фізична культура» є: відповідні віку рівень розвитку рухових навичок і функціональні можливості організму; уміння поєднувати прикладні рухи та елементи спортивно-підготовчих ігор у різноманітних умовах; знання видів спорту, спортивних споруд, приладів та обладнання; позитивне ставлення до рухової активності, здорового способу життя, спорту і туризму, як чинників для процвітання громади, сім'ї та особистості.

Важливе значення для реалізації цілей і очікуваних результатів мають потреби дітей в успіху і емоційне задоволення від досягнень. Вони потребують організації стимулюючого освітнього середовища, виконання рухової діяльності шляхом наслідування, прояву уваги, підтримки та співпраці, орієнтації на результат через ігрову мотивацію, чітко виражене та видиме схвалення. Вчителі спрямовують свої зусилля на будівництво середовища для розвитку ігрової рухової активності як засобу стимулювання рухової активності дитини.

Досягнення очікуваних результатів реалізується в мінімум трьох педагогічних ситуаціях на тиждень для кожної вікової групи. Очікувані результати розподіляються за освітніми складовими:

- «Природничо-прикладна рухова діяльність» для формування рухових якостей та підвищення фізичної дієздатності;
- «Спортивно-підготовча рухова діяльність» для оволодіння елементами двох-трьох видів спорту (залежно від матеріальної бази ЗДО), удосконалення рухових навичок та набуття знань про спорт, спортивний інвентар, туристичне спорядження;
- «Фізичні здібності» для розвитку рухових якостей та підвищення рівня фізичної підготовленості;
- «Ігрова рухова діяльність» для вдосконалення природничо-прикладних рухів, розвитку рухових якостей, вміння виконувати елементи спортивних ігор, набуття соціально-комунікативних навичок, навичок співпраці,

взаємодії та командної роботи в різноманітних рухливих іграх, розвиток ігрової культури.

Зміст освіти реалізується в різних формах занять, зокрема, ранковій гімнастиці, рухливих іграх, спортивно-підготовчих іграх, спортивних святах, прогулянках, екскурсіях.

У *Великобританії* існує єдина контрольована державою програма раннього розвитку «Early Years Foundation Stage» [240], яка базується на багаторічних педагогічних дослідженнях і постійно вдосконалюється з урахуванням сучасних реалій

Унікальність британського підходу до освіти полягає в поєднанні традицій та інновацій, де вдосконалюються методи та зберігаються принципи. При цьому діти можуть вчитися та вдосконалюватися по-різному та з різною швидкістю, яка визначається потребами особистості, але головною умовою успіху є непорушне позитивне партнерство між дітьми, їхніми батьками, вихователями.

Основними напрямками розвитку дитини, які використовуються в дошкільних закладах, є:

- мова та спілкування: діти вчать слухати та говорити, занурюються в мовне середовище, розвивають навички самовираження, набувають впевненості в собі, навчаючись спілкуватися в різноманітних ситуаціях;
- фізичний розвиток: рухи і їх координація, різноманітні можливості для активності, розуміння важливості регулярних фізичних вправ, засвоєння ідеї здорового харчування;
- особистісний, емоційний та соціальний розвиток: основи правильної поведінки та управління емоціями, позитивне сприйняття себе та інших, навчання формуванню поважних стосунків та соціальних навичок;
- знайомство з математикою: розуміння числового ряду та застосування цифр, розвиток навичок лічби та розв'язування простих задач, засвоєння одиниць вимірювання, досвід розпізнавання геометричних фігур;

- грамотність: у дитячому садку британські діти вивчають мистецтво читання, починають писати, вчать користуватися доступом до ресурсів для читання, формуючи основу для пристрасті до читання в майбутньому;
- дизайн і мистецтво: діти отримують можливість виражати свої думки та почуття за допомогою музики, танців, малювання, дизайну, рольових ігор тощо;
- розуміння світу: усвідомлення фізичного світу та свого оточення через різноманітні можливості для спостереження, дослідження, вивчення інших людей, оточення, технологій.

Педагоги підходять до освітнього процесу з глибоким розумінням природи дітей: знання та вміння найефективніше доносяться до дитини через гру, тому в британських дошкільних закладах немає занять, а навчання і розвиток відбуваються виключно в ігровій формі. У ЗДО зазвичай використовують методи Монтесорі та методи навчання на основі проєктів. Ще однією особливістю є тематичний виклад освітньої програми та щотижнева зміна тем. Таким чином досягається максимальне залучення та усувається небезпека втрати інтересу дитячої аудиторії до отриманої інформації. Навчання проходить в атмосфері веселощів і радості.

У Чехії до рамкової освітньої програми для дошкільної освіти було додано забезпечення мовної підтримки дітям з недостатнім знанням чеської мови з вересня 2021 року. Програма базується на ключових компетентностях. Зміст освіти організовано за п'ятьма освітніми напрямками: біологічний, психологічний, міжособистісна взаємодія, соціокультурний та екологічний. Відповідно ці області знань називаються: 1. Дитина та її організм. 2. Дитина та її психіка. 3. Дитина та інші. 4. Дитина і суспільство. 5. Дитина і світ.

Фізичне виховання передбачено у розділі «Дитина та її організм». Метою навчальної діяльності є стимулювання та сприяння росту і нервово-м'язовому розвитку дитини, підтримання її фізичного благополуччя, покращення її фізичної форми, розвиток культури рухів та зміцнення здоров'я, сприяння розвитку її рухових та маніпулятивних навичок, навичок

самообслуговування, формування позитивного ставлення до здорового способу життя. До змісту програми входять навчання основних рухових дій, основна гімнастика, піші прогулянки, сезонні заходи, маніпулятивні дії та прості операції з предметами, вправи оздоровчої спрямованості, сенсорні та психомоторні ігри, конструктивно-графічна діяльність, музичні та музично-рухливі ігри та заняття, діяльність, спрямована на пізнання тіла людини та його частин, заходи, спрямовані на охорону здоров'я, особисту безпеку та формування здоров'я дітей [303].

Освіта реалізовується на основі інтегрованих блоків, які не відокремлюють освітні галузі чи компоненти, а пропонують навчальний матеріал дитині в контексті реального життя.

Педагог створює умови як для індивідуальної, так і для групової діяльності. Діти можуть брати участь у спільних заходах у малих, середніх та великих групах. Згідно з висновками Чеської шкільної інспекції, переважають такі освітні стратегії: самостійна робота дітей (65% відвіданих шкіл), пряме навчання (54%) та робота в малих групах (50%). Рідше організовується кооперативне групове навчання та робота в парах [243].

Дидактичний стиль навчання ґрунтується на принципі освітньої пропозиції, на особистому виборі та активній участі дитини. Всю діяльність педагогам необхідно організовувати так, щоб у дітей була мотивація до самостійних дій і дослідів. Слушними методами та формами роботи є ситуативне навчання (тобто використання ситуацій для демонстрації життєвих обставин), спонтанне соціальне навчання (принцип природного наслідування), навчання на досвіді, співпраця через гру та діяльність дітей.

В *Італії* освітню основу для системи ранньої освіти та догляду складають такі документи: «Освітні рекомендації для інтегрованої системи», які застосовуються для дітей від 0 до 6 років [221], «Національні рекомендації щодо послуг ранньої освіти дітей», які застосовуються для дітей молодшого віку (0-3 років) [220] та «Національні рекомендації щодо

навчальної програми для дошкільної школи та першого циклу освіти», які застосовуються для дітей старшого віку (3-6 років) [256].

Освітні рекомендації для інтегрованої системи освіти (для дітей 0–6 років) були видані наприкінці 2021 року [221]. Незважаючи на те, що система ранньої освіти та догляду розподілена на два окремі сегменти, і кожна фаза має власні освітні вказівки (для дітей 0 – 3 років, для дітей 3 – 6 років), даний документ виражає бачення єдиного освітнього шляху.

Навчальні рекомендації для інтегрованої системи організовано в шести частинах:

1) Права дитинства: у першій частині підкреслюється, що метою інтегрованої системи є гарантування дітям рівних можливостей для розвитку їхнього соціального, когнітивного, емоційного, афективного потенціалу та стосунків з оточуючими за підтримки кваліфікованого персоналу.

2) Екосистема навчання: діти живуть у мультикультурному середовищі. Це означає наявність та прийняття різних культурних походжень, цінностей, стилів життя і правил. У закладах дошкільної освіти повинні бути створені відповідні умови для співіснування різних культур.

3) Централізована система: передбачає розгляд етапу дошкільної освіти як складової ланки загальної освітньої системи, а не як попередню фазу для освіти, що настане пізніше.

4) Навчальний план: ідея навчальної програми для всього етапу ранньої освіти та догляду надає перевагу безперервності освіти від 0 до 6 років. З цією метою навчальна програма включає планування та організаційну діяльність, необхідну для її реалізації (простір, меблі, діяльність, організація груп тощо).

5) Колективна робота: співпраця між вихователями, помічниками та іншим персоналом, який працює у закладах дошкільної освіти, є основою планування та організації діяльності.

6) Управління: ця частина зосереджена на важливості економічних і культурних ресурсів, на необхідності стратегічного втручання в управління закладами дошкільної освіти для реалізації інтегрованої системи.

Основною метою навчання є сприяння зростанню дітей через збалансоване поєднання когнітивного, емоційного, соціального, тілесного, естетичного, етичного, духовного розвитку.

Національні рекомендації вказують на п'ять різних сфер досвіду: я та інші; тіло і рух; зображення, звуки та кольори; мова і слова; пізнання світу. Кожна сфера охоплює низку об'єктів, ситуацій, образів і мов, пов'язаних із символами італійської культури.

Педагоги вільні у виборі методів навчання. Проте «Національні вказівки до навчальної програми» встановлюють деякі загальні критерії для організації навчального середовища:

- збалансована інтеграція часу, присвяченого догляду, спілкуванню та навчанню, з рутинними процедурами (прийом дітей вранці, харчування, догляд за тілом, відпочинок/сон тощо), які регулюють темп дня та представляють «безпечну основу» для нових вражень і стимулів;
- сприяння навчанню через дію, дослідження, контакт з об'єктами, природою, мистецтвом, територією в ігровому вимірі, як типова форма відносин і знань;
- забезпечення затишних, теплих, охайних приміщень з увагою до естетики;
- ненапружене управління часом, щоб діти могли спокійно провести день, грати, досліджувати, говорити, розуміти, почуватися впевнено та безпечно в діяльності, яку вони застосовують;
- викладацький підхід вихователів, орієнтований на слухання, керування, взаємодію, посередництво в спілкуванні, постійне спостереження за дитиною, відповідальність за «світ» дитини, інтерпретацію відкриттів дитини, пропозиція підтримки та заохочення її навчального розвитку.

В Іспанії у 2020 і 2022 роках були оновлені два основні законодавчі акти щодо педагогічних принципів і вимог до викладання в сфері дошкільної освіти. Королівський указ 95/2022 [291], який встановлює організацію та мінімальний зміст дошкільної освіти, тепер охоплює весь етап від 0 до 6 років. Відповідно до законодавства, дошкільна освіта повинна сприяти розвитку у дітей навичок, які дозволяють їм: пізнати своє тіло та свої здібності, навчитися поважати відмінності; спостерігати та досліджувати їх сімейне, природне та соціальне середовище; поступово набути самостійності у своїй звичній діяльності; розвивати свої емоційні здібності; ставитися до інших на рівних та поступово набувати зразків співіснування і соціальних відносин, а також використовувати емпатію та мирне вирішення конфліктів; розвивати комунікативні навички на різних мовах і у формах виразу; формувати логіко-математичні навички, читання та письмо, а також рух, жести і ритм. Освітній зміст дошкільної освіти становлять взаємопов'язані між собою галузі: зростання в гармонії (увага приділяється фізично-моторному розвитку, набуттю самоконтролю та визначенні особистісної ідентичності), відкриття та дослідження навколишнього середовища (відкриття, спостереження та дослідження фізичних і природних елементів навколишнього середовища) і комунікація і репрезентація реальності (розвиток у дітей навичок, які дозволяють їм співпрацювати спілкуватися за допомогою різних мов і форм вираження як засобу розвитку своєї ідентичності, уявлення реальності та спілкування з іншими людьми) [291].

Методологія навчання базується на грі в контексті атмосфери довіри та прихильності, яка сприяє самоповазі дітей та соціальній інтеграції. Практика викладання й навчання базується на змістовному та емоційно позитивному досвіді навчання, експериментуванні та грі.

Органи управління освітою встановлюють низку методичних принципів: глобальна перспектива навчання; фізична та розумова активність дітей, важливість гри; пріоритетність емоційно-відносинних аспектів; однорангова взаємодія; координація з родинами; профілактичні та компенсаційні заходи;

увага до різноманітності, адаптація навчальної діяльності до специфічних особливостей, інтересів, когнітивних стилів і процесів дорослішання дітей.

Кожен педагог може вільно обирати методологію, яка буде використовуватися в освітньому процесі, яка, однак, має відповідати тому, що було погоджено на інституційному рівні та встановлено відповідним освітнім органом.

Навчальні ситуації, які розробляються вихователями, ставлять дітей перед викликом або проблемою певної складності залежно від їх віку та розвитку. Творче вирішення цих ситуацій передбачає інтегровану мобілізацію того, що було вивчено в трьох сферах, у яких організовано етап дошкільної освіти. Ці ситуації базуються на чіткому підході до цілей і передбачають інтеграцію комплексу базових знань. Крім того, вони заохочують різні типи групування та включають досвід спільного навчання, щоб вирішити запропоновану проблему.

У 2020 році *Данія* випустила нову посилену педагогічну програму для всього етапу дошкільної освіти [227]. Навчальний план складається з таких розділів: всебічний розвиток особистості; соціальний розвиток; комунікація і мова; тіло, відчуття і рух; природа, життя на природі і наука; культура, естетика і суспільство.

Навчальне середовище в рамках реалізації розділу «Тіло, відчуття і рух» повинне надавати всім дітям можливість брати участь у руховій та ігровій активності, відчувати радість рухів. Освітньою програмою передбачено активну участь батьків у навчальному і позанавчальному процесі [228].

Заклади дошкільної освіти вільні у виборі педагогічних методів, які базуються на грі, заходах під керівництвом дорослих, спонтанних іграх, заходах, ініційованих дітьми тощо. При виборі методів важливо врахувати відмінності дітей, такі як вік, характер і перспективи розвитку здібностей. У ході навчально-виховного процесу діти відпрацьовують уміння зосереджуватися, запам'ятовувати, переказувати, малювати пережитий досвід. Крім того, вони вчаться вступати в соціальні відносини і йти на

компроміси. Рухи та ритміка використовуються як засоби навчання, що підтримують фізичний розвиток дитини.

У *Німеччині* принципи освітньої політики в секторі освіти та догляду за дитиною раннього та дошкільного віку викладені в «Загальних рамках федеральних земель для дошкільної освіти в дитячих садках» [250]. Спільну освітню програму для земель було переглянуто у 2022 році.

На рівні земель освітні плани визначають основний зміст освіти та описують самотійну відповідальність дитячих садків за освіту та виховання. Навчальні плани роблять освітній процес в дитячих садках прозорим та водночас забезпечують координацію для спеціалістів, працівників дитячих садків, батьків і педагогів.

Кожен дитячий садок має розробити власну педагогічну концепцію, яка погоджується обласною чи місцевою службою у справах молоді.

Дошкільна освіта зосереджена на зміцненні індивідуальних компетентностей і схильностей до навчання, на мовній освіті, інтегрований у повсякденне життя, на розширенні, підтримці та виклику бажання дітей досліджувати, на формуванні та вихованні цінностей, на сприянні навчальній компетентності («навчання вчитися») та на сприйнятті світу в соціальних контекстах.

Освітні послуги для дітей віком до 3 років розуміються насамперед як формування стосунків з дитиною та як цілісна підтримка, що доповнює розвиток. Це супроводжується освітнім партнерством з батьками. Навчальні процеси відбуваються через соціальну взаємодію та спілкування, і перш за все через гру. Розвиток дітей раннього віку включає комунікацію, розвиток мовлення та моторики.

Метою освіти дітей віком від трьох років до початку навчання в школі є розвиток їхніх інтелектуальних, фізичних, емоційних і соціальних здібностей.

Основними освітніми сферами є: інтегрована мовна освіта та спілкування щодня; особистісний та соціально-емоційний розвиток, ціннісні

орієнтації та релігійність, культурні компетентності; математика, інформатика, природничі науки та технології; медіа та цифрова освіта; естетичне виховання; тіло, рух, здоров'я, профілактика; екологічна освіта та освіта для сталого розвитку.

Ці освітні галузі не є вичерпними чи виключними. В освітніх планах різних земель можуть бути відмінності. Крім того, дані сфери не стоять ізольовано, а взаємопроникають один в одного і не розглядаються предметно-орієнтованим чином. Завдяки холістичному підходу декілька освітніх напрямів можна реалізувати одночасно. Педагогічна практика підтримує і формує цей зв'язок і взаємопроникнення освітніх галузей, наприклад, за допомогою проектного навчання.

Фізичне виховання входить в галузь «Тіло, рух, здоров'я, профілактика», що передбачає формування у дітей уявлення про себе та своє тіло. Дитина вчиться брати відповідальність за своє фізичне і психічне благополуччя та здоров'я. Особливу роль у цьому контексті відіграють концепції статевого виховання. Програмою передбачено руховий розвиток дітей. Крім того, до цього розділу входить і санітарна освіта.

Широкі можливості для рухової активності створені для підтримки безпечного руху та усвідомлення власного тіла, самоприйняття та уважності дитини. Це включає, зокрема, велику кількість фізичних вправ з урахуванням «Національних рекомендацій щодо фізичної активності та стимулювання фізичної активності» [276], програми, пов'язані з ритмікою, піснями та рухливими іграми. Діти також мають достатньо часу, щоб рухатися самостійно.

Навчально-виховна робота в дитячих садках базується на ситуаційному підході: вона орієнтується на інтереси та потреби дітей. Тому педагогічний колектив спостерігає за дітьми, документує їх розвиток і регулярно спілкується з батьками.

У *Франції* навчальні програми для дошкільної освіти визнаються на національному рівні. Нові освітні рекомендації застосовуються з 2020 року

для дітей віком від 3 років [288]. Крім того, у 2021 році у програмі дошкільної освіти було посилено розділи мовних та математичних навичок [223]. Зміст навчання включає в себе п'ять напрямів:

- використання мови. Змістом навчання є: спілкування, розуміння і вивчення, обмін і рефлексія з іншими, слухання і розуміння, вивчення алфавіту та первинні навички письма;
- самовираження через фізичні навантаження. Зміст навчання: дії в просторі та часі, адаптація до різних умов рухової діяльності, розвиток навичок утримувати баланс тіла, спілкування, кооперація, співпраця з іншими, протистояння;
- самовираження через художню діяльність. Зміст навчання становить: розвиток мистецького смаку, використання різних форм художнього вираження, малювання, декоративної графіки, складання пластичних, плоских та об'ємних композицій, спостереження, розуміння та перетворювання зображеного, вивчення віршей і пісень тощо;
- розвиток логічного мислення. До змісту навчання входять: вивчення та використання цифр, конструювання чисел для вираження величин, розуміння порядку чисел тощо;
- дослідження свого оточення. Зміст навчання включає в себе: час, простір, живу природу, матерію, використання, виготовлення, маніпулювання предметами, використання цифрових інструментів.

Педагоги ЗДО застосовують різні методи навчання у своїй роботі: навчання через гру, навчання шляхом мислення та вирішення проблем, навчання шляхом практикування, навчання шляхом запам'ятовування.

На *Kinpi* навчальну програму дошкільної освіти реструктуризували у 2020 році, з більшою увагою до навичок та підтримки мовного розвитку дітей. Розвиток позитивного ставлення до фізичної культури разом із наданням знань також вважається особливо важливим. Основний акцент у навчальній програмі з фізичного виховання робиться на розвиток базових рухових навичок. Фокус програми навчання в дошкільному віці – це

розвиток навичок руху, навичок стабілізації та навичок маніпуляції. Програма включає в себе три основні області: ігри, гімнастика і танці [313].

Вихователі заохочують групову роботу та кооперативне навчання в усіх видах діяльності, щоб заохотити дітей ділитися та розвивати свої соціальні навички. Навчання проводиться диференційовано відповідно до потреб і здібностей дітей. Встановлюється баланс між когнітивними, емоційними та психомоторними цілями, а особливий акцент робиться на емоційному та соціальному вихованні. Роль вихователя дитячого садка полягає в тому, щоб організувати програму діяльності з урахуванням балансу між структурою та свободою, надаючи дітям доступ до різноманітних видів діяльності, які наражатимуть їх на різні впливи та виклики навколишнього середовища, дозволяючи їм вільно вибирати види діяльності, в яких вони хочуть брати участь. Діти беруть активну участь у процесі навчання, використовуючи такі наукові методи, як спостереження, вимірювання, перевірка гіпотез, узагальнення та висновки, а також активізуючи своє критичне та творче мислення.

Крім того, керівними документами не визначається якоїсь однієї методології навчання, якої повинні дотримуватися педагоги. Вони можуть обирати ті, які найбільше підходять для конкретного навчального контексту.

У *Латвії* в листопаді 2018 року Кабінет міністрів затвердив методичні рекомендації з дошкільної освіти [293]. Цей документ є обов'язковим для виконання всіма дошкільними навчальними закладами, починаючи з 2019/2020 навчального року.

Відповідно до методичних рекомендацій розроблено зразок навчального плану дошкільної освіти для закладів освіти. У методичних рекомендаціях визначено обов'язковий зміст дошкільної освіти, очікувані результати навчання та принципи реалізації змісту.

Зазначено, що педагогічний процес і виховання дітей для досягнення окреслених результатів обов'язкового змісту полягають у наступному:

- освітній процес планується щонайменше на 1 місяць на тему, актуальну для дітей, формулюючи ключове завдання та вказуючи, які навички розвивати;
- діяльність організовується протягом дня, не потребуючи спеціальних, обмежених у часі навчальних зон;
- діти щодня вивчають латвійську мову та займаються фізичною активністю;
- щодня частина навчання проходить на свіжому повітрі.

Навчання планується вихователем дошкільного закладу разом з іншими фахівцями (музичні керівники, спортивні педагоги та ін.). План виконується вихователем дошкільного закладу самостійно або з іншими фахівцями, погоджуючи завдання кожного фахівця.

Обов'язковий зміст дошкільної освіти базується на наскрізних навичках. До них відносяться діяльність дитини, мислення, емоційні та соціальні аспекти. Наскрізні навички допомагають дитині здобувати знання, розуміння та базові навички в різних контекстах або галузях навчання: мова, соціально-громадянська сфера, культурна обізнаність і мистецьке вираження, наука, математика, технології, здоров'я та фізична активність.

В галузі здоров'я та фізичної активності передбачено: заняття в приміщенні та на свіжому повітрі, формування звички до здорового способу життя, усвідомлюючи ризики для здоров'я та навчаючись їх запобігати, пересування по різних смугах перешкод безпечним для себе та оточуючих способом, участь в рухливих іграх, поєднуючи ходьбу, біг, повзання, лазіння, збереження рівноваги, пересування предметів і подолання перешкод, вибираючи вид діяльності відповідно до ситуації, використання дрібної моторики різними способами, усвідомлення своєї статі і тілесної недоторканості, дотримання правил особистої гігієни.

Вихователі можуть вільно обирати методологію навчання, яка найкраще відповідає конкретним обставинам їхньої групи. Вони планують навчальну діяльність так, щоб не менше 1 місяця витрачалось на певну тему, яка може

бути пов'язана з народним календарем (спеціальні пам'ятні та святкові дати), сезонними звичаями та традиціями, пов'язаними з подіями в навколишньому середовищі та світі, вибираючи навички, які необхідно розвинути. Освітній процес має інтегрований характер.

У *Литві* дошкільна освіта здійснюється відповідно до Загальної навчальної програми [235]. Кожен заклад дошкільної освіти може розробити власну навчальну програму, керуючись нормативними документами: «Методичні рекомендації щодо підготовки програми дошкільної освіти» (2006), «Схема критеріїв для навчальних програм дошкільної освіти» (2011), «Опис досягнень дітей дошкільного віку» (2014), «Методичні рекомендації з дошкільної освіти» (2015).

Дошкільна освіта дітей до 6 років передбачає використання «Опису досягнень дітей дошкільного віку» [255], що визначає шість кроків для відстеження розвитку дітей та їх досягнень. Перші три кроки допомагають спостерігати за розвитком дитини до 3 років, другі три кроки описують, чого можна очікувати від дитини від 4 до 6 років. Використовуючи кроки, запропоновані в цьому описі, вихователь може визначити труднощі навчання на ранньому етапі.

Опис містить очікування щодо того, що дитина буде здоровою, гідною, комунікабельною, цікавою, творчою та буде успішно розвиватися. Пропонується займатися за понад вісімнадцятьма напрямками освітніх досягнень дитини. Кожна з цих областей визначає основні положення та навички, які дитина повинна отримати до 6 років. Ці області досягнень включають: фізичну активність; навички щоденного життя; сприйняття та вираження емоцій; саморегуляцію і самоконтроль; самосвідомість і самооцінку; стосунки з дорослими; стосунки з однолітками; розмовну мову; письмову мову; знання навколишнього середовища; розрахунки і вимірювання; художнє вираження – музика, танець, акторська гра, образотворче вираження; естетичне сприйняття; ініціативність і

наполегливість; дослідження; вирішення проблем; креативність; здатність до навчання.

Обрані групи галузей освітніх досягнень відповідають соціальній, пізнавальній, комунікаційній, здоров'язбережувальній, мистецькій та навчальній компетентностям. Вихователь дошкільного закладу або інший педагог може згрупувати напрями не так, як це запропоновано в Описі досягнень, а на свій професійний розсуд.

Навчальна програма, яку створює заклад освіти, не поділена на окремі предмети та побудована інтегровано. Не визначено, скільки хвилин і годин має бути присвячено освітній діяльності. Діяльність інтегрується з урахуванням особливостей розвитку дитини та ритму життя. Кожна група закладу дошкільної освіти створює та дотримується унікального ритму життя.

Загальна навчальна програма для дошкільної освіти (для дітей 6-річного віку) базується на таких принципах: соціокультурна спрямованість; індивідуалізація; цілісність; контекстуальність; взаємодія.

Навчальна програма орієнтована на розвиток загальних компетентностей – соціальної, оздоровчої, когнітивної, комунікативної та художньої. Компетентності та загальні здібності розвиваються цілісно, під час усіх спонтанних та організованих видів діяльності дитини. Тобто не тільки в дошкільній групі чи іншому навчальному закладі, а й на заходах, спортивних змаганнях і походах, а також вдома, в родині. Велика увага в навчальній програмі приділяється розвитку емоційного інтелекту дитини – її психоемоційного стану. Також наголошується, що зміст навчання має бути індивідуалізованим – адаптованим для кожної дитини. Пропонується відмовитися від академічної освіти та заохочувати співпрацю з родиною.

Напрямами діяльності відповідно до навчальної програми є:

- охорона здоров'я (реалізація концепції охорони здоров'я та здорового способу життя, психічне, соціальне, фізичне здоров'я, здорове харчування,

поєднання діяльності та дозвілля, питання особистої гігієни та чистоти довкілля);

– знання (виховання інтересу та допитливості, дослідження, збір інформації, здатність розуміти інформацію, рефлексія, інтерпретація, творчість);

– спілкування (уявлення про мову та мовлення, елементи читання та письма);

– мистецька освіта (образотворче та інші види мистецтва, музика, танець, акторська майстерність).

Всі напрями є інтегрованими і не поділяються на окремі елементи. Загальний час, відведений на ці заходи становить не менше 700 хвилин (20 тарифних годин) на тиждень. Можна також вибрати модель організації іншої тривалості, наприклад, 1260 хвилин (36 тарифних годин) на тиждень.

На сучасному етапі приділяється увага вивченню іноземної мови, переважно англійської, а також цифровій грамотності.

У яслах та дитячому садку вихователі вільні у виборі форм і методів педагогічної діяльності. Важливо, щоб вибір відповідав положенням сучасної освіти та був індивідуалізованим. Крім того, педагогу слід використовувати виважені методи; наприклад, підтримувати баланс між діяльністю, ініційованою вихователем, і діяльністю, ініційованою самими дітьми, використовуючи як структуровані, так і вільні форми.

У навчальному процесі вихователь обирає, які навчальні засоби використовувати: зошити, іграшки, аудіовізуальні засоби тощо.

Гра вважається основним методом виховання і розглядається як найбільш природний стан дитини, який допомагає розвиватися, творити, бути активним. Застосовуються також методи спостереження, дослідження, демонстрації, бесіди, розповіді, дискусії, розв'язання задач і розробки проектів. Практикуються танці та акторська майстерність, створення музики та візуальні вирази. Педагогам рекомендовано використовувати методи

заохочення, ініціації та мотивації, творчі та інтерпретаційні засоби, моделювання, допомогу та підтримку та інші методи навчання.

У дитини має бути можливість діяти самостійно, вибирати необхідні знаряддя, заняття та грати з друзями.

В освітньому процесі створюються умови для розвитку критичного і творчого мислення та креативності кожної дитини. Дитина повинна відчувати радість і успіх творчості та відкриття. Дітей у навчальному процесі необхідно заохочувати до розв'язування проблем, висловлювання та обґрунтування власних думок, обміну думками з однолітками та дорослими. Для розвитку активності, допитливості, творчості та уяви дитини має бути достатньо різноманітних освітніх засобів (за потреби – спеціальних засобів навчання або технічних засобів).

Меблі, обладнання та засоби навчання, навколишнє середовище (групові приміщення, інші кімнати, ігрові та спортивні майданчики) мають бути привабливими, естетичними, зручними та безпечними.

Дошкільна освіта в *Естонії* здійснюється на основі Національної навчальної програми для дошкільних навчальних закладів [263]. Національний навчальний план встановлює принципи підготовки власного навчального плану дитячого закладу освіти, цілі, принципи та організацію викладання та навчання, цілі та зміст викладання та навчання різних галузей, очікувані загальні навички та результати розвитку дитини в 6 – 7 років, принципи оцінки розвитку дітей. Заклади дошкільної освіти складають свої навчальні програми на основі національної з урахуванням вікових, статевих та індивідуальних потреб та особливостей дітей.

Дошкільна освіта підтримує фізичний, розумовий, соціальний та емоційний розвиток дитини для того, щоб вона розвинула всебічний і позитивний образ себе, розуміння навколишнього середовища, етичної поведінки та ініціативи, перших трудових звичок, фізичної активності та розуміння важливості збереження здоров'я, ігор, навчання, соціальних і особистих навичок.

Загальні навички, які розвиваються в процесі дошкільної освіти, передбачають: навички гри; пізнавальні, навчальні, соціальні та рефлексивні навички.

Сфери викладання та навчання, які охоплює дошкільна освіта, включають: я та оточення; мова і мовлення; естонська як друга мова (у закладі чи групі з іншою мовою навчання); математика; мистецтва; музика; фізичний рух.

Для дітей 6 – 7 років заходи спрямовані на плавну адаптацію до шкільного життя. Основна увага приділяється розвитку психічних процесів (сприйняття, пам'яті, уяви та мислення) та формуванню основних навчальних навичок (навички спостереження та слухання, уміння порівнювати, оцінювати, рахувати, вимірювати, групувати та моделювати).

У дошкільній освіті застосовуються методи активного навчання, орієнтовані на дитину (наприклад, Step by Step, вальдорфська методика, методика Реджо-Емілія, методика мовного занурення, відкриття, підприємливість, навчання на природі тощо). Дошкільні заклади приділяють велику увагу вихованню цінностей, підтримці індивідуальності та творчості дітей та навчанню через гру.

Вибір методології ґрунтується на концепції навчання, передбаченій Національною програмою для дошкільних навчальних закладів, згідно з якою дитина навчається, наслідуючи, спостерігаючи, досліджуючи, експериментуючи, спілкуючись, граючи, вправляючись тощо; дитина є активним учасником викладання та навчання і отримує задоволення від дії. Специфічні особливості дітей, в т.ч. здібності, мовне та культурне походження, вік, стать, стан здоров'я тощо, беруться до уваги.

Під час навчання та викладання створюються умови для розвитку вміння дитини планувати свою діяльність, робити вибір, співвідносити нові знання з попереднім досвідом, використовувати набуті знання в різних ситуаціях і видах діяльності, обговорювати набуті знання та вміння, оцінювати

ефективність своєї діяльності та задоволення від свого успіху та успіху інших, справлятися з невдачами.

Гра є основною діяльністю дітей дошкільного віку. За допомогою навчальної діяльності педагоги підтримують розвиток ігрових навичок дітей, які становлять основу для всіх загальних навичок, а також умінь і знань у різних предметних галузях навчання. Мета полягає в тому, щоб діти знаходили радість у грі, зосереджувалися на грі, творчо застосовували у грі власний досвід, знання та враження від навколишнього світу, ініціювали різні ігри та розвивали зміст і хід гри, виконували різні ролі, дотримувалися правил гри та вміли пояснювати правила знайомих ігор іншим, вміли вирішувати проблеми під час гри та досягали домовленостей з товаришами, творчо використовували різні предмети в іграх.

Навчання також тісно пов'язане з фізичним розвитком та формуванням гігієнічних навичок, зокрема в іграх і заняттях на свіжому повітрі. Руховій діяльності приділяється значна увага.

Протягом останніх років у навчальній діяльності зросла роль аудіовізуальних і мультимедійних засобів. Міністерство освіти і науки підтримує і організовує семінари для обміну передовим досвідом у дошкільній освіті та навчання без відриву від роботи для впровадження національної навчальної програми для закладів дошкільної освіти, включаючи тренінги для розвитку цифрової компетентності вихователів.

У *Ліхтенштейні* діти з 4 років навчаються за національною програмою для дитячого садка, початкової та базової середньої освіти, яка є обов'язковою [266].

Педагоги можуть вільно обирати методи навчання та навчальний матеріал, які вони бажають використовувати для досягнення цілей. Методики повинні бути орієнтованими на етапи вікового розвитку дітей. Велике значення приділяється диференційованому навчанню.

Спеціальними сферами навчання для дітей віком до 3 років є культурна та демократична компетентності; санітарна освіта; фізичний розвиток і рух;

емоційний, особистісний і соціальний розвиток, для дітей до 4 років – читацька грамотність; числові та логічні міркування; культурні та демократичні компетентності; навчання вчитися; санітарна освіта; навички співпраці; розуміння світу; мовні та комунікативні навички; виразне мистецтво та розвиток творчості; фізичний розвиток і рух; емоційний, особистісний і соціальний розвиток.

Відповідно до національної навчальної програми для дитячого садка (для 4-5-річних дітей), початкової та неповної середньої освіти, дитячий садок доповнює та підтримує навчання дітей у сім'ї. Ще один обов'язок освіти в дитячому садку – приділяти особливу увагу соціальному вихованню та розвитку особистості; засвоєння мови; сенсорне виховання і розуміння руху; музично-ритмічний розвиток та креативний дизайн.

В *Угорщині* обов'язковим документом, що встановлює вимоги до змісту освіти в дитячому садку, є «Загальнодержавна базова програма освіти в дитячому садку» [280], яка діє для всіх дитячих садків незалежно від форми власності. На основі основної програми дитячі садки готують індивідуальні педагогічні програми на рівні установи; вони детально регламентують діяльність і методичні напрями даного дитячого садка, а також правила і графік документального оформлення педагогічної роботи.

Педагогічна програма не повинна суперечити національній програмі, що забезпечується багаторівневим контролем. Законом передбачено, що вихователі дитячих садків можуть планувати методику діяльності своєї групи на основі педагогічної програми, але методика повинна бути диференційована відповідно до індивідуального плану розвитку кожної дитини.

Навчання в ранньому дитинстві відбувається в ситуаціях реального життя: догляд і гра, групові заняття та спілкування з дорослими та іншими дітьми. Раннє дитинство є періодом становлення та розвитку основних форм руху. Потреба маленьких дітей у фізичній активності є надзвичайно високою, це для них джерело радості. Тому дітям надається якомога більше простору

як у приміщенні, так і на вулиці, для рухової активності, рухливо-розвивальних ігор.

Навчання в дитячому садку для дітей старше 3 років має на меті надати вихованцям змогу досягти фізичної, розумової та соціальної зрілості, необхідної для початку шкільної освіти. Очікуваними результатами є те, що:

- фізично здорова дитина може рухатися більш гармонійно та скоординовано. Дитина здатна контролювати свій рух, поведінку та задоволення своїх фізичних потреб;
- психічно здорова дитина готова піти до школи з певними ціннісними установками на навчання. Наявність навчальних навичок дитини означає, що вона готова до школи. Окрім мимовільної пам'яті та запам'ятовування покращується і довільна пам'ять. Виникає цілеспрямована увага, яка лежить в основі навчання, а також елементарне понятійне мислення. Особливо важливим є розвиток просторового сприйняття, зорової та акустичної диференціації, розвиток просторових рухів і формування уяви про можливості тіла.
- до закінчення дитячого садка діти стають соціально зрілими для навчання в школі. Соціально зріла дитина може адаптуватися до все більшої кількості правил. Розвивається їхня свідомість, що проявляється в розумінні завдань, зосередженості на завданнях і більш ефективному їх виконанні. Також розвивається наполегливість, темп роботи, самостійність та самодисципліна.

Зміст навчання становлять такі розділи: гра, розвиток мови, спів, музика, танок, малювання, живопис, ліплення, ручна праця, фізична активність, пізнання зовнішнього світу, трудова діяльність, навчання через діяльність [264].

Відповідно до принципів виховання в дитячому садку особлива увага приділяється плануванню, організації та забезпеченню щоденних занять фізичною культурою. Регулярні оздоровчі фізичні вправи, ігри та завдання, адаптовані до рівня розвитку дітей, є засобами встановлення, формування та

розвитку психомоторних умінь і навичок. Спонтанні, вільні, ігрові фізичні вправи доповнюються контрольованими вправами. Дитячі садки заохочують кооперативні рухливі ігри, які особливо корисні для розвитку дітей.

Згідно з Загальнодержавною програмою, освіта в дитячому садку може включати різноманітні педагогічні підходи, в тому числі інноваційні. Вони повинні забезпечувати повагу до педагогічних поглядів, цінностей і методологічної свободи вихователів дитячих садків і містити обмеження лише для захисту прав дитини.

Згідно з програмою, основними принципами виховання в дитячому садку є те, що: особистість дитини приймають, поважають, люблять, плекають і їй довіряють; освіта сприяє і підтримує особистісний розвиток дитини, розвиток індивідуальних умінь і навичок дитини; педагогічні методи навчання в дитячому садку повинні бути адаптовані до особливостей особистості дитини.

У *Нідерландах* існують різні програми ранньої освіти. Деякі використовуються по всій країні, інші – лише локально. Деякі програми зосереджені лише на одній сфері розвитку, зазвичай на мові (вузькі програми). Широкі програми стосуються багатьох сфер розвитку та вимагають активної участі батьків і включають в себе такі напрями: нідерландська, англійська мова, арифметика/математика, орієнтація на себе та світ, художньо-естетичний напрям та фізичне виховання [241].

Підтримка активного способу життя є важливою метою галузі фізичного виховання. Діти на заняттях навчаються виконувати широкий спектр рухових дій для формування рухового досвіду та соціальних навичок.

Діти знайомляться з основними принципами найважливіших форм руху та грають у рухливі ігри. Вивчають такі форми руху, як балансування, стрибки, лазіння, акробатичні вправи, біг, рух під музику. Широко використовуються в освітньому процесі ігри, спрямовані на психофізичний розвиток дітей. Заняття мають колективну форму організації, що допомагає вчитися домовлятися, слідувати правилам, розподілу ролей, надавати

допомогу один одному, поважати можливості інших, вивчати власні можливості власного тіла.

В *Австрії* рамковий навчальний план для закладів дошкільної освіти не переглядався з 2009 року [229]. Загальнонаціональна рамкова навчальна програма для закладів дошкільної освіти охоплює 12 принципів процесу навчання: інтегроване навчання з використанням усіх органів чуття; індивідуалізація; диференціація; розширення прав і можливостей; орієнтування в навколишньому світі; інклюзія; досвід викладачів; різноманітність; гендерна чутливість; участь; прозорість; навчання партнерства.

Навчальний план також визначає шість освітніх областей: емоції та соціальні стосунки, етика і суспільство, мова та спілкування, моторика, здоров'я і благополуччя, естетика і творчість, природа і техніка.

Вихователям дитячих садків надається концептуальна та методологічна свобода проектувати освітню роботу в рамках шести освітніх областей і відповідно до принципів процесу навчання. В деяких дитячих садках обирають лише одну конкретну освітню методику, яка була зумовлена історичними соціально-педагогічними підходами (наприклад, методики Штайнера, Монтесорі, Френе або Піаже). Слід зазначити, що всі ці підходи є частиною підготовки педагогів для закладів дошкільної освіти в Австрії.

У *Польщі* Закон про піклування про дітей віком до 3 років [304] передбачає організацію освітніх заходів для дітей, а також освітні стандарти для ясел або дитячих клубів. Основні завдання ясел і дитячих клубів включають:

- забезпечення догляду за дітьми в умовах, наближених до сімейного будинку;
- забезпечення належного догляду та виховання дітей через організацію ігрової діяльності з елементами освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб;

– організація догляду, виховної та навчальної діяльності, яка відповідає віку дітей та рівню їх фізичного та психологічного розвитку.

У сфері освіти діяльність зосереджена, зокрема, на: розвитку моторики через повсякденні рухливі ігри, що підтримують координацію очей і рук; розвитку мовних навичок через вербальну взаємодію з дітьми; розвитку навичок самообслуговування; розвитку пізнавальної та сенсорної компетентностей; розвитку і тренуванні концентрації та уваги; розвитку творчості дітей через створені для них можливості самостійно вивчати різноманітні предмети, пізнавати рухові можливості свого тіла, досліджувати простір, приймати рішення та робити вибір.

Діяльність, організована для дітей, слугує цілям догляду та освіти та включає гру з елементами навчання, враховуючи при цьому рівень фізичного та психічного розвитку дітей у даному віці.

Послуги, які надаються яслами, включають наступні елементи за нормами для дітей цього віку: харчування; послуги догляду; гігієна сну та відпочинку; освітні та навчальні заходи в приміщенні та на відкритому повітрі; діяльність з профілактики захворювань і зміцнення здоров'я; корекційна діяльність; перша допомога.

Встановлені урядом стандарти освіти дітей раннього віку стосуються також безпеки дітей, організації роботи та безпеки персоналу закладів освіти, моніторинг та оцінка, співпраця між вихователями і батьками дітей.

Цілі дошкільної освіти для дітей 3 – 6 років визначені національною базовою програмою дошкільної освіти.

Дошкільна освіта спрямована на підтримку всебічного розвитку дитини. Підтримка здійснюється через догляд, освіту, викладання та навчання, щоб діти могли відкрити власні здібності та сенс своєї діяльності, а також отримати досвід на шляху до розуміння та оцінки істини, добра та краси. Таким чином діти досягають готовності до вступу на перший етап шкільного навчання.

Згідно з національною базовою програмою дошкільної освіти дитячі садки вирішують такі завдання:

- підтримувати багатовимірну діяльність дітей, забезпечуючи умови, які заохочують їх набувати досвіду у фізичній, емоційній, соціальній та когнітивній сферах їхнього розвитку;
- створювати умови для безперешкодного розвитку, гри та дозвілля дітей, створюючи їм відчуття безпеки;
- підтримувати заходи, які покращують сенсорну інтеграцію дітей і здатність використовувати нові когнітивні процеси;
- створити належні умови для заохочення дітей до набуття досвіду, щоб забезпечити безперервність процесів їх адаптації, допомогти дітям, які розвиваються негармонійно, уповільненими або прискореними темпами;
- підтримувати дітей у їхньому самостійному дослідженні світу та вибирати зміст навчання, який відповідає рівню їхнього розвитку, здібностям сприйняття, поняттям і міркуванням, поважаючи їхні індивідуальні потреби та інтереси;
- підвищувати самооцінку дітей, посилювати їхню індивідуальність та оригінальність, посилювати потребу у створенні міжособистісних стосунків та участі в групі;
- створювати ситуації, які заохочують розвиток звичок і поведінки, що ведуть до незалежності, піклування про здоров'я, рухову підготовленість і безпеку, включаючи безпеку дорожнього руху;
- підготувати дітей до розуміння власних емоцій і почуттів інших людей і піклуватися про своє психічне здоров'я, серед іншого, через реальні життєві ситуації, що виникають у дитячому садку, та ситуації, орієнтовані на завдання, які охоплюють навчальний зміст, що відповідає інтелектуальним здібностям дітей та очікуванням розвитку;
- створювати навчальні ситуації, які формують у дітей чутливість, у тому числі естетичну, щодо багатьох сфер людської діяльності – мови, поведінки,

рухів, навколишнього середовища, одягу, музики, танців, співу, театру та образотворчого мистецтва;

- створювати умови для безпечного та самостійного дослідження навколишнього природного середовища, що стимулює розвиток чутливості дітей і дає їм змогу пізнати цінності та норми щодо природного середовища відповідно до етапу їх розвитку;
- забезпечувати умови для безпечного та самостійного вивчення елементів техніки в дитячому середовищі, а також для проектування, майстрування, планування та проведення цілеспрямованих дій та презентації продуктів своєї праці;
- співпрацювати з батьками та різними спільнотами, організаціями та установами, які батьки вважають джерелом важливих цінностей, з метою забезпечення умов для розвитку особистості дітей;
- створювати разом із цими суб'єктами ситуації, в яких діти дізнаються про цінності та соціальні норми, які походять від сім'ї, групи в дитячому садку та інших дорослих, включаючи людей похилого віку, і формують поведінку на основі цінностей, які діти можуть зрозуміти на цьому етапі розвитку;
- систематично розширювати, за згодою батьків, зміст навчання, щоб включити нові проблеми у відповідь на зміни та явища, що виникають у середовищі дітей, що має значення для їх безпеки та гармонійного розвитку;
- систематично підтримувати розвиток механізмів навчання дітей, щоб вони досягли рівня, який дає їм змогу розпочати навчання в початковій школі;
- організовувати заняття та заходи відповідно до потреб, під час яких діти можуть вивчати культуру та мову національної чи етнічної меншини;
- створювати навчальні ситуації, які пробуджують у дітей інтерес до сучасної іноземної мови та до пізнання інших культур.

Основний навчальний план також визначає очікувані досягнення дітей щодо фізичного, емоційного, соціального та когнітивного розвитку після закінчення етапу дошкільної освіти [294].

Педагоги дошкільних закладів повинні обирати методи та підходи роботи, які відповідають рівню розвитку та потребам кожної дитини. У своїй роботі з дітьми педагоги повинні пристосовувати діяльність до індивідуальних потреб та інтересів дітей.

Крім того, відповідно до Закону про шкільну освіту, дитячі ясла, дошкільні класи в початкових школах та інші заклади дошкільної освіти регулярно проводять профорієнтаційні заходи, спрямовані на ознайомлення дітей різними професіями та стимулюють і розвивають їхні інтереси та здібності.

Також відповідно до зазначеного Закону, дошкільні класи початкової школи та заклади альтернативної дошкільної освіти зобов'язані проводити заняття, які підвищують фізичну підготовленість дітей через фізичні навантаження та ігри. Гра є основною формою діяльності дітей дошкільного віку.

Більшість закладів дошкільної освіти не використовують жодних специфічних методів виховання, викладання чи навчання. Робота з дітьми будується на основі їхньої спонтанної діяльності. Дошкільне середовище стимулює і спрямовує їхню наслідувальну і творчу діяльність. Найбільш поширеними методами є ігри та заняття, що стимулюють розвиток.

Відповідно до основної навчальної програми для дошкільної освіти, гра, навчання та дозвілля в дитячому садку організовуються таким чином, щоб слідувати ритму дня: регулярно повторювані фази, які дозволяють дітям поступово зрозуміти концепцію часу та організації і дати їм відчуття безпеки та спокою, що забезпечує їхній здоровий розвиток.

Деякі дитячі садки дотримуються або адаптують методи, засновані на певних методологічних теоріях, наприклад, ігрові групи Монтессорі. Деякі заклади поєднують різні методи роботи з дітьми для збагачення власних

уявлень. Теорія Монтесорі мала значний вплив на систему дошкільної освіти в Польщі між двома світовими війнами. Після Другої світової війни аж до кінця 1980-х років альтернативні освітні підходи в Польщі були заборонені.

Зараз деякі дитячі садки прагнуть впроваджувати теорії (або їх елементи), які добре відомі в усьому світі, наприклад, творчу гімнастику Лабана, прийоми Френе, метод Good Start, розроблений Bogdanowicz; проектний підхід; вальдорфська концепція дошкільної освіти.

Сучасна система дошкільної освіти у Польщі має на меті побудувати модель освіти, засновану на самовираженні, яка зосереджується на розвитку у дітей позитивної самооцінки, побудові їхнього внутрішнього світу та розвитку їхніх навичок самовираження, таким чином розвиваючи їхню здатність керувати собою.

У *Португалії* «Педагогічні рекомендації для дитячих ясел» [279] мають на меті розробити настанову для розвитку навчальної діяльності дітей у дитячих яслах.

Заходи, які запроваджені у яслах, включають в себе: забезпечення догляду, що відповідає потребам дитини, правильне харчування, особиста гігієна, індивідуальний догляд відповідно до здібностей та навичок дитини, навчальні, розважальні та рухові заходи відповідно до віку та потреб дитини.

Педагогічні рекомендації для ясел визначають три сфери досвіду та навчання в яслах: благополуччя і здоров'я, особиста, соціальна і культурна ідентифікація, спілкування, мови та культурні практики.

Кожна з цих сфер включає компоненти, які, як і сфери, до яких вони належать, відображають необхідну інтеграцію між контекстом, процесами та досягненнями.

Педагогічний проект кожних ясел містить план соціально-педагогічної діяльності, в якому визначено навчальні заходи, що сприяють загальному розвитку дітей (рухових, пізнавальних, особистісних, емоційних, соціальних навичок).

Рекомендації щодо навчальної програми для дошкільної освіти (для дітей від 3 до 6 років) [278] базуються на загальних освітніх цілях, визначених Рамковим законом про дошкільну освіту, і розроблені для підтримки побудови та управління навчальною програмою дитячого садка, що є відповідальністю кожного педагога дошкільної освіти спільно з педагогічною командою закладу освіти. Рекомендації є обов'язковим для всіх закладів дошкільної освіти в національній мережі.

Згідно з Рамковим законом, основними цілями дошкільної освіти є:

- сприяння особистому та соціальному розвитку дітей;
- сприяння інтеграції дітей у різноманітні соціальні групи;
- сприяти рівним можливостям;
- стимулювання загального розвитку дітей;
- розвиток експресії та спілкування;
- розвиток допитливості і критичного мислення;
- забезпечення дітям благополуччя та безпеки;
- виявлення дезадаптованості, інвалідності чи обдарованості і заохочення сімей брати участь у навчальному процесі.

Розділ 2 програми визначає три основні сфери змісту, а саме:

1. Соціально-особистісне виховання – міжпредметна область, що має свій зміст і мету і є частиною всієї виховної роботи, що проводиться в дитячих садках. Ця сфера охоплює розвиток установок, позицій і цінностей, які дозволяють дітям продовжувати успішно вчитися і ставати незалежними, свідомими громадянами.

2. Знання про світ – сфера, в якій діти вивчають різні науки скоординовано, використовуючи організований пошук знань, що дозволяє дітям краще розуміти світ, який їх оточує.

3. Вираження та спілкування – сфера, яка включає різні мови, необхідні дітям для взаємодії з іншими, розуміння та представлення світу, який їх оточує. Ця сфера поділяється на чотири підсфери: мистецька освіта,

образотворче мистецтво, драма, музика, танець; розмовна мова та вступ до письма; математика; фізкультура).

Фізичне виховання сприяє усвідомленню і контролю свого тіла, отриманню задоволення від руху, використовує різні форми співпраці, спільної дії, здорової конкуренції, прийняття і подолання невдач і програшів. Зміст освіти є інтегрованим, фізичне виховання тісно пов'язане з мистецькою освітою, зокрема, танцями і музикою; з мовою, тобто здатністю спілкуватися, визначати і називати різні частини тіла; з математикою, зокрема орієнтування в просторі, оцінювання відстані тощо. Педагоги на заняттях широко використовують можливості матеріально-технічної бази дитячих садків, заняття проводяться в спортивних залах, на відкритому повітрі, у природному середовищі.

Вихователі дошкільних закладів можуть обирати модель і методи навчання, які вони використовують, керуючись педагогічними засадами та принципами вікового розвитку дітей, а також навчальним планом для дошкільної освіти. Педагог визначає стратегії впровадження та функціонування керівних принципів навчальної програми, адаптуючи їх до контексту, забезпечуючи задоволення інтересів і потреб дітей.

Навчальний час має бути як структурованим, так і гнучким, сприяючи розвитку та змістовним процесам навчання через заходи, розроблені та організовані вихователем дошкільної освіти разом з дітьми. Таким чином збалансовано здійснюються різні види діяльності: індивідуальна, парна та групова.

У *Фінляндії* ключовим завданням дошкільної освіти є підтримка цілісного росту, розвитку, благополуччя та здоров'я дитини. Дошкільна освіта також відіграє важливу роль у навчанні впродовж життя, справедливості та рівності.

У країні існує національна навчальна програма, на основі якої складаються навчальні плани на місцевому рівні. Оновлення основної навчальної програми відбулося у 2022 році [275]. Її зміст становлять п'ять

областей: багатий світ мов; різноманітні форми вираження; я і наша спільнота; дослідження мого оточення та взаємодія з ним; росту, рухаюся, розвиваюся.

У всіх видах діяльності розглядається завдання розвитку наскрізної компетентності, яка складається із знань, навичок, цінностей, ставлень і волі. Сферами наскрізної компетенції, як визначено національною основною навчальною програмою для дошкільної освіти, є: мислення та навчання, культурна компетентність, взаємодія та самовираження, грамотність, піклування про себе та керування повсякденним життям, компетентність в інформаційно-комунікаційних технологіях, участь і залучення.

Через гру та діяльність у різноманітних навчальних середовищах діти розширюють свою компетентність у різних галузях знань і навичок відповідно до свого віку та передумов.

Область навчання «Росту, рухаюся, розвиваюся» передбачає цілі, пов'язані з фізичною активністю, раціональним харчуванням, здоров'ям та безпекою. Ця область сприяє формуванню компетентностей, пов'язаних з турботою про себе і управлінням повсякденним життям. Фізична активність реалізується в різних формах навчальних і позанавчальних занять. Діти щодня мають можливість займатися фізичною активністю як у приміщенні, так і на вулиці.

Співробітники можуть вільно обирати методи навчання та навчальні матеріали, якщо вони відповідають принципам, визначеним в основній національній навчальній програмі.

У Швеції навчальні програми, що застосовуються на різних етапах дошкільної освіти, були переглянуті в 2018, 2022, 2024 роках [233]. Дошкільна освіта має на меті гармонійний розвиток дитини та її підготовку до подальшого навчання. Основний зміст становлять мова і спілкування, творчо-естетичні форми вираження, математичні міркування та форми вираження, природа, техніка і суспільство, ігри і фізичні вправи.

Навчальна програма базується на уявленні про те, що діти дошкільного віку навчаються головним чином через власну діяльність у природному та значущому для них контексті.

Деякі дошкільні заклади використовують альтернативні педагогічні методи, наприклад, Монтессорі, вальдорфську педагогіку тощо, деякі спеціалізуються на таких сферах, як спорт, наука, мистецтво та ремесла, комп'ютери, природа та екологія, а деякі проводять більшість годин на свіжому повітрі, де такі види діяльності, як мистецька та педагогічна робота, а також харчування тощо, відбуваються на відкритому повітрі поблизу дошкільного закладу, або на природі.

У *Швейцарії* немає освітніх інструкцій щодо догляду за дітьми, виданих федеральними чи кантональними органами влади. Однак у 2012 році Швейцарська комісія ЮНЕСКО і нині ліквідована швейцарська мережа догляду за дітьми запустили орієнтовну структуру ранньої освіти дітей. Ця структура пропонує комплексну освітню базу як для догляду за дітьми в центрі, так і вдома від нуля до чотирьох років. У ній в загальних рисах описується, як розвиваються маленькі діти, і пропонуються рекомендації щодо роботи з ними. Також фіксуються елементи освітньої діяльності в дитячих закладах. Це є не обов'язковим, а довідковим документом.

Для дітей старшого дошкільного віку, відповідно до Міжкантональної угоди про гармонізацію обов'язкової освіти [257], яка набула чинності 1 серпня 2009 року, на рівні мовних регіонів були розроблені та впроваджені нові навчальні програми, які охоплюють дошкільну освіту. У франкомовних та італомовних регіонах кантони використовують відповідну навчальну програму рівня мовного регіону. Німецькомовні та багатомовні кантони складають власну навчальну програму на основі навчальної програми свого мовного регіону.

При вступі до дошкільного закладу діти відрізняються за рівнем знань, здібностей, розвитку та мовних навичок. З огляду на цю неоднорідність, мета полягає в тому, щоб стимулювати розвиток і навчання всіх дітей. Таким

чином, викладання суттєво орієнтоване на розвиток дітей і в основному організоване та структуроване в міждисциплінарній формі. Навички розвиваються через стимулююче ігрове та навчальне середовище.

Навчальний зміст розроблено як обов'язкові навчальні цілі, які визначаються для предметних областей (наприклад, люди та навколишнє середовище, фізичні вправи, мова, дизайн, музика, математичні навчальні ігри тощо) або можуть бути розроблені міждисциплінарні навчальні цілі (наприклад, розробка варіантів вправ, розрізнення когнітивних здібностей, робота з успіхом і невдачею, визначення та обговорення природних процесів, визначення та використання правил повсякденної мови тощо).

Вихователі вільні, в рамках педагогічної концепції дитячого садка, у виборі педагогічних методів. Вони обирають метод, який найкраще підходить для відповідних цілей, змісту та тем. Ключовим є диференційоване навчання.

У *Норвегії* Рамковий план змісту і завдань дитячих садків [290] вступив в силу у 2017 році і визначає основні принципи, цілі, зміст навчання та заходи для всіх дитячих садків, як державних, так і приватних.

На основі рамкового плану кожен дитячий садок повинен скласти річний план діяльності. Цей план повинен пояснювати підходи дитячого садка до догляду, гри, формувального оцінювання та навчання. Його має затвердити координаційна комісія дитячого садка.

До предметних галузей навчання входять: комунікація і мова; тіло, рух, їжа і здоров'я; мистецтво, культура і творчість; природа, навколишнє середовище і технології; числа, простір і форма; етика, релігія і філософія, місцеве навколишнє середовище і суспільство. Відповідно до галузі «Тіло, рух, їжа і здоров'я», заклади дошкільної освіти повинні сприяти тому, щоб всі діти відчували радість руху, формували культуру харчування, психічне і соціальне благополуччя, фізичне і психічне здоров'я. Діти повинні бути залучені в діяльність, де вони можуть рухатись, грати, соціально взаємодіяти. Крім того, програмою передбачено набуття дітьми знань про власне тіло,

походження продуктів харчування, вироблення навичок особистої гігієни тощо.

У кожній предметній галузі існують цілі розвитку, встановлені на національному рівні. Щоденна програма складається з вільного часу для ігор, заходів на свіжому повітрі, ігор у групах, заходів під наглядом, харчування, читання та часу для театралізування. Час, витрачений на ці заходи, залежить від місцевих потреб і часу відвідування дітьми.

Поширеною є співпраця з місцевими школами, наприклад, щодо використання басейнів і спортзалів. Дитячі садки також використовують театри, кінотеатри, музеї, парки та інші місцеві заклади, щоб дати дітям можливість ознайомитися з місцевим середовищем.

Рамковий план для дитячих садків рекомендує гру та соціальну діяльність як важливі методи навчання та розвитку дітей дошкільного віку. Персонал вільний у виборі методів у рамках національного плану. Гра вважається і методом навчання, і важливим способом набуття дітьми життєвих навичок.

Більшість дитячих садків базують свою діяльність на меті допомогти дітям розвинути низку навичок і міжособистісних стосунків. Більшість груп складається з дітей різного віку та на різних етапах розвитку, і персонал часто поєднує організовані заняття та вільні ігри.

У Румунії навчальна програма ранньої освіти та догляду охоплює обидва рівні – для дітей раннього віку (0 – 3) та для дітей дошкільного віку (3 – 6) [234], надаючи змістовну інформацію про мету, принципи, очікувану поведінку (за віковими особливостями), механізми організації та проведення щоденних заходів, а також інструменти для оцінювання прогресу дітей.

Крім того, навчальна програма дозволяє педагогам персоналізувати свій підхід на основі інтересів, потреб і потенціалу кожної дитини.

Наведені нижче принципи встановлюють фундаментальні цінності, що лежать в основі розробки навчальної програми дошкільної освіти:

- освіта, орієнтована на дитину (знання, повага та цінування унікальності, потреб та особливостей дитини);
- дотримання прав дитини (право на освіту, право на вільне вираження поглядів тощо);
- активне навчання (створення досвіду навчання, у якому дитина бере активну участь і може вибрати та впливати на те, як виконується діяльність);
- інтегрований розвиток (через мультидисциплінарний, міждисциплінарний підхід до діяльності);
- міжкультурність (знання, визнання та повага до національних цінностей та цінностей інших етносів);
- справедливість і недискримінація (розробка навчальної програми, яка однаково забезпечує можливості розвитку для всіх дітей, незалежно від статі, етнічного походження, релігії чи соціально-економічного статусу);
- виховання як взаємодія вихователя та дитини (результати виховання залежать від обох сторін, які беруть участь у процесі, індивідуальності дитини та особистості вихователя, батьків).

Відповідно до навчальної програми, в освіті використовується цілісний підхід, охоплюючи п'ять сфер розвитку дитини, а саме: фізичний розвиток, здоров'я та особиста гігієна; соціально-емоційний розвиток; когнітивний розвиток і пізнання світу; розвиток мовлення, спілкування та навичок читання і письма; навчальні навички та ставлення.

Фізичний розвиток, здоров'я та особиста гігієна включає в себе широкий спектр умінь і навичок (від глобальних рухів, таких як ходьба, біг, стрибки, лазіння до локальних рухів, пов'язаних з дрібною моторикою, в тому числі, маніпулювання предметами: олівцями, столовими приборами, спортивним інвентарем тощо), а також координація, сенсорний розвиток, знання та навички, пов'язані з особистим доглядом та гігієною, харчуванням, методами підтримки особистої безпеки.

Навчальна діяльність вимагає координації спільних зусиль трьох партнерів у процесі викладання-навчання-оцінювання, а саме вчителів, батьків і дітей, а також співробітників і освітніх партнерів у громаді, участь яких є однаково важливою. Під час проведення різних заходів основна увага буде зосереджена на заохоченні дітей використовувати свою ініціативу, навчатися через експерименти та індивідуальну практику. Навчання проводиться індивідуально, у малих групах або з усіма дітьми в групі.

Вихователь несе відповідальність за вибір методів навчання, враховуючи структуру групи, наявні в закладі засоби навчання та дотримуючись методичних вказівок, наведених у спеціальній національній навчальній програмі та виданнях для педагогів.

Педагог самостійно приймає рішення про організацію занять з усіма дітьми (фронтальна діяльність), у групах чи індивідуально (диференційована діяльність), залежно від конкретних цілей, які переслідує відповідна діяльність, і рівня розвитку дітей.

У дошкільній освіті дітей до 3 років використовувати такі методи:

- гра (гра з іграшками, символічна гра, сенсорна гра, будівельна гра, навчальна гра, гра з піском і водою, імітаційна гра тощо),
- мистецтво та майстерність (технічно адаптовані прийоми малювання, ліплення, практичної та побутової діяльності тощо),
- музика і рух (прослуховування музики, музичні ігри, ігри з текстом і співом, гра на ударних інструментах, пісні, евримічні вправи тощо),
- творчість і спілкування (розповідь, запам'ятовування, робота з книгою, читання картинок, словесні ігри, словесно-наслідувальні ігри, звуконаслідувальні вправи тощо),
- пізнавальна діяльність (спостереження, читання за картинками, ігри-вправи, бесіди з інтуїтивним супроводом і без нього, навчальні ігри, мікродосліди тощо),
- активний відпочинок на свіжому повітрі (прогулянки, ігри в пісочниці, спортивні ігри та змагання тощо).

З дітьми, старшими за 3 роки застосовуються:

- методи, засновані на викладі матеріалу (розповідь, опис, пояснення та ін.) і методи, засновані на бесіді (бесіда, евристична бесіда, постановка проблеми та ін.);
- методи навчання та дослідження, засновані на відкритті: безпосереднє дослідження об'єктів і явищ (систематичні та самостійні спостереження, невеликі експерименти тощо) та опосередковане дослідження (демонстрація за допомогою зображень, фільмів тощо);
- методи, засновані на довільних діях дітей (вправи, практична діяльність тощо) і стимульованих діях (педагогічні ігри, навчання через театральну гру тощо).

У *Сербії* програми дошкільного виховання містять вказівки та рекомендації щодо організації і методики роботи з дітьми від 6 місяців до 6,5 років. Цей документ визначає цілі та результати дошкільної освіти, містить загальні рекомендації та усі відповідні вказівки для персоналу закладів ранньої освіти та догляду, який працює з дітьми в яслах, дитячих садках і класах підготовчої програми дошкільного навчання. Заклад розробляє програми, а персонал вибирає зміст і конкретні методи на основі цього документа. Програма, яку повинен скласти кожен заклад, має містити загальну інформацію про заклад, типи та тривалість діяльності з навчання та догляду, співпрацю з сім'ями та місцевими органами влади, шляхи досягнення принципів і цілей ранньої освіти та догляду, а також методи моніторингу, оцінки ефективності.

Метою «Основ програми дошкільної освіти» [114] є надання орієнтирів для всебічного розвитку та благополуччя дитини через інтегрований підхід до навчання, гри та інших видів діяльності, а також допомогти їй будувати змістовні стосунки з однолітками та дорослими в надихаючому просторі. Відповідно до цього підзаконного акту, програма дошкільної освіти визнає актуальність розвитку у дітей впевненості в собі, відкритості, допитливості, рефлексії, стійкості, творчості та гри, навчання протягом усього життя.

Найважливішими компетентностями, визнаними в цьому документі, є спілкування; цифрова компетентність; наука, технології, математика; навчання вчитися; ініціативність і підприємливість; соціальні та громадянські компетентності; культурна обізнаність; вміння виражатися.

У центрі уваги програми знаходиться дитина як компетентна, творча та унікальна особистість, повна потенціалу та бажання вчитися та грати. Діти розглядаються як активні учасники групи однолітків і спільноти в цілому.

Пріоритетом у програмі є участь батьків або опікунів і співпраця з громадою. Залучення батьків і сім'ї заохочується шляхом залучення дорослих до спільної діяльності, а також через залучення місцевої громади.

Фізичне середовище в ЗДО є надихаючим і стимулюючим для навчання, надає дітям можливість вільно досліджувати, експериментувати, робити відкриття та працювати з іншими.

В програмі дошкільної освіти не визначено точних короткострокових результатів, лише тематичні напрями, компетентності та аспекти добробуту дитини, використовуючи такі ключові фрази, як «відчувати», «бути», «вміти», «бути компетентним у» і «робити». Зазначені аспекти добробуту та компетентностей актуальні як для дитячого садка, так і для ясел.

Вихователі дошкільних закладів можуть вільно обирати методи навчання відповідно до свого бажаного стилю викладання та індивідуальних потреб, бажань і компетентностей дітей. За відсутності детального навчального плану вихователі відіграють дуже важливу роль у виконанні програми, а також у будь-яких модифікаціях, які можуть бути доречними з огляду на потреби, інтереси та здібності дітей.

У *Словаччині* виховання в дитячих садках здійснюється відповідно до освітньої програми, яку педагогічні працівники створюють відповідно до «Державної освітньої програми дошкільної освіти в дитячих садках» [299].

Державна програма структурована за освітніми галузями та оціночними питаннями.

Зміст освіти поділяється на освітні галузі: мова та спілкування, математика та робота з інформацією, людина і природа, людина і суспільство, людина і праця, мистецтво та культура (складається з двох частин: музична освіта та образотворче мистецтво), здоров'я і рух.

Зміст кожної освітньої галузі пояснюється в освітніх стандартах (стандартах результативності та змісту). Оціночні запитання є частиною кожної освітньої галузі. Стандарти в кожній освітній галузі виражені як цілі, які можна спостерігати та оцінювати лише на останньому році відвідування дитячого садка.

Головна мета освітнього напрямку «Здоров'я і рух» — надати базову інформацію, пов'язану зі здоров'ям, використовувати фізичні вправи, спрямовані на набуття та вдосконалення дитиною рухових умінь і навичок. Дана освітня галузь орієнтована на рух як засіб зміцнення здоров'я та підтримки правильного психосоматичного та психомоторного розвитку дітей дошкільного віку. Дитина має бути вмотивована до фізичної активності та використовувати її в повсякденному житті. Основні гігієнічні звички та заходи по догляду за собою також є важливою частиною цієї сфери.

Відповідно до поставленої мети освітня сфера структурована на три піднапрями: здоров'я та здоровий спосіб життя; заходи гігієни та самообслуговування; рух і фізична підготовка. Піднапрямок «Здоров'я та здоровий спосіб життя» в основному орієнтований на розуміння важливості здоров'я для людини, підтримку здоров'я, розуміння важливості рухової активності для здоров'я та окреслення основних характеристик здорового способу життя, формування навичок правильної поведінки. Піднапрямок «Заходи гігієни та самообслуговування» присвячений дотриманню принципів гігієни та набуттю елементарних гігієнічних звичок. Цей піднапрямок включає в себе також заходи, пов'язані з культурою харчування, користування столовими приборами та дотриманням чистоти під час обіду, також приділяється увага діям по самообслуговуванню, таким як одягання, роздягання, взування. У піднапрямі «Рух і фізична підготовка» подано фізичні вправи, які враховують

особливості дошкільного віку. Вихователь забезпечує дітям достатньо простору для вираження рухів і в той же час мотивує їх до набуття нових рухових навичок, які є необхідною умовою для їх подальшого моторного розвитку. При виконанні фізичних вправ важливо звертати увагу на правильну техніку виконання окремих вправ.

Сезонні заняття та тренування є частиною освітнього напрямку «Здоров'я і рух» і реалізуються відповідно до умов конкретного дитячого садка. Наприклад, це заняття з плавання, ігри у воді, катання на лижах, ковзанах, велосипеді, самокаті, санках тощо. Частиною загартовувальних процедур у дитячому садку також може бути відвідування сауни за умови відсутності протипоказань у дітей.

Вихователі дитячих садків мають вільний вибір методів, дидактичних матеріалів і посібників. Їх вибір залежить від змісту та організації кожного навчального заходу і, звичайно, від необхідних засобів навчання та цифрових технологій.

Вибір методів педагогами спрямований на розвиток знань кожної дитини в групі. Вихователі поважають індивідуальний темп і стиль навчання кожної дитини.

Основним методом навчання в дитячому садку є гра. Дитячі садки створюють простір для вільних ігор, перевага віддається інтерактивному навчанню.

У *Словенії* національна навчальна програма дитячого садка була затверджена у 1999 році [260], але не втратила свою актуальність дотепер. Документ містить керівні принципи освіти, враховуючи права та різноманітність дітей. У ньому описано реалізацію денних програм дитячих садків, його також можна використовувати як основу для реалізації коротких програм навчання (коли дитина відвідує дитячий садок за скороченим розкладом), а також для виховання в сім'ї та опіки. Дитячі садки визначають свою діяльність відповідно до національної навчальної програми в річних

планах роботи. Вони також можуть враховувати специфічні місцеві особливості.

Основна мета дошкільної освіти – дати дітям те, що їм необхідно для оптимального розвитку, незалежно від статі, соціального та культурного походження, релігійних переконань, етнічної приналежності, фізичного та психічного здоров'я. Діти є активними учасниками процесу, у якому вони досліджують, експериментують і виконують прості дії, здобуваючи при цьому знання та розвиваючи навички.

У вступі до навчальної програми висвітлюються її основні принципи, а саме: демократія і плюралізм, відкритий навчальний план, автономія та професійна відповідальність, рівні можливості та різноманітність дітей, мультикультуралізм, варіативність та різноманітність, повага до приватного життя, збалансованість діяльності, професійний контекст, горизонтальна взаємодія, вертикальна взаємодія, співпраця з батьками, співпраця з місцевою громадою, постійний професійний розвиток, розвивально-процесуальний підхід, активне навчання.

У другій частині навчальної програми подано опис напрямів діяльності. Вони стосуються всіх дітей віком від 1 до 6 років: рухові навички, мова, мистецтво, суспільство, природничі науки та математика.

У навчальному плані не вказано кількість часу, який необхідно витратити на кожен сферу діяльності, але передбачено збалансованість.

Персонал має свободу у виборі змісту і методів досягнення цілей. Поряд з річним планом роботи працівники дитячого садка окреслюють оперативні цілі та виховні плани, в яких більш детально визначають заходи для кожної вікової групи.

Завданнями напряму «Рухові навички» є: розвиток рухів та заохочення фізичної активності дітей; сприяння усвідомленню власного тіла та радості від фізичної активності; набуття рухових умінь і навичок; виховання фізичних якостей; засвоєння основних рухових дій і понять; вивчення та засвоєння основних елементів різних спортивних дисциплін; отримання

інформації про співпрацю, командну діяльність, а також про повагу та увагу до відмінностей інших.

Основними мотиваційними методами в роботі з дітьми є позитивні стимули. Дитячі садки забезпечують та заохочують різноманітні заходи в приміщенні та на відкритому повітрі, щоб діти вивчали та розвивали свої рухові здібності та оволодівали деякими поняттями в сфері фізичного виховання. Діти також розвивають інтелектуальні навички через рухи, гра та рух відіграють важливу роль у соціальному та емоційному розвитку.

Основні засоби, які використовуються в освітньому процесі: основні рухи (ходьба, біг, стрибки, перекочування, лазіння, повзання тощо), вправи для розвитку рухових якостей (сила, швидкість, гнучкість, витривалість, координація), імітаційні дії, рухи для орієнтування в просторі, часі, відтворення ритму, темпу, усвідомлення простору (і напрямку руху тіла), способу (яким рухається тіло), різні положення і співвідношення між частинами тіла, між предметами і людьми, між людьми, рухливі і спортивні ігри, ігри з предметами, пошук власного способу розв'язання рухових завдань, творчі рухи під музику, подолання перешкод, гімнастичні вправи, вправи у воді, плавання, катання на велосипеді, роликових ковзанах, самокаті, зимові розваги, танцювальні вправи, кооперативні дії.

Важлива увага приділяється також прищепленню навичок особистої і суспільної гігієни, формуванню знань про роль природи і чистого довкілля в поєднанні з рухом на природі, ознайомленню з основними заходами безпеки, необхідними для проведення занять фізичною культурою.

У навчальній програмі кожна сфера діяльності містить опис ролі дорослого. Особлива увага приділяється соціальному навчанню (стосунки між дітьми, а також між дітьми та дорослими), хорошому спілкуванню та гнучкому, безпечному та надихаючому середовищу.

Діяльність у цій сфері пов'язана з іншими сферами (мова, природа, суспільство, мистецтво, математика). Педагоги спонукають дітей помічати та розповідати про зміни в організмі після інтенсивних фізичних навантажень,

чому ці зміни відбуваються і як впливають на здоров'я. Вони також обговорюють з дітьми, як ті переживають свій успіх чи невдачу і чому важливі змагання тощо.

Педагоги використовують різноманітні організаційні методи (смути перешкод, робота на станціях, робота з додатковими завданнями, ігри-естафети тощо), форми роботи (індивідуальна робота, робота в парах, робота в малих і великих групах, колективна чи комбінована робота), а також різні стандартизовані методи роботи та імпровізований реквізит.

Вихователі також заохочують співпрацю між дітьми, батьками та дитячими садками. Робота з батьками організовується в рамках різноманітних заходів у дошкільному закладі, наприклад, сумісна подорож, спортивний день тощо.

У Греції немає освітніх інструкцій для установ дошкільної освіти для дітей віком до 4 років. А діти, які досягли чотирирічного віку, відповідно до законодавства, зобов'язані отримати дошкільну освіту протягом двох років перед вступом до школи. Державними органами розроблено навчальний план для дошкільної освіти та відповідну національну навчальну програму [314], які визначають керівні принципи для планування та провадження заходів у галузях мови, математики, навколишнього середовища, самовираження та творчості, інформаційно-комунікаційних технологій. Особлива увага приділяється формуванню м'яких навичок для засвоєння навичок спілкування, життєвих навичок, а також технологічних і наукових навичок. Крім того, з 2021 – 2022 навчального року у програму включено обов'язкове вивчення англійської мови протягом двох годин на тиждень для підвищення багатомовної обізнаності, міжкультурного спілкування та формування особистості активного громадянина в сучасному багатокультурному суспільстві.

У дошкільному закладі предмети не поділяються на обов'язкові та факультативні. Програми спрямовані на забезпечення всебічного розвитку дитини з огляду на її фізичні, емоційні, соціальні та когнітивні навички.

Програми розроблені навколо тем, які викликають інтерес дитини. Тематичне та проектне навчання є ключовими компонентами навчальних програм. Акцент робиться на міждисциплінарному та цілісному підході до знань, а також на використанні дитячої допитливості та ідей для проведення навчального процесу.

Незважаючи на те, що немає освітніх інструкцій для закладів дошкільної освіти щодо розпорядку дня, більшість закладів дотримуються певного щоденного розкладу, який включає в себе: музично-рухово-ритмічну діяльність, вправи для розвитку просторового сприйняття, майстер-класи з живопису, лялькового театру, драматичної гри, роботи з водою, глиною, майстерні садівництва, кулінарії, екологічного експериментування та інші педагогічні заходи подібного характеру.

Крім того, в приміщенні дитячого садка та на подвір'ї організовуються командні ігри, забезпечується рухова діяльність.

У *Хорватії* Національна навчальна програма була розроблена в рамках Стратегії освіти, науки і технологій у 2014 році і передбачає цілісний підхід до освіти та зосереджена на кількох основних цілях: якісна, ефективна та актуальна освіта, доступна всім за рівних умов.

Принципи, які складають основу Національної навчальної програми з освіти та догляду за дітьми раннього віку [277], передбачають: гнучкість навчально-виховного процесу в дитячому садку; партнерство дитячого садка з батьками та суспільством; забезпечення наступності в освіті; відкритість до постійного навчання та готовність вдосконалювати практики.

Основні цінності Національної навчальної програми освіти та догляду за дитиною раннього та дошкільного віку включають всебічний розвиток дитини, збереження та розвиток національної, духовної, матеріальної та природної спадщини *Хорватії*, співіснування в Європі та створення суспільства, заснованого на знаннях. Програма передбачає планування та освітню діяльність, засновані на цінностях, які покращують інтелектуальний, соціальний, моральний, духовний та руховий розвиток дітей: знання,

ідентичність, гуманізм і толерантність, відповідальність, автономія, творчість.

Вихідними положеннями Національної навчальної програми є принципи свободи, відкритості та різноманітності. Вони повинні лежати в основі всієї організації та проведення виховної роботи в усіх дитячих садках Хорватії. Навчальна програма підтверджує ідеї, які є основою для розвитку різноманітних освітніх концепцій у дитячих садках, таких як: плюралізм і свобода в реалізації педагогічних ідей і концепцій; відмінності у видах і формах реалізації програми; демократизація суспільства щодо користувачів програм.

Національна навчальна програма з дошкільної освіти та догляду спрямована на досягнення конкретних цілей, а саме:

- забезпечення благополуччя дітей;
- стимулювання всебічного розвитку дітей;
- освіта, навчання та розвиток компетентностей;
- право на рівні можливості.

При цьому, відповідно до програми, діяльність дітей не повинна бути структурована за навчальними напрямками або будь-яким чином плануватися. Дітям слід надати можливість вибору та можливість зміцнити свою самостійність у діяльності, посилювати активний та дослідницький характер навчального процесу. Основна увага приділяється плануванню контекстуальних умов (середовища дитячого садка) та стимулюванню всебічного розвитку дітей. Дітей заохочують брати участь, розмірковувати та планувати новий навчальний досвід разом із педагогом.

Навчання дитини є цілісним, не роздробленим на навчальні предмети. Освітній процес вимагає високого рівня адаптивності до конкретних можливостей, різних потреб, здібностей та інтересів дітей. Освітній процес формується як єдине ціле, він не ділиться ні за змістом, ні за часом. Діти навчаються через гру, дослідження та інші цілеспрямовані заняття, через досвід роботи з різними навчальними ресурсами. При цьому, вони вступають

у взаємодію з іншими дітьми та дорослими. Таким чином зміцнюється самоорганізаційний, дослідницький потенціал дитячої діяльності, а також надаються ті форми педагогічної підтримки, які активізують розумові здібності дітей та спонукають їх отримати власний досвід.

Навчальна діяльність ґрунтується на дослідженні, відкритті, рефлексії, вирішенні проблем і дискусіях. Дітей заохочують до самовираження через різні види діяльності: малювання, будівництво, конструювання тощо. Безпосереднє втручання вихователів у навчальну діяльність базується на хорошому розумінні дітей та створенні сприятливого навчального середовища для кожної дитини.

При плануванні та розробці програми дошкільної освіти особлива увага приділяється наступним аспектам:

- заохочення всебічного розвитку, виховання та навчання дітей і забезпечення відповідної підтримки для розвитку компетентностей відповідно до індивідуальних можливостей та особливостей розвитку кожної дитини;
- індивідуальний та гнучкий освітній підхід, що дозволяє задовольняти різні потреби дітей (фізичні, емоційні, когнітивні, соціальні, комунікативні тощо);
- використання ігор та інших занять, які сприяють цілеспрямованому навчанню та всебічному розвитку дітей, а також формуванню звички до виконання фізичних вправ та збереження власного здоров'я;
- навчання, яке має бути не стандартизованим процесом і яке відбувається у цілеспрямованому контексті, в якому діти навчаються, досліджуючи, відкриваючи та вирішуючи проблеми;
- заохочення самостійної діяльності дітей та навчання дітей плануванню, оцінці та управлінню своїм навчанням;
- створення відповідного середовища для збагачення словникового запасу, якісного вираження думок, аудіювання, мови та мовлення;

- контекстуальне спостереження за співвідношенням між об'єктами та явищами, заохочення та зміцнення дослідницьких інтересів дітей до математичної, логічної та природничої діяльності;
- ознайомлення дітей з інформаційно-комунікаційними технологіями та можливостями їх використання з метою збагачення та поглиблення навчання;
- заохочення дітей до вираження та реалізації власних інтересів та ідей, розвитку критичного мислення та чіткого планування, організації та здійснення заходів;
- розвиток у дітей здатності до активної участі у соціальних та культурних заходах;
- розвиток здатності дітей до спілкування в мультикультурному та багатомовному міжнародному співтоваристві;
- розвиток особистісних потенціалів дітей (пізнавальних, художніх, рухових тощо);
- прийняття та заохочення творчого вираження дитячих ідей, переживань та почуттів у різних художніх галузях та виразних засобах масової інформації;
- заохочення дітей до поваги та дбайливого ставлення до власної культурної та історичної спадщини;
- розвиток соціальних компетентностей дітей шляхом створення безпечних та підтримуючих умов середовища закладу освіти, що дозволяють їм звикнути до несімейного та інституційного контексту, заохочення культури спілкування, спільного проживання та поведінки, розвитку соціально-емоційних зв'язків з однолітками, спільного навчання, ненасильницького вирішення конфліктів, командної та рольової діяльності, прийняття відповідальності за власну поведінку та дії по відношенню до себе, іншим та навколишнього середовища;
- заохочення усвідомлення дітьми важливості сім'ї та інституційного середовища для їхнього життя, виховання та навчання.

Освітні програми включають в себе такі напрями: програми раннього вивчення іноземної мови, музичні програми, мистецькі програми, драматичні та театральні програми, ІТ програми, спортивні і танцювальні програми, екологічні програми та освітні програми сталого розвитку, релігійні програми, програми медичної освіти, програми для дітей з особливими потребами, програми роботи з батьками, програми безпеки, програми профілактики, програми компенсації та реабілітації.

Спрямованість програм дошкільної освіти полягає у набутті дітьми компетентностей, які відповідають загальноєвропейським компетентностям.

Програма для роботи з дітьми раннього та дошкільного віку структурована відповідно до трьох широких сфер навчання та набуття компетентностей, а саме: дитина як особистість (наприклад, уявлення про себе); дитина у взаємодії з іншими (сім'я, інші діти, найближча соціальна спільнота, дитячий садок, місцева громада); дитина та навколишній світ (природне та соціальне середовище, культурна спадщина, сталий розвиток).

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що навчальні програми для закладів дошкільної освіти в країнах Європи мають схожу структуру і складаються з освітніх компонентів, пов'язаних з мовленнєвим розвитком дитини, набуттям логічних і математичних навичок, уявлень про природу, навколишнє середовище, суспільство, науку і техніку, мистецтво, а також фізичне виховання. Можна стверджувати, що фізичному вихованню приділяється важлива роль в процесі гармонійного розвитку дитини і воно є невід'ємним компонентом змісту дошкільної освіти в європейських країнах.

У 2022 році міжурядовим освітнім проектом «European Schools» було затверджено навчальну програму ранньої освіти для дитячих садків та початкової школи країн-членів Європейського Союзу [239], зокрема для дітей співробітників інституцій ЄС. Слід зазначити, що мережа «Європейських шкіл» поступово розширюється і програми навчання беруться за основу «звичайними» школами в країнах Європи.

Навчальна програма ранньої освіти є загальною основою, на підставі якої кожен європейський дитячий садок має сформулювати власну детальну програму та навчальні стратегії відповідно до місцевих та регіональних умов. Керівництво закладу освіти несе відповідальність за розробку «Вказівок щодо впровадження навчальної програми ранньої освіти» на місцевому рівні.

У рамках навчальної програми керівництво має можливість гнучко визначати пріоритети, а вчителі можуть створювати захоплюючі навчальні заходи. Узгодженість ранньої освіти в закладах дошкільної освіти вимагає співпраці між керівництвом і викладачами з різних підрозділів. При розробці місцевих методичних рекомендацій щодо виконання навчального плану рекомендується залучати вчителів, вихователів та батьків.

Основний зміст навчальної програми ранньої освіти складається з чотирьох сфер: «Я і моє тіло», «Я як особистість», «Я та інші», «Я і світ». Ці сфери базуються на фізичному, психічному, соціальному, когнітивному та емоційному розвитку дітей.

Навчальні цілі та очікувані результати/компетентності визначають зміст ранньої освіти. Результати/компетентності надають конкретну інформацію про прогрес дитини, уточнюють зміст викладання та навчання та вказують на те, чого може досягти більшість дітей.

Метою сфери «Я і моє тіло» є формування знань щодо управління та контролю власного тіла, розвиток просторового сприйняття, моторики та сенсорних навичок; формування знань про власне здоров'я, гігієну та безпеку і відповідальність за них.

Дана сфера включає в себе п'ять розділів, пов'язаних з використанням різних галузей знань:

1. За допомогою використання органів чуття дитина активно досліджує світ та розвиває свою уяву в танцях, музиці, мистецтві та іграх.
2. Дослідження можливостей руху тіла (формування правильної постави, виконання основних рухових дій, створення нових рухів, імітаційні дії).

3. Використання різних інструментів та обладнання (розвиток координації рухів рук і зорового аналізатора, дрібної та великої моторики, маніпулятивні дії, використання дрібних предметів, навчального приладдя, іграшок, спортивного інвентаря, в тому числі разом з іншими дітьми).

4. Розвиток просторового сприйняття, розуміння безпеки та небезпеки (участь в іграх, дотримання інструкцій та правил, «чесної гри»).

5. Визнання важливості особистої гігієни та збереження здоров'я (дотримання правил особистої і суспільної гігієни, розуміння ролі здорового харчування, опис тілесних відчуттів при різних видах діяльності, участь у діях по організації навчального простору).

Перспективне планування, яке представлено у даній програмі, залишає достатньо гнучкості для прояву творчості та індивідуальності кожного викладача. Викладання та навчання в дошкільному віці є цілісними, і різні сфери розвитку не розділені на навчальні предмети.

У програмі важливе значення також надається навчальному середовищу. Заклади освіти повинні створити найкращу фізичну, психологічну та соціальну атмосферу для розвитку, навчання і викладання. Сприятливе навчальне середовище повинне бути інтерактивним, стимулюючим і безпечним, задовольняти різноманітні потреби дітей. Просторова організація передбачає певні зони для здійснення різних функцій і надає дитині доступ до інструментів та обладнання.

Вчителі та асистенти з можливою допомогою інших працівників закладу дошкільної освіти організують середовище відповідно до цілей навчання, забезпечуючи адекватний нагляд. Позитивні стосунки між дітьми, а також між дітьми та дорослими є фундаментальними.

Важливе значення надається освітній підтримці дітей, які цього потребують (діти з ослабленим здоров'ям, особливими потребами у навчанні, психологічними проблемами або обдаровані діти).

Освітня підтримка передбачає:

- диференційоване викладання і навчання всередині групи;

- викладання та навчання в малих групах;
- викладання та навчання у позанавчальному процесі у малих групах або індивідуально.

Освітня підтримка індивідуалізується та вдосконалюється, за потреби забезпечується тьютором або асистентом у співпраці з вихователем. Також тісна співпраця з батьками дитини має вирішальне значення для встановлення ефективних заходів освітньої підтримки.

Важлива увага у програмі приділена наступності циклів освіти, переходу від дошкільної до початкової освіти. Для цього організовується співпраця між вихователями дитячих садків та учителями початкової школи. У рамках співпраці можуть бути передбачені офіційні та неофіційні зустрічі, візити, спільні заходи, обмін інформацією, портфоліо дитини. При вступі дітей на навчання у початкову школу вчителі початкових класів повинні враховувати індивідуальні особливості та адаптувати свої стратегії та плани до реальних потреб кожної дитини.

Враховуючи різні ситуації, які можуть скластися під час навчання, програмою запропоновано можливість організації дистанційного або змішаного навчання. При організації дистанційного навчання заклад дошкільної освіти прагне об'єднати всіх зацікавлених сторін (вихователів, дітей, батьків) між собою. У програмі наголошено, що має бути баланс між онлайн і офлайн навчанням, пропонуваним дітям, для збереження їх благополуччя.

Значну увагу приділено оцінюванню діяльності дітей. Його метою є не порівняння дітей, а спостереження за індивідуальним розвитком.

Оцінювання здійснюється регулярно і прозоро, є чітко орієнтованим як на процес, так і на результат, індивідуалізоване і доповнюється самооцінкою дитини.

Викладачі за підтримки батьків постійно оцінюють знання, навички та компетенції дітей у чотирьох областях навчальної програми, пов'язаних із

навчальними цілями програми та їх результатами. Діти є активними учасниками процесу їх оцінювання.

До основних форм оцінювання відносяться: визначення профілю навчання дитини, спостереження. До додаткових інструментів оцінювання також належать: портфоліо (колекція робіт дитини, записи самооцінки та оцінки вихователя за певний період часу); посібник із досягнення цілей навчання (настанови, які описують рівень компетенцій дитини в чотирьох сферах дошкільної освіти на послідовних етапах розвитку дитини); запис розвитку дитини (відображає прогрес, якого досягли діти, ґрунтується на даних із портфоліо та посібника з цілей навчання); зустрічі з батьками (на них здійснюється обмін інформацією про розвиток дітей, що засновані на інформації з портфоліо та запису розвитку дитини).

Загалом, можна говорити про подібність запропонованої навчальної програми програмам багатьох країн Європи.

4.1.3. Особливості оцінювання розвитку дітей в закладах дошкільної освіти європейських країн. Формування готовності до систематичного навчання та шкільного життя дітей дошкільного віку передбачає врахування особливостей їх психофізичного розвитку. У центрі уваги постають завдання забезпечення дитині перед вступом до школи мінімально-освітньої основи, що зробить особистість життєво компетентною, адаптованою і адекватно зорієнтованою в навколишньому середовищі, підготовленою до систематичного навчання. Мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна, фізична підготовка майбутніх першокласників, розвиток пізнавальних психічних процесів і мовлення, прищеплення елементарних навчальних умінь – пріоритетні напрями роботи з дітьми старшого дошкільного віку [80, 281, 282].

Тому вивчення зарубіжного досвіду проведення оцінювання розвитку дошкільників представляє науковий інтерес, зважаючи на те, що в Україні така практика поки не набула масового розповсюдження.

Слід зазначити, що в різних країнах Європи реалізуються різноманітні підходи до оцінювання дітей – від невибагливих спостережень до видачі свідоцтва про здобуття дошкільної освіти.

Наприклад, в *Австрії* доступні різноманітні матеріали для педагогічного спостереження, які можна використовувати для стеження за розвитком дитини і як основу для освітнього планування. Також педагоги можуть використовувати портфоліо.

Особливе значення надається тестуванню дітей щодо мовних компетентностей.

Заклад дошкільної освіти заповнює перевідний аркуш, який передається до початкової школи з метою відображення стану розвитку дитини в останній рік дитячого садка і можливостей подальшого планування освітніх заходів.

Також структурований опис розвитку дитини, де відображається інформація про готовність до школи, надається батькам.

У Французькому співтоваристві *Бельгії* для дітей раннього віку не застосовуються оцінки результатів, однак здійснюється медико-педагогічний контроль антропометричних показників дитини, а також їх мовного і психомоторного розвитку. Результати цього моніторингу фіксуються в зошиті кожної дитини. Інформація про темпи розвитку дитини доводиться до відома батьків.

У вересні 2023 року представлено новий інструмент оцінювання – супровідний файл учня, який застосовується для вихованців від 1-го року дошкільної освіти до 4-го року початкової освіти в системі загальної освіти.

Супровідний файл учня є ключовим інструментом в навчальній програмі основної школи, метою якого є узагальнення прогресу дитини, надання освітньої підтримки дітям, які її потребують. Кожен учень отримує переваги від персоналізованого моніторингу та підтримки, що дозволить йому отримувати більш стійку та адаптовану увагу з боку педагогів і батьків. Функція супровідного файлу полягає у виявленні постійних труднощів,

моніторингу, оцінці та коригуванні запровадженої освітньої підтримки. Він також доступний для батьків, що дозволяє їм отримати зворотний зв'язок від педагогів і якомога ретельніше стежити за потребами своєї дитини.

Супровідний файл учня – це цифровий інструмент. Він є індивідуальним і супроводжуватиме всіх учнів від початкової школи до закінчення середньої школи, навіть якщо вони змінюють заклад освіти або переходять на інший рівень.

Для всіх учнів заповнюються два початкові розділи: адміністративні дані (ідентифікаційні дані, контактні дані батьків тощо) та історія навчання (роки відвідування дитячого садка, школи, отримані кваліфікації). Третій розділ, що стосується освітнього моніторингу, заповнюється лише для учнів, у яких виявлені стійкі труднощі або розлади. Цей розділ містить «підсумковий звіт», у якому викладаються постійні труднощі, які спостерігаються в учня, і заходи підтримки, вжиті для їх подолання. Ці труднощі можуть стосуватися різних аспектів навчання: когнітивних, мовних тощо. У підсумковому звіті також вказуються сильні сторони дитини, на які вчителі можуть спиратися. Супровідний файл не містить ані результатів оцінювання, ані дисциплінарної інформації: він не є ні звітом, ні щоденником дитини. Четвертий розділ використовується для прогнозування і активізації різноманітних процедур, пов'язаних із шкільним навчанням.

У Німецькій комуні Бельгії у дошкільній освіті існує лише формувальне оцінювання, яке передбачає постійний збір інформації про стан та прогрес у розвитку дітей. Таким чином, воно є діагностичним і слугує для покращення процесу навчання.

Цілі розвитку, закладені в плані заходів дошкільної освіти, враховують цілісне навчання дітей та їхній прогрес від дошкільної освіти до початкової школи і складають основу формувального оцінювання.

Оцінка базується на спостереженні за дитиною. Результати оцінювання фіксуються в письмовій формі та коментуються через рівні проміжки часу. Батьків регулярно інформують про розвиток їхньої дитини.

У *Болгарії* оцінка компетентності розглядає очікувані результати виховання, навчання та соціалізації дітей для кожної вікової групи, починаючи з 3-річного віку, за відповідними освітніми сферами. Контроль досягнень дитини з кожної освітньої галузі здійснюється вихователями на початку та в кінці навчального дня протягом навчального року. Досягнення дітей оцінюється через спостереження педагога, через продукти дитячої творчості та через ігри. Оцінка досягнень повинна стимулювати і показувати позитивні сторони дитини. Оцінювання завжди повинно сприяти розвитку якостей і здібностей дитини. Відстеження досягнень дітей у кожній віковій групі здійснюється педагогами відповідно до ритмічного та збалансованого розподілу змісту за освітніми галузями. Оцінювання передбачає також встановлення цілей для досягнення індивідуальних компетентностей як частини очікуваних результатів дошкільного навчання. Протягом навчання в дошкільному закладі досягнення дитини відображаються в її портфоліо.

Зміст дитячого портфоліо визначається положенням про діяльність дитячого садка або школи. Наприкінці етапу дошкільної освіти, з метою забезпечення безперервної взаємодії батьків з освітніми закладами, портфоліо дитини, що відображає її досягнення, передається з дитячого садка до школи.

За 14 днів до закінчення дошкільного етапу вихователь групи встановлює готовність до школи дітей, які наступного навчального року підуть до першого класу. Оцінка враховує фізичний, когнітивний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дитини. Дитячий садок видає свідоцтво про обов'язкову дошкільну освіту для дітей підготовчої вікової групи після закінчення етапу дошкільної освіти. Свідоцтво може містити рекомендації щодо заохочення та мотивації дитини брати участь у додаткових заходах або надання дитині додаткової підтримки для особистісного розвитку. Якщо стан здоров'я дитини не дозволяє вступити до першого класу, початок навчання в школі може бути відкладено на один навчальний рік. У цьому випадку в

довідці містяться рекомендації щодо надання додаткової підтримки особистісного розвитку дитини.

У *Великобританії* формувальне оцінювання є основою оцінювання у дитячому садку і включає в себе спостереження за дітьми, яке документується.

Після досягнення дитиною чотирирічного віку перевіряється рівень знань і вмінь, що дає чітке розуміння того, в якому з семи основних напрямів вихованцю потрібна допомога чи, навпаки, підвищене навантаження.

Підсумкове оцінювання передбачає отримання загального уявлення про розвиток і прогрес дітей на основі цілісного підходу, що приділяє увагу не лише галузям знань і навичкам, а й емоційному благополуччю дитини та соціальним зв'язкам, а також розвитку установок і схильностей до навчання.

Важливе значення приділяється взаємодії з батьками. Дитячі садки тісно співпрацюють з батьками через консультації, зустрічі, регулярне інформування про зміст дитячих занять і розвиток дітей.

У *Хорватії* стратегії планування та оцінювання навчально-виховного процесу у закладах дошкільної освіти передбачають:

- довгострокове планування, коли команда педагогічних працівників складає плани на цілий рік (загальні завдання, проекти тощо) та визначає заходи (теми) і розвивальні завдання (за напрямками – моторика, соціальний та емоційний розвиток, пізнання, спілкування) для кожного тримісячного періоду;
- тижневе планування, коли діяльність організовується за орієнтовним планом, а реалізація цієї діяльності (де, що, як) визначається виходячи з розвивальних завдань;
- щоденне планування, яке доповнює тижневе планування, надаючи стимули для певної діяльності або набору заходів. Заплановані стимули надаються заздалегідь, а спонтанні стимули додаються до спонтанно створеної діяльності дітей. Щоденний план слугує для оцінки впливу

діяльності на дітей (скільки дітей брали участь у діяльності, особливості поведінки дітей, конкретний внесок кожної дитини).

Оцінюється виконання тримісячного навчального плану, зокрема, заплановані і реалізовані заходи, результати співпраці з батьками, досягнення запланованих цілей, зміни організаційних, фінансових та інших умов, залученість дітей тощо.

Відповідно до «Закону про дошкільну освіту та опіку» [310] батьки або опікуни дитини мають право регулярно отримувати інформацію про розвиток і успіхи дитини шляхом індивідуальних та колективних зустрічей.

Також існують нормативні рекомендації щодо встановлення безперервної співпраці закладів дошкільної і початкової освіти, розроблено практичні заходи для сприяння співпраці між персоналом ЗДО та вчителями початкової школи, наприклад, організовані зустрічі для обговорення переходу дітей від дошкільної до початкової освіти, діалог між відповідними службами професійного розвитку та ознайомлення з діяльністю та навчальним середовищем одне одного.

На *Kinpi* оцінювання в яслах проводиться шляхом ведення особової справи кожної дитини. В особову справу, крім свідоцтва про народження та довідок про стан здоров'я, працівники ясел повинні внести звіт про розвиток дитини, який включає в себе початковий звіт, що заповнюється через 15 днів після надходження дитини до ясел, та звіт про прогрес дитини, який оновлюється щонайменше один раз на 3 місяці. Якщо виявлено будь-яку потребу в підтримці, зокрема, щодо особливих освітніх потреб, вживаються відповідні кроки.

На етапі відвідування дитиною дитячого садка оцінювання вважається невід'ємною частиною навчальної програми.

У програмі описано три типи оцінювання, які повинні використовуватися вихователями дитячих садків: початкове або діагностувальне оцінювання, безперервне або формувальне оцінювання та підсумкове оцінювання.

Початкове або діагностувальне оцінювання відбувається на початку навчального року і передбачає уважне спостереження за поведінкою дитини та ведення нотаток як формальним, так і неформальним способом. Формальний метод конспектування передбачає заповнення діагностичного звіту, який містить основні когнітивні, емоційні та психомоторні складові. Неформальний метод конспектування передбачає вільний опис поведінки дитини. Метою початкової оцінки є виявлення будь-яких поведінкових проблем або проблем зі здоров'ям, щоб надати дитині відповідну підтримку. Початкове оцінювання також слугує для надання педагогам можливості планувати нову навчальну діяльність. Таким чином, початкове оцінювання може застосовуватися протягом всього року і здійснюватися перед впровадженням нових навчальних заходів.

Безперервне або формувальне оцінювання відбувається протягом навчального року шляхом спеціального спостереження за поведінкою дитини. Вихователь дитячого садка створює опис розвитку, успіхів, зрілості дитини та будь-які поведінкові проблеми у звіті. Педагог також може поставити цілі, які необхідно досягнути у когнітивній, емоційній та психомоторній сферах.

Підсумкове оцінювання проводиться в кінці навчального заходу або наприкінці навчального року та має на меті надати корисну інформацію як для самооцінювання діяльності вихователів, так і для оцінювання якості навчальної програми.

Важлива увага приділяється ролі оцінювання при переході із закладу дошкільної освіти в початкову школу.

У Чехії, згідно з Рамковою освітньою програмою дошкільної освіти, передбачено постійний контроль і фіксація індивідуального розвитку і прогресу в навчанні кожної дитини. Оцінювання дитини та її успішності щодо заданого стандарту та порівняння дітей і їхньої успішності проводити не рекомендується.

Кожен дитячий садок і навіть кожен вихователь, може вибрати або розробити систему контролю та оцінювання розвитку дітей. Згідно з висновками Шкільної інспекції Чехії, у ЗДО найчастіше використовують індивідуальне оцінювання вихователем (85,4% відвіданих закладів), портфоліо (65,5%) та «карти прогресу» (22,4%) [243].

Письмові звіти чи інші документи, що стосуються дитини та її успіхів у навчанні та розвитку, є конфіденційними і доступні лише для педагогів або батьків. Вихователі повинні використовувати їх у своїй повсякденній роботі, при розробці індивідуальних навчальних програм, у спілкуванні з дитиною та для інформування батьків і неформальної співпраці з ними.

Один із розділів Рамкової освітньої програми дошкільної освіти присвячено співпраці з батьками: вона має реалізовуватися на основі партнерства, надавати батькам можливість брати участь у різноманітних заходах у закладах освіти. Батьків інформують про діяльність у дитячому садку, про успіхи їхніх дітей та пропонують їм консультаційні послуги.

Критерії оцінювання готовності дітей до школи, розроблені шкільною інспекцією передбачають, що дошкільні заклади контролюють і оцінюють досягнення дітей під час і в кінці етапу дошкільної освіти, та, якщо можливо, у подальшій освіті, а також активно використовують результати оцінювання для покращення освітнього процесу. Проте дитячі садки не уповноважені оцінювати готовність дітей до школи як таку. Це забезпечується шкільними орієнтаційно-консультаційними закладами в тому випадку, коли батьки звертаються з проханням про відстрочку обов'язкового відвідування школи дитиною (або навпаки ранній прийом дитини до основної школи).

Рамкова освітня програма дошкільної освіти підкреслює, що створення хороших передумов для продовження навчання є важливим завданням дошкільної освіти. Однак жодних конкретних заходів щодо полегшення переходу з дитячого садка до основної школи не зазначено.

Багато дитячих садків функціонують на базі шкіл або під одним управлінням. Однак це не є офіційним заходом для полегшення переходу від дошкільної освіти до початкової.

У дитячих садках також пропонуються різноманітні заходи для батьків (законних представників), спрямовані на перехід до початкової ланки, але зазвичай не в рамках узгодженої системи.

У *Данії* немає законодавчих вимог щодо оцінювання розвитку дітей та способів його проведення. Однак існують стандартизовані рекомендації щодо оцінки дітей в ЗДО, яка повинна регулярно проводитись. Оцінка загального розвитку дитини базується на її розвитку, здібностях і здоров'ї. Методи і критерії оцінювання розробляються самими закладами. Крім того, оцінюється навчальне середовище та, якщо необхідно, воно модифікується відповідно до цілей навчання. Результати оцінювання надаються батькам. Заклади дошкільної освіти повинні створити навчальне середовище, яке забезпечує плавний перехід від дошкільної до початкової освіти. Муніципалітети можуть надати додаткові вказівки для забезпечення цього плавного переходу.

В *Естонії* оцінка розвитку дитини важлива для розуміння її особливих якостей, визначення потреб і надання підтримки для її самооцінки та розвитку, а також для планування викладання та навчання у співпраці з батьками.

Оцінювання розвитку дитини є частиною повсякденного процесу навчання. Вихователі проводять спостереження відповідно до чіткого плану, стежать за повсякденною діяльністю, вільними ігровими ситуаціями та діяльністю. Основою оцінки розвитку дитини є очікувані загальні навички та результати в галузі навчання. Принаймні один раз на навчальний рік педагогічний працівник проводить співбесіду з батьками щодо розвитку дитини для надання відгуку про результати навчання, а також вивчити думки та очікування батьків щодо зростання дитини.

Спостереження є основним методом, який використовується в процесі оцінювання. Також використовуються непрямі методи, такі як інтерв'ю або аналіз дитячих творів. Крім того, готується файл або портфоліо про розвиток дитини, який описується з позиції дитини, оцінки її досягнень. Особлива увага приділяється оцінці мовлення дітей. Для цього розроблені стандартизовані мовленнєві тести.

З методами, які використовуються, ознайомлюють батьків. З 2014 року Національний інститут розвитку здоров'я у співпраці з органами місцевого самоврядування проводить тренінги для батьків в ЗДО за науково-обґрунтованою програмою «Неймовірні роки». Програма покращує навички спілкування та самовпевненості батьків, навички управління конфліктами та стресом, а також навички вирішення проблем.

Відповідно до Закону «Про дитячі дошкільні заклади» заклади освіти видають картку готовності до навчання у школі особам, які закінчили навчання за програмою дошкільної освіти. Батьки подають цю картку до школи, де дитина розпочинає початкову освіту.

Картка готовності до школи характеризує досягнення дитини в розвитку загальноосвітніх навичок та у сферах навчальної діяльності, передбачених національною програмою для дошкільних закладів. В ній окреслено сильні сторони дитини, а також аспекти, які потребують розвитку. Оцінка готовності до школи та складання картки сприяють безперебійному переходу дитини з дошкільного закладу до школи. Картка готовності допомагає класному керівнику зрозуміти індивідуальність і особливості розвитку дитини, спланувати співпрацю з батьками та іншими фахівцями. Класний керівник враховує попередній досвід дитини та створює, у співпраці з родиною, можливості для підтримки індивідуального розвитку дитини.

У *Фінляндії* в дошкільній освіті немає вимог до успішності дитини, але увага приділяється її загальному благополуччю. Оцінювання зосереджується на педагогічній діяльності, а не на результатах навчання дітей.

Персонал закладу дошкільної освіти систематично та свідомо спостерігає та документує розвиток і навчання дітей, враховує ці спостереження під час планування діяльності. Знання та навички, які вже отримали діти, а також їхні інтереси та потреби стають видимими через педагогічну документацію.

Індивідуальні плани дошкільної освіти, які необхідно скласти для кожної дитини, також є частиною педагогічної документації. Персонал готує індивідуальні плани у співпраці з батьками і дітьми. План враховує знання та навички, інтереси та сильні сторони дитини, а також потреби в підтримці та керівництві. Цілі, визначені в плані, стосуються педагогічної діяльності та заходів підтримки. Вони не є вимогами до дитини. Виконання плану постійно оцінюється і переглядається.

Цілі, які формуються в індивідуальних планах дітей, враховуються при плануванні діяльності та розвитку навчального середовища для дитячої групи.

Батьки регулярно отримують відгуки про свою дитину.

Ведення педагогічної документації дозволяє здійснити плавний перехід до інших ланок навчання.

У *Франції* оцінювання дітей віком до 3 років в ЗДО законодавчо не регулюється. Педагоги спостерігають за розвитком дітей та обговорюють цей процес із батьками.

У дошкільній освіті дітей старше 3 років використовують два інструменти контролю прогресу дошкільників відповідно до очікуваних рівнів досягнень, встановлених в програмі навчання. Це:

- зошит для спостереження, який заповнюється протягом дошкільної освіти з певною частотою відповідно до віку дитини. Цей документ містить інформацію про знання, отримані наприкінці етапу дошкільної освіти, і супроводжує дитину у разі зміни дошкільного закладу;
- підсумок досягнень вихованця, складений наприкінці останнього року дошкільної освіти. Метою цього документу є сприяння безперервності

навчального шляху дітей, коли вони переходять до початкової школи. Вихователі дошкільних закладів надають це резюме вчительській раді. Педагогічні працівники ЗДО заповнюють таблицю компетентностей для кожної з п'яти навчальних сфер, де вказують, що дитині вдається, що не вдається і за якими показниками вона на шляху до успіху.

Педагогічний колектив та батьки інформуються про набуті дитиною вміння і знання. Вони отримують короткий звіт про досягнення дитини, складений вихователем наприкінці останнього року дошкільної освіти.

У *Німеччині* оцінка успішності в дитячих садках відсутня. Регулярне спостереження та документування розвитку, здібностей і потреб дітей дозволяє педагогічному персоналу грамотно підбирати індивідуальні завдання для подальшого розвитку. Співробітники включають ці спостереження в діалог з дитиною та розмови з батьками.

У *Греції* формальне оцінювання дітей віком до 4 років не проводиться, а починається в дошкільних закладах, які відвідують діти віком від 4 років. Педагогічний персонал установ дошкільної освіти раз на місяць інформує батьків про розвиток дитини.

Вихователь систематично спостерігає за дитиною протягом навчального року, спочатку визначає рівень досвіду, знань та інтересів дошкільника (первинна або діагностувальна оцінка) і намагається адаптувати навчальний процес до здібностей та індивідуальних особливостей дитини. Потім вихователь перевіряє прогрес кожної дитини (формувальне або поступове оцінювання), оскільки дитина розвиває нові ідеї, ставлення, цінності та компетентності. І в підсумку оцінюється загальне досягнення цілей програми (підсумкова або загальна оцінка).

По суті оцінювання зосереджено на впливі процесу навчання на розвиток і соціалізацію дитини як в індивідуальній, так і в командній роботі.

У дитячому садку не використовуються традиційні форми оцінювання. Застосовуються альтернативні методи: хід і результати проектів, взаємооцінка колективу самими дітьми, портфоліо дитини.

У цьому контексті педагоги:

- оцінюють навчання та розвиток дитини у зв'язку з поставленими цілями, ґрунтуючись на переконанні, що кожен учень має власний потенціал для подальшого вдосконалення;
- оцінюють ефективність навчального плану, умов і засобів його реалізації;
- вивчають можливі труднощі, які заважають прогресу дітей;
- залучають самих дітей, їхніх батьків та інших спеціалістів до процесу оцінювання їх навчання та успішності, усвідомлюючи необхідність формування унікальної всебічно розвиненої особистості;
- діляться з дітьми цілями освітньої програми та обговорюють з ними критерії оцінювання, заохочуючи їх самостійно зважувати прогрес, якого вони досягли;
- надають сім'ям інформацію про результати та розвиток їхніх дітей, а також ідеї щодо подальшої підтримки розвитку вдома.

В *Угорщині* педагогічні працівники ясел документують розвиток дитини згідно з методичними рекомендаціями з метою моніторингу зростання вихованців та збору інформації про цей процес.

Оцінювання базується на спостереженні за дитиною. На основі документації вихователі складають план догляду та розвитку дитини, який адаптований до індивідуальної програми розвитку кожної дитини, темпу навчання та нових компетентностей.

Процес документування допомагає вихователям взаємодіяти з родиною дитини та підтримувати ефективне спілкування.

Педіатрична медична карта – це документ, який використовується для реєстрації стану здоров'я дитини. Він складається з трьох основних частин: анамнезу, статусу при вступі в ЗДО та прогресу розвитку в дитячому садку. Ведучи медичну документацію, працівники ясел отримують вичерпну інформацію про стан здоров'я дитини за період до надходження в ясла

(обставини народження, історія розвитку, можливі захворювання) та фіксують фізичний розвиток дитини.

У журналі розвитку відстежується особистісний розвиток дитини та її здібностей. Його мета – продемонструвати прогрес дитини у порівнянні з вихідними показниками, темп і напрям змін тощо. Батькам регулярно надається інформація із цього журналу.

Крім того, педагогічними працівниками ведеться щоденник ясельної групи. Це один із обов'язкових офіційних документів закладу, який містить важливу інформацію про фізичний, психічний та соціальний розвиток дітей. Сприяє обміну інформацією між фахівцями раннього віку, допомагає в плануванні та оцінюванні педагогічної роботи в групі, підтримує ведення журналів розвитку дітей. Щоденник групи містить інформацію щодо планування та виконання навчальних завдань.

Постійні фіксовані спостереження за розвитком дітей дають можливість визначити індивідуальні та групові потреби, реалізувати індивідуальний підхід, зосередитися на профілактиці та, за необхідності, внести корективи. Груповий щоденник є основою безперервного обміну інформацією між педагогічними працівниками, батьками та лікарями.

У дитячих садках документація спостереження за розвитком дитини – це звіт, який містить рівень і прогрес зростання дитини, напрям диференціації навчання. Він включає в себе історію хвороби, показники інтелектуального, психологічного, соціального та фізичного розвитку дитини, а також висновки і заходи, вжиті для підтримки її розвитку та досягнутих результатів.

Моніторинг розвитку дітей у дитячому садку та постійне інформування батьків регулюється указом Міністерства освіти. Стандартного шаблону для документування розвитку дітей у дитячому садку немає, але розроблено декілька шаблонів, якими можуть користуватися працівники закладів дошкільної освіти. Також можливе створення персоналізованої версії.

Показники розвитку дитини, як-от результати оцінки мовлення, слуху, зору, розумових і рухових здібностей у кожному дитячому садку

реєструються за потреби не рідше, ніж кожні 6 місяців. Також фіксуються заходи, висновки та пропозиції щодо подальшого розвитку дитини. Вихователь дитсадка регулярно інформує про це батьків.

В *Італії* в яслах дітей не оцінюють. Вихователі спостерігають за розвитком дітей, залучаючи батьків.

У закладах дошкільної освіти для дітей віком від 3 до 6 років вихователі не перевіряють навчальну успішність дітей. Їхній розвиток оцінюється шляхом спостереження та інтерпретації. Згідно з «Національними вказівками до навчальної програми» [221], педагогічні працівники періодично та систематично спостерігають за дітьми, щоб краще зрозуміти їхні потреби та внести збалансовані освітні пропозиції, які можна обговорити з батьками дітей.

Спостереження за досягнутими рівнями включає наступні етапи:

- початковий період, спрямований на розкриття здібностей дитини при вступі до закладу дошкільної освіти;
- час у рамках навчальної діяльності, спрямованої на коригування та індивідуалізацію навчального та виховного процесу;
- заключний період, спрямований на перевірку результатів навчання, якості навчальної та викладацької діяльності та всього навчального досвіду.

Ведення записів дає змогу як дорослим, так і дітям відстежувати ефективність, таким чином роблячи процеси розвитку видимими, а прогрес в індивідуальному та груповому навчанні більш цінним.

Вихователі у своїх спостереженнях посилаються на національні рекомендації щодо навчальної програми, що вказують на компетентності, яких діти повинні розвинути для кожної сфери навчання наприкінці трьох років дошкільної освіти.

В *Іспанії* оцінювання в дошкільній освіті регулюється Королівським указом і проводиться органами управління освітою автономних громад. Останні визначають процес оцінювання учнів у відповідних регіонах. Стаття 20 Королівського указу 95/2022 [291] встановлює, що:

- оцінка є комплексною, безперервною і орієнтованою на навчання;
- пряме систематичне спостереження є основним прийомом, який використовується в процесі оцінювання;
- оцінка спрямована на виявлення вихідних індивідуальних умов, темпів і особливостей розвитку учнів;
- критерії оцінювання, встановлені для кожного циклу в кожній із сфер, є орієнтирами для оцінювання;
- процес оцінювання має сприяти покращенню як процесу викладання, так і процесу навчання;
- батьки та законні представники вихованців беруть участь та підтримують оцінювання.

У Латвії акцент в процесі оцінювання робиться на покращенні навчання. Для того, щоб діти підвищили свою успішність відповідно до запланованих результатів і критеріїв оцінювання, їм потрібен ефективний зворотний зв'язок щодо їх успішності. Оцінювання є невід'ємною частиною навчання, що дозволяє як педагогу, так і дитині планувати вдосконалення процесу навчання.

У дошкільній освіті використовуються діагностувальне, формувальне та підсумкове оцінювання.

Метою діагностувального оцінювання є уточнення результату, якого має досягти дитина. Це допомагає спланувати процес навчання. Діагностувальне оцінювання здійснюється за різними категоріями (навчальний рік, сфера навчання, навички) для того, щоб порівняти їх із запланованим результатом.

Метою формувального оцінювання є оцінка того, як просувається процес навчання. Його впроваджують для того, щоб зрозуміти, як дитина рухається до наміченого результату, і педагог міг адаптувати навчальний процес до потреб дитини чи групи дітей. Важливо забезпечити конкретний і позитивний зворотний зв'язок у дошкільному закладі, який заохочує до подальшого навчання, залучити дитину до оцінювання власної діяльності та

досягнень, таким чином оцінюючи ріст і беручи на себе відповідальність за навчання, залучати дітей до оцінювання діяльності інших дітей.

Підсумкове оцінювання проводиться наприкінці певного етапу (наприклад, наприкінці періоду вивчення теми). Це дає можливість підсумувати зростання та результати, досягнуті в процесі навчання.

Наприкінці етапу дошкільної освіти вихователь оцінює успішність дитини на основі наступної шкали досягнень:

- дитина почала вчитися. Вихованець почав освоювати уміння, яких потрібно досягти, але потребує підтримки та регулярної допомоги вчителя для виконання завдань;
- дитина продовжує вчитися. Вихованець частково досяг запланованих результатів, але не може використовувати знання і навички самостійно, іноді потребує допоміжних матеріалів або заохочення педагога;
- дитина опанувала матеріал. Вихованець повністю досяг очікуваних результатів, здатний самостійно використовувати знання і навички у відомих і незнайомих ситуаціях;
- дитина поглиблено навчається. Вихованець повністю досяг запланованих результатів і здатен самостійно використовувати знання і навички в різноманітних ситуаціях і обґрунтовувати вибір використаних стратегій.

Наприкінці етапу дошкільної освіти вихователь надає батькам письмову характеристику успішності дитини. Якщо дитина не опановує основи певної освітньої сфери, педагог надає рекомендації щодо підвищення успішності.

Відповідно до навчальної програми питанням соціально-емоційної готовності до школи приділяється все більше уваги. Для цього початкова школа часто співпрацює з батьками та дошкільними закладами, щоб полегшити перехід від ланки дошкільної освіти до початкової. Деякі школи організовують дні відкритих дверей для дітей дошкільного віку та їхніх батьків. Деякі муніципалітети створюють у школах дошкільні групи

(зазвичай для 5- та 6-річних дітей), щоб діти опановували дошкільну освітню програму на території школи.

У Латвії питання переходу до початкової школи тісно пов'язане із частими дискусіями про зміну віку початкової освіти дітей – із 7 років до 6 років. Розпочати навчання у 1 класі початкової школи в умовах дошкільних закладів у віці 6 років було запропоновано як перехідний етап від дошкільної до початкової освіти. У 2018 році (і раніше в 2016 році) Міністерство освіти і науки підготувало реформу щодо віку старту початкової освіти, яку підтримав уряд, але зміна не була схвалена парламентом.

У *Литві* у дошкільній освіті дітей до 6 років оцінювання здійснюється на основі «Опису досягнень дітей дошкільного віку». Цей опис не є стандартом, якому повинні відповідати всі діти. Він є посібником для вихователів, у якому подані сходинки досягнень, які показують рух дітей до прогресу. Це означає, що кожна дитина рухається до прогресу у своєму власному темпі.

Вихователі постійно контролюють та фіксують досягнення дітей, ознайомлюють з ними батьків.

Пропонується оцінювати досягнення вихованців за системою ступенів, перші три з яких присвячені оцінюванню досягнень дитини віком до 3 років, а інші три – оцінці досягнень дитини від 4 до 6 років.

Прогрес і досягнення дітей 6 років оцінюються відповідно до Загальної навчальної програми для дошкільної освіти. Вихователь дошкільного віку оцінює успіхи та досягнення дітей. Оцінка досягнень спрямована на:

- допомогу дитині успішно рости, вдосконалюватися, дорослішати та навчатися;
- передбачення перспектив виховання та навчання дитини, можливих досягнень (компетентностей);
- цілеспрямоване використання інформації про досягнення та успіхи дитини в роботі з сім'єю та іншими учасниками освітнього процесу.

Оцінюється соціальна, медична, пізнавальна, комунікаційна та мистецька компетентності дитини.

В якості орієнтирів оцінюються досягнення дитини на початку та в кінці навчального року. Вихователь закладу дошкільної освіти оцінює початкові досягнення дитини протягом 4 тижнів від початку навчального року. Успішність дитини в навчальному процесі оцінюється постійно. Вихователь обирає методи і прийоми оцінювання: спостереження, бесіди, розповідь дитини, аналіз роботи та діяльності дитини, аудіо-, відеозапис тощо. Після виконання програми вихователь проводить підсумкову оцінку досягнень та готує висновок у довільній формі з рекомендаціями для вчителя початкових класів.

Досягнення та успіхи дітей обговорюються з батьками (опікунами) індивідуально, у разі необхідності, але не рідше двох разів на рік.

У Литві застосовуються кілька заходів для забезпечення плавного переходу дитини від дошкільної освіти до початкової. Спочатку після виконання навчальної програми дошкільної освіти вихователь проводить підсумкову оцінку досягнень дитини та готує висновок з рекомендаціями для вчителя початкових класів. По-друге, навчальні програми дошкільної та початкової освіти узгоджені між собою. Вже у дошкільному віці дитину вчать довше концентруватися, зберігати увагу та виконувати завдання.

У *Ліхтенштейні* програми догляду за дітьми віком до 4 років не передбачають жодного формального оцінювання. Проте педагоги документують розвиток дітей та повідомляють відповідних фахівців і батьків про можливі труднощі.

У дитячому садку для дітей 4 – 5 років важливу роль в оцінюванні відіграє спостереження щодо досягнення цілей навчання, спільної роботи та соціальної поведінки. У цьому відношенні сильні сторони та таланти, а також особливі потреби окремої дитини можна розпізнати на ранній стадії, щоб можна було надати відповідну додаткову підтримку.

Завданням дитячого садка є підготовка дітей до початкової школи. Дитячі садки та початкові школи мають однакові навчальні програми, а також однакові вимоги щодо ролі педагога у сприянні переходу з дитячого садка до початкової школи.

У *Нідерландах* метою ранньої освіти є забезпечення безперервності навчання та підтримки протягом тривалого періоду часу, тобто забезпечення безперервної траєкторії розвитку. Цього можна досягти шляхом забезпечення наступності, наприклад, у методах, які використовуються в дошкільній групі та в початковій школі (однакова програма), залученні батьків (інформування) або навчальному кліматі (однакові правила поведінки; адекватні реакції педагогів в певних ігрових та навчальних ситуаціях). У ЗДО та початкових школах також можуть використовувати однакові інструменти для спостереження та діагностики (безперервність спостереження та діагностики).

Спостереження за дітьми в програмах ранньої освіти здійснюється за допомогою бланків спостереження та оцінки розвитку. Різні сфери розвитку зазвичай оцінюють три рази на рік або частіше для дітей, розвиток яких аномальний. Система моніторингу дає загальну картину розвитку дитини: відстає вона чи випереджає інших дітей. Інформація моніторингу має багато застосувань, наприклад, передається в заклад початкової освіти, обговорюється на педагогічних зборах колективу, використовується для вирішення конкретних проблем дитини, застосовується при плануванні діяльності дітей, обговорюється з батьками тощо.

У *Норвегії* формального оцінювання дітей на рівні дошкільної освіти немає. Вихователі дитячого садка забезпечують право регулярного обміну спостереженнями та оцінками щодо здоров'я, благополуччя, досвіду, розвитку та навчання кожної дитини. Досвід і думки дитини є частиною оцінювального матеріалу. Дитячий садок повинен аргументувати свої оцінки перед батьками або особами, які їх замінюють, і врахувати їхню думку. Ця інформація зазвичай передається під час розмов, бесід, офіційних зустрічей.

Законодавчо врегульовано обов'язок дитячих садків співпрацювати зі школами щодо переходу дітей до початкової освіти.

Крім того, персонал дитячих садків повинен регулярно аналізувати, оцінювати свою педагогічну практику.

У *Польщі*, відповідно до Закону про піклування про дітей віком до 3 років [304], вихователі в яслах та дитячих клубах здійснюють роботу з батьками дітей, зокрема надають їм інформацію, рекомендації та консультації щодо виховання дітей. Даний закон не передбачає оцінювання дітей, які відвідують ясла або дитячі клуби. Батьки можуть брати участь у заходах, які проводяться в дитячому клубі. У яслах або дитячих клубах може бути створена батьківська рада, до складу якої входять усі батьки дітей, які відвідують заклад. Повноваження батьківської ради визначені Законом про піклування про дітей віком до 3 років.

Для дітей 3–6 років, згідно з розпорядженням міністра національної освіти про психолого-педагогічну підтримку в державних дитячих садках, школах та інших державних установах, вихователь дошкільного закладу повинен спостерігати за окремими дітьми, щоб уможливити раннє виявлення будь-яких порушень розвитку та забезпечити раннє втручання. Педагог також повинен спостерігати за дітьми, які проходять обов'язкові однорічні підготовчі заняття, щоб оцінити їх готовність до школи.

Згідно з розпорядженням міністра освіти і науки про державні атестати та дипломи та іншу шкільну документацію, довідка про готовність дитини до школи видається батькам дитини, яка навчається в обов'язковому підготовчому дошкільному навчальному році.

Оцінка готовності до школи спрямована на збір інформації, яка може допомогти батькам дізнатися про рівень готовності дитини до шкільного навчання, вихователям дошкільних закладів скласти індивідуальну програму підтримки розвитку дитини та вирішення можливих проблем. Співробітники центру консультування та орієнтації проводять більш поглиблену оцінку дитини, якщо це необхідно.

У Португалії діти молодшого віку (до трьох років) офіційно не оцінюються. Але педагог спостерігає за розвитком дітей і залучає до цього батьків.

У дошкільній освіті дітей від трьох років оцінювання є невід'ємним і нормативним елементом освітньої практики і передбачає відповідні принципи та процедури. На цьому рівні оцінювання має сильну формувальну спрямованість як безперервний процес, заснований на таких принципах:

- узгодженість між процесами оцінювання та положеннями, передбаченими в Керівних принципах навчальної програми для дошкільної освіти (ОСЕРЕ) [278];
- використання різноманітних методів та інструментів для спостереження і звітування, що висвітлює розвиток і навчання кожної дитини протягом дошкільної освіти, беручи до уваги сфери, передбачені в Керівних принципах;
- цінність успіхів дитини.

Дошкільна освіта не передбачає ані класифікації навчання дитини за стандартами, ані оцінювального судження про спосіб буття дитини.

Планування та оцінювання є частиною обов'язків, передбачених навчальною програмою дошкільної освіти, що дозволяє вихователю, з одного боку, спостерігати за ходом навчання дітей, а з іншого – налаштовувати навчальний процес відповідно до потреб кожної дитини та групи.

Оцінювання прогресу кожної дитини використовує описові або словесні підходи, які документують такий розвиток і є основним засобом оцінки. Прикладами такого типу оцінювання є створення портфоліо або складання дітьми історій на основі якихось робіт, зображень і фотографій. Коментарі дитини, які супроводжують цей вибір, є частиною оцінювальної документації, а вихователь і батьки створюють нотатки і записи. Це дозволяє дітям брати участь у плануванні та оцінюванні свого навчання, переглядаючи процес і усвідомлюючи свій прогрес.

Оцінювання відбувається в різний час і враховує участь дітей у плануванні та оцінюванні. Час оцінювання, яке проводиться наприкінці навчального року, встановлюється в рамках автономії закладу освіти та відповідно до щорічного календаря оцінювання.

Оцінка навчання кожної дитини – це підсумок її найбільшого прогресу за певний період часу, який включає в себе самооцінку дитини та оцінку батьків.

Нормативні документи передбачають координацію між педагогами дошкільних закладів та початкових класів для забезпечення безперервності педагогічного моніторингу дітей між двома рівнями освіти.

У Румунії метою оцінювання прогресу дітей раннього та дошкільного віку є спрямування і оптимізація розвитку та навчання дитини.

Оцінювання має відслідковувати прогрес дошкільника по відношенню до нього самого, а не щодо відносних стандартів вікової групи.

Оцінювання успішності дітей здійснюється на основі конкретних державних стандартів, а саме «Основних орієнтирів раннього навчання та розвитку дітей від народження до 7 років» [237], затверджених наказом Міністра освіти.

На початку кожного навчального року перші 2-3 тижні (зазвичай до 1 жовтня) присвячені збору даних про дітей (первинне оцінювання). Вихователі спостерігають за дітьми в різний час протягом їхньої щоденної діяльності та ведуть діалог як з батьками, так і з дітьми, щоб отримати точне уявлення про їхній фактичний психічний і фізичний розвиток та рівень їхніх знань і навичок. Усю цю інформацію можна записати в зошит для спостережень за дітьми або у форму оцінювання прогресу. Це також надає можливість планування діяльності на наступні роки.

Враховуючи, що в ЗДО основною формою навчання є гра, вихователі використовують широкий спектр методик оцінювання, наприклад: систематичне спостереження за дитиною, бесіда, аналіз результатів діяльності, аналіз процесу соціальної інтеграції та ін. Крім того,

застосовуються методи самооцінки; словесних суджень; оцінка результатів похвалою; заохочення, іменні жетони та медалі; оцінювальні ігри; рольові ігри; практичні роботи; позначення результатів на діаграмі (за допомогою символів); демонстрації дитячих робіт тощо.

Наприкінці першого семестру, навчального року чи циклу відбувається підсумкове оцінювання, яке не потребує фіксованого розмежування в часі та передбачає або визначення наступних кроків для просування по навчальній програмі, або збір даних для заповнення форм оцінювання прогресу дитини до наступного етапу (тобто переходу від ранньої до дошкільної освіти або від дошкільної до початкової освіти). Що стосується початкового та поточного оцінювання, вихователям рекомендується використовувати широкий спектр методів та інструментів оцінювання та уникати надмірного використання робочих аркушів, щоб діти почувалися безпечно та комфортно під час цього процесу.

Успіхи дитини постійно контролюються, обговорюються з її сім'єю. Приєднання батьків як джерела інформації та безпосередніх оцінювачів може бути досягнуто за допомогою заходів із залученням батьків, дітей та вихователів, консультування, неформальних обговорень, аналізу індивідуального портфоліо дитини, тематичних листів тощо.

Перед зарахуванням до початкової школи вихователі формують лонгітюдну оцінку розвитку дитини та її підготовленості до наступного етапу навчання. Це робочий інструмент, який перевіряє компетентності, які дитина мала набути до кінця дошкільного періоду. Дана форма оцінювання передається батькам і вчителям початкових класів, які ознайомлюються з нею перед початком навчального року.

У *Сербії* програма дошкільної освіти не передбачає формувального чи підсумкового оцінювання. Але педагогічними працівниками ведуться персональні записи про успішність кожної дитини.

Одним із основних принципів, зазначених в «Основах програми дошкільної освіти» [114], є наступність у навчанні. Безперервність базується

на розвитку компетентності навчання впродовж життя та зв'язку закладів дошкільної освіти зі школами, родинами та місцевими громадами.

У дитячих садках *Словаччини* основним методом педагогічної діагностики є спостереження – інструмент оцінки результатів навчання та успішності дітей.

Педагогічна діагностика використовується для: оцінки поточного рівня розвитку дитини; ефективності навчальної діяльності; оцінки, планування та вдосконалення навчальної діяльності; оцінки індивідуальної роботи з дитиною.

У ході педагогічної діагностики оцінюються такі складові, як: дитина та її здібності; соціальні цінності та поведінка дитини; самостійність і впевненість дитини в собі. Педагог також діагностує індивідуальну успішність дитини та власний виховний вплив на неї.

Вихователі дитячих садків здійснюють педагогічну діагностику через спостереження, спостереження та аналіз гри, аналіз та оцінку діяльності, художньої творчості та результатів навчальної діяльності дитини.

Оцінюються всі досягнення дитини індивідуально – у формі бесіди, розповіді, опису; і публічно, презентуючи творчість кожної дитини (виставка дитячих робіт тощо).

Результати педагогічного спостереження заносяться в діагностичні листи. Крім діагностичних листків, ведеться облік поточних результатів навчання, прогресу та індивідуальних освітніх потреб дітей.

Записи містять:

- зауваження щодо елементів поведінки дитини, які потребують додаткової уваги;
- нотатки про ситуації та дії, в яких проявилася поведінка;
- словесний коментар дитини до діяльності;
- нотатки про власний педагогічний вплив педагога.

Кожна дитина має своє портфоліо, в якому зафіксовані результати навчання та поточний розвиток особистості.

Вихователі дуже тісно співпрацюють з батьками при оцінюванні дітей. Вони регулярно повідомляють їм про результати та прогрес у навчанні, рівень спілкування, емоційну стабільність, міжособистісні стосунки з іншими дітьми, освоєні вміння та навички, улюблені заняття тощо.

Під час оцінювання результатів навчання вихователі використовують педагогічне спостереження. Щоб перевірити, чи досягнуті освітні стандарти, вони створюють різні робочі аркуші, які слугують «тестами».

Державна освітня програма дошкільної освіти спрямована на підготовку дітей до початкової школи. Тому дошкільна освіта в дитячому садку дає можливість набути елементарних ключових компетентностей (психомоторних, особистісних, соціальних, комунікативних, когнітивних, навчальних та інформаційних), які дозволяють дітям без проблем вступити до початкової школи.

Стандартизовані діагностувальні тести готовності до школи не застосовуються повсюдно, а проводяться спеціалістами консультативно-профілактичних пунктів. Перевірка готовності до школи не є обов'язковою перед зарахуванням, рекомендація від дитячого садка чи педіатра не потрібна. Як правило, це питання вирішують батьки. Однак на практиці це часто здійснюється за рекомендацією вихователя дитячого садка, яка ґрунтується на педагогічному спостереженні за дитиною.

Деякі дитячі садки співпрацюють з консультативно-профілактичними центрами і пропонують можливість пройти тестування на готовність до школи безпосередньо в дитячому садку перед зарахуванням до початкової школи.

У *Словенії* навчальна програма дитячого садка пропагує розвивальний підхід. Це означає, що працівники освіти планують, реалізують та оцінюють якість навчального процесу. Він враховує характеристики та прогрес у розвитку кожної дитини, оскільки процес навчання важливіший за індивідуальні результати.

У програмі дитячого садка не визначено знання та вміння, якими повинні оволодіти діти на конкретному етапі розвитку. Педагоги не оцінюють досягнення дитини, а спостерігають за розвитком та процесом навчання кожної дитини. На основі інформації з цих спостережень вони планують і реалізують цілі та діяльність, навчальний процес та його індивідуалізацію. Таким чином, спостереження є найпоширенішим методом моніторингу розвитку та навчання. Педагоги надають усну інформацію батькам про успіхи або потенційні проблеми їхніх дітей. У дитячих садках використовуються різні методи фіксації спостережень (протоколи, портфоліо тощо). У дитячому садку ведуть особистий облік лише дітей з особливими потребами та дітей, які потребують додаткової консультації і підтримки.

Готовність дитини до школи можна визначити за бажанням батьків. Система освіти сприяє співробітництву дитячих садків і основної школи. Співпраця згадується в різних законодавчих та керівних і навчальних документах у сфері освіти.

Принцип вертикальної взаємодії та наступності підкреслює важливість збереження зв'язку між дитячим садком і основною школою. Перехід дитини з дитячого садка в основну школу відноситься до сфери консультаційних послуг у дитячому садку та школі.

У *Швеції* з осені 2018 року курс дошкільної освіти є обов'язковим для всіх дітей, які проживають в цій країні, починаючи з шести років.

Вихованець та його батьки чи особи, які їх замінюють, регулярно отримують інформацію про розвиток дитини.

У дошкільному класі один раз на рік проводиться особистісно-розвивальний діалог між вихованцем та вихователем, що охоплює знання та соціальний розвиток учнів відповідно до навчальної програми. Крім того, може проводитися спеціальне оцінювання розвитку знань учнів, якщо матеріали опитування вказують на те, що рівень дитини не відповідає вимогам до знань зі шведської мови чи математики.

У Швейцарії не оцінюють дітей віком до чотирьох років, оскільки не проводяться уроки в їх традиційному розумінні. Але застосовується спостереження за розвитком дитини. Працівники, які займаються доглядом за дітьми, можуть повідомити батьків про будь-які труднощі в розвитку їхніх дітей, щоб можна було вжити відповідних заходів підтримки (наприклад, корекційне навчання в ранньому дитинстві).

У дошкільному або першому циклі навчання не проводиться виставлення оцінок. Але використовується спостереження за дітьми, що є важливим підґрунтям для розпізнавання сильних сторін і здібностей дітей, а також слабких сторін і потреб. Як інструменти оцінювання часто використовуються листи спостереження, за якими проводять оціночні інтерв'ю. Оцінювання спрямоване на заохочення кожної дитини та враховує її особистий розвиток.

Інтеграція дошкільної освіти або перших двох років першого циклу навчання в обов'язкову освіту полегшила перехід до початкової школи. Щоб забезпечити співпрацю та безперервність між рівнями освіти, існує низка заходів, таких як передача інформації, спілкування між педагогами дошкільного або першого циклу навчання та початкової школи, відвідування дітей дошкільного віку початкової школи та інформаційні заходи для батьків.

У доступних літературних джерелах майже не знайдено інформації про особливості оцінки фізичного стану дітей в закладах дошкільної освіти. Поодинокі дослідження свідчать, що в країнах Європи в сфері рухового розвитку дитини найчастіше оцінюються ступінь володіння руховими діями, залученість до рухової та ігрової діяльності, інтерес до видів рухової активності, ставлення до діяльності, стан здоров'я.

Таким чином, можна підсумувати, що наявність процедури оцінювання розвитку дітей в закладах дошкільної освіти європейських країн відіграє важливу роль у налагодженні зворотного зв'язку між персоналом закладу та батьками, відстеженням прогресу дитини в навчальному процесі, в її когнітивному, психофізичному, соціо-емоційному розвитку, що дає

можливість попередити певні відхилення і скоригувати навчально-виховну діяльність. Крім того, обмін інформацією між закладом дошкільної освіти і школою щодо готовності дитини до навчання забезпечує наступність у здобутті освіти і дозволяє вчителям початкової школи спрогнозувати і спланувати освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей дитини.

4.1.4. Вимоги щодо підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти в країнах Європи. Вихователь – ключова постать у вихованні дитини дошкільного віку. На нього покладається величезна відповідальність за моральний стан дитини, за її настрій, комфорт та й за саме життя.

Співробітники сфери ранньої освіти та догляду підтримують розвиток дітей, піклуються про їхнє здоров'я та благополуччя, а також скеровують їх у повсякденних справах та діяльності. Набуття навчального досвіду дітьми багато в чому залежить від людей, які відповідають за їх виховання. Висококваліфікований персонал використовуватиме відповідні педагогічні підходи, створюватиме стимулююче навчальне середовище, а також забезпечуватиме гарний догляд і підтримку [194, 201]. Досить високі кваліфікаційні вимоги до персоналу, який забезпечує ранню освіту та догляд, також важливі для підвищення соціального статусу та оплати праці фахівців, які відіграють таку ключову роль.

У багатьох країнах Європи у системи дошкільної освіти працюють групи людей, а не один спеціаліст, які відповідають за групу дітей. Деякі країни встановили однакові мінімальні кваліфікаційні вимоги для всіх співробітників; інші мають різноманітні профілі роботи та вимагають різної кваліфікації для різних посад. Для відображення різних підходів, розрізняють дві категорії персоналу: «ключові професіонали» та «асистенти».

Ключовий професіонал – це особа, яка керує групою дітей та працює безпосередньо з дітьми та їхніми родинами. Ключових професіоналів

називають вихователями дошкільних закладів, ясел, педагогами, викладачами, фахівцями з догляду за дітьми, педагогічним персоналом тощо.

Асистент (помічник) – це особа, яка щодня підтримує ключового професіонала з групою дітей. Назва посади зазвичай прямо вказує на те, що ця роль має функцію допомоги.

Аналіз мінімальних кваліфікаційних вимог до персоналу закладів дошкільної освіти [298] виявляє відмінності між вимогами до рівня освіти для роботи з дітьми молодшого та старшого віку (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Мінімальні кваліфікаційні вимоги до персоналу закладів дошкільної освіти в країнах Європи відповідно до Європейської рамки кваліфікацій

Країна	Рівень освіти			
	Вихователь		Асистент	
	для роботи з дітьми до 3 років	для роботи з дітьми старшими за 3 роки	для роботи з дітьми до 3 років	для роботи з дітьми старшими за 3 роки
1	2	3	4	5
Австрія	Короткий цикл вищої освіти		Повна середня освіта	
Бельгія	Професійна (професійно-технічна) освіта	Бакалавр	Повна середня освіта	Професійна (професійно-технічна) освіта
Болгарія	Бакалавр		Повна середня освіта	
Великобританія	Бакалавр		Професійна (професійно-технічна) освіта	
Греція	Бакалавр		Професійна (професійно-технічна) освіта	Не передбачено посаду
Данія	Бакалавр		Немає мінімальних вимог	
Естонія	Бакалавр		Немає мінімальних вимог	
Ірландія	Професійна (професійно-технічна) освіта		Професійна (професійно-технічна) освіта	
Іспанія	Короткий цикл вищої освіти	Бакалавр	Не передбачено посаду	
Італія	Бакалавр	Магістр	Не передбачено посаду	
Кіпр	Короткий цикл вищої освіти	Бакалавр	Не передбачено посаду	Повна середня освіта

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5
Латвія	Короткий цикл вищої освіти		Немає мінімальних вимог	
Ліхтенштейн	Повна середня освіта	Бакалавр	Не передбачено посаду	
Литва	Бакалавр		Не передбачено посаду	
Люксембург	Професійна (професійно-технічна) освіта	Бакалавр	Немає мінімальних вимог	Не передбачено посаду
Мальта	Професійна (професійно-технічна) освіта		Повна середня освіта	Не передбачено посаду
Нідерланди	Повна середня освіта	Бакалавр	Не передбачено посаду	
Німеччина	Бакалавр		Повна середня освіта	
Норвегія	Бакалавр		Немає мінімальних вимог	
Польща	Повна середня освіта	Магістр	Не передбачено посаду	
Португалія	Магістр		Повна середня освіта	
Румунія	Повна середня освіта		Не передбачено посаду	
Сербія	Повна середня освіта	Бакалавр	Не передбачено посаду	
Словенія	Бакалавр		Повна середня освіта	
Словаччина	Повна середня освіта		Не передбачено посаду	
Туреччина	Повна середня освіта	Бакалавр	Не передбачено посаду	Повна середня освіта
Угорщина	Професійна (професійно-технічна) освіта	Бакалавр	Неповна середня освіта	Повна середня освіта
Фінляндія	Бакалавр		Повна середня освіта	
Франція	Бакалавр	Магістр	Повна середня освіта	
Хорватія	Бакалавр		Не передбачено посаду	
Чехія	Повна середня освіта		Не передбачено посаду	
Швеція	Бакалавр		Повна середня освіта	

Менше, ніж у половині європейських систем освіти діють вимоги щодо наявності вищої освіти хоча б у вихователя закладу дошкільної освіти. Рівень освіти бакалавр для фахівців вимагається для всіх вікових етапів ранньої освіти та догляду у Болгарії, Данії, Німеччині, Естонії, Греції, Хорватії, Литві, Словенії, Фінляндії, Швеції, Боснії та Герцеговині, Чорногорії та Норвегії. Рівень освіти магістр встановлено як вимогу до вихователів у Португалії та Ісландії. В Італії та Франції встановлені вимоги на рівні бакалавра для роботи з дітьми віком до 3 років і на рівні магістра для роботи

з дітьми віком від 3 років. Однак за даними спостережень, ситуація є складнішою, ніж показують мінімальні вимоги.

Наприклад, у Польщі відсоток фахівців дошкільних закладів, які задовольняють встановленим вимогам, становить 0,2%.

І навпаки, у Румунії вихователі дітей раннього віку і педагоги дошкільної освіти повинні мати ступінь повної середньої освіти. Але більшість персоналу, який працює з дітьми віком від 3 років, мають ступінь бакалавра [298].

У семи європейських країнах (Чехія, Ірландія, Латвія, Мальта, Австрія, Румунія та Словаччина) мінімальний рівень кваліфікації, необхідний для роботи ключовим професіоналом протягом усього етапу ранньої освіти та догляду, з будь-якої вікової групи, нижче рівня бакалавра.

Асистенти допомагають у роботі ключових професіоналів у більш, ніж половині європейських освітніх систем. У деяких системах освіти асистенти доступні лише на першому чи другому етапі ранньої освіти та догляду. Часто до них пред'являються нижчі вимоги до кваліфікації. Крім того, помічники, найняті для конкретних цілей, наприклад, наприклад для надання додаткової підтримки дітям з особливими потребами, у даних вимогах не враховуються.

У Греції, Люксембурзі та на Мальті асистенти підтримують вихователів у закладах для дітей віком до 3 років, тоді як у німецькомовному співтоваристві Бельгії, на Кіпрі, у Північній Македонії та Туреччині вони працюють лише в закладах для дітей старшого дошкільного віку.

У 13 країнах (Чехія, Іспанія, Хорватія, Італія, Литва, Нідерланди, Польща, Румунія, Словаччина, Албанія, Боснія та Герцеговина, Ліхтенштейн та Сербія) немає постійних асистентів у секторі ранньої освіти та догляду. Однак для підтримки дітей з особливими освітніми потребами може бути найнятий додатковий персонал, а також може бути кілька вихователів, які працюють разом в одній навчальній групі.

Встановлення мінімальних кваліфікаційних вимог до персоналу, який працює з дітьми, є лише відправною точкою у забезпеченні

висококваліфікованою робочою силою. Безперервний професійний розвиток також має вирішальне значення, оскільки дозволяє працівникам вдосконалювати свої знання та навички протягом усієї кар'єри.

Країни по-різному регулюють безперервний професійний розвиток персоналу (табл. 4.4). Основна відмінність полягає в тому, чи вважається безперервний професійний розвиток обов'язком чи додатковою функцією. У нормативних документах деяких країн підвищення кваліфікації затверджено на законодавчому рівні, в інших – ні. Окремі країни нормують кількість часу на безперервний професійний розвиток, в деяких – ліміти не встановлені.

Таблиця 4.4

Мінімальна кількість часу для проходження курсів підвищення кваліфікації працівниками закладів дошкільної освіти в країнах Європи

Країна	Рівень освіти			
	Вихователь		Асистент	
	для роботи з дітьми до 3 років	для роботи з дітьми старшими за 3 роки	для роботи з дітьми до 3 років	для роботи з дітьми старшими за 3 роки
1	2	3	4	5
Австрія	2 дні / 1 рік		Необов'язково	
Бельгія	Обов'язково		Обов'язково	
Болгарія	36 год./4 роки		Обов'язково	Необов'язково
Великобританія	Обов'язково		Обов'язково	
Греція	Необов'язково	24 год. / 1 рік	Необов'язково	Не передбачено посаду
Данія	Необов'язково		Необов'язково	
Естонія	Обов'язково		Необов'язково	
Ірландія	Необов'язково		Необов'язково	
Іспанія	Обов'язково		Не передбачено посаду	
Італія	Обов'язково		Не передбачено посаду	
Кіпр	Необов'язково	2 дні / 1 рік	Не передбачено посаду	Необов'язково
Латвія	36 год. / 3 роки		Необов'язково	
Ліхтенштейн	Необов'язково	Обов'язково	Не передбачено посаду	
Литва	5 днів / 1 рік		Не передбачено посаду	
Люксембург	32 год./ 2 роки	16 год. / 1 рік	32 год. / 2 роки	Не передбачено посаду
Мальта	Обов'язково	28 год. / 1 рік	Обов'язково	Не передбачено посаду

Продовження табл. 4.4

1	2	3	4	5
Нідерланди	Обов'язково	83 год. / 1 рік	Не передбачено посаду	
Німеччина	5 днів / 1 рік		Необов'язково	
Норвегія	Необов'язково		Необов'язково	
Польща	Обов'язково		Не передбачено посаду	
Португалія	50 год. / 4 роки		Необов'язково	
Румунія	270 год. / 5 років		Не передбачено посаду	
Сербія	60 год. / 1 рік		Не передбачено посаду	
Словенія	15 днів / 3 роки		15 днів / 3 роки	
Словаччина	Обов'язково	20 год. / 1 рік	Не передбачено посаду	
Туреччина	Необов'язково	Обов'язково	Не передбачено посаду	Необов'язково
Угорщина	70 год./4 роки	90 год./7 років	Необов'язково	
Фінляндія	Обов'язково		Обов'язково	
Франція	Обов'язково	18 год. / 1 рік	Обов'язково	2 дні / 5 років
Хорватія	Обов'язково		Не передбачено посаду	
Чехія	8 год. / 1 рік	12 днів / 1 рік	Не передбачено посаду	
Швеція	Необов'язково		Необов'язково	

Примітки: ☐ - необов'язково; ☐ - обов'язково.

Звіт Eurypide «Вчителі в Європі: кар'єра, розвиток і благополуччя» [246] показав, що педагоги, як правило, беруть участь у більшій кількості видів підвищення кваліфікації у країнах, де для кожного вчителя визначено час для безперервного професійного розвитку.

Формами безперервного професійного розвитку, як правило, вважаються: курси підвищення кваліфікації, участь у конференціях, круглих столах, літня школа, самоосвіта. У деяких країнах обов'язковим є проходження курсів надання першої допомоги.

Слід зазначити, що роботі по підвищенню кваліфікації педагогічних працівників приділяється значна увага, деякі країни проводять відповідні реформи (Болгарія, Чехія, Ірландія, Іспанія, Франція, Італія, Австрія, Фінляндія, Швеція).

У всіх розглянутих нами країнах законодавчо регулюється нормування кількості дітей в групах, а також встановлено вимоги щодо максимальної кількості дітей різного віку на одного педагогічного працівника [243]. У таблиці 4.5 представлено узагальнені вимоги щодо співвідношення кількості

дітей раннього та дошкільного віку на одного співробітника. Слід зазначити, що за цими показниками майже немає спільних рис у європейських країнах, різниця дуже значна.

Таблиця 4.5

Співвідношення кількості дітей на одного педагогічного працівника

Країна	Максимальна кількість	
	дітей віком від 0 до 3 років	дітей віком від 3 до 6 років
1	2	3
Австрія	8	12
Бельгія	19	19
Болгарія	20	23
Великобританія	4	13
Греція	6	12
Данія	3	6
Естонія	7	10
Ірландія	5	8
Іспанія	20	25
Італія	5	10
Кіпр	16	28
Латвія	12	12
Ліхтенштейн	5	5
Литва	15	20
Люксембург	8	24
Мальта	14	19
Нідерланди	6	10
Німеччина	4	7
Норвегія	7	14
Польща	8	8
Португалія	20	25
Румунія	6	20
Сербія	16	24
Словенія	7	12
Словаччина	18	22
Угорщина	7	12
Фінляндія	4	7
Франція	15	24
Хорватія	18	25
Чехія	6	24
Швеція	5	5
Швейцарія	10	15

Аналіз документальних матеріалів свідчить, що ролі вихователя та його помічника приділяється значна увага. Це закономірне явище, оскільки педагогічні працівники виконують безліч функцій, пов'язаних із доглядом та вихованням дітей в закладі дошкільної освіти. Разом з тим, вважаємо, що в деяких країнах (Румунія, Словаччина, Чехія та інші) рівень вимог до професійної кваліфікації педагогічних працівників є досить низьким. На нашу думку, педагогічний персонал закладу дошкільної освіти повинен мати ступінь вищої освіти та володіти професійними знаннями та навичками, які необхідно постійно удосконалювати залежно від вимог, потреб і запитів суспільства.

4.2. Організаційно-методичні засади освіти і фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи

Підсумовуючи вищевикладене, узагальнюючи спільні риси у функціонуванні дошкільної освіти європейських країн, нами визначено організаційно-методичні засади фізичного виховання, як складника інтегрованої освітньої системи (рис. 4.2).

До організаційних віднесено:

- законодавчу базу в сфері дошкільної освіти, яка регулює діяльність, в тому числі, в галузі фізичного виховання дітей. У багатьох країнах розроблено загальнонаціональні рекомендації, стандарти або освітні програми, обов'язкові до виконання. При цьому, децентралізований характер управління освітою дозволяє використовувати ці документи в якості довідкових, на їх основі складати власні освітні програми і навчальні плани, враховуючи особливості конкретного регіону, або навіть окремого закладу дошкільної освіти. Слід зазначити, що обов'язковість гармонійного фізичного, психічного, інтелектуального, соціального розвитку дітей закріплена на законодавчому рівні і врахована в нормативно-правових документах;

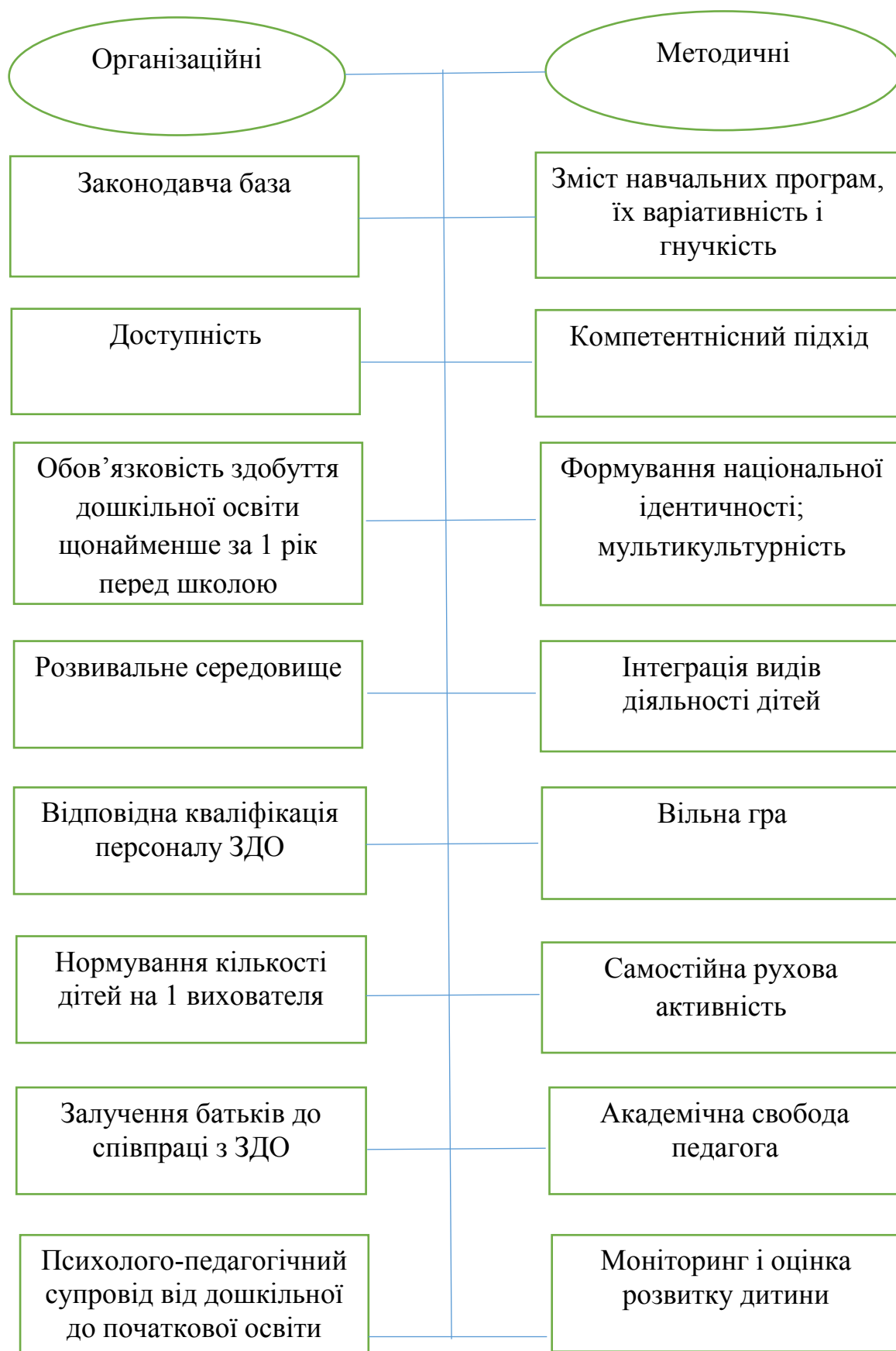

Рис. 4.2. Організаційно-методичні засади фізичного виховання, як компонента освітньої системи в закладах дошкільної освіти європейських країн

- доступність дошкільної освіти для дітей різного віку. У європейських державах існує тенденція до розширення безкоштовного доступу дітей раннього віку до здобуття ранньої освіти та догляду. Хоча цей процес відбувається повільно;
- обов'язковість здобуття дошкільної освіти перед вступом до школи. У законодавчих актах країн Європи закріплено обов'язок дітей відвідувати заклад дошкільної освіти щонайменше протягом 1 року перед початковою освітою. При цьому, існує протиріччя між обов'язковістю освіти та її безкоштовною доступністю;
- створення розвивального середовища передбачає наявність відповідних ергономічних, матеріально-технічних, естетичних, санітарно-гігієнічних, психолого-педагогічних умов для організації ефективного навчально-виховного процесу;
- кваліфікація педагогічного персоналу ЗДО. У більшості країн Європи встановлено мінімальні вимоги щодо кваліфікації вихователя та асистента вихователя закладу освіти. Реальна ситуація щодо забезпечення дитячих садків кваліфікованим персоналом відрізняється від встановлених вимог. Більше того, уряди деяких країн проводять політику поступового підвищення кваліфікаційних вимог до педагогічного персоналу. Вважається, що це буде сприяти підвищенню ефективності освітнього процесу в ЗДО, а також соціального статусу і оплати праці фахівців. Безперервний професійний розвиток педагогічного персоналу, тобто використання різних форм підвищення кваліфікації, є обов'язковою або додатковою функцією в європейських країнах;
- нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника є важливою умовою організації освітнього процесу. У країнах Європи на законодавчому рівні встановлено співвідношення кількості дітей на одного педагогічного працівника;
- залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості дитини. У

різних країнах ступінь партнерства з батьками відрізняється – від інформування сімей про динаміку розвитку дітей до поглибленого консультування, проведення тренінгів, семінарів з питань виховання дітей та участі батьків у спільних заходах в дитячому садку, в тому числі, в різних формах фізичного виховання. Головною метою залучення батьків є налагодження зворотного зв'язку між закладом освіти і сім'єю, що забезпечить цілісний і цілеспрямований розвиток дитини;

- психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти передбачає співпрацю закладів дошкільної освіти, початкових шкіл, сімей та надання їм вичерпної інформації про стан розвитку дитини (фізичного, психічного, соціального, розумового) на певному етапі її життя. Це допомагає вчителям початкових класів вибудувати подальшу стратегію навчання і розвитку дитини. В деяких країнах до цієї діяльності залучаються спеціальні консультативно-орієнтаційні центри.

Методичними засадами є:

- варіативність змісту і гнучкість навчальних програм, що передбачає можливість впливу на різні сфери особистості дитини – фізичної, розумової, психоемоційної, соціальної через їх поєднання та інтеграцію. Особлива увага в змісті програм приділяється фізичному і руховому розвитку дитини, формуванню основ здоров'я і здорового способу життя, використанню різноманітних засобів фізичного виховання;
- реалізація компетентнісного підходу, що спрямований на формування знань, умінь, навичок, ставлень дитини в різних сферах розвитку – фізичній, когнітивній, соціо-емоційній тощо;
- освітні програми передбачають виховання у дітей поваги один до одного, до схожостей і відмінностей, які притаманні різним етносам і культурам, що дозволяє створити мультикультурне суспільство в закладах дошкільної освіти, не втрачаючи при цьому національну ідентичність;

- зміст навчальних програм і, відповідно, видів діяльності дітей в закладі дошкільної освіти є інтегрованим, що дозволяє забезпечити цілісний підхід до розвитку і виховання дошкільників;
- формування культури гри у дітей, дотримання правил, поважного ставлення до своєї команди і суперників, вміння вигравати і програвати, забезпечення вільної гри дитини для відкриття її уяви, фантазії, організаторських і творчих здібностей, самостійності тощо;
- самостійна рухова активність, яка використовується на рівні зі спеціально організованою, з метою дослідження дитиною можливостей і властивостей власного тіла, руху, моторики;
- академічна свобода педагога у виборі форм засобів і методів навчання, викладання, оцінювання, можливість використання альтернативних історично зумовлених методик роботи з дітьми, надання можливостей створення власних навчальних програм на рівні закладу освіти, дотримуючись керівних принципів, викладених у нормативних документах;
- моніторинг і оцінка розвитку дитини, що дає можливість оцінити поточний стан, динаміку змін і прогрес, використовуючи різні інструменти оцінювання – спостереження, діагностувальне, формувальне, підсумкове оцінювання, портфоліо тощо.

4.3. Напрями удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України на основі зарубіжного досвіду

Вивчення зарубіжного досвіду організації ранньої освіти та догляду дозволило окреслити напрями удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України, враховуючи особливості національної освітньої системи.

Важливу роль відіграє створення відповідної законодавчої бази, нормативних і керівних документів для сфери дошкільної освіти, де, окрім змісту і умов її реалізації, варто відобразити механізми контролю щодо дотримання принципів і вимог даних законодавчих актів.

У 2021 році в Україні було затверджено Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), зміст якого складають інваріантний та варіативний складники, що включають в себе освітні напрями. На нашу думку, важливо надавати змогу фахівцям розширювати та доповнювати зміст освітніх напрямів варіативного компонента, зокрема, в переліку видів рухової активності для дошкільників, як це практикується у програмі з фізичної культури для дітей шкільного віку.

Як засвідчив аналіз документів сфери ранньої освіти та догляду країн Європи, важливим організаційним чинником є доступність освіти для дітей раннього і дошкільного віку. Україна, хоч і відноситься до переліку країн з нижчим за середній рівнем доходу, але доступність дошкільної освіти є високою завдяки її безоплатній основі на відміну від європейських країн. Однак, зараз існує інша проблема, пов'язана з доступом дітей до дошкільної освіти. Це забезпеченість дитячих садків бомбосховищами і найпростішими укриттями на тлі воєнних дій в нашій державі. Тому постає проблема покращення матеріально-технічної бази закладів дошкільної освіти в даному напрямі. Крім того, забезпечення матеріально-технічних умов, тобто наявність відповідного обладнання, інвентаря, устаткування, меблів, засобів навчання тощо є компонентом розвивального навчального середовища закладу освіти. Меблі, обладнання та засоби навчання, навколишнє середовище (групові приміщення, інші кімнати, ігрові та спортивні майданчики) мають бути привабливими, естетичними, зручними та безпечними.

Розвивальне середовище – це єдність соціальних та природних факторів, які можуть впливати прямо чи опосередковано, миттєво чи довгостроково на життя дітей [89, 248]. Розвивальне середовище – це система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного та фізичного розвитку [57, 79]. Дуже важливо так побудувати навколишній простір, щоб кожна дитина відчувала б у ньому себе комфортно, мала б можливість реалізовувати свою індивідуальність, бути особистістю серед

інших дітей у групі [9, 172]. Середовище дитячого садка повинно бути безпечним, стимулюючим до діяльності, інтерактивним та задовольняти різні потреби дітей, в тому числі, в руховій активності.

Ще одним варіантом організації роботи з дітьми дошкільного віку є створення осередків дошкільної освіти при школах, зокрема, в сільській місцевості, де діти менше охоплені освітою.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» [150], заклад дошкільної освіти може використовувати у своїй роботі одну або декілька комплексних і парціальних програм виховання та розвитку дитини. Однією із важливих умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу є створення гнучких навчальних програм, що дозволить педагогу закладу дошкільної освіти вносити відповідні корективи залежно від регіональних особливостей, кліматичних умов, індивідуальних особливостей розвитку дітей, національних цінностей і традицій. Або створювати власні навчальні програми з конкретизованим змістом і очікуваними результатами залежно від особливостей організації освітнього процесу в конкретному закладі дошкільної освіти.

Структурування програми має велике педагогічне значення. У результаті ритмічної зміни діяльності (харчування, сну, ігор, занять, прогулянок) у дітей утворюються міцні динамічні стереотипи життєдіяльності, що полегшують перехід від одного виду до іншого. Ефективне структурування програми визначається психофізіологічними особливостями віку, освітніми, оздоровчими, виховними завданнями, навколишніми умовами, відповідним середовищем закладу освіти з опорою на провідну діяльність дітей дошкільного віку – вільну гру, яка розглядається як найбільш природний стан дитини, що допомагає розвиватися, творити, бути активним.

Основною метою навчання має бути сприяння зростанню дітей через збалансоване поєднання когнітивного, емоційного, соціального, тілесного, естетичного, етичного, духовного розвитку в контексті реального життя. Сучасна модель освіти має бути заснована на самовираженні дітей, що

зосереджується на розвитку у них позитивної самооцінки, побудові їх внутрішнього світу та розвитку навичок керувати собою.

Заклад дошкільної освіти повинен вирішувати такі завдання:

- підтримувати дітей у їхньому самостійному дослідженні світу та вибирати зміст навчання, який відповідає рівню їхнього розвитку, здібностям сприйняття, поняттям і міркуванням, поважаючи їхні індивідуальні потреби та інтереси;
- підвищувати самооцінку дітей, посилювати їхню індивідуальність та оригінальність, посилювати потребу у створенні міжособистісних стосунків та участі в групі;
- створювати ситуації, які заохочують розвиток звичок і поведінки, що ведуть до незалежності, піклування про здоров'я, рухову підготовленість і безпеку;
- підготувати дітей до розуміння власних емоцій і почуттів інших людей і піклуватися про своє психічне здоров'я, серед іншого, через реальні життєві ситуації, що виникають у дитячому садку, та ситуації, орієнтовані на завдання, які охоплюють навчальний зміст, що відповідає інтелектуальним здібностям дітей та очікуванням розвитку;
- створювати навчальні ситуації, які формують у дітей чутливість, у тому числі естетичну, щодо багатьох сфер людської діяльності – рухів, поведінки, мови, навколишнього середовища, одягу, музики, танців, співу, театру та образотворчого мистецтва.

У сфері фізичного виховання особлива увага повинна приділятися психомоторному розвитку дитини через різні аспекти рухової діяльності у поєднанні з розвитком мови, математичних навичок, графічними діями, сприйняттям мистецтва, музики тощо.

Для досягнення мети фізичного виховання передбачено вирішення таких завдань:

- соціально-афективних (сприяти розвитку дітей, допомагаючи їм прийняти та пізнати себе, мотивуючи дітей, показуючи їм межі поведінки, підкреслюючи їхні успіхи та допомагаючи зрозуміти наслідки своїх дій);

- інтелектуальних (допомагати дітям покращити їхнє розуміння через різноманітний досвід (спостереження, експериментування тощо));

- психомоторних (допомога дітям краще пізнати себе та набутти впевненості в собі через вираз тіла);

- художніх (розвивати у дітей почуття краси, культури та естетики, давати їм простір для творчості, надавати можливість виражати себе за допомогою рухів під музику, танців, рольових ігор тощо).

Освітні складові можуть бути згруповані за напрямками:

- «Природничо-прикладна рухова діяльність» для формування рухових якостей та підвищення фізичної дієздатності;

- «Спортивно-підготовча рухова діяльність» для оволодіння елементами різних видів спорту (залежно від матеріальної бази ЗДО), удосконалення рухових навичок та набуття знань про спорт, спортивний інвентар, туристичне спорядження;

- «Фізичні здібності» для розвитку рухових якостей та підвищення рівня фізичної підготовленості;

- «Ігрова рухова діяльність» для вдосконалення природничо-прикладних рухів, розвитку рухових якостей, вміння виконувати елементи спортивних ігор, набуття соціально-комунікативних навичок, навичок співпраці, взаємодії, протистояння та командної роботи в різноманітних рухливих іграх, розвиток ігрової культури.

Для досягнення максимального залучення та усунення небезпеки втрати інтересу дитячої аудиторії до навчальної діяльності можна рекомендувати тематичний виклад освітньої програми та часту зміну тем. Зміст навчання має бути індивідуалізованим – адаптованим для кожної дитини.

Щоденна фізична активність в різних формах організації, в тому числі, на свіжому повітрі, повинна стати обов'язковим компонентом освітніх

програм. Варто розширювати спектр видів рухової активності, які можна застосовувати в середовищі дитячого садка, формувати руховий досвід дітей, їх соціальні і комунікативні навички. Фізична активність має бути джерелом радості для дитини.

Важливим аспектом організації діяльності закладу дошкільної освіти повинно бути втілення концепції охорони здоров'я та здорового способу життя, формування психічного, соціального, фізичного здоров'я, розуміння ролі здорового харчування, поєднання діяльності та дозвілля, питання особистої та суспільної гігієни, чистоти довкілля, опис дітьми тілесних відчуттів при різних видах діяльності, їх участь у діях по організації навчального простору.

Очікуваними результатами реалізації процесу фізичного виховання є: відповідні віку рівень розвитку рухових навичок і функціональні можливості організму; уміння поєднувати прикладні рухи та елементи спортивно-рухливих ігор у різноманітних умовах; знання видів спорту, спортивних споруд, приладів та обладнання; позитивне ставлення до рухової активності, здорового способу життя, спорту і туризму, як чинників для процвітання громади, сім'ї та особистості.

Важливе значення для реалізації цілей і очікуваних результатів мають потреби дітей в успіху і емоційне задоволення від досягнень. Вони потребують організації стимулюючого освітнього середовища, виконання рухової діяльності шляхом наслідування, прояву уваги, підтримки та співпраці, орієнтації на результат через ігрову мотивацію, чітко виражене та видиме схвалення. Вихователі повинні спрямовувати свої зусилля на будівництво середовища для стимулювання ігрової та рухової активності дитини.

Високу якість організації фізичного виховання забезпечить також належний рівень кваліфікації педагогічного працівника. Слід зазначити, що за відсутності в закладі дошкільної освіти інструктора з фізичної культури, фізкультурні заняття проводяться вихователями груп. Тому, на нашу думку,

важливим моментом професійної підготовки педагогічного працівника ЗДО є формування компетентностей щодо організації фізичного виховання з дітьми дошкільного віку. Крім того, слід звернути увагу на створення курсів підвищення кваліфікації, семінарів, вебінарів, тренінгів для вихователів з метою набуття знань і навичок проведення фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми різного віку. Запровадження дистанційної форми організації освітнього процесу та використання інформаційно-комунікаційних технологій зумовило також необхідність формування цифрової компетентності педагогічних працівників.

При організації навчально-виховного процесу варто надавати педагогам академічну свободу у виборі форм, засобів, методів навчання, викладання і оцінювання залежно від індивідуальних особливостей дітей, стану їх здоров'я, рівня їх фізичного і розумового розвитку, фізичної підготовленості.

У своїй діяльності вихователі можуть застосовувати різні викладацькі підходи – слухання, керування, взаємодію, посередництво у спілкуванні, заохочення, ініціацію та мотивацію, моделювання, спостереження за дитиною, інтерпретацію відкриттів, допомогу та підтримку і тим самим стимулювати діяльність дітей: спостереження, вимірювання, перевірка гіпотез, узагальнення, висновки, прояв творчих здібностей, самовираження через рухову діяльність тощо. Стиль викладання повинен ґрунтуватися на принципі освітньої пропозиції, на особистому виборі та активній участі дитини. Всю діяльність педагогам необхідно організовувати так, щоб у дітей була мотивація до самостійних дій і дослідів. Дітей у навчальному процесі необхідно заохочувати до розв'язування проблем, висловлювання та обґрунтування власних думок, обміну думками з однолітками та дорослими. Для розвитку активності, допитливості, творчості та уяви дитини має бути достатньо різноманітних освітніх засобів.

На нашу думку, також важливо формувати у дітей навички рефлексії, завдяки яким дитина може спостерігати за власними відчуттями під час фізичної активності, висловлювати їх, аналізувати, робити висновки.

Можна запропонувати педагогам широко використовувати інноваційні технології навчання: ситуативне навчання, проектне навчання, спонтанне соціальне навчання, навчання на досвіді, дитяче експериментування, навчання через дію, дослідження, контакт з об'єктами, природою, територією, навчання через критичне і творче мислення, вирішення проблем, практикування, запам'ятовування, інтерактивне навчання.

Крім того, для вирішення завдань фізичного виховання можна запропонувати педагогам використання альтернативних методик (Вальдорфська педагогіка, метод Монтессорі тощо), методів активного навчання, орієнтованих на дитину (наприклад, Step by Step, методика Реджо-Емілія, відкриття, підприємливість, навчання на природі тощо).

Викладачі повинні надавати дітям педагогічну підтримку, що активізує розумові здібності, власний досвід, дослідницький потенціал дитячої діяльності.

Ключові компетентності під час здобуття дошкільної освіти формуються за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини. Набуття ключових компетентностей дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності за освітніми напрямками. Заклад дошкільної освіти самостійно визначає форми організації освітнього процесу. Вони можуть бути організовані фронтально, підгрупами, індивідуально, залежно від віку дітей, педагогічної мети, матеріально-технічного забезпечення закладу, професійної майстерності педагога.

Успіху у формуванні компетентностей дитини можна досягти через поєднання фізичної активності з розвитком мови, математичних навичок, графічними діями, мистецтвом, музикою та іншими видами діяльності. Інтеграція видів діяльності повинна відбуватися з урахуванням розвитку дитини, ритму життя. При цьому варто дотримуватися збалансованості витрат часу на різні види діяльності, використовуючи як організовані, так і спонтанні види.

У закладах дошкільної освіти в Україні майже не існує практики оцінювання розвитку дітей. Тому, використовуючи досвід зарубіжних країн, необхідно взяти до уваги даний аспект навчально-виховного процесу. Як і в багатьох країнах, не слід використовувати оцінювання навчальних досягнень дошкільників, а зосередитись на комплексній оцінці показників фізичного, когнітивного, психоемоційного і соціального розвитку дітей та їх динаміки в процесі здобуття дошкільної освіти. Для цього варто застосовувати діагностувальне, формувальне і підсумкове оцінювання. Інструментарій оцінювання може бути різноманітним – спостереження, стандартизовані тести, портфоліо, супровідний файл учня, особова справа, «карта прогресу», інтерв'ю, аналіз дитячих творів, проєктів, підсумок досягнень дитини, щоденник групи, взаємооцінювання дітей тощо. Такий підхід надасть можливість диференціювати засоби і методи навчання, відслідковувати прогрес дитини і динаміку змін, які відбуваються, здійснювати корекцію програмного матеріалу. Створення підсумкового звіту про розвиток дитини та сформованість її компетентностей і подальша передача цього звіту в заклад загальної середньої освіти дасть змогу вчителю початкової школи будувати стратегію навчання дитини, створити індивідуальну освітню траєкторію, забезпечити наступність у здобутті освіти, врахувати попередній досвід дитини та створити, у співпраці з родиною, можливості для підтримки індивідуального розвитку дитини.

Особливу увагу слід приділити розробці критеріїв оцінювання розвитку дитини відповідно до різних сфер особистості – фізичної, психічної, когнітивної, соціо-емоційної тощо.

Інформування про розвиток дитини є важливою складовою роботи закладу дошкільної освіти з батьками. Крім того, відповідно до Закону «Про дошкільну освіту», змісту Базового компонента дошкільної освіти, участі батьків приділяється значна увага. Практика роботи закладів дошкільної освіти та результати проведеного опитування свідчать, що ЗДО приділяють недостатньо уваги залученню батьків до різних форм роботи. Виховання і

розвиток дитини повинен відбуватися сумісними зусиллями сім'ї та інституцій, тому необхідно залучати батьків до участі в освітньому процесі, заохочувати сімейне фізичне виховання.

Важливим питанням у дошкільній проблематиці є ставлення фахівців до визначення «правильного» віку для початку навчання. Прихильники раннього початку навчання на перший план висувають психологічні, педагогічні, соціально-економічні, демографічні і суто прагматичні докази. В їх основі – як посилення на нові дослідження вчених, так і практичний досвід виховання дітей у сім'ї та в дошкільних закладах, але насамперед – глобальні зміни в соціумі і, як наслідок, їх відображення у житті сучасного покоління загалом і дошкільнят зокрема. Змінився образ, інтереси та потреби завтрашніх першокласників. Вони значно обігнали своїх однолітків минулих років за обсягом та рівнем одержуваної інформації, володінням електронними засобами зв'язку, живуть в умовах підвищених вимог до освіти. Більшість таких фахівців вважає цілком закономірним ранній початок навчання дітей, що дає шанс скоротити тривалість обов'язкового навчання за рахунок дошкільного. Але ці особливості призвели до скорочення часу, що раніше належав безтурботному дитинству [42, 262].

Супротивники раннього навчання вважають це недотриманням законних прав дитини, «скороченням» часу, що належить дитинству, в тому числі, за рахунок початку підготовки до школи в низці європейських країн у порівнянні з традиційним віком 6 – 7 років. Наприклад, у Франції дитячі садки, так звані «материнські школи», розраховані на дітей 2 – 5 років працюють в режимі почткової школи. Старший ступінь дитячого садка або група дітей 4 – 5 років, об'єднана з першим роком навчання у початковій школі, вважається «підготовчим класом». Така ж ситуація спостерігається в Польщі. У Великобританії діти у 5 років вже є учнями початкової школи.

Також фахівці відмічають, що навчання є додатковим навантаженням на дітей 5 – 6 років і є фактичним перекладанням на дошкільний (передшкільний) ступінь прямих освітніх обов'язків самої початкової школи,

що організує відбір за здібностями своїх майбутніх першокласників замість розвитку цих здібностей у процесі початкової освіти (Німеччина).

Істотними втратами у розвитку дитини обертається обмеження чи реальне скорочення часу, яке традиційно належало грі, дитячій забаві як суто дитячого виду діяльності, визнаного за всіх часів і всіма народами найціннішим даром. Педагоги констатують скорочення у дітей «вільного» часу на дитячі ігри і критично ставляться до того, що дедалі частіше професіоналізм вихователів і вчителів початкових шкіл оцінюється не з точки зору їхнього вміння грати з дітьми, а за вміннями проводити заняття, наближені до шкільних уроків. Дошкільник, що читає і навіть пише, стає «моделлю» випускника дитячого садка. Сьогодні, прагнучи швидше формувати у дітей предметні знання, школа намагається штучно стимулювати акселерацію дитини, «дорослішання» дошкільної освіти, порушуючи наступність у змісті та формах [272].

Тому, на нашу думку, важливим є надання рекомендацій з боку педагогічного персоналу дитячого садка щодо старту початкової освіти, психолого-педагогічний супровід дитини та її батьків при переході з етапу дошкільної до початкової освіти, визначення готовності дитини (та батьків) до навчання у школі. Вираженням цього може стати створення картки готовності дитини до школи, яка б надавала характеристику досягнень дитини в розвитку загальноосвітніх навичок та у сферах навчальної діяльності, передбачених програмою для закладів дошкільної освіти, сильні сторони дитини, а також аспекти, які потребують розвитку. Оцінка готовності до школи та складання картки сприятимуть більш легкому переходу дитини з дошкільного закладу до школи. Картка готовності допоможе класному керівнику зрозуміти індивідуальність і особливості розвитку дитини, спланувати співпрацю з батьками та іншими фахівцями.

Узагальнюючи викладене, можна визначити основні напрями і компоненти оптимізації системи дошкільної освіти і фізичного виховання в Україні (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Напрями удосконалення системи дошкільної освіти і фізичного виховання в Україні

Компоненти системи	Заходи та напрями удосконалення
1	2
Законодавча база	- постійне оновлення нормативно-правових документів сфери дошкільної освіти відповідно до міжнародних тенденцій розвитку освіти та фізичного виховання.
Матеріально-технічне забезпечення	- приведення матеріально-технічної бази закладів дошкільної освіти у відповідність вимогам забезпечення безпеки учасників освітнього процесу; - забезпечення відповідним обладнанням, інвентарем, устаткуванням, меблями, засобами навчання для створення розвивального середовища дитячого садка; - безпечне, стимулююче до діяльності, інтерактивне навчальне середовище, що задовольняє потреби дітей в руховій активності; - створення осередків дошкільної освіти при школах, особливо в сільській місцевості.
Навчальні програми	- можливість розширення і доповнення варіативної складової Базового компонента дошкільної освіти різними видами рухової діяльності; - гнучкість навчальних програм, що дозволяє педагогу закладу дошкільної освіти вносити відповідні корективи залежно від регіональних особливостей, кліматичних умов, індивідуальних особливостей розвитку дітей, національних цінностей і традицій; - можливість створення авторських навчальних програм з конкретизованим змістом і очікуваними результатами залежно від особливостей організації освітнього процесу в конкретному закладі дошкільної освіти;

Продовження табл. 4.6

1	2
	- чітке структурування програм залежно від вікових психофізіологічних особливостей дітей, освітніх, оздоровчих і виховних завдань, навколишніх умов, середовища дитячого садка; - вирішення завдань цілісного розвитку дитини засобами фізичного виховання – сприяння фізичному, інтелектуальному, психічному, соціальному, духовному розвитку; - формулювання мети і завдань фізичного виховання: соціально-афективних, інтелектуальних, психомоторних, художніх; - структурування освітніх складових фізичного виховання у програмі: «Природничо-прикладна рухова діяльність», «Спортивно-підготовча рухова діяльність», «Фізичні здібності», «Ігрова рухова діяльність»; - реалізація концепції охорони здоров'я та здорового способу життя в закладі освіти; - інтеграція різних видів діяльності залежно від вікових особливостей дітей, їх ритму життя, поєднання фізичної активності з іншими освітніми напрямками – розвитком мови, математичних навичок, графічними діями, мистецтвом, музикою тощо; - забезпечення щоденної рухової активності дітей в різних формах організації фізкультурно-оздоровчої роботи, формування рухового досвіду, соціальних, комунікативних навичок, елементарних знань з фізичного виховання та здорового способу життя.
Кадрове забезпечення	- відповідний рівень кваліфікації педагогічного працівника; - формування компетентностей щодо організації фізичного виховання з дітьми дошкільного віку в процесі професійної підготовки педагогічних працівників ЗДО;

Продовження табл. 4.6

1	2
	- оволодіння вихователями та майбутніми педагогами сучасними методами навчання та виховання, вміннями їх застосовувати; - постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розробка семінарів, вебінарів, тренінгів для вихователів з метою набуття знань і навичок проведення фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми різного віку; - формування цифрової компетентності педагогічних працівників.
Методи та підходи	- дотримання інтегрованого підходу при організації діяльності дітей в різних формах (фронтальній, груповій, індивідуальній), забезпечення вільної гри; - компетентнісний підхід, що реалізується в різних освітніх напрямках, різних формах організації освітнього процесу, враховує вікові особливості дітей, педагогічну мету, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти; - дитиноцентрований підхід, що враховує особливості особистості вихованця, його інтереси, потреби, цінності, ставлення; - збалансована інтеграція часу на різні види діяльності, використання організованих і спонтанних видів фізичної активності; - академічна свобода у виборі форм, засобів, методів навчання, викладання і оцінювання залежно від індивідуальних особливостей дітей, стану їх здоров'я, рівня їх фізичного і розумового розвитку, фізичної підготовленості; - широке використання різних викладацьких підходів – слухання, керування, взаємодія, посередництво у спілкуванні, заохочення, ініціація та мотивація, моделювання,

Продовження табл. 4.6

1	2
	спостереження за дитиною, інтерпретація відкриттів, допомога та підтримка; - стимулювання активності дітей через спостереження, вимірювання, перевірку гіпотез, узагальнення, висновки, прояв творчих здібностей, самовираження через рухову діяльність; - педагогічна підтримка, що активізує розумові здібності, власний досвід, дослідницький потенціал дитячої діяльності; - формування у дітей навичок рефлексії: спостереження за власними відчуттями під час фізичної активності, їх вираження, аналіз, висновки, пропозиції; - заохочення і забезпечення самостійної рухової активності дітей.
Інноваційні технології	- ситуативне навчання, проектне навчання, спонтанне соціальне навчання, навчання на досвіді, дитяче експериментування, навчання через дію, дослідження, контакт з об'єктами, природою, територією, навчання через критичне і творче мислення, вирішення проблем, практикування, запам'ятовування, інтерактивне навчання; - можливості застосування альтернативних методик (Вальдорфська педагогіка, метод Монтесорі тощо), методів активного навчання, орієнтованих на дитину (Step by Step, методика Реджо-Емілія, відкриття, підприємливість, навчання на природі)
Моніторинг розвитку дитини	- комплексна оцінка показників фізичного (рухові вміння та навички), когнітивного (сформованість знань), психоемоційного (ставлення, поведінка) і соціального (взаємодія з оточенням) розвитку дітей;

Продовження табл. 4.6

1	2
	- різні методи та інструменти оцінювання – діагностувальне, формувальне, підсумкове; спостереження, стандартизовані тести, портфоліо, супровідний файл учня, особова справа, «карта прогресу», інтерв'ю, аналіз дитячих творів, проектів, підсумок досягнень дитини, щоденник групи, взаємооцінювання дітей тощо; - диференціація засобів і методів навчання на основі результатів оцінювання, корекція освітнього процесу.
Партнерство з батьками	- залучення батьків до різних форм організації освітнього процесу, в тому числі, спортивних свят, змагань, конкурсів, відкритих занять тощо; - інформування батьків про особливості індивідуального розвитку дітей, динаміки і прогресу; - організація семінарів, тренінгів з питань виховання, в тому числі, фізичного, та розвитку дітей.
Перехід до початкової школи	- визначення готовності (в тому числі психологічної) дитини (та батьків) до навчання у школі; - розробка критеріїв оцінювання розвитку дитини відповідно до різних сфер особистості – фізичної, психічної, когнітивної, соціо-емоційної; - надання рекомендацій щодо старту початкової освіти, створення картки готовності дитини до школи; - психолого-педагогічний супровід дитини та її батьків при переході з етапу дошкільної до початкової освіти; - ознайомлення вчителів з підсумковим звітом про розвиток дитини та сформованість її компетентностей для побудови стратегії

Продовження табл. 4.6

1	2
	навчання, створення індивідуальної освітньої траєкторії; - взаємодія закладів дошкільної освіти та шкіл в напрямі побудови освітніх програм, що формують наскрізні уміння та навички.

Використання певних аспектів зарубіжного досвіду організації дошкільної освіти і фізичного виховання дозволить оптимізувати процес здобуття дошкільної освіти в Україні та полегшить механізм входження нашої держави в європейський освітній простір.

Висновки до розділу 4

З метою пошуку шляхів удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти в Україні, враховуючи позитивний досвід зарубіжних країн, нами проведено аналіз систем дошкільної освіти в країнах Європи. Основна увага була приділена вивченню питань доступності дошкільної освіти, організації освітнього процесу і змісту фізичного виховання, створення розвивального середовища, організації ігрової діяльності, особливостей оцінки розвитку дошкільників в умовах дитячого садка та професійні вимоги до вихователя закладу дошкільної освіти.

Доступність дошкільної освіти в країнах Європи є нагальним питанням, оскільки не всі країни можуть надати дітям, зокрема, раннього віку, право безкоштовного перебування в ЗДО. Тільки Данія, Німеччина, Естонія, Латвія, Словенія, Фінляндія, Норвегія гарантують місце в закладі дошкільної освіти для кожної дитини з раннього віку (6–18 місяців). Шанси на отримання безкоштовного місця в закладах дошкільної освіти значно зростають до досягнення дитиною трирічного віку. Близько третини європейських країн гарантують місце лише на останні 1–2 роки дошкільної освіти.

Значна увага в Європі приділяється змісту освітніх програм для закладів дошкільної освіти. У більшості країн освітні програми затверджуються на державному рівні, але децентралізовані системи управління надають можливість регулювати зміст освітніх програм навіть на рівні окремого закладу освіти.

Узагальнюючи сутність освітніх програм, можна стверджувати, що вони мають інтегрований зміст і не розподіляються на окремі навчальні предмети. Передбачено гармонійний розвиток дитини, зокрема, фізичний, інтелектуальний, соціо-емоційний, психічний, мовленнєвий через галузі фізичного виховання, математики, рідної та іноземних мов, мистецтва тощо.

Фізичному вихованню і розвитку дітей приділяється велика увага. В його зміст входять різні аспекти рухової діяльності, формування рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей, соціальних і комунікативних навичок, ігрова діяльність, елементи традиційних для різних країн видів спорту, розвиток творчих здібностей, стимулювання самостійної рухової активності, формування елементарних знань про здоров'я, рух, власне тіло і його можливості. Фізичне виховання спрямоване на формування наскрізних навичок і компетентностей. Значна увага приділяється розвитку навичок рефлексії, самовираження, самоспостереження.

У різних країнах Європи реалізуються різноманітні підходи до оцінювання дітей – від невибагливих спостережень до видачі свідоцтва про здобуття дошкільної освіти.

Найбільш розповсюдженими видами оцінювання є: діагностувальне, формувальне, підсумкове.

У деяких країнах є чіткі критерії оцінки відповідності вихованців запланованим компетентностям, в інших – вихователь або заклад освіти самостійно вирішують які аспекти розвитку дитини оцінювати.

Аналіз мінімальних кваліфікаційних вимог до персоналу закладів дошкільної освіти виявляє відмінності між вимогами до рівня освіти для

роботи з дітьми молодшого та старшого віку, а також залежно від посади педагогічного працівника – ключового професіонала чи асистента.

Також європейські країни по-різному регулюють безперервний професійний розвиток персоналу. Основна відмінність полягає в тому, чи вважається безперервний професійний розвиток обов'язком чи додатковою функцією. У нормативних документах деяких країн підвищення кваліфікації затверджено на законодавчому рівні, в інших – ні. Окремі країни нормують кількість часу на безперервний професійний розвиток, в деяких – ліміти не встановлені. Формами безперервного професійного розвитку, як правило, вважаються: курси підвищення кваліфікації, участь у конференціях, круглих столах, літня школа, самоосвіта.

Крім того, законодавчо регулюється нормування кількості дітей в групах, а також встановлено вимоги щодо максимальної кількості дітей різного віку на одного педагогічного працівника. Слід відмітити, що за цими показниками майже немає спільних рис у європейських країнах.

На основі результатів аналізу документальних матеріалів нами визначено організаційно-методичні засади фізичного виховання, як складника інтегрованої освітньої системи. До організаційних відносяться: законодавча база в сфері дошкільної освіти, доступність дошкільної освіти для дітей різного віку, обов'язковість здобуття дошкільної освіти перед вступом до школи, створення розвивального середовища, кваліфікація педагогічного персоналу ЗДО, нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника, залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти, психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти. Методичними засадами є: варіативність змісту і гнучкість навчальних програм, реалізація компетентнісного підходу, формування національної ідентичності, інтегрований зміст навчальних програм та різних видів діяльності, формування культури гри, самостійна рухова активність, академічна свобода педагога у виборі форм засобів і

методів навчання, викладання, оцінювання, моніторинг і оцінка розвитку дитини.

Результати досліджень дозволили визначити основні напрями використання позитивного зарубіжного досвіду для удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти в Україні: створення відповідної законодавчої бази, забезпечення відповідних матеріально-технічних умов, створення гнучких навчальних програм, відповідне кадрове забезпечення, надання можливості використання різноманітних підходів у професійній діяльності педагога: інтегрованого, компетентнісного, дитиноцентрованого, академічна свобода педагога, застосування інноваційних методів і технологій у викладацькій діяльності, моніторинг розвитку дитини, залучення батьків до різних форм організації освітнього процесу, психолого-педагогічний супровід дитини та її батьків при переході з етапу дошкільної до початкової освіти.

Результати виконання даного розділу представлені у власних наукових публікаціях [98, 102].

РОЗДІЛ 5

АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наша держава зараз знаходиться на шляху реалізації освітніх реформ і намагається привести рівень освіти у відповідність до міжнародних стандартів. Реформування освіти в цілому та її складової – фізичного виховання, є частиною процесу оновлення освітніх систем. Такі процеси відбуваються протягом останніх десятиліть у європейських країнах і пов'язані з визнанням значущості освіченості населення як рушія соціального добробуту та прогресу [102, 108]. Тому вивчення досвіду зарубіжних країн представляє науковий інтерес.

Проблеми ранньої освіти і, зокрема, фізичного виховання в закладах дошкільної освіти різних країн були предметом вітчизняних [14, 64, 67, 75, 83, 119] та зарубіжних [222, 230, 243, 259, 286, 308] досліджень.

Водночас досліджень, присвячених визначенню організаційно-методичних засад систем дошкільного фізичного виховання зарубіжних країн та чинників, які обумовлюють якість навчально-виховного процесу практично не існує. Екстраполяція позитивного досвіду щодо організації ранньої освіти та догляду в зарубіжних країнах є важливим джерелом визначення стратегії розвитку сфери дошкільного фізичного виховання в Україні.

Сучасні системи дошкільної освіти різних країн ґрунтуються на засадах, закладених вченими і педагогами ще в XIX ст. Історичні аспекти розвитку педагогіки, дошкільної освіти, фізичного виховання в країнах Європи досліджувалися А. Бондар [12], З.Н. Борисовою [16], В. Кравець [74], Д. Скільським [187], І.Г. Улюкаєвою [199] та ін.

У дев'ятнадцятому столітті кілька європейських педагогів, у тому числі Р. Оуен з Великої Британії, Й.Г. Песталоцці зі Швейцарії, Ф. Фребель з Німеччини та М. Монтесорі з Італії, почали розробляти освітні системи, призначені для дітей раннього віку. Багато педагогічних ідей, рішень,

передумов, методів роботи, підходів до виховання та освіти цих педагогів, лягли в основу створення сучасних освітніх систем і на сьогоднішній день широко використовуються в практиці дошкільної освіти в якості альтернативних методик навчання і виховання.

Поширення дошкільної освіти у двадцятому столітті можна пов'язати з досягненнями в психології розвитку, представлених, наприклад, у роботах Ж. Піаже, Ф. Фребеля. На початку XX ст. у більшості європейських країн відбувається розширення мережі дошкільних установ, що надають послуги з догляду, опіки, нагляду, оздоровлення, фізичного, морального (релігійного), естетичного виховання та соціалізації дітей різного віку.

У XX ст. в Європі створено єдину модель освіти, у тому числі дошкільної, засновану на європейській ідентичності, єдиних традиціях та цінностях, загальній історичній спадщині, національних культурах, що доповнюють одна одну, подібності соціальних інститутів, проведенні аналогічної зовнішньої політики. Велика увага була приділена інтеграційним процесам у системах дошкільної та шкільної освіти, підвищенню рівня та якості дошкільного навчання та підготовці дітей до школи як найважливішого фактору їх подальшої освіти.

На рубежі XX-XXI ст. відбувається глибока трансформація у поглядах на роль освіти взагалі, на місце дошкільного ступеня в системі освіти зокрема. Водночас у різних європейських країнах вирішення завдань освіти і виховання дітей дошкільного віку має свою специфіку.

Тобто система сучасного дошкільного виховання та освіти, що сформувалася у більшості європейських країн у її сьогоднішньому вигляді, зобов'язана своїми досягненнями багатій теоретичній спадщині попередніх поколінь та їх внеску у розвиток дошкільної педагогіки, а також глобальним змінам у різних сферах життя людини інформаційного суспільства, що призвели до процесів інтеграції у системі дошкільної освіти.

Проведений аналіз літературних джерел і документальних матеріалів дозволив визначити культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи:

- необхідність задоволення потреб у догляді за дітьми працюючих матерів;
- наукові досягнення у галузі психології розвитку дитини;
- прогрес педагогічних ідей і освітніх філософій видатних науковців;
- спостереження за ігровою діяльністю дітей;
- розбудова систем освіти європейських держав і включення в них ланки дошкільної освіти як важливого етапу розвитку дитини;
- геополітичний розвиток європейських країн, що призвів до глобалізації, в тому числі освітніх систем і, відповідно, створення єдиної моделі освіти;
- перегляд структури дошкільної освіти, що орієнтує її на наступність та інтеграцію;
- збереження специфічності завдань дошкільної освіти в різних національних системах, включаючи історично зумовлений розвиток педагогіки.

Бурхливий розвиток дошкільної освіти в Україні також відмічається у XIX ст. під впливом зарубіжних систем. У той же час, залежно від історичних, соціально-політичних та економічних перетворень в державі, система дошкільної освіти зазнавала змін. Трансформаційні процеси в дошкільній освіті та фізичному вихованні відображені у роботах Ю.А. Кирилюк [60], О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко [90], Н.Є. Пангелової [127], О.М. Полянничко, Н.Г. Гаврилова [147], І.Г. Улюкаєвої [200] та ін.

Стан вітчизняної дошкільної освіти, у тому числі, фізичного виховання, характеризується необхідністю системних перетворень, пов'язаних із новими

вимогами до освіти дітей дошкільного віку, діяльності закладу дошкільної освіти, усіх учасників освітнього процесу.

Все це обумовлює необхідність оновлення програмно-нормативного забезпечення дошкільної освіти, системи науково-обґрунтованих положень, що визначають стратегічні напрями освітнього розвитку дітей від народження до шкільного віку відповідно до сучасних викликів і з урахуванням сучасних практик.

Також при модернізації змісту освіти варто враховувати думки учасників освітнього процесу, їхнє ставлення до організації навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі дошкільної освіти, пропозиції щодо удосконалення їх змісту.

Тому нами проведено опитування батьків дошкільників та педагогічних працівників щодо задоволеності змістом та організацією навчально-виховного процесу з фізичного виховання.

В опитуванні взяли участь 113 матерів дошкільників, з яких 73 особи проживають у місті, 40 осіб – у сільській місцевості.

Визначено низьку залученість сімей до організованої рухової активності. Займаються або займалися спортом в дитинстві тільки 31,5% матерів з міста і 10% - з сільської місцевості, а також 8,2% батьків з міста і 12,5% батьків з сільської місцевості. Серед дітей займаються спортом або фізичною активністю лише 32,9% міських дітей і 20% сільських дітей. Руховій активності у вільний час приділяють увагу 52,1% міських та 50% сільських дітей.

Найбільшою проблемою, з якою стикнулися батьки на сучасному етапі є доступ до дошкільної освіти. У зв'язку з воєнними діями на території України заклади дошкільної освіти не можуть в повній мірі організувати освітній процес. Тільки 41,1% міських батьків і 30% сільських батьків вказали, що заклад працює в режимі повного дня. Це свідчить про необхідність приведення матеріально-технічної бази дитячих садків у відповідність сучасним вимогам безпеки.

Серед чинників, на які звертають увагу батьки при виборі закладу дошкільної освіти для дітей, визначено: доброзичливе ставлення до дітей (85% міських та 82,5% сільських батьків), індивідуальний підхід до кожної дитини (68,5% міських і 65% сільських батьків), турбота про здоровий спосіб життя дітей (60,2% міських і 57,5% сільських батьків), розвивальне середовище (58,9% міських і 52,5% сільських батьків), висока якість підготовки до школи (50,6% міських і 50% сільських батьків), якісне харчування (41,1% міських і 37,5% сільських батьків), якісні умови, достатня матеріально-технічна база (35,6% міських і 32,5% сільських батьків), організація додаткових платних послуг (6,8% міських батьків).

Фізичному вихованню в закладах дошкільної освіти приділяється значна увага через використання всіх форм організації занять.

Вивчення ставлення батьків до дотримання їхніми дітьми правил здорового способу життя, показало, що організації рухового режиму і ролі рухової активності для покращення здоров'я дітей батьки не надають належної уваги.

Серед заходів, пов'язаних з покращенням організації фізкультурно-оздоровчої роботи в дитячому садку батьками було запропоновано проводити більшу кількість спортивних заходів, розваг, змагань в тому числі за участю батьків (34,2% міських і 30% сільських); додати в роботу ЗДО гуртки і секції (9,5% міських); забезпечити посаду фахівця з фізичної культури в ЗДО (5,4% міських і 12,5% сільських); покращити матеріально-технічне забезпечення процесу фізичного виховання (4,1% міських і 20% сільських).

Майже такі ж питання щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи в ЗДО нами були поставлені педагогічним працівникам. В опитуванні взяли участь 99 осіб, з яких 90 є вихователями і 9 – інструкторами з фізичної культури.

Опитування педагогічних працівників закладів дошкільної освіти засвідчило подібні проблеми в організації роботи дитячих садків і зокрема, в процесі фізичного виховання.

За даними вихователів, тільки 34,3% ЗДО працюють в режимі повного дня, 31,3% закладів працюють декілька годин на день, 29,3% - працюють дистанційно, в 1% створено освітній простір на базі школи, 2% - не працюють і 2% - мають змішану форму навчання.

Визначення переліку освітніх програм, за якими працюють опитані вихователі, показало, що найбільше ЗДО (38,3%) працюють за програмою «Українське дошкілля», 33,3% - за програмою «Дитина», 12,1% - за програмою «Стежинки у Всесвіт», 6,1% - «Я у Світі», 5,2% - «Дитина в дошкільні роки», 3% - за Базовим компонентом дошкільної освіти і 2% - за програмою «Впевнений старт». 99% опитаних вказали, що вони задоволені змістом програм.

Подібні до відповідей батьків дошкільників були відповіді педагогічних працівників щодо використання форм фізичного виховання в ЗДО. Слід зазначити, що тут також жодна форма не набрала 100% відповідей.

Проведене опитування засвідчило наявність певних проблем, пов'язаних з організацією фізичного виховання. Це, зокрема, слабе матеріально-технічне, науково-методичне і кадрове забезпечення. У менш ніж половині закладів освіти (43,4%) фізичне виховання викладає фахівець зі спеціальною освітою. А ті вихователі, які проводять фізкультурні заняття, стикаються з організаційними труднощами, недостатністю знань для проведення таких занять. Крім того, організація дистанційного режиму дитячих садків майже унеможлиблює проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, знижує зацікавленість дітей і батьків у руховій активності.

Респонденти наголошують на необхідності створення відповідних умов для виховання і освіти дітей дошкільного віку: удосконалення навчально-матеріальної бази (73,7%), впровадження інноваційних засобів, методів організації навчальних занять (62,6%), збільшення фінансування сфери

освіти і фізичного виховання (52,5%), розширення форм роботи для формування фізичного, соціального і психічного здоров'я вихованців (42,4%), розширення форм фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми (41,4%), удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу (30,3%), удосконалення змісту програм навчання і виховання (12,1%).

Дослідження, проведені нами, підтверджують та розширюють дані, отримані С.М. Бабюком [3], О.М. Боднарчук, І.П. Заневським [11], Л.М. Максименко [93], А.Ю. Старченко [189] щодо низької залученості дітей дошкільного віку та їхніх батьків до фізкультурно-оздоровчої діяльності, визнання батьками важливості занять фізичною культурою і спортом для покращення здоров'я. Доповнено дані С.М. Бабюка [3] стосовно недостатньої обізнаності педагогічних працівників і батьків щодо особливостей використання засобів фізичного виховання в різних формах організації занять, а також дані А.І. Чаговець [206] щодо труднощів в організації фізичного виховання, з якими стикаються педагогічні працівники.

Законодавче підґрунтя сфери дошкільної освіти в Україні зараз засноване на урахуванні кращих світових та європейських зразків, перенесенні зарубіжного досвіду у побудову системи дошкільної освіти.

Комплексне дослідження стану дошкільної освіти проведено Європейським виконавчим агентством з освіти та культури [238, 243].

Особливості побудови системи дошкільної освіти в європейських країнах висвітлені у роботах Л. Козак [65], І.В. Козубовської, Ж.І. Милян [67], О.Г. Косенчук [73], Н. Тарарак [193], N. Alexiadou, U. Stadler Altmann [222], N. Kayhan, P. Pistav Akmeşe [259], E. Miller, J. Almon [272] та ін.

Роль фізичного виховання в системі дошкільної освіти зарубіжних країн досліджували Н.О. Рачковська [171], В. Семененко, С. Трачук, В. Теліус, О. Малишева [181], А.В. Яковенко зі співавт. [216], D.R. Becker, C.L. Grist, L.A. Caudle, M.K. Watson [226], N. Cavill, S. Kahlmeier, F. Racioppi [230], N. Wang et al. [247], R.R. Joens-Matre et al. [258], S. Maatta et al. [268],

N. McEvilly, M. Verheul, M. Atencio [271], M. Moreira et al. [273], B. Antala [286] та ін.

У той же час, ще недостатньо вивчені організаційні і змістовні основи дошкільної освіти і фізичного виховання в європейських країнах. Тому на основі аналізу організації систем дошкільної освіти за кордоном, нами зроблено спробу виділити ідеї, які можна застосувати в організації системи дошкільної освіти в Україні. Проведено аналіз зарубіжних систем дошкільної освіти з питань її доступності, організації освітнього процесу і змісту фізичного виховання дітей дошкільного віку, створення розвивального середовища, організації ігрової діяльності, особливостей оцінки розвитку дошкільників в умовах дитячого садка та професійні вимоги до вихователя закладу дошкільної освіти.

Визначено відмінності у розумінні поняття «дошкільна освіта» в Європі та Україні. В Європі вживається термін «рання освіта та догляд», який включає в себе два аспекти: догляд за дитиною (тобто послугу, яка призначена насамперед для того, щоб обоє батьків могли працювати, а дитина перебувала в безпеці та під доглядом) та дошкільну освіту (послуги з освітнім компонентом, щоб підтримувати розвиток дитини та готувати її до початкової освіти).

Забезпечення доступу дітей до ранньої освіти та догляду є першочерговою турботою урядів країн Європи та Європейського Союзу. В Європі існує два підходи щодо забезпечення доступності дошкільної освіти. Деякі країни надають юридичне право на місце в закладі дошкільної освіти (тобто за запитом батьків), тоді як інші організують цей процес як обов'язковий (обов'язок дитини відвідувати навчальний заклад протягом визначеного терміну).

У більшості країн Європи сім'ї повинні платити за догляд та освіту дітей до 3 років. Доступність безоплатної дошкільної освіти зростає з набуттям дитиною 3 років, і ця тенденція продовжується з кожним роком до початку обов'язкової початкової освіти.

З 2014/2015 років відбулися значні зміни в законодавчій базі, яка гарантує доступ до ранньої освіти та догляду, у кількох державах-членах ЄС. Останній рік дошкільної освіти став обов'язковим у Бельгії, Чехії, Хорватії, Литві, Словаччині, Фінляндії та Швеції. Три країни ввели обов'язкове навчання більше одного року: в Угорщині та Франції дошкільна освіта є обов'язковою для дітей віком від 3 років, у Греції, Болгарії, Румунії вік початку обов'язкової дошкільної освіти припадає на 4 роки.

Програмні компоненти дошкільної освіти в Європі мають багато спільних рис, у той же час існують відмінності, пов'язані з особливостями організації навчання. Європейські держави декларують комплексний підхід до розвитку дитини раннього і дошкільного віку у різних галузях – навколишньому світі, мові, математиці, мистецтві, науці і технологіях, фізичному вихованні. У багатьох країнах зміст фізичного виховання тісно пов'язаний з іншими галузями наук [238].

Програми мають інтегрований зміст і не розподіляються на окремі навчальні предмети. Фізичному вихованню і розвитку дітей дошкільного віку приділяється велика увага. В його зміст входять різні аспекти рухової діяльності, формування рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей, соціальних і комунікативних навичок, ігрова діяльність, елементи традиційних для різних країн видів спорту, розвиток творчих здібностей, стимулювання самостійної рухової активності, формування елементарних знань про здоров'я, рух, власне тіло і його можливості. Фізичне виховання спрямоване на формування наскрізних навичок і компетентностей. Значна увага приділяється розвитку навичок рефлексії, самовираження, самопостереження.

У різних країнах Європи реалізуються різноманітні підходи до оцінювання дітей – від невибагливих спостережень до видачі свідоцтва про здобуття дошкільної освіти.

Найбільш розповсюдженими видами оцінювання є: діагностувальне, формувальне, підсумкове.

У деяких країнах є чіткі критерії оцінки відповідності вихованців запланованим компетентностям, в інших – вихователь або заклад освіти самостійно вирішують які аспекти розвитку дитини оцінювати [243].

У сфері рухового розвитку дитини найчастіше оцінюються ступінь володіння руховими діями, залученість до рухової та ігрової діяльності, інтерес до видів рухової активності, ставлення до діяльності, стан здоров'я.

Використовуються різні методи та інструменти оцінки: спостереження, стандартизовані тести, портфоліо, супровідний файл учня, особова справа, «карта прогресу», інтерв'ю, аналіз дитячих творів, проектів, підсумок досягнень дитини, щоденник групи, взаємооцінювання дітей тощо.

Аналіз мінімальних кваліфікаційних вимог до персоналу закладів дошкільної освіти [298] виявляє відмінності між вимогами до рівня освіти для роботи з дітьми молодшого та старшого віку.

У Болгарії, Греції, Данії, Естонії, Литві, Німеччині, Норвегії, Словенії, Фінляндії, Хорватії, Швеції вихователі повинні мати кваліфікаційний рівень бакалавр для роботи з дітьми молодшого і старшого дошкільного віку.

Рівень освіти магістр встановлено як вимогу до вихователів у Португалії та Ісландії. В Італії та Франції встановлені вимоги на рівні бакалавра для роботи з дітьми віком до 3 років і на рівні магістра для роботи з дітьми віком від 3 років.

У Чехії, Ірландії, Латвії, Мальті, Австрії, Румунії, Словаччині мінімальний рівень кваліфікації, необхідний для роботи вихователем протягом усього етапу ранньої освіти та догляду нижче рівня бакалавра.

Безперервний професійний розвиток також має важливе значення у роботі педагогічних працівників, оскільки дозволяє їм вдосконалювати свої знання та навички. Європейські країни по-різному регулюють безперервний професійний розвиток педагогічного персоналу. Основна відмінність полягає в тому, чи вважається він обов'язком, чи додатковою функцією. У нормативних документах деяких країн підвищення кваліфікації затверджено

на законодавчому рівні, в інших – ні. Окремі країни нормують кількість часу на безперервний професійний розвиток, в деяких – ліміти не встановлені.

Вимогам щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників приділяється значна увага, деякі країни проводять відповідні реформи (Болгарія, Чехія, Ірландія, Іспанія, Франція, Італія, Австрія, Фінляндія, Швеція).

Формами безперервного професійного розвитку вважаються: курси підвищення кваліфікації, участь у конференціях, круглих столах, літня школа, самоосвіта.

У всіх розглянутих нами країнах законодавчо регулюється нормування кількості дітей в групах, а також встановлено вимоги щодо максимальної кількості дітей різного віку на одного педагогічного працівника. Слід зазначити, що за цими показниками майже немає спільних рис у європейських країнах, різниця є значною.

Підсумовуючи вищевикладене, узагальнюючи спільні риси у функціонуванні дошкільної освіти європейських країн, нами визначено організаційно-методичні засади фізичного виховання, як складника інтегрованої освітньої системи.

До організаційних віднесено:

- законодавчу базу в сфері дошкільної освіти;
- доступність дошкільної освіти для дітей різного віку;
- обов'язковість здобуття дошкільної освіти перед вступом до школи;
- створення розвивального середовища в закладі дошкільної освіти;
- кваліфікацію педагогічного персоналу ЗДО;
- нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника;
- залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти;
- психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти.

Методичними засадами є:

- варіативність змісту і гнучкість навчальних програм;

- реалізація компетентнісного підходу;
- формування національної ідентичності? мультикультурність;
- інтеграція видів діяльності;
- формування культури гри;
- самостійна рухова активність;
- академічна свобода педагога у виборі форм засобів і методів навчання, викладання, оцінювання;
- моніторинг і оцінка розвитку дитини, використовуючи різні інструменти оцінювання.

Вивчення зарубіжного досвіду організації ранньої освіти та догляду дозволило окреслити напрями удосконалення фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України, враховуючи особливості національної освітньої системи. До них віднесено:

- створення відповідної законодавчої бази, нормативних і керівних документів для сфери дошкільної освіти, де, окрім змісту і умов її реалізації, варто відобразити механізми контролю щодо дотримання принципів і вимог даних законодавчих актів;
- забезпечення матеріально-технічних умов, що відповідають умовам безпеки, стимулюють до діяльності, є інтерактивними та задовольняють потреби дітей в руховій активності;
- створення гнучких навчальних програм, що дозволить педагогу закладу дошкільної освіти вносити відповідні корективи залежно від регіональних особливостей, кліматичних умов, індивідуальних особливостей розвитку дітей, національних цінностей і традицій. Забезпечення щоденної рухової активності дітей в різних формах організації;
- відповідне кадрове забезпечення, формування компетентностей щодо організації фізичного виховання з дітьми дошкільного віку в процесі професійної підготовки педагогічних працівників;
- надання можливості використання різноманітних підходів у професійній діяльності педагога: інтегрованого, компетентнісного,

дитиноцентрованого. Академічна свобода у виборі форм, засобів, методів навчання, викладання і оцінювання залежно від індивідуальних особливостей дітей, стану їх здоров'я, рівня їх фізичного і розумового розвитку, фізичної підготовленості. Педагогічна підтримка, що активізує розумові здібності, власний досвід, дослідницький потенціал дитячої діяльності;

- застосування інноваційних методів і технологій у викладацькій діяльності: ситуативне, проектне, спонтанне соціальне навчання, навчання на досвіді, дитяче експериментування, навчання через дію, дослідження, контакт з об'єктами, природою, територією, навчання через критичне і творче мислення, вирішення проблем, практикування, запам'ятовування, інтерактивне навчання; володіння альтернативними методиками виховання;

- комплексна оцінка показників фізичного, когнітивного, психоемоційного і соціального розвитку дітей з використанням різних методів та інструментів оцінки;

- залучення батьків до різних форм організації освітнього процесу, організація семінарів, тренінгів з питань фізичного виховання та розвитку дітей;

- психолого-педагогічний супровід дитини та її батьків при переході з етапу дошкільної до початкової освіти. Ознайомлення вчителів з підсумковим звітом про розвиток дитини та сформованість її компетентностей для побудови стратегії навчання, створення індивідуальної освітньої траєкторії.

Таким чином, в ході дослідження було отримано три групи даних. *Підтверджено* дані досліджень щодо особливостей структури та змісту дошкільної освіти в зарубіжних країнах та ролі фізичного виховання (І. Бондаренко, О. Бондаренко [14], Л. Козак [65], І.В. Козубовська, Ж.І. Милян [67], О.І. Красов, М.В. Кусай [75], Н. Тарарак [193], А.В. Яковенко зі співавт. [216], N. Alexiadou, U. Stadler Altmann [222], D.R. Becker, C.L. Grist, L.A. Caudle, M.K. Watson [226], N. Wang et al. [247], N. Kayhan, P. Pistav Akmesese [259], M. Moreira et al. [273], B. Antala [286]).

Доповнено та розширено дані щодо проблем фізичного виховання в закладах дошкільної освіти в Україні та ставлення батьків дітей дошкільного віку і педагогічних працівників до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальних закладах (С.М. Бабюк [3], О.М. Боднарчук, І.П. Заневський [11], С.Р. Замрозович-Шадріна [53], Л. Красюк [76], Л.М. Максименко [93], А.Ю. Старченко [189], А.І. Чаговець [206]).

У роботі *вперше* визначено організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дошкільників в європейських країнах; культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи; окреслено перспективи реалізації позитивних ідей зарубіжного досвіду для удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти України на основі позитивного зарубіжного досвіду.

1. Аналіз наукової літератури та документальних матеріалів засвідчив, що дошкільна освіта в тому виразі, який ми бачимо сьогодні, ґрунтується на засадах, закладених вченими і педагогами в ХІХ ст. Методики і підходи, запропоновані видатними науковцями в той час, і досі використовуються в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, незважаючи на глибокі перетворення, що відбулися в суспільстві протягом ХХ століття. Аналіз літературних джерел і документальних матеріалів дозволив визначити культурно-історичні передумови становлення систем дошкільної освіти в країнах Європи: необхідність задоволення потреб у догляді за дітьми працюючих матерів; наукові досягнення у галузі психології розвитку дитини; прогрес педагогічних ідей і освітніх філософій видатних науковців; спостереження за ігровою діяльністю дітей; розбудова систем освіти європейських держав і включення в них ланки дошкільної освіти як важливого етапу розвитку дитини; геополітичний розвиток європейських країн, що призвів до глобалізації, в тому числі освітніх систем і, відповідно, створення єдиної моделі освіти; перегляд структури дошкільної освіти, що орієнтує її на наступність та інтеграцію; збереження специфічності завдань дошкільної освіти в різних національних системах, включаючи історично зумовлений розвиток педагогіки.

2. З метою визначення ставлення учасників освітнього процесу до організації фізичного виховання в ЗДО було проведено анкетування 113 батьків дітей дошкільного віку та 99 педагогічних працівників. Найбільшою проблемою, яка зараз виникає в організації освітнього процесу, є регламент роботи закладів дошкільної освіти: тільки 41,1% міських батьків і 30% сільських батьків вказали, що заклад працює в режимі повного дня, серед

педагогічних працівників таку відповідь дали тільки 34,3% опитаних. Визначено, що найбільше ЗДО (38,3%) працюють за програмою «Українське дошкілля», 33,3% - за програмою «Дитина», 12,1% - за програмою «Стежинки у Всесвіт», 6,1% - «Я у Світі», 5,2% - «Дитина в дошкільні роки», 3% - за Базовим компонентом дошкільної освіти і 2% - за програмою «Впевнений старт».

Фізичному вихованню в закладах дошкільної освіти приділяється значна увага через використання всіх форм організації занять – ранкової гімнастики, рухливих ігор, фізкультурних хвилинок, фізкультурних занять, спортивних розваг тощо. При цьому, варто зазначити, що жодна форма фізкультурно-оздоровчої роботи не отримала 100% відповідей батьків і педагогічних працівників, що свідчить про неповне їх використання.

Проведене опитування засвідчило наявність проблем, пов'язаних з організацією фізичного виховання. Це, зокрема, слабе матеріально-технічне, науково-методичне і кадрове забезпечення. У менш ніж половині закладів освіти фізичне виховання викладає фахівець зі спеціальною освітою. А ті вихователі, які проводять фізкультурні заняття, стикаються з організаційними труднощами, недостатністю знань для проведення таких занять. Крім того, організація дистанційного режиму дитячих садків майже унеможлиблює проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, знижує зацікавленість дітей і батьків у руховій активності. Нами визначена недостатня увага з боку батьків до організації рухового режиму їхніх дітей. Цю сферу розвитку вони в більшій мірі покладають на заклад освіти.

3. Аналіз систем дошкільної освіти в європейських країнах засвідчує труднощі доступу до безкоштовної дошкільної освіти дітей раннього віку. Доступність безоплатної дошкільної освіти помітно зростає з 3 років.

У країнах Європи на законодавчому рівні регулюється зміст освітніх програм, але в деяких країнах є можливість їх адаптації до умов закладу дошкільної освіти. Зміст програм, як правило, є інтегрованим, не розподіляється на окремі предмети як в школі. Але основною ідеєю є

всебічний гармонійний фізичний, психічний, інтелектуальний, соціальний розвиток дітей. Для цього використовуються знання з різних галузей знань: математики, мови, природничих наук, мистецтва, фізичного виховання. Зміст фізичного виховання становлять різні аспекти рухової діяльності, формування рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей, соціальних і комунікативних навичок, ігрова діяльність, елементи традиційних для різних країн видів спорту, розвиток творчих здібностей, стимулювання самостійної рухової активності, формування елементарних знань про здоров'я, рух, власне тіло і його можливості.

4. У ході досліджень визначено сучасні підходи до оцінювання розвитку дітей. У різних країнах найбільш розповсюдженими видами оцінювання є: діагностувальне, формувальне, підсумкове. У деяких країнах є чіткі критерії оцінки відповідності вихованців запланованим компетентностям, в інших – вихователь або заклад освіти самостійно вирішують які аспекти розвитку дитини оцінювати. Використовуються різні методи та інструменти оцінки: спостереження, тести, портфоліо, супровідний файл учня, «карта прогресу», аналіз дитячих творів, проектів, взаємооцінювання дітей тощо. В сфері рухового розвитку дитини найчастіше оцінюються ступінь володіння руховими діями, залученість до рухової та ігрової діяльності, інтерес до видів рухової активності, ставлення до діяльності, стан здоров'я.

5. Аналіз підготовки педагогічних кадрів свідчить, що кваліфікаційні вимоги до персоналу закладів дошкільної освіти відрізняється залежно від посади фахівця (вихователь або асистент) і вікової групи, з якою працює даний фахівець. Рівень освіти бакалавр для педагогів вимагається для всіх вікових етапів ранньої освіти та догляду у Болгарії, Данії, Німеччині, Естонії, Греції, Хорватії, Литві, Словенії, Фінляндії, Швеції, Норвегії. Рівень освіти магістр встановлено як вимогу до вихователів у Португалії та Ісландії. В Італії та Франції встановлені вимоги на рівні бакалавра для роботи з дітьми віком до 3 років і на рівні магістра для роботи з дітьми віком від 3 років. У Чехії, Латвії, Австрії, Румунії, Словаччині мінімальний рівень кваліфікації,

необхідний для роботи вихователем протягом усього етапу ранньої освіти та догляду є нижче рівня бакалавра.

У країнах Європи законодавчо регулюється нормування кількості дітей в групах, а також встановлено вимоги щодо максимальної кількості дітей різного віку на одного педагогічного працівника. Нами майже не виявлено спільних рис за цими показниками у різних європейських країнах.

6. На основі аналізу та узагальнення даних літературних джерел і документальних матеріалів визначено організаційно-методичні засади фізичного виховання в країнах Європи, як компонента інтегрованої освітньої системи. До організаційних віднесено: законодавчу базу в сфері дошкільної освіти, доступність дошкільної освіти для дітей різного віку, обов'язковість здобуття дошкільної освіти перед вступом до школи, створення розвивального середовища, кваліфікація педагогічного персоналу ЗДО, нормування кількості дітей на одного педагогічного працівника, залучення батьків до співпраці із закладом дошкільної освіти, психолого-педагогічний супровід дитини при переході на іншу ступінь освіти. Методичними засадами є: варіативність змісту і гнучкість навчальних програм, реалізація компетентнісного підходу, формування національної ідентичності, інтегрований зміст навчальних програм та різних видів діяльності, формування культури гри, самостійна рухова активність, академічна свобода педагога у виборі форм засобів і методів навчання, викладання, оцінювання, моніторинг і оцінка розвитку дитини.

7. Результати досліджень дозволили визначити основні напрями використання позитивного зарубіжного досвіду для удосконалення системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти в Україні: створення відповідної законодавчої бази, забезпечення відповідних матеріально-технічних умов, створення гнучких навчальних програм, відповідне кадрове забезпечення, надання можливості використання різноманітних підходів у професійній діяльності педагога: інтегрованого, компетентнісного, дитиноцентрованого, академічна свобода педагога, застосування

інноваційних методів і технологій у викладацькій діяльності, моніторинг розвитку дитини, залучення батьків до різних форм організації освітнього процесу, психолого-педагогічний супровід дитини та її батьків при переході з етапу дошкільної до початкової освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі та узагальненні даних щодо організації та функціонування систем фізичного виховання в закладах дошкільної освіти країн Північної Америки, Азії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева О.В., Чеверда А.О. Використання фітнес-програми з елементами спортивних танців для розвитку координаційних здібностей дітей старшого дошкільного віку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. №1. С. 68–72. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.1.68-72>
2. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підруч. Київ: Либідь, 2006. 420 с.
3. Бабюк С.М. Педагогічні умови фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 20 с.
4. Балюк О., Балюк О. Наступність дошкільної та початкової освіти у контексті Нової української школи. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 10 – 11.
5. Безполько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
6. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О.В. Низьковської. Тернопіль: ТОВ «Мандрівець», 2017. 256 с.
7. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
8. Богініч О.Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри: навч.-метод. посіб. Київ: Шк. світ; 2007. 120 с.
9. Богініч О.Л., Левінець Н.В., Лохвицька Л.В., Сварковська Л.А. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2013. 128 с.

10. Богуш А. Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія. Луганськ: Альмаматер, 2006. 368 с.
11. Боднарчук О.М., Заневський І.П. Ставлення до фізичної культури першокласників та їхніх батьків. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2011. № 3. С. 15 – 19. [11bomatp.pdf](#)
12. Бондар А. З історії розвитку дошкільного виховання. Дошкільне виховання. 1966. № 11. С. 9-12.
13. Бондаренко А. Співпраця закладів дошкільної та початкової освіти в підготовці дитини до Нової української школи. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 16 – 21.
14. Бондаренко І., Бондаренко О. Рухова активність школярів Норвегії в системі фізичного виховання. Наукова праця. Педагогіка. 2017. Т. 291, № 279. С. 125–130.
15. Борисов В.В. Теоретико-методологічні основи формування національної свідомості: Монографія, 2002. 719 с.
16. Борисова З.Н. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. К.: Вищ. шк., 2004. 511 с.
17. Булатова М., Литвин О. Здоров'я і фізична підготовленість населення України. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2004. No 1. С. 3–9.
18. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
19. Веретенко Т.Г. Загальна педагогіка: Навчальний посіб. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 128 с.
20. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Львів: ВНТЛ, 1998. 336 с.

21. Вільчковський Е.С., Вільчковська А.С. Застосування музики при проведенні рухливих ігор з дітьми дошкільного віку. Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Бердянськ, 2005. №2. С. 66–70.
22. Вільчковський Е.С., Денисенко Н.Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 128 с.
23. Вільчковський Е.С., Денисенко Н.Ф., Цьось А.В. Оптимізація фізичного виховання дитини у вітчизняній системі освіти: монографія. Запоріжжя: ЗОІППО, 2010. 250 с.
24. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: підручник. Суми: Університетська книга; 2019. 467 с.
25. Вінтоняк О.В. Технологія формування психофізичного здоров'я у дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 / Івано-Франківськ, 2015. 20 с.
26. Вітос Я.К. Розвиток психомоторики дітей 5–6 років засобами східних єдиноборств: дис. ... канд. наук з фіз.вих. і спорту: 24.00.02 / ЛДУФК. Л., 2015. 201 с.
27. Волинець К. І., Волинець Ю. О., Стаднік Н. В. Теоретичні засади наступності дошкільної і початкової освіти як проблема сучасної освіти. Народна освіта. 2019. № 2. Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5709 .
28. Волков Л.В. Спортивно-игровой метод в физическом воспитании детей дошкольного возраста: программа и методические рекомендации. Переяслав-Хмельницкий, 2014. 32 с.
29. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб., 2-е вид. перероб. та допов. К.: Академ-видавн., 2007. 615 с.
30. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. Вопросы психологии. 1996. №6. С. 62–76.

31. Гавриш Н.В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2011. №1(1). С. 16–20.
32. Галаманжук Л.Л. Превентивний розвиток рухової активності дітей дошкільного віку: монографія. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2015. 500 с.
33. Галаманжук Л.Л., Балацька Л.В., Єдинак Г.А. Організація і методика фізичної активності дітей дошкільного віку з формування рухового потенціалу: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Рута, 2014. 160 с.
34. Гаращенко Л.В., Шинкар Т.Ю. Методичне забезпечення фізичного виховання та здоров'язбереження в закладі дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 31. Т. 2. С. 143-146. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.29>
35. Горизонтальний пластичний балет (пластик-шоу). Програма з фізкультурно-корекційної роботи в дошкільних навчальних закладах за авторською естетико-оздоровлювальною технологією / авт. кол.Єфименко М.М., Єфименко Ю.В. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2020. 56 с.
36. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: навч. посіб. Харків: ХПІ, 2009. 142 с.
37. Григоренко Г.І, Денисенко Н.Ф., Коваленко Ю.О., Маковецька Н.В. Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ; 2005. 119 с.
38. Гулюк Н.О., Пальчук М.Б. Сучасна концепція системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. Вип. 3(175). С. 71-76. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3\(175\).12](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3(175).12)
39. Давиденко О.В., Семененко В.П., Трачук С.В. Основи програмування фізкультурно-оздоровчих занять з дитячим контингентом: навч. посіб. Київ: АртЕк, 2019. 248 с.

40. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. 368 с.
41. Деделюк Н.А., Цьось А.В. Традиції фізичного виховання в Київській Русі: [монографія]. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. 192 с.
42. Дєдов О. Діагностика готовності дітей до школи. Хотин, 2014. 194 с.
43. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г.В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
44. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 448 с.
45. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
46. Доля Ю. Розвиток ідей Монтессорі-педагогіки про індивідуальне виховання дітей дошкільного віку в сучасній теорії і практиці ЗДО. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 66 – 70.
47. Дошкільна освіта: історія і сьогодення: довідник / [упорядник Л.В. Лохвицька]. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 208 с.
48. Дубогай О.Д., Маковецька Н.В. Плекаймо здоров'я дитини. Запоріжжя, 2007. 264 с.
49. Дубогай О.Д., Цьось А.В. Навчання в русі. Здоров'язбережувальні педагогічні технології для дошкільнят та учнів: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 324 с.

50. Єфименко М.М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 52 с.
51. Єфименко М.М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільників. Київ: Знання, 2003. 456 с.
52. Зайченко І.В. Історія педагогіки: підруч. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 624 с.
53. Замрозович-Шадріна С.Р. Актуальні проблеми фізичного виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторах. Зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Мукачево: МДУ, 2020. С. 235–236.
54. Зацерковний В., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
55. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / Упоряд.: З.Н. Борисова, В.З. Смаль. 2-е вид., допов. К.: Вища школа, 1990. 423 с.
56. Калуська Л.В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку “Соняшник”. Вид. 3-тє, доп. Тернопіль: Мандрівець, 2023. 210 с.
57. Карасьова К.В., Піроженко Т.О. Ігровий простір дитини. Київ: Шк. Світ, 2010. 128 с.
58. Катренко А.В. Системний аналіз: підручник. Львів: Новий світ, 2011. 396 с.
59. Качан О.А., Пристинський В.М. Інформаційно-комунікаційні та рухливо-пізнавальні технології у фізичному вихованні дітей і підлітків: навч.-метод. посіб. Слов’янськ: Вид-во Б.А. Маторіна, 2018. 260 с.
60. Кирилюк Ю.А. Соціально-економічні та педагогічні передумови розвитку теорії фізичного виховання в Україні в другій половині ХХ століття. Освіта та педагогічна наука. 2019. № 3 (172). С. 76 – 83.

61. Кліш І.С., Гордійчук В.І. Особливості фізичного виховання в українській народній педагогіці: монографія. 2-ге вид., перероб., доп. Луцьк: Терен, 2020. 156 с.
62. Клопотенко Ю.С. Формування соціально-комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2017. №10. С. 63–66. <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2111>
63. Ковшар О. В. Дошкільна освіта у структурі загальної системи освіти. Сутність і характеристика передшкільної освіти – проміжного зв'язку між дошкільною та початковою ланками освіти: кол. монографія / О.В. Ковшар, Н.Г. Недодатко, М.В. Бадіца та ін.; наук. ред. О. В. Ковшар. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2014. 289 с.
64. Когут І.О., Маринич В.Л. Традиційні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в закладах освіти різних країн світу. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2013. №2. С. 81-86.
65. Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід. Освітологічний дискурс. 2017. № 3-4 (18-19). С. 235 – 251.
66. Козіна Ж., Єрмакова Т., Лахно О., Мосійчук Ю. Методики поєднання фізичного та інтелектуального розвитку дитини. Теорія та методика фізичного виховання. 2007. № 5. С. 44–50. URL: [2007-05.indd](#)
67. Козубовська І.В., Милян Ж.І. Організація предметно-ігрового простору в дошкільних закладах Великої Британії. Pedagogical sciences innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them. The XXV International Scientific and Practical Conference, June 28 – July 01 2022, Athens, Greece. 2022. С. 349–351. URL: [349-351.pdf](#)
68. Комісарик М.І. Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: підручник. Чернівці: Книги-XXI, 2013. 483 с.
69. Комплексне дослідження стану системи дошкільної освіти України. Аналітичний звіт за результатами дослідження / Горський А.Е.,

Буданова О.Б., Барматова І.В., Овчар О.В. К., 2015. 115 с. URL: http://socrada.org/wpcontent/uploads/2015/08/Doslidgennya_2015.pdf.

70. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

71. Конох О.Є. Застосування засобів спортивних ігор у процесі фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт. 2018. №1. С. 10 – 15. <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/sport/article/view/777>

72. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

73. Косенчук О.Г. Світові тенденції та напрями розвитку дошкільної освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2021. Випуск 31. С. 43 – 56. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-43-56>

74. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки: навч. посіб. Тернопіль, 1996. 422 с.

75. Красов О.І., Кусай М.В. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми 3-6 років у дошкільних закладах за кордоном. Молодий вчений. 2019. № 4.1 (68.1). С. 201 – 207.

76. Красюк Л. Фізичне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 1 (64). С. 130 – 134. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-64-2019-25.pdf>

77. Кремень В. Освіта дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх безперервного розвитку. Вісник національної академії педагогічних наук України. 2021. № 3 (2). С. 1 – 8. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-1>

78. Крутій К.Л. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 160 с.

79. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2-х ч. Київ: Освіта, 2009. Частина 1. 302 с.
80. Крутій К.Л. Проблеми запровадження моніторингу дошкільної освіти та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. №2(2). С. 67–70. URL: [Проблеми запровадження моніторингу дошкільної освіти та шляхи їх вирішення](#)
81. Круцевич Т., Пангелова Н. Зміст і засоби програми інтегрованого розвитку рухових та моральних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2012. №3(19). С. 157–162. [зміст і засоби.pdf](#)
82. Круцевич Т.Ю. Розвиток моральної складової особистості старших дошкільників у процесі організованої рухової активності. Спортивний вісник Придніпров'я. 2015. №2. С. 98 – 102.
83. Круцевич Т.Ю., Трачук С.В., Мамедова І.С. Стан та перспективи реалізації рухової активності серед дітей та підлітків в європейських країнах. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму [колективна монографія]. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я.М.; 2020. с. 168–182.
84. Кузьміна О.В. Гармонійний розвиток дітей дошкільного віку у процесі фізичного виховання. Проектування життєвої компетентності учнівської молоді: колект. моногр. Nameln: InterGING, 2018. 362 с.
85. Кулик Н.А. Корекція фізичного стану дошкільників 5–6 років з використанням елементів легкої атлетики: монографія. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. 248 с.
86. Кушнірюк С.Г., Трофимов В.А., Ткачук О.В. Теорія та методика фізичного виховання (дітей дошкільного віку): навч. посіб. Бердянськ, 2013. 222 с.
87. Лахно О.Г. Інноваційні технології розвитку психомоторних здібностей у фізичному вихованні дітей 2-го - 5-го років життя: автореф. дис.

... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 / Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України. Київ, 2013. 23 с.

88. Левківський М.В. Історія педагогіки: підруч. К.: ЦУЛ, 2008. 188 с.

89. Лохвицька Л.В. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. Київ, 2013. 80 с.

90. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 447 с.

91. Ляшенко А.М., Дєлова І.О., Колонтаєвська О.О., Шевченко З.М. Додаткова парціальна програма спецкурсу з навчання плаванню дошкільників «Казкове плавання». Теорія та методика фізичного виховання. 2012. №7(61). С. 19–31. [304295991.pdf](https://doi.org/10.304295991.pdf)

92. Макаренко А.С. Книга для батьків. Київ: Рад. шк., 1978. 327 с.

93. Максименко Л.М. Використання засобів флорболу у процесі фізичного виховання дітей 5-6 років: дис. ... канд.наук з фіз.вих.і спорту: 24.00.02 / Придніпровська держ. акад. фіз. культ. і спорту. Дніпро, 2018. 322с.

94. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку / Відповідальний редактор З.П. Плохій. К.: Інститут проблем виховання АПН України, 1999. 286 с.

95. Мацола К. В. Ставлення батьків молодших дошкільників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти у сільській місцевості. Фізичне виховання та спорт. 2021. №4. С. 59-64. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2021-4-08>

96. Мацола К. Розвиток сучасних систем дошкільної освіти і виховання в Європі: збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини», 17 травня 2024 року. Харків, 2024. С. 187 – 188.

97. Мацола К. Тенденції розвитку фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2023. №3. С. 47 – 52. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-3-047>

98. Мацола К.В. Сучасні підходи до формування навчальних програм з фізичного виховання в закладах дошкільної освіти країн Європи. International scientific conference “Physical culture and sports as a modern priority”: conference proceedings (October 3–4, 2024). Riga, Latvia: “Baltija publishing”, 2024. С. 57 – 60. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-479-5-14>
99. Медвідь Л.А. Історія національної освіти та педагогічної думки в Україні: посіб. К.: Вікар, 2003. 335 с.
100. Мельникова О.М. Становлення та розвиток суспільного дошкільного виховання в Україні (90-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.). Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки». 2017. Вип.16. С. 76 – 83. <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1578>
101. Міщенко Л.Б. Організація гурткової роботи фізкультурно-оздоровчого напрямку в закладі дошкільної освіти: метод. посіб. Суми: Ніко, 2021. 277 с.
102. Москаленко Н., Мацола К. Програмне забезпечення фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи. Спортивний вісник Придніпров'я. 2024. №2. С. 94 – 102. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2024-094>
103. Москаленко Н., Полякова А., Ковров Я. Сучасні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи у дошкільних закладах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2013. №1. С. 40–42.
104. Москаленко Н., Полякова А., Микитчик О. Методичні основи організації рухової діяльності дітей молодшого дошкільного віку залежно від рівня фізичного стану. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2019. №2(46). С. 28–34. [10.29038/2220-7481-2019-02-28-34](https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-02-28-34)
105. Москаленко Н.В., Анастасьева З.В., Сичова Т.В., Лапшина Н.Г. Дошкільне фізичне виховання дітей: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Інновація, 2011. 144 с.

106. Москаленко Н.В., Мацола К.В. Ставлення педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладах дошкільної освіти. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2024. Вип. 11 (184). С. 142 – 146. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11\(184\).27](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).27)

107. Москаленко Н.В., Полякова А.В., Сидорчук Т.В. Рухова активність дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти різного типу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. 2019. Вип. 5 К(113). С. 217–23. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27029>

108. Москаленко Н.В., Яковенко А.В., Сидорчук Т.В. Фізичне виховання школярів у зарубіжних країнах (XX ст. – початок XXI ст.): [монографія]. Дніпро, 2020. 259 с.

109. Настільний теніс. Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в настільний теніс / Авраменко О.М., Дроздук В.І., Коваленко Г.М., Якименко Н.І., 2020.

110. Огнистий А.В., Огниста К.М. Теоретико-методичні основи фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (опорні конспекти лекцій). Тернопіль: «ТАЙП», 2018 . 86 с.

111. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність: Інформаційно-аналітичний збірник. Київ: ІЕА. 2021. 451 с.

112. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: наук.-метод. зб. / за ред. С.М. Шкарлета. Київ, Чернівці: Букрек, 2022. 140 с.

113. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К.: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

114. Основе програма предшколског васпитања и образовања. 2018. 43 p. [Godine uzleta](#)
115. Особливості дошкільної освіти в країнах Європи – основні відмінності з Україною. Режим доступу: [Особливості дошкільної освіти в країнах Європи – основні відмінності з Україною | Офіційний веб-сайт Служби освітнього омбудсмена України](#)
116. П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 116 с.
117. Павлова Ю., Федечко О. Засоби фізичного виховання у програмах раннього розвитку дитини. Спортивна наука України. 2017. №3(79). С. 26–33. <https://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/608>
118. Пангелова Н., Бухтєєв А. Програмно-нормативне забезпечення системи фізичного виховання сучасних закладів дошкільної освіти в Україні. Спортивний вісник Придніпров'я. 2025. №1. С. 138 – 149. DOI:10.32540/2071-1476-2025-1-138
119. Пангелова Н., Красов О. Авторські школи і концепції фізичного виховання дітей дошкільного віку у Новий час (середина XVII-початок XX ст.). Спортивний вісник Придніпров'я. 2017. №1. С 209–214.
120. Пангелова Н., Круцевич Т. Нейропсихологічні засади активізації мовлення дітей старшого дошкільного віку при виконанні рухових дій. Психолінгвістика. Серія: Психологія. 2019. №25(1). С. 232–56. [10.31470/2309-1797-2019-25-1-232-255](#)
121. Пангелова Н., Круцевич Т., Пангелов Б., Рубан В. Особливості морфофункціонального і психофізичного стану дітей 6-річного віку як складових готовності до шкільного навчання. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2023. №1. С. 75 – 82. <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.1.75-82>
122. Пангелова Н., Пангелов Б., Рубан В., Хакало А. Вплив занять степ аеробікою на фізичний розвиток і фізичну підготовленість старших

дошкільнят. Спортивний вісник Придніпров'я. 2022. №2. С. 64–72. DOI: 10.32540/2071-1476-2022-2-064

123. Пангелова Н., Рубан В., Діас Д. Організаційно-методичні особливості занять аквафітнесом з дітьми дошкільного віку. Теорія і практика фізичної культури і спорту. 2022. №1(1). С. 53–60. [10.31470/2786-6424-2022-1\(1\)-53-60](https://doi.org/10.31470/2786-6424-2022-1(1)-53-60)

124. Пангелова Н., Рубан В., Кусай М. Рухова активність як чинник формування гармонійної особистості дошкільника. Науковий часопис Українського державного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2021. Вип. 5К(134). С. 97–106. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/35777>

125. Пангелова Н., Рубан В., Пангелов Б. Вплив оздоровчих занять з елементами хатха-йоги на стан опорно-рухового апарату дітей дошкільного віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2022. №1. С. 95–104. DOI: 10.32540/2071-1476-2022-1-095

126. Пангелова Н., Цапук Д. Східні оздоровчі системи у фізичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018. №1. С. 222–226. URL: [2018-01-40.pdf](https://doi.org/10.32540/2071-1476-2018-1-095)

127. Пангелова Н.Є. Історія фізичної культури: [навч.посібник]. К.: Освіта України, 2010. 294 с.

128. Пангелова Н.Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно-розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання: дис. ... докт.наук з фіз.виховання і спорту: спец. 24.00.02 / Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. К., 2014. 445 с.

129. Пангелова Н.Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання: монографія. Переяслав-Хмельницький: Лукашевич О.М., 2013. 432 с.

130. Пангелова Н.Є., Пивовар А.А. Інтегрований розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі рухової діяльності: монографія. Переяслав-Хмельницький, 2018. 491 с.

131. Пасічник В., Ковцун В. Принципи побудови занять у фізичному вихованні дітей дошкільного віку в контексті формування гармонійно розвинутої особистості. Спортивний вісник Придніпров'я. 2015. №2-3. С. 82–86.

132. Пасічник В., Мельник В., Березовський М. Вплив програми фізкультурно-оздоровчих занять із використанням народних ігор на психоемоційний стан дітей 3–4 років. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022. Вип. 10(155). С. 120–123. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.10\(155\).27](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.10(155).27)

133. Пасічник В., Мельник В., Кудріна Н. Деякі аспекти використання інтегрованих занять в практиці фізичного виховання дітей дошкільного віку. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2016. С. 141–145. [Пасічник.pdf](#)

134. Пасічник В., Петрина Р. Сучасні підходи щодо поєднаного фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. Молода спортивна наука України. 2012. Т.2. С. 150-155. <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/1204/1/Pasich.pdf>

135. Пасічник В., Петрина Р., Ковцун В. Аналіз інноваційних технологій комплексного розвитку особистості дошкільника в практиці фізичного виховання. Молода спортивна наука України. 2015. Вип.19(2). С. 206–211.

136. Пасічник В., Пітин М., Глухов І., Дробот К. Загальні функції концепції ігрової діяльності у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури

(фізична культура і спорт). 2021. №7(138). С. 94-100.
[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7\(138\).20](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7(138).20)

137. Пасічник В., Пітин М., Окопний В., Теліховський І. Концепція ігрової діяльності у межах фізичного виховання дітей дошкільного віку. Науковий часопис Українського державного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022. Випуск 9 (154). С. 78-85.
[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.9\(154\).18](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.9(154).18)

138. Пасічник В.М. Пасічник В.Р. Перспективи удосконалення фізичного виховання дітей дошкільного віку засобами спортивних ігор. Спортивні ігри. 2022. №4(26). С. 28–39. <https://doi.org/10.15391/si.2022-4.03>

139. Пасічник В.М. Теоретико-методичні основи ігрової діяльності дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання: дис. ...д-ра. наук з фіз. виховання і спорту [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / ЛДУФК імені Івана Боберського. Львів, 2023. 705 с.

140. Пасічник В.М. Удосконалення фізичних і розумових здібностей у фізичному вихованні дітей старшого дошкільного віку з використанням інтегрально-розвивальних м'ячів: автореф. дис. ... канд. наук. з фіз. виховання та спорту: 24.00.02 / Львів. держ. ун-т фіз. культури. Л., 2014. 20 с.

141. Пасічник В.М., Мельник В.О., Ковальчук Л.В. Використання засобів інноваційних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку. OLYMPICUS. 2024. № 3. С. 112-121. <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-3.15>

142. Пасічник В.М., Талапа І.І. Вплив фізкультурно-оздоровчих занять з елементами корфболу на фізичну підготовленість дітей старшого дошкільного віку. Спортивні ігри. 2020. №4(18). С. 60–71.
<https://doi.org/10.15391/si.2020-4.06>

143. Персоналії в історії національної педагогіки: 22 видатних українських педагоги: підруч. / під заг. ред. А.М. Бойко. К.: Професіонал, 2004. 576 с.

144. Петренко Г.В. Організаційно-методичні засади здоров'яформувального фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... к.пед.н.: спец. 13.00.02 / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2017. 20 с.

145. Пісоцька Л.С. Початкові етапи зародження і становлення суспільного дошкільного виховання в Україні. Педагогічний дискурс. 2013. Вип. 15. С. 549-553. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_15_111

146. Полякова А.В. Організаційно-методичні засади рухового режиму дітей 3–4 років у дошкільних закладах різного типу: дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Дніпропетр. держ. ін-т фіз. культ. і спорту. Дніпропетровськ, 2015. 273 с.

147. Поляничко О.М., Гаврилов Н.Г. Історичні аспекти становлення національної системи фізичного виховання. Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 20.11.2015, м. Київ. С. 64 – 68.

148. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2015. 447 с.

149. Про Державну національну програму «Освіта» (Україна ХХ століття): постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. №896. URL: [Про Державну національну програм... | від 03.11.1993 № 896](#)

150. Про дошкільну освіту: Закон України. 6 червня 2024 року № 3788-IX. URL: [Про дошкільну освіту | від 06.06.2024 № 3788-IX](#)

151. Про дошкільну освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49, ст.259. URL: [Про дошкільну освіту | від 11.07.2001 № 2628-III](#)

152. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти), нова редакція: наказ Міністерства

освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text>

153. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>

154. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року: постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115. URL: [Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2025 року: постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 115](#)

155. Про затвердження концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти. Наказ МОН, Мінмолодьспорт № 1141/4088 від 27 жовтня 2021 року. Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/85327

156. Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305. URL: [Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305](#)

157. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 р. № 458. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0909-05#Text>

158. Про Національну доктрину розвитку освіти України: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року, № 347/2002. URL: [Про Національну доктрину розвитку освіти України: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року, № 347/2002](#)

159. Про Національну програму „Діти України”: Указ Президента України від 18 січня 1996 року № 63/96. Режим доступу: [Про Національну програму „Діти України”: Указ Президента України від 18 січня 1996 року № 63/96](#)

160. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: указ Президента України від 25 травня 2020, № 195. URL: [Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: указ Президента України від 25 травня 2020, № 195](#)

161. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: [Про Національну стратегію р... | від 25.06.2013 № 344/2013](#)

162. Про нормативні документи з фізичного виховання: наказ Міністерства освіти України від 25.05.1998 р. № 188 : станом на 26 черв. 2020 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-98#Text>

163. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39, ст.380. URL: [Про освіту | від 05.09.2017 № 2145-VIII](#)

164. Про охорону дитинства: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

165. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 року № 988-р. URL: [Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року – Освіта.UA](#)

166. Про фізичну культуру і спорт: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 14, ст.80. URL: [Про фізичну культуру і спорт | від 24.12.1993 № 3808-XII](#)

167. Програма і методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку скелелазінню «Юний скелелаз» /Безсонова О., Гонта Л. Краматорськ, 2023. 121 с.

168. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.

169. Проскура О.В., Кочина Л.П., Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років „Дитина”. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 328 с.

170. Рассулова Ю. Втілення педагогічних ідей С.Ф. Русової в освітньо-виховний процес сучасного закладу дошкільної освіти. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 138 – 139.

171. Рачковська Н.О. Особливості фізичного виховання дітей дошкільного віку у зарубіжних країнах. Наукові записки: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського; ред.: Л.В. Старовойт, Л.М. Ліхіцька. Вінниця: «Фірма «Планер», 2018. С. 165-168.

172. Рейпольська О.Д., Гудим І.М., Зайцева Л.І., Луценко І.В., Луценко В.О., Цветкова Г.Г. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування: навч.-метод. посіб. Кропивницький: Імекс-ЛТД; 2021. 222 с.

173. Рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти у 2024/2025 навчальному році / Міністерство освіти і науки України. К., 2024. 14 с. URL: rekomendatsiyi-shchodo-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-doshkilna-osvita-2024.pdf

174. Розвиток «рухового інтелекту» дітей на заняттях з фізичної культури: наук.-метод. розробка / за ред. О. Аксьонової, Н. Денисенко, О. Миронюк, С. Циба. Запоріжжя, 2009. 116 с.

175. Розвиток освіти і педагогічної думки на Україні / За ред. М.А. Ярмаченко. К.: Радянська школа, 1991. 381 с.

176. Рунова М.О. Рухова активність дитини в дитячому садку: посібник. Харків: Ранок, 2007. 192 с.

177. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 1966. 304 с.

178. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Вибрані твори. Київ: Либідь, 1997. Книга 1. 128 с.

179. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів /Богущ А.М., упорядники Байер О.М., Батліна Л.В. та інші. Тернопіль: Мандрівець, 2022. 200 с.

180. Світлична О. Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 140 – 144.

181. Семененко В., Трачук С., Теліус В., Малишева О. Європейський досвід організації фізичної активності дітей та підлітків: проблематика і перспективи. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023. № 3. С. 56–62. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.3.56–62

182. Семизорова В.В., Духновська О.І., Пащенко Л.Ю. Мудрі шахи. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 72 с.

183. Семизорова В.В., Романюк О.В., Дульська Г.П. Цікаві шашки. Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри в шашки. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 72 с.

184. Сисоєва С.О., Рейпольська О.Д. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку: новий погляд. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2020. Т. 2(1). С. 1–10. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-2-2>

185. Сисоєва С.О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2003. 308 с.

186. Сірополко С. Історія освіти в Україні. К.: Наукова думка, 2001. 911 с.

187. Скільський Д. Історія зарубіжної педагогіки: навч. посіб. К.: СМОЛОСКИП, 2011. 340 с.

188. Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2004. 291 с.

189. Старченко А.Ю. Оптимізація фізкультурної освіти дошкільнят на основі застосування засобів дитячого фітнесу: дис. ... канд. наук із фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 / Дніпроп. держ.ін-т фіз. культ. і спорту. Дніпропетровськ, 2015. 224 с.

190. Стежинки у Всесвіт: комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС», 2020. 244 с.

191. Сухомлинов Р.О. Організаційно-методичні засади оздоровчо-рекреаційної діяльності дітей дошкільного віку в умовах дитячих футбольних клубів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз.вих. і спорту: спец. 24.00.02 / Нац. ун-т фіз.вих. і спорту. К., 2021. 26 с.

192. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Харків: Акта, 2012. 545 с.

193. Тарарак Н. Структура дошкільної освіти в Швейцарії. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 159 – 163.

194. Томенко О.А., Старченко А.Ю. Фізкультурна освіта старших дошкільнят: інноваційна технологія: монографія. Суми, 2016. 169 с.

195. Тупчий Н.О. Режими рухової активності дітей 5–6 років із різним рівнем фізичного стану: автореф. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Нац. ун-т фіз.вих. і спорту України. Київ, 2001. 17 с.

196. Турчик І.Х. Фізичне виховання і спорт у шкільній освіті Європи: монографія. Дрогобич: Швидкодрук, 2017. 138 с.

197. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. в 2-х томах / За ред О.В. Сухомлинської. К.: Либідь, 2005.

198. Улюкаєва І. Початок відродження. Дошкільне виховання. 1994. № 1. С. 12-15.

199. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник. Х.: Вид-во «Діса плюс», 2016. 354 с.
200. Улюкаєва І.Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. Донецьк: ЛАНДОН XXI, 2013. 238 с.
201. Функціональні обов'язки педагогів в організації фізичного виховання дітей. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/funkcionalni-obovazki-pedagogiv-v-organizacii-fizicnogo-vihovanna-ditej-238491.html>
202. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / Укладач З.Н. Борисова. К.: Вища школа, 2004. 511 с.
203. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки в Україні / Упорядник І.Г. Улюкаєва. Донецьк: ЛАНДОН XXI, 2011. 213 с.
204. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації»: Указ Президента України від 1 вересня 1998 р. № 963/98. URL: [Цільова комплексна програма ... | від 01.09.1998 № 963a/98](#)
205. Цьось А.В. Історична зумовленість фізичної культури в Україні. Науковий вісник Волинського держ. ун-у ім. Лесі Українки. 1997. № 6. С. 55–59.
206. Чаговець А.І. Гармонійне виховання дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07. Київ: Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля, 2018. 717с.
207. Чаговець А.І. Фізичне виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Харків: СПДФО Бровін О.В., 2012. 114 с.
208. Чеверда А.О., Андрєєва О.В., Мартин П.М. Ефективність програми занять з використанням засобів спортивних танців для дітей старшого дошкільного віку. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 3К2(122). С. 161–168. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).30
209. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.

210. Шевченко Н. Впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладів дошкільної освіти. Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. конф., 18 квітня 2024 р., Харків / Харк. нац. пед. ун-т; [редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов.ред.) та ін.] (електронне видання). Харків: ХНПУ, 2024. С. 180 – 185.

211. Шкіряний м'яч. Програма та методичні рекомендації з навчання дітей старшого дошкільного віку гри у футбол / Дроздюк В.І., Д'яконова Н.С., Коваленко Г.М., Якименко Н.І., 2020.

212. Шкуратова М.С. Фізична культура в дошкільному навчальному закладі. Середня група. Харків: Ранок, 2010. 160 с.

213. Шкуратова М.С., упорядник. Фізична культура в дошкільному навчальному закладі. Старша група. Харків: Ранок; 2010. 160 с.

214. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова та ін.; наук. кер. О.Л. Кононко. К.: ТОВ «МЦФЕР – Україна», 2019. 488 с.

215. Якименко С.І., Міленіна Г.С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтесорі: порівняльний аналіз: монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 296 с.

216. Яковенко А.В., Сидорчук Т.В., Афанасьєв С.М., Микитчик О.С., Москаленко Д.О., Лопуга А.В. Фізичне виховання в системі дошкільної освіти в зарубіжних країнах. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2024. Вип. 12 (185). С. 212 – 215. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12\(185\).44](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).44)

217. Яхно Є.Г. Комплексний розвиток фізичних і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту / Дніпроп. держ. ін-т фіз. культ. і спорту. Дніпропетровськ, 2011. 21 с.

218. A World Ready to Learn: Prioritizing quality early childhood education: UNICEF, 2019. URL: <https://data.unicef.org/resources/a-world-ready-to-learn-report/>

219. Abdessemed M., Mougharbel F., Hafizi K., Cameron J.D., Heidinger B., Barnes J., D'Angiulli A., Adamo K.B., Carson V., Okely A.D., et al. Associations between physical activity, sedentary time and social-emotional functioning in young children. *Mental Health and Physical Activity*. 2021. Vol. 21. P. 100422. URL: <https://doi.org/10.1016/j.mhpa.2021.100422>.

220. Adozione degli “Orientamenti nazionali per i servizi educativi per l’infanzia” di cui all’articolo 5, comma 1, lettera f) del decreto legislativo 13 aprile 2017, n. 65 / Il Ministro dell’Istruzione. 24-02-2022. [33a0ba6d-6f99-b116-6ef7-f6a417e0dabe](#)

221. Adozione delle “Linee pedagogiche per il sistema integrato zerosei” di cui all’articolo 10, comma 4, del decreto legislativo 13 aprile 2017, n. 65. Il Ministro dell’Istruzione. URL: [e2b021b5-4bb5-90fd-e17a-6b3af7fc3b6f \(miur.gov.it\)](#)

222. Alexiadou N., Stadler Altmann U. Early childhood education research in Europe: contexts, policies, and ideas. *Education Inquiry*. 2020. No 11(2). P. 89–93. <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1736795>

223. [Annexe-Programme d'enseignement de l'école maternelle. Buletin official n 25 du 24-6-2021. download \(education.fr\).](#)

224. Arrêté du Gouvernement de la Communauté française fixant le code de qualité de l'accueil. 17 Decembre 2003. URL: [AGCF 17 décembre 2003](#)

225. Bala G., Krneta Z., Katic R. Effects of kindergarten period on school readiness and motor abilities. *Coll. Antropol.* 2010. Vol. 34. P. 61– 67.

226. Becker D.R., Grist C.L., Caudle L.A., Watson M.K. Complex physical activity, outdoor play, and school readiness among preschoolers. *Global Education Review*. 2018. Vol. 5. P. 110–122. URL: [EJ1183926.pdf](#)

227. Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven). LBK nr 985 af 27/06/2022. URL: [Dagtilbudsloven \(retsinformation.dk\)](https://retsinformation.dk/da/lovgivning/lovgivningsmateriale/bekendtgørelse-af-lov-om-dag-fritids-og-klubtilbud-m-v-til-børn-og-unge-dagtilbudsloven-2022-06-27-985/)

228. Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer. BEK nr 968 af 28/06/2018. URL: [Bekendtgørelse om pædagogiske mål og indhold i seks læreplanstemaer \(retsinformation.dk\)](https://retsinformation.dk/da/lovgivning/lovgivningsmateriale/bekendtgørelse-om-pædagogiske-mål-og-indhold-i-seks-læreplanstemaer-2018-06-28-968/)

229. Bundesländerübergreifender Bildungs Rahmen Plan für elementare Bildungseinrichtungen in Österreich. August 2009. 60 p. URL: [Bundesländerübergreifender BildungsRahmenPlan für elementare Bildungseinrichtungen in Österreich](https://www.bildungsrahmenplan.at/)

230. Cavill N., Kahlmeier S., Racioppi F. Physical activity and health in Europe: evidence for action. World Health Organization. Regional Office for Europe, 2006. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/328052>

231. Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (‘ET 2020’). Official Journal of the European Union. 2009/C 119/02. [EUR-Lex - 52009XG0528\(01\) - EN - EUR-Lex](https://eur-lex.europa.eu/eli/cons/2009/119/02/eng)

232. Council Recommendation of 22 May 2019 on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems (2019/C 189/02). Official Journal of the European Union. URL: [Council Recommendation of 22 May 2019 on High-Quality Early Childhood Education and Care Systems \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eli/rec/2019/189/02/en)

233. Curriculum for Compulsory School, Preschool Class and School-Age Educare – Lgr22. 2024. URL: [Ladda ned publikation - Skolverket](https://www.skolverket.se/curriculum-for-compulsory-school-preschool-class-and-school-age-educare-lgr22)

234. Curriculumului pentru educație timpurie: Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 4.694/02.08.2019. URL: [Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 4.694/02.08.2019 privind aprobarea Curriculumului pentru educație timpurie | Ministerul Educației](https://www.legislatie.ro/DocumentDetaliat/Ordinul-ministrului-Educatiei-Nationale-nr-4694-02082019-privind-aprobarea-Curriculumului-pentru-educatie-timpurie-Ministerul-Educatiei)

235. Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo / Lietuvos respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministras. 2022 m. rugpjūčio 24 d. Nr. V-1269, Vilnius. URL: [V-1269 Dėl](https://www.legalis.lt/aktai/1269)

Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo

236. Der Aktivitätenplan für den Kindergarten. [Ostbelgien Bildung - Aktivitätenplan Kindergarten](#)
237. Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României Early learning and development standards for children from birth to 7 years old / Carmen Anghelescu, Cristiana Boca, Ioana Herseni; coord.: Mihaela Ionescu. București: Vanemonde, 2010. 88 p.
238. Early childhood education and care curricula in Europe 2022/2023 Eurydice – Facts and Figures Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe – 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. URL: [ECEC_Curriculum_factsheet220.pdf \(europa.eu\)](#)
239. Early Education Curriculum – Nursery and Primary Cycles of the European Schools. Schola Europaea / Office of the Secretary-General Pedagogical Development Unit, 2022 URL: [Early Education Curriculum](#)
240. Early years foundation stage (EYFS) statutory framework / Department for Education. 2014. [Early years foundation stage \(EYFS\) statutory framework - GOV.UK](#)
241. Een doordacht curriculum. [Primair onderwijs](#) kerndoelen [Kerndoelen - SLO](#)
242. Egan S.M., Pope J., Moloney M., Hoyne C., Beatty C. Missing Early Education and Care During the Pandemic: The Socio-Emotional Impact of the COVID-19 Crisis on Young Children. Early Childhood Education Journal. 2021. Vol. 49. P. 925–934. [https://doi.org/10.1007/s10643-021-01193-2](#).
243. European Commission / EACEA / Eurydice, 2023. Structural indicators for monitoring education and training systems in Europe – 2023: Early childhood education and care. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. 29 p.
244. European Commission. Early childhood education and care: providing all our children with the best start for the world of tomorrow. Brussels: European

Commission, 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EN:PDF>

245. European Commission/EACEA/Eurydice, 2019. Eurydice Brief: Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: [Key data on early childhood education and care in Europe, 2019 - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#)

246. European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. Teachers in Europe: Careers, Development and Well-being. Eurydice report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 193 p.

247. Examining the impact of physical education and physical skills development on preschoolers' physical and mental health/ N.Wang et al. Frontiers in psychology. 2023. Vol.13. P.1–9. [10.3389/fpsyg.2022.1000653](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1000653)

248. Gabbard C., Krebs R. Studying environmental influence on motor development in children. Physical Educator. 2012. Vol. 69. P. 136 – 149.

249. García J.L., Heckman J.J., Leaf D.E., Prados M.J. The life-cycle benefits of an influential early childhood program (No. w22993). National Bureau of Economic Research, 2016. DOI 10.3386/w22993

250. Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen (Beschluss der JMK vom 13./14.05.2004 und Beschluss der KMK vom 03./04.06.2004 i. d. F. vom 06.05.2021 (JFMK) und 24.03.2022 (KMK)) URL: [2004_06_03-Fruehe-Bildung-Kindertageseinrichtungen.pdf \(kmk.org\)](#)

251. Global Action Plan on Physical Activity 2018–2030. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/272722>.

252. Global status report on physical activity 2022. Geneva: World Health Organization; 2022. URL: [Publication Item](#)

253. Herrmann C., Bretz K., Kuhn J., Seelig H., Keller R., Ferrari I. Connection between Social Relationships and Basic Motor Competencies in Early Childhood. Children. 2021. Vol. 8. P. 53. doi/10.3390/children8010053.

254. Hessler K. Physical activity behaviors of rural preschoolers. *Pediatric nursing*. 2009. Volume 35 (4). P. 246 – 253.

255. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas/ Švietimo ir mokslo ministerijos. Švietimo aprūpinimo centras. 2016. 79 p. URL: [Ikimokyklinio-amziaus-vaiku-pasiekimu-aprasas.pdf](http://ikimokyklinio-amziaus-vaiku-pasiekimu-aprasas.pdf)

256. Indicazioni nazionali per il curricolo della scuola dell'infanzia e del primo ciclo d'istruzione / Ministero dell'Istruzione, dell' Università e della Ricerca. 2012. 68 p. URL: indicazioni_nazionali_infanzia_primo_ciclo_definitiva

257. Interkantonale Vereinbarung über die Harmonisierung der obligatorischen Schule (HarmoS-Konkordat) vom 14. Juni 2007.

258. Joens-Matre R.R., Welk G.J., Calabro M.A., Russell D.W., Nicklay E., Hensley L.D. Rural-Urban differences in physical activity, physical fitness, and overweight prevalence of children. *The Journal of Rural Health*. 2008. Volume 24. P. 49 – 54.

259. Kayhan N., Pistav Akmese P. Examining the preschool educational institutions in European Union Countries and in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012. Vol. 46. P. 1517 – 1521. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.05.332

260. Kindergarten curriculum / Council of Experts of the Republic of Slovenia for General Education on 18 March 1999. Ljubljana, 1999. 58 p. URL: Kindergarten_Curriculum_pop.docx

261. Kleuteronderwijs. [Onderwijsdoelen - Resultaten](http://Onderwijsdoelen-Resultaten)

262. Kokkalia G., Drigas A.S., Economou A., Roussos P. School Readiness From Kindergarten to Primary School. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. 2019. Vol. 14. P. 4–18. <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i11.10090>.

263. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava / Vabariigi Valitsus. Vastu võetud 29.05.2008 nr 87. URL: [Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava–Riigi Teataja](http://Koolieelse_lasteasutuse_riiklik_õppekava-Riigi_Teataja)

264. Korm. Rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. URL: [363/2012. \(XII. 17.\) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról - Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye \(jogtar.hu\)](#)
265. Lakhno O., Hanjukova O., Cherniavska O. Evaluation of the effectiveness of integrated psychomotor development of children in the age from 2 to 4. Journal of Physical Education and Sport. 2015. Vol.3 (121). P. 793–799. URL: [10.7752/jpes.2015.04121](#)
266. Liechtenstein Lehrplan. Zyklus 1. Kindergarten bis 2. Schulstufe / Schulamnt des Fürstentums Liechtenstein, 2021. [Liechtensteiner Lehrplan](#)
267. Lindsey E.W., Colwell M.J. Pretend and Physical Play: Links to Preschoolers' Affective Social Competence. Merrill-Palmer Quarterly. 2013. Vol. 59. P. 330–360. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.59.3.0330>
268. Maatta S., Gubbels J., Ray C., Koivusilta L., Nislin M., Sajaniemi N., Erkkola M., Roos E. Children's physical activity and the preschool physical environment: The moderating role of gender. Early Childhood Research Quarterly. 2019. Vol. 47. P. 39–48. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.10.008>.
269. Mavrić M., Fetić M. Preschool education in Europe. International Journal of Early Childhood Special Education. 2022. Vol. 14, Issue 03. P. 1307 – 1315. URL: https://www.researchgate.net/publication/360167485_PRE_SCHOOL_EDUCATION_IN_EUROPE
270. McCarthy K., Cai L.B., Xu F.R., Wang P.G., Xue H.L., Ye Y.L., et al. Urban-Rural Differences in Cardiovascular Disease Risk Factors: A Cross-Sectional Study of Schoolchildren in Wuhan, China. Plos One. 2015. Volume 10(9). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0137615>
271. McEvilly N., Verheul M., Atencio M. Physical education at preschools: the meaning of 'physical education' to practitioners at three preschool settings in Scotland. Physical education and sport pedagogy. 2013. Vol.20, no.2. P.117–130.

272. Miller E., Almon J. Crisis in the kindergarten. Why children need to play in school. The education digest. Alliance for Childhood, 2009. URL: [Crisis in the Kindergarten: Why Children Need to Play in School](#)
273. Moreira M., Veiga G., Lopes F., Hales D., Luz C., Cordovil R. Kindergarten Affordances for Physical Activity and Preschoolers' Motor and Social– Emotional Competence. Children. 2023. Vol. 10. P. 214. <https://doi.org/10.3390/children10020214>
274. Moskalenko N, Savchenko V, Polyakova A, Mikitchik O, Mitova O, Griukova V, Mytsak A. Physical condition of pupils of preschool educational establishments of different types. Pedagogy of Physical Culture and Sports. 2020. Vol. 24(2). P. 77–74. <https://doi.org/10.15561/26649837.2020.0205>
275. National core curriculum for early childhood education and care. The Finnish National Agency for Education. Regulation OPH-700-2022 URL: [National core curriculum for early childhood education and care \(oph.fi\)](#)
276. Nationale Empfehlungen für Bewegung und Bewegungsförderung / Bundesministeriums für Gesundheit. 2016. 92 p. URL: [Nationale Empfehlungen für Bewegung und Bewegungsförderung | BMG](#)
277. O Donošenju Nacionalnog Kurikuluma Za Rani I Predškolski Odgoj I Obrazovanje: Odluku Ministarstvo Znanosti, Obrazovanja I Sporta. 2015. URL: [Odluka o donošenju Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje](#)
278. Orientações Curriculares para a Educação Pré-Escolar / Ministério da Educação/Direção-Geral da Educação. 2016. 112 p. URL: [Orientacoes_Curriculares.pdf](#)
279. Orientações Pedagógicas para Creche / Ministério da Educação/Direção-Geral da Educação. 2024. 117 p. URL: [opc_marco2024.pdf](#)
280. Óvodai nevelés országos alapprogramja. 363/2012. URL: [363/2012. \(XII. 17.\) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról - Hatályos Jogsabályok Gyűjteménye](#)

281. Panhelova N., Krutsevych T., Panhelova M., Pyvovar A., Ruban V., Trotsenko T., Kravchenko T., Bazylevych N. Complex development of cognitive processes and physical abilities of children of preschool age in the process of motor activity. *International journal of applied exercise physiology*. 2020. Vol. 9(1). P.73-88.

282. Panhelova N., Panhelova M., Pyvovar A., Ruban V., Kravchenko, T., Chuprun, N. The Influence of the Integrated Education Program on the Psycho-Physical Readiness of Children for School Education. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2023. Vol. 6(3). P. 63-82. <https://doi.org/10.16926/sit.2023.03.04>

283. Pasichnyk V., Pityn M., Melnyk V., Karatnyk I., Hakman A., Galan Y. Prerequisites for the physical development of preschool children for the realization of the tasks of physical education. *Physical Activity Review*. 2018. № 6. P. 117-26. DOI: 10.16926/ par.2018.06.16.

284. Physical activity factsheets for the 28 European Union member states of the WHO European region. Denmark. World Health Organization; 2018. URL: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/382334/28fs-physicalactivity-euro-rep-eng.pdf?ua=1

285. Physical activity within rural families of overweight preschool children: a pilot. The Free Library. 2014. URL: <https://www.thefreelibrary.com/Physical+activity+within+rural+families+of+overweight+preschool...-a0201712844>

286. Physical Education in Early Childhood Education and Care: Researches – Best Practices – Situation. Editors: B. Antala, G. Demirhan, A. Carraro, C. Oktar, H. Oz, A. Kaplánová. Bratislava: Slovak Scientific Society for Physical Education and Sport and FIEP, 2019. 34 p.

287. Présentation générale des référentiels du tronc commun. Fédération Wallonie-Bruxelles / Ministère Administration générale de l'Enseignement. 112 p. [Enseignement.be - Référentiel des compétences initiales](https://www.enseignement.be/Referentiel-des-compétences-initiales)

288. Programme d'enseignement de l'école maternelle. D'après le Bulletin officiel no 25 du 24-6-2021. URL: [download](#)

289. Promotion of physical activity in the education sector. Current situation and good experiences of European Union Member States in the WHO European Region. 2018. <https://iris.who.int/handle/10665/345134>

290. Rammeplan for barnehagen. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. 2017. URL: [Rammeplan for barnehagen | udir.no](#)

291. Real Decreto 95/2022, de 1 de febrero, por el que se establece la ordenación y las enseñanzas mínimas de la Educación Infantil. «BOE» núm. 28, de 02/02/2022. Ministerio de Educación y Formación Profesional. URL: [BOE-A-2022-1654 Real Decreto 95/2022, de 1 de febrero, por el que se establece la ordenación y las enseñanzas mínimas de la Educación Infantil.](#)

292. Référentiel des compétences initiales. 2020. URL: [Enseignement.be - Référentiel des compétences initiales](#)

293. Regulations Regarding the State Guidelines for Pre-school Education and the Model Pre-school Education Programmes / Republic of Latvia. Cabinet. Regulation No. 716. Adopted 21 November 2018. URL: [Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem](#)

294. Rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, dnia 24 lutego 2017 r. Poz. 356. URL: [D20170356.pdf \(sejm.gov.pl\)](#)

295. Schaan L., Schulz A., Nuraydin S., Bergert C., Hilger A., Rach H., Hechler T. Interoceptive accuracy, emotion recognition, and emotion regulation in preschool children. International Journal of Psychophysiology. 2019. Vol. 138. P. 47–56. <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2019.02.001>.

296. Setting up a National Quality Framework for Early Childhood Education and Care in Bulgaria (REFORM/SC2020/059) [Project “Setting up a national quality framework on early childhood education and care” • Ministry of Education and Science \(mon.bg\)](#)

297. Shonkoff J.P., Richter L., van der Gaag J., Bhutta Z.A. An integrated scientific framework for child survival and early childhood development. *Pediatrics*. 2012. Vol. 129 (2). P. 460–472. doi: 10.1542/peds.2011-0366 pmid:22218840.

298. Staff in early childhood education and care in Europe 2022/2023. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. doi:10.2797/632025

299. Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách / Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 22. septembra 2022. 100 p. URL: [Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách](#)

300. Tapia-Serrano M.A., Sevil-Serrano J., Sanchez-Miguel P.A., Lopez-Gil J.F., Tremblay M.S., Garcia-Hermoso A. Prevalence of meeting 24-Hour Movement Guidelines from pre-school to adolescence: A systematic review and meta-analysis including 387,437 participants and 23 countries. *Journal of Sport and Health Science*. 2022. Vol. 11. P. 427–437. <https://doi.org/10.1016/j.jshs.2022.01.005>

301. The European Pillar of Social Rights Action Plan / European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 47 p. [The European Pillar of Social Rights Action Plan](#)

302. Tsangaridou N., Zachopoulou E., Liukkonen J., Gråstén A., Kokkonen M. Developing preschoolers' social skills through cross-cultural physical education intervention. *Early Child Development and Care*. 2014. Vol. 184. P. 1550–1565. <https://doi.org/10.1080/03004430.2013.865616>

303. Upravený RVP PV nabýva účinnosti od 1. 1. 2018. Tým autorů: Mgr. Hana Splavcová (NÚV Praha); Mgr. et Mgr. Jaroslava Vatalová (MŠMT)

Spolupráce na tvorbě: pracovní skupina NÚV Odborná konzultace: PhDr. Irena Borkovcová, MBA (ČŠI) Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání MŠMT, Praha 2018. 50 c.

304. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 / Kancelaria Sejmu. 2011. [Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3](#)

305. Veiga G., O'Connor R., Neto C., Rieffe C. Rough-and-tumble play and the regulation of aggression in preschoolers. *Early Child Development and Care*. 2022. Vol. 192. P. 980–992. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1828396>.

306. Ward D.S. Physical Activity in Young Children: The Role of Child Care. *Medicine and Science in Sport and Exercise*. 2010. Vol. 42. P. 499–501. <https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e3181ce9f85>.

307. Ward D.S., Mazzucca S., McWilliams C., Hales D. Use of the Environment and Policy Evaluation and Observation as a Self-Report Instrument (EPAO-SR) to measure nutrition and physical activity environments in child care settings: Validity and reliability evidence. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*. 2015. Vol. 12. P. 124. [10.1186/s12966-015-0287-0](https://doi.org/10.1186/s12966-015-0287-0)

308. Willekens H., Scheiwe K. Looking back. Kindergarten and preschool in Europe since the late 18th century: a short comparative study of pioneers and laggards. Universitätsverlag Hildesheim, Hildesheim, 2020. 67 p.

309. World Health Organization. Regional Office for Europe. Steps to health: a European framework to promote physical activity for health. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2007. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/107830>

310. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi. Zagreb, 18. srpnja 2013. URL: [Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi](#)

311. Zaporozhets A.V., Elkonin D.B. The Psychology of Preschool Children. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1971. 392 p.

312. Zarotis G.F. Positive self-concept through physical-sport activity of preschool children. Journal of Humanities and Social Sciences Research. 2019. Vol.3, no.2. P.53–60.

313. Αναλυτικό πρόγραμμα προσχολικής εκπαίδευσης (3 χρόνων - προδημοτική). 2020. [dee_nip_proscholiki_ekpaidefsi.pdf \(moec.gov.cy\)](#)

314. Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών / Οι Υπουργοί Εσωτερικών - Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης Και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. 2017. URL: [Φ.Ε.Κ. - Εθνικό Τυπογραφείο](#)

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати
дисертації:

1. Москаленко Н.В., Мацола К.В. Ставлення педагогічних працівників до організації фізичного виховання в закладах дошкільної освіти. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 11 (184). С. 142 – 146. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11\(184\).27](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).27) Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus.
2. Москаленко Н., Мацола К. Програмне забезпечення фізичного виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2024. №2. С. 94 – 102. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2024-094> Фахове видання України, яке включено до наукометричних та реферативних баз: Index Copernicus; ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources); PBN (Polish Scholarly Bibliography); NBUV (Національна бібліотека імені В.І. Вернадського); Google Scholar.
3. Мацола К. Тенденції розвитку фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. №3. С. 47 – 52. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-3-047> Фахове видання України, яке включено до наукометричних та реферативних баз: Index Copernicus; ROAD (Directory of Open Access scholarly Resources); PBN (Polish Scholarly Bibliography); NBUV (Національна бібліотека імені В.І. Вернадського); Google Scholar.
4. Мацола К.В. Ставлення батьків молодших дошкільників до організації фізичного виховання в закладі дошкільної освіти у сільській місцевості. *Фізичне виховання та спорт*. 2021. №4. С. 59-64. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2021-4-08> Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Мацола К.В. Сучасні підходи до формування навчальних програм з фізичного виховання в закладах дошкільної освіти країн Європи. International scientific conference “Physical culture and sports as a modern priority”: conference proceedings (October 3–4, 2024). Riga, Latvia: “Baltija publishing”, 2024. С. 57 – 60. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-479-5-14>
2. Мацола К. Розвиток сучасних систем дошкільної освіти і виховання в Європі: збірник тез II Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров’я людини», 17 травня 2024 року. Харків, 2024. С. 187 – 188.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

№ з/п	Назва конференції	Форма участі
1.	Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії», 26 – 27 жовтня 2023 р., м. Дніпро, Україна	Доповідь, публікація
2.	Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії», 24 – 25 жовтня 2024 р., м. Дніпро, Україна	Доповідь, публікація
3.	Міжнародна наукова конференція «Physical culture and sports as a modern priority», 3 – 4 жовтня, 2024 р., м. Рига, Латвія	Публікація
4.	II Всеукраїнська наукова конференція «Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини», 17 травня 2024 р., м. Харків, Україна	Доповідь, публікація
5.	Регіональна науково-методична онлайн-конференція молодих вчених «Молоді науковці – спорту Придніпров'я», 25 квітня 2024 р., м. Дніпро, Україна	Доповідь

Додаток В

Шановні батьки! Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту проводить анкетування з метою визначення шляхів підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти. Просимо відповісти на питання анкети.

1. Ким Ви працюєте _____
2. Ваша освіта
 - a) вища
 - b) неповна вища
 - c) фахова передвища
 - d) професійна
 - e) повна загальна середня
 - f) інше
3. Кількість дітей в сім'ї _____
4. Скільки років дитині (дітям), яка відвідує заклад дошкільної освіти _____
5. Де знаходиться заклад дошкільної освіти, який відвідує Ваша дитина?
 - a) місто
 - b) сільська місцевість
 - c) інше
6. Чи займаєтесь(-лись) Ви (або чоловік/дружина) спортом, яким?

Чи	маєте	спортивний	розряд
? _____			

7. Чи стежите Ви за статтями в журналах, соціальних мережах, телепрограмами з питань виховання дитини?

- a) так
- b) ні

8. Чи одностайні Ви з чоловіком (дружиною) у питаннях виховання дитини?

- a) так
- b) ні
- c) інше

9. Хто, на Вашу думку, відповідальний за виховання дитини?

- a) сім'я
- b) соціальне середовище
- c) дитячий садок
- d) сумісно
- e) інше

10. Чи часто (більше 4 разів на рік) хворіє Ваша дитина?

- a) так
- b) ні
- c) інше

11. Що є причинами хвороби (можна обрати декілька варіантів):

- a) недостатній обсяг рухової активності в дитячому садку
- b) недостатньо приділяється увага фізичному вихованню в дитячому садку
- c) недостатньо приділяється уваги фізичному вихованню в сім'ї
- d) неправильна організація режиму дня
- e) недотримання соціально-гігієнічних умов

- f) неякісне харчування
- g) інше

12. Вкажіть чинники, які, на Ваш погляд, впливають на покращення здоров'я дитини? (можна обрати декілька варіантів)

- a) дотримання режиму
- b) повноцінний сон
- c) достатнє перебування на свіжому повітрі
- d) здорове гігієнічне середовище
- e) сприятлива психологічна атмосфера
- f) фізкультурні заняття
- g) загартовальні заходи
- h) інше

13. Чи встановлений вдома для Вашої дитини режим дня?

- a) так, встановлено і дотримує
- b) так, встановлено, але не дотримується
- c) ні, не встановлено, немає можливості
- d) ні, не вважаю за потрібне
- e) інше

14. Чи робить Ваша дитина вдома ранкову гімнастику?

- a) так, самостійно
- b) так, разом з батьками
- c) ні
- d) інше

15. Яке фізкультурне обладнання і спортивний інвентар є у Вас вдома (для дорослих і дітей)?

- a) дитячий спортивний комплекс

- b) лижі
- c) ковзани
- d) ключка для гри в хокей
- e) велосипед
- f) самокат
- g) м'яч
- h) скакалка
- i) обруч
- j) кеглі
- k) бадмінтон
- l) інше

16. Чи відвідує Ваша дитина спортивну секцію чи фізкультурно-оздоровчу групу?

- a) так
- b) ні
- c) не вважаю за потрібне
- d) інше

17. Що, на Вашу думку, відрізняє дитячий садок, який відвідує Ваша дитина? Відзначте все, що вважаєте за потрібне.

- a) висока якість підготовки до школи
- b) доброзичливе ставлення до дітей
- c) якісні умови, достатня матеріально-технічна база
- d) організація додаткових платних послуг
- e) турбота про здоровий спосіб життя дітей
- f) індивідуальний підхід до кожної дитини
- g) якісне харчування
- h) розвивальне середовище
- i) інше

18. Чи має Ваша дитина повноцінний доступ до дошкільної освіти?

- a) так, відвідує повний день
- b) заклад працює не в повному обсязі (декілька годин на день)
- c) організована дистанційна робота дитячого садка
- d) інше

19. Як Ви оцінюєте умови, створені в групі і в закладі, для здійснення дошкільної освіти та виховання дітей?

- a) Високий рівень
- b) Достатній рівень
- c) Середній рівень
- d) Задовільний рівень
- e) Незадовільний рівень
- f) інше

20. Охарактеризуйте, будь ласка, ставлення вихователів групи до Вашої дитини:

- a) дбайливе, доброзичливе
- b) байдуже, часто є приводом для виникнення конфліктних ситуацій
- c) нейтральне
- d) важко відповісти
- e) інше

21. Охарактеризуйте, будь ласка, характер взаємин дитини з однолітками в групі:

- a) доброзичливі
- b) дружні
- c) вибіркові
- d) байдужі (кожен сам по собі)
- e) натягнуті

- f) конфліктні
- g) важко відповісти
- h) інше

22. Чи вважаєте Ви, що програма, за якою займаються діти в закладі дошкільної освіти, враховує вікові особливості дитини та спрямована на фізичний, інтелектуальний, психічний, соціальний, духовний розвиток?

- a) так
- b) ні
- c) частково
- d) інше

23. Чи створені умови в ЗДО для розвитку індивідуальних здібностей дітей, в т. ч. завдяки додатковим освітнім послугам (достатньо книг, методичних посібників і матеріалів для якісної організації навчання і виховання дітей)?

- a) так
- b) ні
- c) частково

24. Чи створені в групі і в ЗДО достатні умови для фізичного розвитку дітей та зміцнення їх здоров'я?

- a) так
- b) ні
- c) частково

25. Чи працюють в групі кваліфіковані та компетентні вихователі?

- a) так
- b) ні
- c) інше

26. Вкажіть, які з форм фізичного виховання проводяться у дитячому садку?

- a) рухливі ігри
- b) ранкова гімнастика
- c) спортивні розваги
- d) фізкультурні хвилинки і фізкультурні паузи
- e) Дні і години здоров'я
- f) фізкультурне заняття

27. Чи достатньо в ЗДО обладнання та інвентаря для проведення занять фізкультурного спрямування?

- a) так
- b) ні
- c) не в повній мірі
- d) інше

28. Якими видами діяльності захоплюється Ваша дитина після відвідування дитячого садка, вдома і у вихідні дні?

- a) рухливі ігри, спортивні ігри та вправи, настільні ігри
- b) конструювання, ліплення, малювання
- c) перегляд телепередач, музично-ритмічна діяльність, читання книг, праця, походи
- d) ігри на смартфоні та комп'ютері
- e) інше

29. Запропонуйте заходи щодо покращення навчально-виховного процесу, зокрема з фізичного виховання, у закладі дошкільної освіти

Дякуємо за Ваші відповіді!

Шановні педагогічні працівники!

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту проводить дослідження з метою пошуку шляхів підвищення ефективності організації навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти. Просимо відповісти на питання анкети. Дякуємо за співпрацю!

1. Вкажіть Вашу посаду
2. Вкажіть стаж Вашої педагогічної роботи
3. Вкажіть рівень Вашої освіти
 - а. вища
 - б) фахова передвища
 - с) професійна
 - д) освіта дорослих (післядипломна)
 - е) інше
4. Чи маєте кваліфікаційну категорію?
 - а) спеціаліст
 - б) спеціаліст другої категорії
 - с) спеціаліст першої категорії
 - д) спеціаліст вищої категорії
 - е) інше
5. Чи маєте педагогічне звання?
 - а) вихователь-методист,
 - б) старший вихователь
 - с) інше

6. Де знаходиться заклад дошкільної освіти, у якому Ви працюєте?

- d) місто
- e) сільська місцевість
- f) інше

7. Чи повноцінно працює ЗДО в сучасних умовах?

- a) так, повний день
- b) заклад працює не в повному обсязі (декілька годин на день)
- c) організована дистанційна робота дитячого садка
- d) інше

8. За якою освітньою програмою працює Ваш заклад дошкільної освіти?

9. Чи задовольняє Вас програма, за якою працюєте?

- a) так
- b) ні
- c) частково

10. Якщо ні або частково, назвіть причини

11. Чи вважаєте Ви, що програма, за якою Ви працюєте, враховує вікові особливості дитини та спрямована на фізичний, інтелектуальний, психічний, соціальний, духовний розвиток?

- a) так
- b) ні
- c) частково
- d) інше

12. Вкажіть, які з форм фізичного виховання проводяться у дитячому садку?

- a) рухливі ігри
- b) ранкова гімнастика
- c) спортивні розваги
- d) фізкультурні хвилинки і фізкультурні паузи
- e) Дні і години здоров'я
- f) фізкультурне заняття
- g) інше

13.Що становить зміст фізичного виховання в Вашому закладі дошкільної освіти? (можна обрати декілька варіантів)

- a) навчання основних рухів
- b) розвиток фізичних якостей
- c) ігри, естафети
- d) танці
- e) дитячий фітнес
- f) вправи із різних видів спорту
- g) інше

14.Чи достатньо в ЗДО обладнання та інвентаря для проведення занять фізкультурного спрямування?

- e) так
- f) ні
- g) не в повній мірі
- h) інше

15.Чи передбачено у Вашому закладі посаду інструктора з фізичної культури?

- a) так, і він працює
- b) так, але немає фахівця
- c) не передбачено

d) інше

16. Чи є труднощі з організаційним супроводом різних форм занять з фізичного виховання?

- a) нестача інвентаря та обладнання
- b) недостатньо знань для організації занять
- c) недостатнє науково-методичне забезпечення
- d) слабка матеріально-технічна база ЗДО
- e) недосконалий програмний матеріал
- f) немає
- g) інше

17. Чи приділяєте Ви увагу формуванню компетентностей дитини в освітньому процесі?

- a) так
- b) ні
- c) частково

18. Які сучасні методи і технології Ви використовуєте у своїй роботі?

- a) інтерактивні методи
- b) інтегрований підхід
- c) диференційований підхід
- d) гендерний підхід
- e) ігрові технології навчання
- f) технології олімпійської освіти
- g) фітнес-технології
- h) проектне навчання
- i) інше

19. Які форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників є для Вас найбільш прийнятними?

- a) курси підвищення кваліфікації
- b) наукові семінари
- c) науково-практичні конференції
- d) вивчення спеціальної літератури
- e) онлайн-стажування
- f) інше

20. Як Ви оцінюєте умови, створені в закладі, для здійснення дошкільної освіти та виховання дітей?

- g) високий рівень
- h) достатній рівень
- i) середній рівень
- j) задовільний рівень
- k) незадовільний рівень
- l) інше

21. Чи створені умови в ЗДО для розвитку індивідуальних здібностей дітей, в т.ч. завдяки додатковим освітнім послугам, (достатньо книг, методичних посібників і матеріалів для якісної організації навчання і виховання дітей)?

- d) так
- e) ні
- f) частково

22. Чи створені в ЗДО достатні умови для фізичного розвитку дітей та зміцнення їх здоров'я?

- d) так
- e) ні

f) частково

23. Чи залучаєте Ви батьків до освітнього процесу закладу дошкільної освіти та розвитку компетентностей дитини?

- a) так
- b) ні
- c) частково
- d) інше

24. Якщо так, то в яких формах це здійснюється?

25. Які, на Ваш погляд, шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу, зокрема з фізичного виховання, у закладі дошкільної освіти є найбільш ефективними?

- a) удосконалення матеріально-технічної бази закладу освіти
- b) удосконалення змісту програм навчання і виховання
- c) удосконалення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу
- d) впровадження інноваційних засобів, методів організації навчальних занять
- e) розширення форм фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми
- f) розширення форм роботи для формування фізичного, соціального і психічного здоров'я вихованців
- g) збільшення фінансування сфери освіти і фізичного виховання
- h) інше

Дякуємо за співпрацю!